

Översiktsplan för Marks kommun



DEL 3 – UNDERLAG UTSTÄLLNINGSHANDLING

Upprättad 2014-05-07
Reviderad 2016-06-08 KS § 97

Tyck till!

Översiktsplanen är ett viktigt strategiskt verktyg för Marks utveckling. Den ska visa hur kommunen vill utvecklas och skapa tydliga spelregler för dem som bor, bygger, besöker och verkar i Mark på olika sätt.

Arbetet med den nya översiktsplanen befinner sig nu i utställningsskedet. Alla som är berörda och intresserade är välkomna att tycka till om förslaget till ny översiktsplan för Marks kommun.

FÖRSLAGET STÄLLS UT 1 AUGUSTI – 1 OKTOBER 2016

Läs mer på www.mark.se

Översiktsplanens olika delar

DEL 1 - STRATEGIER OCH AVVÄGNINGAR

Kommunens ställningstagande om den framtida mark- och vattenanvändning.

1. Läge för det goda livet

Bakgrund och övergripande mål

2. Ett hållbart Mark

Befolkningsmål, strukturbild och strategier.

3. Mark- och vattenanvändning

Avvägningar, rekommendationer och riksintressen.

4. Genomförande

Genomförandemedel och fortsatt arbete.

5. Konsekvenser

Översiktliga miljömässiga, ekonomiska och sociala konsekvenser av planen.

DEL 2 - KARTOR OCH BESTÄMMELSER

Redovisning av vad som gäller för olika mark- och vattenområden i kommunen.

6. Bestämmelser

Bestämmelser för mark- och vattenanvändning.

Karta 1 Bestämmelser enligt ställningstagande

Föreslagen markanvändning efter avvägningar som görs i denna översiktsplan.

Karta 2 Bestämmelser enligt lagar

Mark- och vattenområden som berörs av gällande lagar.

DEL 3 - UNDERLAG

Förutsättningar och fördjupade underlag i olika tematiska frågor.

7. Förutsättningar

Förutsättningar i kommunen och i omvärlden.

8. Fokusområden

Olika områden som behöver samverka för att Mark ska fortsätta att utvecklas som en livskraftig och hållbar kommun, med fokus på:

- Attraktiva livsmiljöer
- Ett allsidigt näringsliv
- En allsidig infrastruktur
- Värdefulla natur- och kulturmiljöer
- Energi och miljö för framtiden

9. Miljö- och riskfaktorer

Olika risker som kan påverka människor och miljö t ex buller och översvämningrisker:

- Miljörisker
- Klimatrisker
- Tekniska olycksrisker

Referenser

Lista över alla rapporter, utredningar mm som används som kunskapsunderlag i översiktsplanen.

Bilagor

Inriktningsbeslut mm följer med som bilagor:

- Inriktningsbeslut
- Beslut om utställning

Innehåll

7. FÖRUTSÄTTNINGAR	5
7.1 Omvärldsförändringar	5
7.2 Förutsättningar i närområdet	7
8. FOKUSOMRÅDEN	11
8.1 Attraktiva livsmiljöer	11
8.2 Ett livskraftigt näringsliv	27
8.3 En allsidig infrastruktur	37
8.4 Värdefulla natur- och kulturmiljöer	55
8.5 Energi och miljö för framtiden	73
9. MILJÖ- OCH RISKFAKTORER	87
9.1 Miljörisiker	87
9.2 Klimatrisiker	95
9.3 Tekniska olycksrisiker	101
9.4 Sociala risker	102
9.5 Krisberedskap	104
REFERENSER	105
BILAGOR	
Bilaga 1 - Inriktning i det fortsatta översiktsplanarbetet, antagen av KF 2011-09-22.	
Bilaga 2 - Protokoll, beslut om utställning, kommunstyrelsen 2016-06-08.	

7. FÖRUTSÄTTNINGAR

Översiktsplanen anger vilken inriktning den fysiska planeringen bör ha för att nå en önskad och möjlig utveckling av kommunen. Det kräver en förståelse för Mark som en del i omvärlden och regionen, men även för kommunens inre förutsättningar. Man måste titta både utåt och inåt för att förstå de möjligheter som finns för Mark och för att kunna ta tillvara det som är unikt och forma strategier för framtiden.

7.1 Omvärldsförändringar

För att kunna planera och fatta kloka beslut inför framtiden är det viktigt att ta reda på vad som händer i omvärlden och försöka bedöma hur det kommer att påverka utvecklingen i kommunen och vilka utmaningar vi behöver ha beredskap att möta.

DRIVKRAFTER

Man brukar skilja ut de övergripande drivkrafter som ligger bakom och driver på en eller flera olika trender i omvärlden. Några viktiga drivkrafter som påverkar oss är:

Urbanisering. Urbaniseringen är en global process som pågått länge. Numera tappar inte bara landsbygden folk, utan även mindre städer och tätorter. I Sverige bor halva befolkningen i någon av de tre storstadsregionerna. Inflyttning till storstäderna ökar skillnaderna mellan olika regioner och påverkar värderingar och livsstilsval. Samtidigt ökar attraktiviteten i den stadsnära landsbygden, vilket gynnar Mark. Här finns möjlighet till ett naturnära boende samtidigt som storstadens arbetsmarknad, möjlighet till utbildning och nöjen finns inom räckhåll.

Globalisering. Människor, regioner och företag blir alltmer beroende av varandra genom internationellt samarbete, handel och resande. Flödet av varor, kapital, människor och idéer mellan världens länder ökar. För företagen innebär det en kraftigt ökad konkurrensutsättning, men också att fler marknader öppnas upp. Förändringarna sker allt snabbare vilket ställer höga krav på flexibilitet och omställningsförmåga.

Teknikutveckling. Den tekniska utvecklingen påverkar samhällsutvecklingen mycket kraftigt inom de flesta områden. Tekniken påverkar arbetsmarknadsregioner genom ökade möjligheter till pendling och resor, men också till digital kommunikation, vilket på sikt minskar behovet av fysiska resor. Teknikutvecklingen ökar också behovet av kompetensutveckling.

Individualisering. Den ökande individualiseringen innebär att den enskilda människans handlingsfrihet och självförverkligande dominerar över kollektivets, t ex familjens. Önskan om stor valfrihet ökar. Indivi-

dualiseringen påverkar boendemönstret, men också t ex den växande upplevelsenäringen.

Klimatförändringar. Effekterna av klimatförändringarna blir alltmer påtagliga. Ett allt varmare klimat leder bl a till ökade nederbörds mängder, och ökar riskerna för översvämningar, skred, ras och förorenat vatten. Aktiva åtgärder för att minska belastningen på miljön, ger tillsammans med stigande bensinpriser mm, effekter på bl a boende- och pendlingsmönster. Kraven ökar på helhetsperspektiv och klimatanpassning i planeringen.

TRENDER

Med trender menas långsiktiga förändringsmönster i omvärlden som kommer att vara av betydelse i framtiden. Trender har en riktning, är långsiktiga och ska kunna beläggas med fakta. Några av de mest framträdande trenderna som påverkar samhällsplaneringen är att:

- Arbetsmarknadsregionerna växer
- Kraven på hållbara transporter och resande ökar
- Industrins villkor förändras
- Kunskap fortsätter att öka i betydelse
- Livsmiljöns betydelse ökar
- Mångfalden ökar
- Samhällsengagemanget ändrar karaktär
- Förbättrad men ojämlig hälsa
- Konsumtion av upplevelser ökar
- Andelen äldre ökar
- Inkomstspridningen ökar
- Kraven på kommunerna ökar snabbare än resurserna
- Regionernas betydelse ökar
- Förnybara energikällor och energibesparing allt viktigare

Av dessa bedöms följande ha stor betydelse för översiktsplaneringen:

Arbetsmarknadsregionerna växer. Arbetsresorna blir fler och längre, och benägenheten att byta bostadsort sjunker. Möjligheten att pendla längre sträckor på samma tid som tidigare har ökat, vilket

ger en sk regionförstoring. Platser med goda kommunikationer har lättare att attrahera invånare, vilket i sin tur underlättar för lokala arbetsgivare att rekrytera personal. Eftersom vägtrafiken ökar snabbare än tillgången på miljövänliga transportmedel, är utbyggnaden av infrastrukturen, särskilt kollektivtrafik, den viktigaste faktorn för fortsatt regionförstoring.

Kraven på hållbara transporter och resande ökar. Samtidigt som rörligheten blir större, ökar medvetenheten om trafikens klimatpåverkan. Samhällsplaneringen behöver därför skapa förutsättningar för en effektivare kollektivtrafik med gena och snabba rut-ter. I viktiga hållplatslägen kan pendelparkeringar, gång- och cykelvägar och möjlighet för personbilar att tanka miljövänliga drivmedel förstärka utvecklingen.

Kunskap fortsätter att öka i betydelse. Alla delar av samhället genomsyras av ökade krav på kunskap och snabb omställning. Efterfrågan på välutbildade specialister ökar, både vad gäller akademisk kompetens och yrkeskompetens. Näringslivet men också offentlig förvaltning blir alltmer kunskapsintensivt, och tillgången på kompetent arbetskraft med rätt utbildning blir alltmer avgörande. Kompetensförsörjning genom samverkan mellan kommuner, regioner, högskolor och näringsliv får ökad betydelse, liksom att man underlättar utbildning på högre nivåer, genom t ex distansutbildning.

Livsmiljöns betydelse ökar. Boendet får en allt större betydelse. Tidigare var själva arbetet och avståndet dit avgörande för valet av bostad, medan boendemiljön i sig är mer styrande idag. Företag blir också mer beroende av ett bra utbud av attraktiva boendemiljöer för att kunna rekrytera personal. Ett individualiserat boende värderas allt starkare, och en kommun som vill attrahera invånare behöver kunna erbjuda ett varierat och brett utbud av bostäder i olika lägen.

Konsumtion av upplevelser ökar. Betydelsen av upplevelser i vid bemärkelse ökar. Det gäller allt från vardagskonsumtion till bostadsinvesteringar och semester. Allt fler söker upplevelser som ett led i personlig utveckling. Upplevelseindustrin växer, och en ny trend är att allt fler väljer att semestra hemma i Sverige, så kallad hemester. Nya former av livsstilsboenden och upplevelsekoncept inom besöksnäringen växer fram.

Andelen äldre ökar. Medellivslängden ökar tack vare bättre levnadsförhållanden och medicinska framsteg. Den stora efterkrigsgenerationen har börjat gå i pension, och före år 2020 beräknas 1,2 mil-

joner svenskar vara pensionärer. Detta kommer att innebära en stor generationsväxling och trolig arbetskraftsbrist på arbetsmarknaden. Färre ska försörja fler. Den nya pensionärgenerationen är "ungdomlig", köpstark och van att göra sin röst hörd, vilket kan bli en tillgång för bl a den ideella sektorn. Attityderna till vad samhället ska erbjuda i form av service och boende kan också skilja sig från tidigare generationer. Även om den nya pensionärgenerationen är relativt frisk kommer behoven av vård och omsorg att stiga.

Inkomstspridningen ökar. Inkomstspridningen har ökat i Sverige sedan början av åttiotalet (SNS 2011). Skillnaderna ökar mellan de som har och de som inte har arbete eller utbildning, mellan friska och sjuka och mellan de som är digitala och har tillgång till kunskapssamhället och de som står utanför. Utanförskap ökar otryggheten i samhället (se Krisberedskapsmyndigheten 2007). Ökade klyftor ställer högre krav på samhällsplaneringen att aktivt motverka segregationen, och att åtgärder för t ex boendekvalitet, hälsa, trygghet och delaktighet inte bara når de resursstarka grupperna i samhället.

Samhällsengagemanget ändrar karaktär. Intresset för traditionellt partipolitiskt engagemang minskar för att istället utvecklas mot ett mer direkt sätt att försöka påverka och agera i specifika frågor i samhället. Enfrågepolitiken växer på bekostnad av helhetssynen, och med en försvagad representativ demokrati kan enskilda särintressen komma att dominera på bekostnad av allmänna intressen. Internet och sociala media håller i grunden på att ändra sättet att söka information och bilda opinion.

Kraven på kommunerna ökar snabbare än resurserna. Offentlig sektor ställs inför allt större krav på effektivisering. Det handlar om ökade krav på brukarvänlighet, dialog och transparens, om utökade ansvar från statligt håll genom ny lagstiftning, om konkurrensutsättning och om krav på t ex medfinansiering. Informationsflöde och snabba förändringsprocesser ökar kraven på beredskap och snabba beslut, helhetssyn och tydliga långsiktiga strategier.

Regionernas betydelse ökar. Den regionala nivån i Sverige får en allt större betydelse genom att uppgifter flyttas från staten till regionen. Regionerna har en viktig funktion att fylla för mellankommunal samverkan i olika frågor och som kompetensstöd till kommunerna. Det finns stora fördelar att samverka i en region, eftersom man därmed kan stå starkare i konkurrensen om t ex varumärke, infrastruktursatsning och EU-medel.

7.2 Förutsättningar i närområdet

LÄGET I REGIONEN

Mark kommun ligger i en storstadsregion inom några mils avstånd från Göteborg, Borås, Kungsbacka och Varberg. Kommunen har ca 33 900 invånare, en yta på 1018 kvadratkilometer och är relativt glesbefolkad med en befolkningstäthet på 33 invånare per kvadratkilometer (2014).

Inom kommunen finns ca 11 500 arbetsplatser, och läget i en stor arbetsmarknadsregion ger tillgång till ytterligare ca 400 000 arbetsplatser inom pendlingsavstånd. Nästan 6600 markbor eller 40 procent av arbetskraften, pendlar ut från kommunen till sina arbeten, i första hand till Borås, Göteborg och Varberg, se figur 7:1.

Från Sätilla och Hyssna pendlar man i första hand till Göteborg, medan man från Fritsla och Kinna framför allt åker till Borås. I Horred, Västra Mark och Svansjö arbetar man företrädesvis inom sin kommundel eller inom övriga kommunen. In till Mark pendlar ca 2600 personer, i första hand från Borås, Varberg och Göteborg. Mark är en nettoutpendlingskommun, vilket tyder på att det är attraktivt att bo i Mark även om man har sitt arbete på annat håll.

Här finns med andra ord en stor potential för framtiden. Genom att erbjuda attraktiva bostadsområden i trygga och natursköna miljöer som ett alternativ till stadsmiljön, kan Mark öka sitt befolkningsunderlag.

Det strategiska läget i regionen är en av kommunens största tillgångar inför framtiden. Detta kan förstärkas genom utvecklade kommunikationer. En ökad rörlighet och en växande befolkning genererar underlag för en hög välfärd i hela kommunen, och förbättrar samtidigt kompetenstillgång och tillväxtförutsättningar för det lokala näringslivet. En förstörad arbetsmarknadsregion genom utbyggnad och effektivisering av kollektivtrafiken, kan på så sätt skapa en långsiktigt stark och hållbar tillväxtspiral för Mark, se kapitel 7.1.

LANDVETTER AIRPORT CITY

Strax nordväst om kommungränsen ligger Landvetter internationella flygplats (se vidare kapitel 8.3) där ett logistikcentrum på en miljon kvadratmeter, Landvetter Airport City, håller på att utvecklas. Utöver logistik planeras för bl a ett stort köpcentrum med ca 200 butiker. Före utbyggnaden sysselsätter flygplatsen drygt 3000 personer.

Till år 2030 då hela anläggningen inklusive Göta-landsbanan med station under flygplatsen ska vara färdigbyggd, beräknas antalet sysselsatta öka till 4300 på flygplatsen och till 16 500 personer i Landvetter Airport City (Härryda kommun 2011b). Totalt beräknas då Landvetter Airport City tillsammans med flygplatsen att sysselsätta nästan 21 000 personer år 2030.

UTPENDLING	antal 2014	andel 2014	INPENDLING	antal 2014	andel 2014
Borås	1 878	11,5 %	Borås	754	6,3 %
Göteborg	1 810	11,1 %	Varberg	364	3,0 %
Varberg	569	3,5 %	Göteborg	312	2,6 %
Härryda	542	3,3 %	Svenljunga	215	1,8 %
Kungsbacka	403	2,5 %	Kungsbacka	153	1,3 %
Mölnadal	351	2,1 %	Härryda	122	1,0 %
Svenljunga	221	1,4 %	Mölnadal	84	0,7 %
Storstockholm	112	0,7 %	Bollebygd	71	0,6 %
Bollebygd	98	0,6 %	Tranemo	56	0,5 %
Partille	84	0,5 %	Ulricehamn	43	0,4 %
Övriga kommuner	502	3,1 %	Övriga kommuner	453	3,8 %
UTPENDLING TOTALT	6 569	40 %	INPENDLING TOTALT	2 598	22 %
ANTAL/ANDEL AV NATTBEFOLKNING SOM ARBETAR I MARK	9 790	60 %	ANTAL/ANDEL AV DAGBEFOLKNING SOM BOR I MARK	9 384	78 %
ARBETSKRAFT I MARK	16 359	100 %	ARBETSTILLFÄLLEN I MARK	11 982	100 %

Figur 7:1. Ut- och inpendling i Mark 2014. Källa SCB.

Denna stora utbyggnad av verksamheter och handel kommer att påverka Mark på olika sätt. Projektets målsättning har varit att hitta sätt att utnyttja flygplatsens potential som regional tillväxtmotor, stimulera näringslivsutveckling och långsiktigt stärka regionens konkurrenskraft.

Den beräknade tillväxten av antalet arbetsplatser i närområdet är nästan dubbelt så stor som Marks lokala arbetsmarknad är idag, vilket ger stor potential för ökad inflyttning till Mark. Stora delar av näringslivet kan dra nytta av närheten till ett logistikcentrum, medan delar av t ex handeln kan få ökad konkurrens.

GÖTALANDBANAN

Trafikverket planerar för en ny järnväg för höghastighetståg mellan Stockholm och Göteborg, Götalandsbanan, med föreslagna stopp bl a i Mölnlycke, Landvetter flygplats och Bollebygd. Byggstart är beräknat till år 2020.

Ett utbyggt dubbelspår mellan Göteborg och Borås kommer att ge förbättrad turtäthet och restid mellan regionens två största städer. En ny spårbunden förbindelse till Landvetter förbättrar tillgängligheten till landets näst mest trafikerade flygplats. Med en snabb och frekvent tågtrafik mellan städerna kan tåget konkurrera med vägtrafiken och medverka till en önskad regionförstoring.

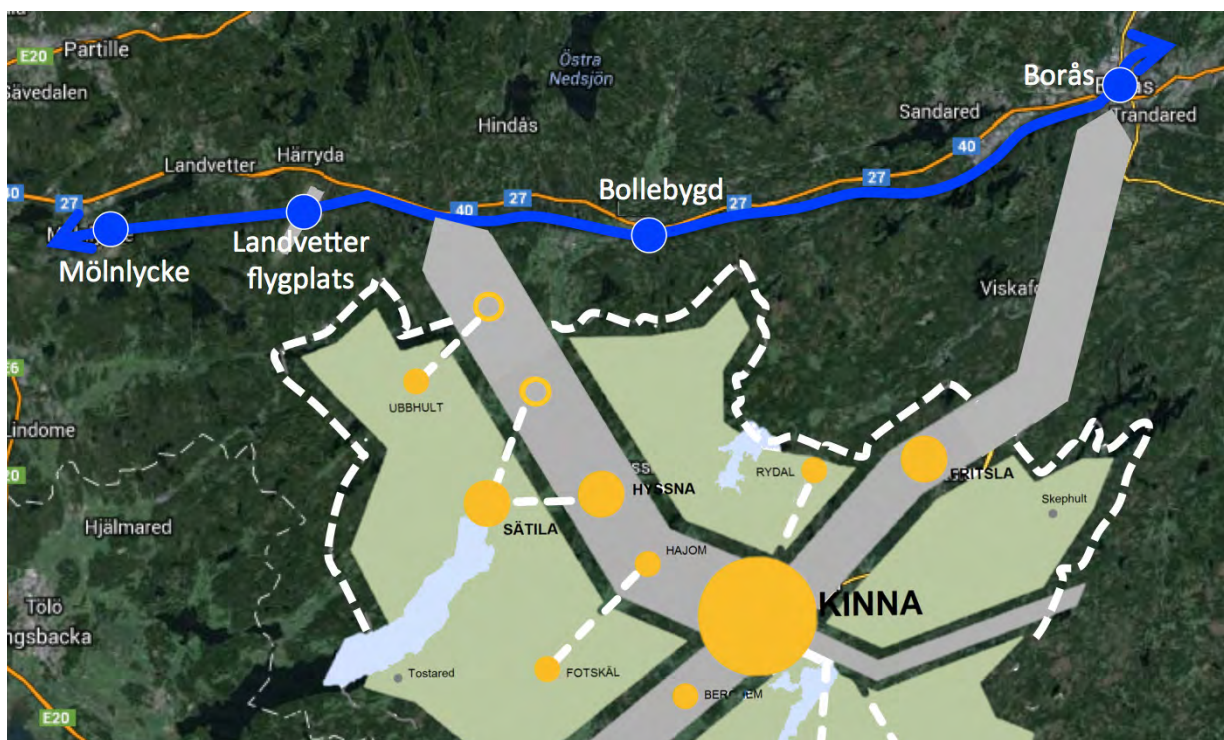
För Mark innebär Götalandsbanan större tillgänglighet till resten av regionen och till Stockholm, både för



Figur 7:2. Landvetter Airport City som ska byggas 2015-2030 strax utanför Marks kommungräns. Källa swedavia.se och harryda.se

boende och för näringsidkare. Restiderna förkortas och det blir lättare att arbetspendla längre sträckor till och från kommunen. Upprustning av vägstandard

Figur 7:3. Götalandsbanans ungefärliga sträckning genom Härryda, Bollebygds och Borås kommuner. Källa Banverket 2007a och b.



och kollektivtrafik på väg 156 enligt strukturbilden, ökar närheten till planerad station vid Landvetter flygplats och kortar restiderna ytterligare, vilket ökar de positiva effekterna av Götalandsbanan.

En utvecklad länkfunktion i Landvetter med närhet mellan bussar till och från Mark, anpassade pendelparkeringar och stationen på Götalandsbanan är mycket angeläget för Marks kommun.

Bollebygds, Härrydas och Marks kommuner har tagit fram en gemensam utvecklingsplan för de delar av kommunerna som berörs av ett ev nytt stationsläge i Bollebygd (Fojab 2014). En sådan station får betydelse för Mark, särskilt för pendling från de norra delarna av kommunen till Borås.

VIARED UTANFÖR BORÅS

En ny sträckning av väg 27 mellan Kråkered och Viared har byggts sydväst om Borås stad. Den nya förbifarten, som är en mötesfri 2+1-väg, förkortar väg 27 med ca tre kilometer. Den har stor betydelse för den genomgående trafiken mellan Göteborgs och Karlskronas hamnar, för Borås utveckling, och för kommunerna längs med vägen, t ex Svenljunga och Tranemo. När genomfartstrafiken leds utanför tätbebyggda

områden förbättras också trafiksäkerhet och miljö betydligt i och omkring Borås.

För Mark kan de indirekta effekterna av den nya vägdragningen bli betydande. I Viared där den nya delen av väg 27 möter väg 40, planeras en utbyggnad av verksamhetsområdet, vilket innebär att antalet arbetsplatser uppskattningsvis växer från ca 4000 till ca 6500. Dessutom medför förbifarten att Borås, som redan är Västsveriges näst största stad, får möjlighet att expandera ytterligare, vilket genererar tillväxt i hela regionen och även förstärker Marks utveckling.

BEFOLKNINGSUTVECKLING

BEFOLKNING I TÄTORTER OCH UTANFÖR

Av Marks nästan 34 000 invånare bor uppemot hälften i Kinna, Skene och Örby. En femtedel bor i de övriga tätorterna i kommunen och en tredjedel bor utanför tätorterna, se figur 7:4.

Mellan 1950 och 2010 har kommunens befolkningstillväxt varit i genomsnitt 0,36 procent per år, och de senaste tio åren 0,27 procent per år, se figur 7:7. Utvecklingen följer i stort sett rikets, men är lägre än i andra kommuner på samma avstånd i storstadsregi-

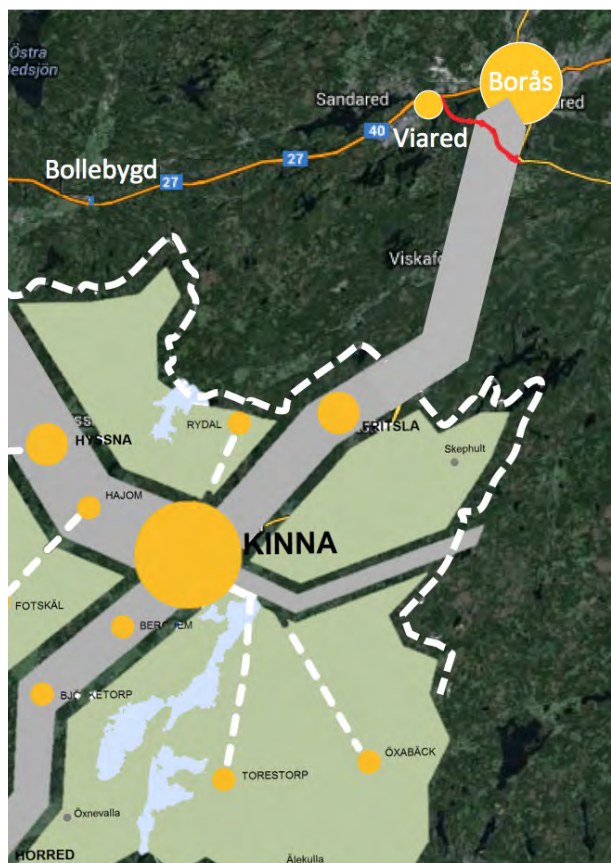
Figur 7:4 (överst till vänster) Befolkningsutveckling i och utanför tätorter i Mark 1990-2010. Enligt SCB:s definition har en tätort minst 200 invånare med högst 200 meter mellan husen. Källa: SCB

Figur 7:5 (nederst till vänster) Befolkningsprognos för olika åldersgrupper 2011-2020. Källa: Marks kommun 2012a.

Figur 7:6. (till höger) Ny sträckning av väg 27 förbi Borås (rött) och det växande verksamhetsområdet i Viared. Källa: Trafikverket, 2013

TÄTORT	antal 1990	antal 2010	ökning antal	ökning procent
KINNA	15 020	15 490	+470	+3,1 %
- del Kinna	7 514	7 760	+246	+3,3 %
- del Skene	5 735	5 784	+49	+0,9 %
- del Örby	1 771	1 946	+175	+9,9 %
FRITSLA	2 451	2 304	-147	-6,0 %
HORRED	1 326	1 289	-37	-2,8 %
SÄTILA	935	1 066	+131	+14,0 %
HYSSNA	581	602	+21	+3,6 %
BJÖRKETORP	441	480	+39	+8,8 %
RYDAL	412	425	+13	+3,2 %
TORESTORP	412	419	+7	+1,7 %
BERGHEM	393	370	-23	-5,9 %
ÖXABÄCK	358	315	-43	-12,0 %
TÄTORTER	22 329	22 760	+431	+1,9 %
ÖVRIGA MARK	10 618	11 069	+451	+4,2 %
TOTALT	32 947	33 829	+882	+2,7 %

ÅLDER	antal 2011	antal 2020	ökning antal	ökning procent
0-15 år	6 236	6 679	+443	+7,1 %
16-18 år	1 448	1 158	-290	-0,2 %
19-64 år	19 086	18 566	-520	-2,7 %
65 år -	7 021	8 136	+1 115	+1,6 %
TOTALT	33 791	34 539	+748	+2,2 %



onen.

Befolkningen har ökat mest i Sätla, därefter i Örby och Björketorp, och minskat mest i Öxabäck, Fritsla, Berghem. Befolkningen har generellt ökat mer utanför än inne i själva tätorterna (Mark 2012a).

BEFOLKNING I OLIKA ÅLDRAR

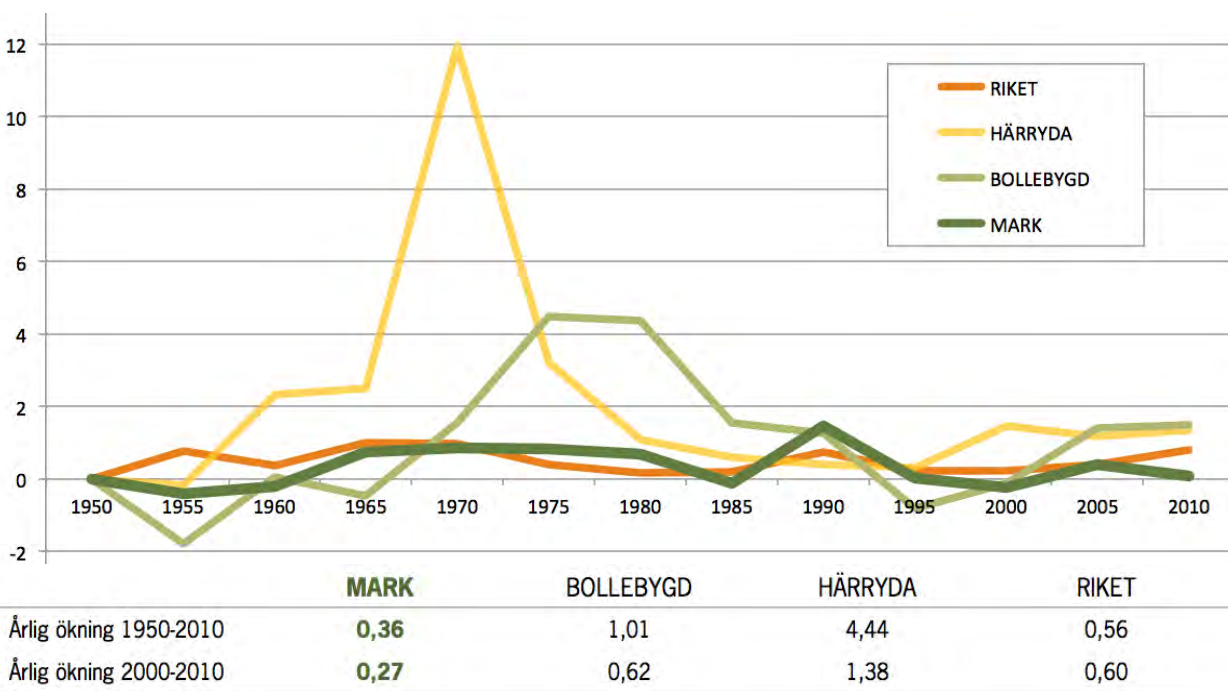
Kommunens befolkningsprognos för perioden 2011-2020, är baserad på utvecklingen under 2009-2011. Folkmängden beräknas öka med 750 personer, dvs ca 0,24 procent per år under perioden. Denna ökning omfattar dock endast grupperna barn under 15 år (ca 440) och vuxna över 65 år (ca 1100), se figur 7:5. Den arbetsföra delen av befolkningen bedöms däremot minska med 520 personer. Detta är inte en utveckling som är unik för Mark, men det är en utmaning att med färre personer i arbetsför ålder klara ökade kostnader för bl a barn- och äldreomsorg. Att

arbeta för få till stånd en högre befolkningstillväxt än i prognosen, är viktigt för kommunens förmåga att upprätthålla kvaliteten på välfärden i hela kommunen.

BEFOLKNING I OLIKA KOMMUNDELAR

Skillnaderna i befolkningsutveckling mellan olika delar av kommunen är tydlig. Ökar gör framför allt de delar som ligger inom pendlingsavstånd till Göteborg (Mark Nordväst och Centrala Mark), medan delar som ligger längre bort minskar (Mark Sydost, Mark Nordost och Mark Sydväst), se figur 7:8.

Om utvecklingen fortsätter i samma takt kommer det innebära att det år 2030 finns ett överskott på ca 330 bostäder i de kommundelar som minskar. Utmaningen ligger i att motverka befolkningsminskningen i de kommundelar som tappar och att se till att kommunen som helhet växer för att därigenom ha resurser att upprätthålla god service i hela kommunen.



Figur 7:7. Befolkningsutveckling i Mark 1950-2011 mätt i procent per år (genomsnitt 5 år). Jämförelse med Bollebygd, Härryda och riket som helhet. Källa SCB.

KOMMUNDEL	befolkning 2006	befolkning 2012	genomsnittlig bef.tillväxt	befolkn. 2030 NOLLSCENARIO	bef. förändring 2012-2030	antal nya bostäder 2030
CENTRALA MARK*	17 731	17 925	+0,18 %	18 794	+869	+395
MARK NORDOST	2 850	2 780	-0,41 %	2 466	-314	-143
MARK SYDOST	2 306	2 235	-0,51 %	1 917	-318	-145
MARK SYDVÄST	3 757	3 735	-0,10 %	3 636	-99	-45
MARK NORDVÄST	6 950	7 088	+0,33 %	7 706	+618	+281
HELA MARK	33 594	33 763	+0,08 %	34 520	+757	+344

Figur 7:8. Befolkningsutvecklingen i olika kommundelar 2006-2012, samt 2030 om utvecklingen fortsätter i samma takt. Kommundelarna refererar till figur 4:2 i kapitel 4.2. Källa SCB. *I Centrala Mark ingår även sk ospecificerade siffror för Mark, dvs inrapporteringsdifferenser mellan olika år.

8. FOKUSOMRÅDEN

Mark ska fortsätta att utvecklas till en livskraftig och långsiktigt hållbar kommun med balans mellan sociala, ekonomiska och miljömässiga faktorer. Viktiga tillgångar är: attraktiva livsmiljöer, ett livskraftigt näringsliv, en allsidig infrastruktur, värdefulla natur- och kulturmiljöer och utveckling av energi och miljö. Genom att stärka dessa och framsynt hantera de miljö- och riskfaktorer som finns, ska det goda livet vara möjligt både nu och i framtiden.

8.1 Attraktiva livsmiljöer

Social hållbarhet

INLEDNING

Att planera för ett socialt hållbart samhälle innebär att bygga upp ett långsiktigt stabilt och flexibelt samhälle med jämlika och goda levnadsvillkor. Den fysiska planeringen har en viktig roll för att förbättra förutsättningar för människors möjligheter att vistas, röra sig, mötas och må bra.

Viktiga aspekter på social hållbarhet är:

Demokrati. Demokrati handlar om delaktighet och inflytande över livsvillkoren och det som rör det gemensamma. Alla människors behov är viktiga att uppmärksamma i planeringen, men vissa grupper är mer utsatta än andra, både för att de är mer resurs-svaga och för att de oftast gör sig mindre hörda i planeringen, vid t ex plansamråd. De grupper som utöver *barn och unga* bör uppmärksammas särskilt är: *invandrargrupper med olika bakgrund*, som på grund av språkliga eller kulturella barriärer ha svårt att föra sin egen talan, och heller inte alltid har medborgarskap och rösträtt; gruppen *äldre-äldre*, dvs de äldre som har de största behoven, och; om det finns *övriga prioriterade grupper*, vilka identifieras i planeringens tidiga skeden.

Mångfald. Begreppet mångfald är brett och definieras som en kulturell och åsiktsmässig mångfald av olikheter i samhället. I ett mångfaldssamhälle ska varje person ges rätt, men också praktisk möjlighet att vara just den han eller hon vill vara. Alla ska kunna ta aktiv del i samhället oavsett skillnader i kön, ålder, funktionshinder, sexuell läggning, kulturell eller social bakgrund. Integration, jämställdhet och demokrati rymms inom mångfaldsbegreppet. För att alla ska få plats i det gemensamma samhället behöver det anpassas för att möta olika behov. I den fysiska planeringen främjas mångfalden av blandade funktioner, lägenhetsstorlekar, hustyper, upplåtelseformer, ålder på bebyggelse, mm. Attraktiva platser för möten mellan människor har stor betydelse, t ex torg, parker och grönytor, liksom bibliotek, bygdegårdar och an-

dra möteslokaler under tak. Det är också viktigt att överbygga fysiska barriärer, att den fysiska miljön upplevs som trygg och att tillgång finns till fungerande kommunikationer.

Tillgänglighet är tillgång till den yttre och inre miljön, tillgång till information och möjlighet till kommunikation. Samhället behöver göras mer tillgängligt ur alla dessa aspekter så att alla människor, oavsett fysisk eller psykosocial förmåga, ges möjlighet att bli delaktiga i samhällslivet. En tillgänglig fysisk och psykosocial miljö är viktig för alla människor. Sverige har antagit FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning. Den syftar till att undanröja hinder så att mänskliga rättigheter säkerställs för personer med funktionsnedsättning. En viktig del är att samhällsservice och anläggningar avsedda för allmänheten ska vara tillgängliga på samma villkor, vilket ställer krav på tillgänglighetsåtgärder i samhället. I Sverige finns sedan 2001 krav på tillgänglighet och användbarhet för fastigheter och byggnadsverk vid bygglov eller startbesked i PBL. Januari 2015 infördes bristande tillgänglighet för per-

DISKRIMINERINGSLAGEN 2008:567

Lagen syftar till att motverka diskriminering och främja lika rättigheter och möjligheter oavsett:

- kön
- könsöverskridande identitet och uttryck
- etnisk tillhörighet
- religion eller annan trosuppfattning
- funktionsnedsättning
- sexuell läggning
- ålder

Med diskriminering menas: direkt eller indirekt diskriminering, bristande tillgänglighet, trakasserier, sexuella trakasserier och instruktioner till andra att diskriminera.

soner med funktionsnedsättning som en ny form av diskriminering i diskrimineringslagen, se faktaruta på föregående sida.

Trygghet. Offentliga miljöer ska upplevas som säkra och välkomnande under dygnets alla timmar. Att känna sig trygg är t ex en förutsättning för att kunna ta sig till och delta i olika aktiviteter. En trygg miljö främjas av en blandad bebyggelse där bostäder, verksamheter och service integreras, vilket skapar förutsättningar för liv och rörelse under hela dygnet. Ett varierat bostadsutbud möjliggör kvarboende i samma område under olika skeden av livet. Ljussättning av offentliga miljöer är exempel på andra åtgärder som kan förstärka tryggheten.

Jämställdhet. Det övergripande målet för jämställdhetspolitiken är att kvinnor och män ska ha samma möjlighet att forma samhället och sina egna liv. I den fysiska planeringen handlar det bl a om lokalisering och utformning av bostäder, arbetsplatser, service och rekreationsytor, men också om synliggörande av olika behov och om delaktighet och representation i processen. Vid planering och byggande är det t ex viktigt hur bebyggelsestrukturen påverkar, hur kollektivtrafik och gång- och cykelvägar lokaliseras och utformas, och hur dagligvarubutiker och annan service kan nås. En checklista för jämställd planering har utarbetats av Boverket (2007a).

Barn och unga. Nästan en fjärdedel av invånarna i Mark är 0-18 år. En bra livsmiljö och goda uppväxtvillkor för barn och unga ger förutsättningar för att må bra som vuxna och kunna delta i samhället på olika sätt såsom medmänniskor, företagare, arbetstagare, beslutsfattare mm. Enligt FN:s barnkonvention har alla barn rätt till överlevnad, utveckling och att uttrycka egna åsikter. Alla beslut bör analyseras ur ett barnperspektiv, och konvention slår också fast att barn har rätt att höras i alla frågor som rör henne eller honom. Viktiga frågor för barn och unga i den fysiska planeringen är bl a lokalisering av skolor, bostäder och platser för idrott, lek och andra fritidsaktiviteter, liksom möjligheten att själv kunna färdas mellan dessa platser till fots, med cykel eller buss.

SOCIAL HÅLLBARHET I FYSISK PLANERING

Boverket har i ett flertal olika rapporter framhållit behovet av att bättre integrera de sociala aspekterna i den fysiska planeringen. I en studie har man bl a formulerat fem ledord som förenar arbetet med en socialt hållbar samhällsutveckling (Boverket 2010b):

1. Helhetssyn. Det behövs en ökad medvetenhet om att de förändringar man åstadkommer, eller inte får till, i en del av orten eller kommunen påverkar förutsättningarna i en annan del. Segregationen förstärks inte bara av att vissa bostadsområden försummas utan också av åtgärder i andra områden förstärker

skillnaderna. En annan aspekt av helhetssyn är en strävan att kombinera åtgärder i den fysiska miljön med sociala insatser.

2. Variation. En varierad bebyggelse handlar både om en gestaltningsmässig variation, om att möjliggöra olika boendeformer, och om att blanda olika funktioner som bostäder, arbetsplatser, service och mötesplatser. Genom funktionsblandning kan en levande och trygg boendemiljö skapas, där det finns människor i rörelse över en större del av dygnet. Befolkade platser upplevs som mer trygga och attraktiva än öde och folktomma. Ett sätt att få flexibilitet inför framtiden är att ge möjlighet för verksamheter i bottenvåningar, eller att blanda olika slags bostäder

3. Samband. Utvecklade fysiska samband är ett sätt att skapa förutsättningar för social sammanhållning. Ofta handlar det om att länka samman och förstärka de fysiska sambanden mellan olika delar av bebyggelsen, genom att t ex överbygga barriärer i form av trafikleder, vattendrag eller industriområden, och att verka för blandade bebyggelsemiljöer som är befolkade både under dagen och på kvällen. Utvecklade lokala målpunkter (butik, badplats etc) ger fler anledningar att röra sig mellan olika delar och nya förutsättningar för kontaktytor mellan människor. Samlade och överskådliga rörelsestråk och allmänna platser ökar tryggheten och säkerheten där människor vistas, se även kapitel 9.4 *Sociala risker*.

4. Identitet. För att stärka den kollektiva självkänslan och höja ett områdes status, kan det vara viktigt att skapa förutsättningar för en positiv identifiering med sitt bostadsområde eller sin ort och ge en tydligare identitet utåt. T ex kan återkommande negativa bilder i media bidra till att förstärka ett områdes dåliga rykte och låga status, vilket i sin tur påverkar självkänslan hos dem som bor där. Det kan därför vara viktigt att medvetet försöka bryta en sådan negativ spiral, t ex genom att uppmärksamma pågående aktiviteter eller ordna större evenemang som marknadsförs utåt. Identiteten utåt kan också förändras genom intresseväckande arkitektur eller landmärken.

5. Inflytande och samverkan. All fysisk planering behöver genomföras i samverkan med de som berörs och över sektorsgränser. De som bor och verkar på en plats har värdefulla kunskaper om hur området fungerar och i vilka avseenden det fungerar mindre bra. Avgörande för en bra dialog är att den är ”viktig” och ”på riktigt”, dvs att den berör angelägna frågor och att man verkligen beaktar de synpunkter och idéer som kommer fram. Det är också viktigt att dialogen påbörjas tillräckligt tidigt i planeringen, och att man sen gör kontinuerliga återkopplingar.

Dessa fem ledord kan översättas till konkreta åtgärder för den fortsatta planeringen i Mark. Den sociala hållbarheten kan förstärkas genom:

- Att ta in de sociala aspekterna i planeringens tidiga skeden och fullfölja dem i detaljplanearbetet.
- Att samverka med olika förvaltningar, kommunala bolag och andra aktörer kring de sociala frågorna i planeringen.
- Att öka kunskaper om de vardagliga behoven hos olika grupper i samhället genom hög delaktighet och en utvecklad dialog med olika grupper.
- Att göra sociala konsekvensbeskrivningar vid detaljplanering när det är relevant.
- Att förbättra förutsättningar för ett tillgängligt serviceutbud i hela kommunen. Det kan ske genom t ex upprustningar av den offentliga miljön, om- och tillbyggnader och olika åtgärder som ökar tillgängligheten. En förutsättning är att bebyggelseutveckling och utbyggnad av samhällsservice samordnas i stråkens knutpunkt, utvecklingsnoder och länkade orter.
- Att skapa trygga, tillgängliga och mångsidiga mötes- och vistelseplatser i kommunen, och uppmärksamma behovet av olika slags platser, både inne och ute, som är öppna för alla och där spontana och planerade möten och aktiviteter kan äga rum.
- Att verka för samlade rörelsestråk och överskådliga miljöer för att öka tryggheten och säkerheten där människor vistas.
- Att förstärka planeringsunderlagen genom att genomföra undersökningar som t ex speglar vad olika grupper upplever som kvaliteter och brister i den fysiska miljön, statistik och befolkningsprognoser uppdelad på kön, ålder, bakgrund osv.

Se även kapitel 8.1 avsnitten *Bostadsförsörjning* och *Blandad bebyggelse*, kapitel 8.3 avsnitt *Social infrastruktur*, kapitel 9.3 *Sociala risker*, kapitel 5.4 *Ekonomiska konsekvenser* och kapitel 5.5 *Sociala konsekvenser*.

Attraktivt boende

En av planeringens viktigaste uppgifter är att skapa hållbara och attraktiva boendemiljöer. Men vad är attraktivitet, och är det samma för alla människor? Är boende vid havet eller en sjö mest attraktivt, eller finns det annat som är mer attraktivt? Länsstyrelsen i Skåne län har i projektet *Bostadens yttre värden* (2008) tittat närmare på vilka kvaliteter i den yttre miljön som uppfattas som attraktiva.

Undersökningen visade bl a att det finns många andra kvaliteter i bostadsmiljön som väger tyngre än sjöutsikt. Vattennära läge kom på femte plats vid val av boendekommun, efter t ex vård och omsorg, natur och kommunikationer. Vid val av bostadsområde

kom sjöutsikt först på sjunde plats, se figur 8:1.

Man ställde sig också frågan för vem ska en boendemiljö vara attraktiv? Vid jämförelse mellan olika grupper (kön, ålder, inkomst, sysselsättning osv) fanns för vissa platsegenskaper relativt stora skillnader, men för andra inga alls. En av de viktigaste faktorer som tycks styra preferenser är ålder. Ju äldre man blir desto större vikt läggs t ex vid kulturutbud, medan det motsatta gäller för nöjesutbud och karriärmöjligheter. Två grupper värderade utsikten högre än andra grupper: personer i åldern 51-64 år och högt utbildade.

En del grupper har större möjligheter att välja sitt

VAL AV KOMMUN			VAL AV BOSTADSOMRÅDE		
1	VÅRD OCH OMSORG	7,9	1	LUGNT OMRÅDE	8,1
2	NATURSKÖNT OMRÅDE	7,8	2	BOENDEKOSTNADER	7,4
3	KOMMUNIKATIONER	7,7	3	RYKTE	7,2
4	FRILUFTSAKTIVITETER	7,2	4	BARNVÄNLIGHET	6,3
5	VATTENNÄRA	7,1	5	CENTRALT LÄGE	6,2
6	UTBILDNINGSMÖJLIGHETER	6,0	6	LANTLIGT LÄGE	6,1
7	SHOPPINGMÖJLIGHETER	5,9	7	HAVS-/SJÖUTSIKT	4,9
8	KOMMUNALSKATT	5,7			
9	SPORT/IDROTT/FÖRENINGAR	5,7			
10	KULTURUTBUD	5,7			
11	NÖJESUTBUD	5,7			
12	FOLKFESTER	4,6			

Figur 8:1. Platsegenskapers medelvärde på en skala från 1 till 10. I undersökningen deltog 2600 personer som fick svara på hur viktiga olika faktorer var om de skulle flytta till en annan region än idag. Källa Länsstyrelsen i Skåne län, 2008

boende än andra. Därför bör samhällsplaneringen ta hänsyn till att grupper som inte kan det, också kan få sina behov och önskemål tillgodosedda. En annan slutsats är att attraktivitet inte är samma sak för alla människor. Olika grupper och individer har olika behov, krav och önskemål, och genom att satsa mångsidigt på olika slags attraktivitet, kan man attrahera betydligt bredare grupper av människor.

En kartläggning av utvalda gruppers boendepreferenser i Mark, Sjuhärad, Göteborg och Varberg, visade på liknande resultat (Marks kommun 2004b). Över 97 procent ansåg att frågan om boendet var en mycket viktig fråga. Skillnaden mellan olika åldersgruppers boendepreferenser visade sig även här vara större än mellan olika orter. Fritidsaktiviteter var t ex viktigare för den yngre gruppen medan kulturaktiviteter och gångavstånd till livsmedelsbutik var viktigare för den äldre gruppen.

Frågan om tänkbara pendlingsavstånd skiljde sig mer mellan kommunerna. Överlag kunde många tänka sig en pendling på upp till 45 minuter, men endast mellan 2-12 procent kunde tänka sig längre restid.

Hur attraherar man då bäst nya invånare till Mark? Enligt ovanstående, kan en bra strategi vara att satsa på hög kvalitet i *vård- och omsorg*, att utveckla *natur-, kultur- och friluftsvärden*, och att utveckla bra *kommunikationer*.

Dessa hänger på olika sätt samman. För att hålla en hög kvalitet på vård och omsorg i framtiden behöver skatteintäkter och andelen invånare i arbetsför ålder öka. Detta förutsätter i sin tur snabba kommunikationer till större arbetsmarknader, och att många upplever Mark som attraktivt (naturskönt, barnvänligt, prisvärt etc). Möjlighet till *sjönära* boende kan vara en kompletterande strategi framför allt i de delar av kommunen som inte ligger lika strategiskt till.

I Attraktivitetsplanen för Marks kommun (2015) formuleras strategier för att attrahera gamla och nya invånare i åldrarna 25-65 år ("ansvarsfasen"): Strategierna handlar om att satsa på hög kvalitet inom vård och omsorg, att förbättra kommunikationer bl a för att möjliggöra arbetspendling, att lyfta fram värden som finns t ex närhet till natur och bad, och att utveckla ett bredare utbud av bostäder.

Bostadsförsörjning

BOSTADSMARKNAD

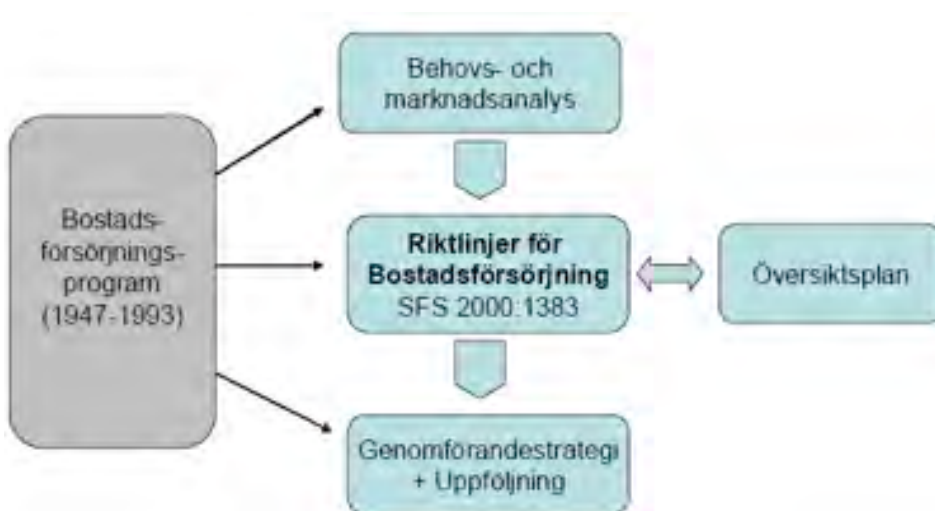
Mark har en lägre prisbild än kommuner som ligger närmare Göteborg. Ett medelvärde för småhus i Mark är 1,3 miljoner 2014, jämfört med 2,4 miljoner kronor för riket (SCB 2016).

Nybyggnation av bostäder den senaste 10-årsperioden har till stor del skett i nordvästra delen av Mark eller i centralorten. I Mark fick man betala ca 11 200 kronor per kvadratmeter för småhus 2011, medan det kostar i snitt 26 000 kronor per kvadratmeter att bygga nytt.

Även för befintliga bostadsrätter och fritidshus ligger priserna i Mark under genomsnittet även om skillnaderna är något mindre än för småhusmarknaden. Totalt finns det strax över 4000 hyreslägenheter i Mark, varav ca 3500 i det kommunägda bostadsbolaget Marks Bostads AB.

BOSTADSFÖRSÖRJNINGSAANSVAR

Boendeplaneringen är en strategisk fråga för kommunen. Bra bostäder och goda boendemiljöer är grundläggande faktorer som har betydelse för såväl



Figur 8:2 Inriktning för bostadsförsörjningen bör utöver själva riktlinjerna, innehålla en behovsanalys och en genomförandestrategi, och kopplas till den rullande översiktsplaneringen. Källa Länsstyrelsen Västra Götaland 2012.

tillväxten som välfärden. Lagen om kommunernas bostadsförsörjningsansvar, som trädde i kraft 2000, tydliggör att det är kommunernas ansvar att planera för att alla i kommunen ska kunna bo i bra bostäder.

Det innebär att kommunen, vid sidan av insatser för speciella grupper och för det befintliga bostadsbeståndet, även måste ha en långsiktig planberedskap och under varje mandatperiod anta *riktlinjer för bostadsförsörjningen*, tidigare kallat bostadsförsörjningsprogram. Arbete med detta pågår och beräknas vara klart under 2016.

Kommunen har stora möjligheter att styra bostadsutvecklingen, framför allt genom sitt planmonopol, sitt markinnehav och det kommunala bostadsbolaget. Ett bra samarbete med privata aktörer som är beredda att möta behoven är också en viktig tillgång för att få en långsiktig och attraktiv bostadsutveckling.

Huvuduppdraget för det kommunala bostadsbolaget är att svara för en god bostadsförsörjning i kommunen. Sociala riktlinjer har fastställts som bl a anger att Marks Bostad AB aktivt ska verka för trivsel och trygghet i boendet och att bostäder ska tillhandahållas oavsett ålder, kön, handikapp, etnisk bakgrund, politisk eller annan grupptillhörighet.

En ny lag trädde i kraft för de allmännyttiga bostadsföretagen 2011. Krav ställs nu på att de ska agera mer affärsinriktat och leverera en rimlig avkastning till ägarna. Den hyresledande rollen inom bruksvärdesystemet upphör. Förändringen innebär att tydligare riktlinjer för bostadsförsörjningen behöver formuleras.

Enligt de riktlinjer för bostadsförsörjning som länsstyrelserna tagit fram (2011) bör arbetet med kommunens bostadsförsörjningsprogram kopplas väl till den rullande översiktsplaneringen, som också ska behandlas i kommunfullmäktige varje mandatperiod. För att få färre styrdokument kan riktlinjerna antas tillsammans med ÖP, på underlag av en särskild behovs- och marknadsanalys.

BEFOLKNINGSUTVECKLING OCH BOSTADS-BEHOV

I en växande kommun som Mark behövs ett kontinuerligt tillskott av nya bostäder. Målet för befolknings-tillväxten i Mark är 1,0 procent per år i slutet av planperioden, se kapitel 2.2 *Befolkningsmål*. Då är antalet markbor ca 37100, år 2030, vilket är drygt 3 300 fler än idag. Det innebär att ca 1500 nya bostäder behöver komma till under perioden fram till år 2030, vilket motsvarar ca 80 bostäder per år i genomsnitt, färre i början och fler i slutet av perioden.

Ett behov av bostäder handlar dock inte bara om att det behövs ett visst antal i förhållande till befolkningsökningen, utan också om att utbudet ska stämma med efterfrågan. Istället för att bygga nytt kan beståndet behöva anpassas till behoven, genom att t ex komplettera med billiga hyresrätter så att ungdomar kan flytta hemifrån, eller tillgänglighetsanpassa befintliga bostäder.

Ett ökat utbud kan också uppstå genom större omsättning av de bostäder som redan finns i beståndet, eller genom att fritidshus permanentas till åretruntboende. Genom att bygga för specifika behov, kan man få igång flyttkedjor som möjliggör och underlättar generationsväxling i andra delar av bostadsbeståndet. För att kunna göra rätt åtgärder är det därför viktigt att förstå vad en ev brist består i.

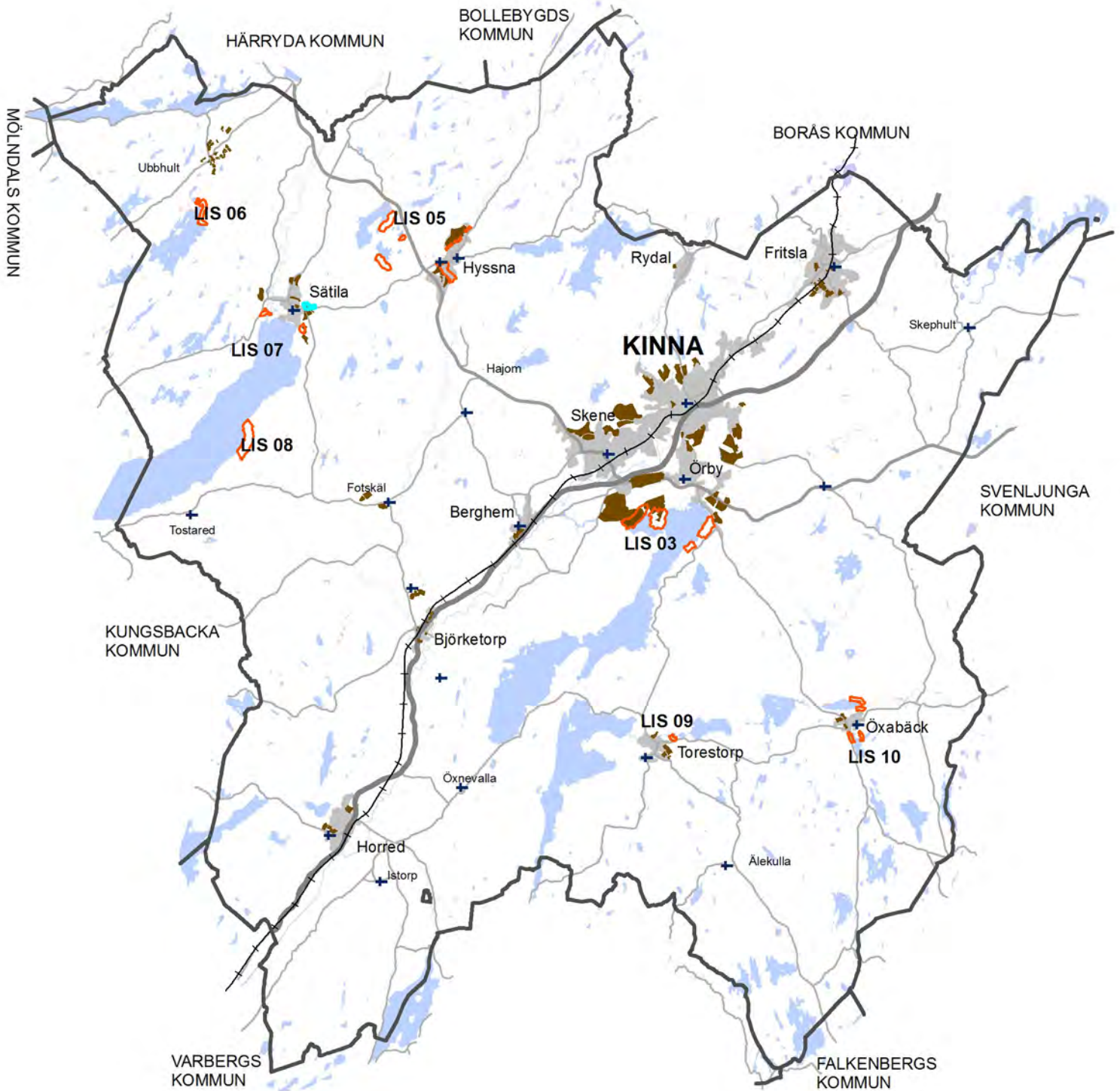
Fördelningen bör ligga på ca 40 procent lägenheter i flerbostadshus och 60 procent småhus, vilket den i genomsnitt gjort i Mark under de senaste åtta åren. Det är också angeläget att behovet av olika slags hyresrätter tillgodoses i den fortsatta planeringen, både för att möta olika gruppers behov, och för att få igång flyttkedjor på bostadsmarknaden.

De grupper som enligt bostadsmarknadsenkäten har svårast att få bostad är hushåll som är nya på bostadsmarknaden, t ex ungdomar, studenter och nyanlända, och hushåll med svaga inkomster (Länsstyrelsen Västra Götaland 2015). I Mark bedöms det vara underskott på bostäder för framför allt äldre, personer med funktionsnedsättning och nyanlända, enligt kommunens svar på bostadsmarknadsenkäten 2015.

Särskilda boendeformer för personer med funktionsnedsättning. Kommunen har ansvar för att det finns tillräckligt med särskilda boendeformer för personer med funktionsnedsättning. Dessa ska ligga centralt och med närhet till service och aktiviteter (Socialstyrelsens 2007).

Bostäder för äldre. Äldre har i stort sett samma behov och krav på boendet som övriga befolkningsgrupper. Försämringen av funktionsförmågor med stigande ålder ställer dock större krav på boendemiljön för att äldre ska kunna bo tryggt och självständigt. Det krävs god tillgänglighet i bostäderna och närmiljön, och kollektiva transportmöjligheter till banker, affärer, vårdinrättningar mm.

Andelen äldre ökar snabbt, och beräknas ha fördubblats om 30 år, samtidigt som antalet yrkesverksamma ligger still, se kapitel 7.2 *Förutsättningar i närområdet*. Det är därför angeläget redan idag tänka nytt och kreativt när det gäller inriktningen på boende för äldre både för att möta förändrade behov och önskemål, men också för att klara vården av äldre.

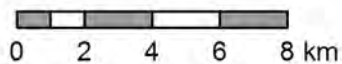


Teckenförklaring

- Befintlig blandad bebyggelse
- B Utredningsområde för blandad bebyggelse
- LIS 03-12 Område för landsbygdsutveckling i strandnära läge, enligt tematiskt tillägg till översiktsplan (Marks kommun 2015a). Område avsett för blandad bebyggelse.

ÖP MARK

BLANDAD BEBYGGELSE



Skala 1:225 000

Figur 8:3.



Blandad bebyggelse

INRIKTNING

Begreppet blandad bebyggelse omfattar en blandning av olika funktioner: bostäder, offentlig och kommersiell service som är lätt att nå för många människor, verksamheter med ingen eller liten omgivningspåverkan, och bostadsnära grön- och rekreationsområden.

I den blandade bebyggelsen samverkar bostäder med verksamheter och service i olika grad. Ibland är bostadsbebyggelsen renodlad, men strävan bör vara samlokalisera bostäder med service och arbetsplatser som inte är störande, för att åstadkomma en god livsmiljö för människor, med hög närhet mellan bostäder, arbetsplatser och service. Inriktningen för den blandade bebyggelsen i tät- och småorter bör vara följande:

PRIORITERAT BYGGANDE I KNUTPUNKT, UTVECKLINGSNODER OCH LÄNKADE ORTER

Strukturbild. För att förstärka Marks struktur och en hållbar samhällsutveckling, ska en stor del av den tillkommande bebyggelsen utvecklas i stråkens knutpunkt, utvecklingsnoder och länkade orter enligt struktur bilden, se kapitel 2.2-2.4. Det är här den snabba kollektivtrafiken kommer att gå och servicen i första hand kommer att utvecklas. Fokus bör ligga på att planera för blandad bebyggelse i områden som redan idag kan erbjuda bra service och kollektivtrafik. Se även kapitel 2.2-2.4, kapitel 3.3 avsnitt *Avvägningar mellan olika intressen* och kapitel 8.3 avsnitt *Resande och transporter*.

Blandade bostadsområden. För att skapa goda boendemiljöer (se kapitel 8.1 avsnitt *Social hållbarhet*) behöver bebyggelsen, utöver funktionsblandning, också ha en mångfald av innehåll och upplåtelseformer. I bostadsområden bör man sträva efter en blandning med olika byggnadsåldrar, upplåtelseformer och prisklasser. Befintliga områden bör om möjligt kompletteras med andra bostadstyper och upplåtelseformer än de som redan finns, och blandas upp med servicefunktioner och icke störande verksamheter i t ex bottenplan.

Tätare och närmare. Vi har under många decennier tagit för vana att sprida ut ny bebyggelse på värdefull jordbruks- och naturmark runt omkring våra tätorter. Genom att istället bygga inåt och förtäta bebyggelsen, minskar avstånden mellan olika funktioner, och tillgänglighet till service och rekreation ökar. Det underlättar också för kollektivresande, cykling och gång, och gör de tekniska försörjningssystemen mer effektiva och robusta. En tätare bebyggelse skapar också sammanhållande stadsrum vid platser och

stråk där många människor uppehåller sig vid och rör sig utefter. En förtätning av bebyggelsen bör alltid ske med hänsyn till den unika platsens förutsättningar och identitet, till kulturmiljön och till behovet av grönområden och andra friytor. Se avsnitt *Täthet* nedan i detta avsnitt.

Offentliga rum och mötesplatser. I tätare miljöer blir offentliga rum och mötesplatser allt viktigare. Den allmänna platsmarken bör värnas i planeringen och utformas med en skala som ger attraktiva, tillgängliga, trygga och upplevelserika platser. I den gemensamma delen av miljön spelar också natur- och kulturmiljön en viktig roll. Levande offentliga rum ger många positiva effekter såsom ökad trygghet och trivsel för invånare, välkomnande känsla för besökare och ett ökat mervärde för attraktionskraften.

UTREDNINGSSOMRÅDEN FÖR BLANDAD BEBYGGELSE I ÖP

I denna översiktsplan pekas ett antal områden ut som *B utredningsområden för blandad bebyggelse*, se figur 8:4. De är områden för bostäder och blandad bebyggelse som pekats ut i:

- fördjupningar av översiktsplan (FÖP) för olika delar av kommunen
- planprogram för Ubbhult (Marks kommun 2014).

Vid översiktlig avvägning av dessa mot ÖP:s struktur bild och strategier har följande bedömning gjorts:

- *Områdena B10 (Gunnlered/Hulta)* i FÖP för Mark NV (Marks kommun, 1998a) anges som "intresseområden för spridd bebyggelse". Dessa föreslås tas bort som bebyggelseområde, då de strider mot översiktsplanens intentioner att bygga mer sammanhållet, se kapitel 2. De ligger inte heller i anslutning till ny överföringsledning för VA (se figur 8:24). Enstaka byggnader kan dock tillkomma.

Övriga utredningsområden för blandad bebyggelse eller motsvarande från gällande FÖP:ar kvarstår till dess att nya FÖP:ar tas fram. I de kommande revideringarna av dessa är det angeläget att se över lokalisering och utbredning av utpekade områden, och att vid behov revidera dem. Struktur bilden är utgångspunkten för detta arbete. Huvudinriktningen vid lokalisering och ianspråktagande av områden för blandad bebyggelse bör vara:

- Att bebyggelsen i första hand förtätas genom komplement till befintlig bebyggelse, i andra hand genom att lägga till nya områden i direkt anslutning till befintliga bebyggelseområden. Yteffektivt byggande eftersträvas, samtidigt som områden med höga natur- och kulturvärden värnas.

- Att tillkommande bebyggelse lokaliseras så att man skapar boendemiljöer med hög tillgång till kollektivtrafik och service, och miljöer som är levande under större delen av dygnet. Det är också angeläget att befintlig infrastruktur för t ex VA tas till vara.
- Att bostadsprojekt som kompletterar ortens bostadsutbud och bidrar till att stärka servicen prioriteras i planeringen.
- Att bebyggelse på landsbygden sker i små bebyggelsegrupper med hög grad av anpassning till landskapet och till acceptabla lösningar för VA mm.

BEBYGGELSEUTVECKLING PÅ LANDSBYGDEN

Det är viktigt att det går att bygga och bo på landsbygden, i lägen som förstärker landsbygdsutvecklingen. Detta gäller framför allt i så kallade LIS-områden och omvandlingsområden, se nedan. Det är också attraktivt att bo lite mer enskilt och naturnära, och det är en attraktivitetsfaktor för att locka till sig nya invånare till kommunen. Under förutsättning att bebyggelsen anpassas väl till landskapet, och att det går att lösa vatten och avloppsfrågor på ett tillfredsställande sätt, ska det därför vara möjligt att bygga i enskilda lägen, se kapitel 2.2-2.4 *Strategier för samhällsplaneringen*, kapitel 3.3 avsnitt *Avvägningar* mellan olika intressen och kapitel 8.3 avsnitt *Resande och transporter*.

Underlätta för byggande i kommundelar med lågt bebyggelsestryck. För att öka intresset för att bygga bostäder i områden som inte har tillräckligt stor attraktionskraft för de stora exploateringsföretagen kan kommunen arbeta mer aktivt i sin planering och underlätta processer. Ett sätt kan t ex vara att identifiera attraktiva platser och initiera planläggning i samarbete med markägare. Dock bör alltid den som förädlar sin mark i slutändan själv bekosta detaljplan mm. Med områden med lågt bebyggelsestryck avses framför allt områden i Mark Sydost, Sydväst och Nordost (se figur 4:2).

Komplettera bostadsbeståndet på landsbygden. Ett annat sätt är att genom det kommunala bostadsbolaget se över möjligheterna att komplettera befintlig småhusbebyggelse med lägenheter i knutpunkt, utvecklingsnoder och länkade orter där detta saknas, för att få igång "flyttkedjor" där befintliga villor frigörs. Ett problem i områden med lågt bebyggelsestryck är att det kan vara svårt för t ex en ung småbarnsfamilj att få bolån för nybyggnation, samtidigt som andra som bor i enfamiljshus och vill flytta till något mindre och mer lättskött i området inte har några andra boendeformer att välja på, t ex marklägenheter eller serviceboende.

Tillåt fler bostäder utan planläggning. Planläggning med detaljplan är ett instrument för att reglera bebyggelse och markanvändning där olika intressen strider mot varandra. Oftast uppträder det i områden där det är stor konkurrens om marken, men är inte alltid nödvändigt i glesbebyggda områden. Det bör därför vara möjligt att bygga något fler bostäder utan planläggning än vad som idag är praxis. Upp emot fem bostäder bör kunna prövas med bygglov istället för detaljplan i områden som är lämpade för ändamålet och där bebyggelsestrycket är lågt (se ovan). Syftet är att förenkla prövningsprocessen, utan att sänka kraven för prövningen. I lokaliseringssprövningen bör därför frågor som normalt hanteras i detaljplan, t ex geoteknik, spill- och dagvatten, buller, arkeologi, landskapsanpassning mm ingå.

Anpassa bebyggelsen till landskapet. Vid lokalisering av ny bebyggelse på landsbygden, spelar anpassning till landskapet en större roll än i mer tätbebyggda delar. Huvudprincipen bör vara att lokalisera bebyggelse i grupper och i anslutning till befintlig bebyggelse. I de fall spridd bebyggelse prövas är det viktigt att höga krav på landskapsanpassning och VA-lösningar ställs. Se även kapitel 8.4 avsnitt *Landskapsvärden* och 8.5 avsnitt *Vattenförsörjning*.

LIS-OMRÅDEN FÖR BLANDAD BEBYGGELSE I ÖP

Möjligheten att peka ut områden för landsbygdsutveckling i strandnära lägen, så kallade LIS-områden, infördes i PBL 2009. Det är ett strategiskt verktyg för utveckling av kommunen där man vill skapa förbättrade förutsättningar för en landsbygdsutveckling i de fall strandskyddet kan utgöra ett hinder för en önskad och lämplig samhällsutveckling. Det är särskilt viktigt i områden med vikande befolkningsunderlag där kommunen av strategiska skäl önskar se en utveckling.

Syftet med LIS är att skapa möjligheter för långsiktigt positiva sysselsättningseffekter eller att stärka underlaget för service på landsbygden genom att ta tillvara stränders attraktionskraft och skapa bostadsområden för att öka inflyttning och fritidsboende.

I områden med lågt bebyggelsestryck där kommunen gärna vill se en bebyggelseutveckling kan ett strandnära boende öka attraktiviteten och därmed viljan att investera.

En LIS-utredning har tagits fram som underlag för ÖP, vilken antas som ett tematiskt tillägg till översiktsplanen (Marks kommun 2015a). Här har sammanlagt åtta LIS-områden (LIS 03-11) pekats ut som lämpliga för landsbygdsutveckling i strandnära läge. Inom dessa ryms sammanlagt 21 delområden, varav 17 för blandad bebyggelse, se figur 8:3, vilka rymmer sammanlagt 270-440 nya bostäder beroende på byggnads sätt. Dessa är lämpliga för framför allt bo-

städer, men också för handel, service och verksamheter som inte är störande för omgivningen. Övriga fyra delområden är lämpliga för utveckling av befintlig besöksnäring, se kapitel 8.2 avsnitt *Verksamheter* och figur 8:7.

LIS ger inte automatiskt rätt att bygga inom strandskyddat område. För dispens får inte strandskyddets syften åsidosättas. Exploateringsintresset ska vägas mot naturvårds- och friluftsinressen även inom ett föreslaget LIS-område, och den fria passagen ska alltid säkerställas. Vidare bör en enklare form av naturvärdesinventering alltid göras i samband med planläggning, förhandsbesked och bygglov. För vissa områden finns dessutom specifika rekommendationer, vilka framgår nedan. För motiveringar och mer detaljerade beskrivningar, se LIS-utredningen (Marks kommun 2015a).

LIS 03 Hanatorp-Krok-Haby. *03B Vännåkra* och *03D Haby*: Utbyggnad på jordbruksmark bör undvikas i områdena. Hänsyn ska tas vid placering och utformning av bebyggelseområden till natur och kulturvärden. Områdena bör utformas relativt småskaliga och smälta in i omgivande natur och bebyggelse. De kan vara lämpliga för blandad bebyggelse i anslutning till befintlig bebyggelse med 20-40 nya bostäder i 03B och 30-50 i 03D. Området bör anslutas till kommunens VA-nät eller till gemensamma VA-anläggningar. Allmänhetens tillgänglighet bör säkerställas genom att vägar eller gång- och cykelvägar anordnas mellan bebyggelsen och strandområdet, eller att ett större sammanhängande område med allmän platsmark planeras utefter stranden. En bestämmelse i detaljplan eller villkor i förhandsbesked om krav på staket i tomtröns mot strandområdet är nödvändig för att säkerställa den fria passagen. *03C Solvik* och *03E Krok*: Områdena kan vara lämpliga för blandad bebyggelse i anslutning till befintlig bebyggelse med sammanlagt 20-30 nya bostäder. Området bör utformas relativt småskaligt och anslutas till kommunens VA-nät innan ny sammanhållen bebyggelse kan bli aktuell. Allmänhetens tillgänglighet bör säkerställas på samma sätt som för områdena 03B och 03D.

LIS 05 Hyssna-Stjärnhult-Flybacka. *05A Melltorp* och *05B Hyssna*: Område 05A är lämpligt för blandad bebyggelse i anslutning till befintlig bebyggelse med ett tjugotal nya bostäder. Det bör utformas småskaligt och anpassas till omgivningen. Särskild hänsyn ska tas till bebyggelsemiljön i Melltorps radby. LIS-områdets gräns mot Surtan ligger 50 meter från strandlinjen. Område 05B är lämpligt för blandad bebyggelse som inte är störande och för centrumbebyggelse. Lämplig exploatering kan variera mellan 40-60 nya bostäder beroende på byggnadssätt. Detaljerad geoteknisk utredning bör göras i samband med detaljplanering. Hänsyn ska tas till riksintressena för natur- och kulturmiljövård. Ny bebyggelse ska an-

slutas till kommunens VA-nät. En bestämmelse i detaljplan eller villkor i förhandsbesked om krav på staket i tomtröns mot strandområdet kan vara nödvändig för att säkerställa den fria passagen.

05C Stjärnhult; 05D Flybacka och *05E Balltjärn*: Områdena 05C, 05D och 05E kan vara lämpliga för blandad bebyggelse i anslutning till befintlig bebyggelse med 10-20 nya bostäder i 05C respektive 05D och 5-10 i 05E. De bör utformas småskaligt och smälta in i omgivande natur och bebyggelse. Områdena bör anslutas till kommunens VA-nät eller gemensamma VA-anläggningar innan ny sammanhållen bebyggelse kan bli aktuell. Allmänhetens tillgänglighet bör säkerställas genom att vägar eller gång- och cykelvägar anordnas mellan bebyggelsen och strandområdet, eller att ett större sammanhängande område med allmän platsmark planeras utefter stranden. En bestämmelse i detaljplan eller villkor i förhandsbesked om krav på staket i tomtröns mot strandområdet kan krävas för att säkerställa den fria passagen.

LIS 06 Sjödal. *06B Sjödal*: Området kan vara lämpligt för blandad bebyggelse i anslutning till befintlig bebyggelse med 30-50 nya bostäder. Det bör utformas småskaligt och smälta in i omgivande natur och bebyggelse. Området bör anslutas till kommunens VA-nät innan ny sammanhållen bebyggelse kan bli aktuell. Allmänhetens tillgänglighet bör säkerställas genom att vägar eller gång- och cykelvägar anordnas mellan bebyggelsen och strandområdet, eller att ett större sammanhängande område med allmän platsmark planeras utefter stranden. En bestämmelse i detaljplan eller villkor i förhandsbesked om krav på staket i tomtröns mot strandområdet kan vara nödvändig för att säkerställa den fria passagen.

LIS 07 Sätla. *07B Blåsås*: Området är lämpligt för blandad bebyggelse i anslutning till befintlig bebyggelse med 15-30 nya bostäder. Det bör utformas småskaligt och smälta in i omgivande natur och bebyggelse. Ny sammanhållen bebyggelse bör anslutas till kommunens VA-nät eller gemensamma VA-anläggningar. Allmänhetens tillgänglighet och den fria passagen säkerställs genom att området placeras minst 100 m från strandlinjen. Mellan området och stranden finns en befintlig enskild väg och befintlig bebyggelse.

LIS 08 Dyrenäs. *08A Dyrenäs*: Området kan vara lämpligt för blandad bebyggelse i anslutning till befintlig bebyggelse med 15-30 nya bostäder. Området bör utformas småskaligt och smälta in i omgivande natur och bebyggelse. Ny sammanhållen bebyggelse bör anslutas till kommunens VA-nät. Allmänhetens tillgänglighet säkerställs genom att vägar eller gång- och cykelvägar anordnas mellan bebyggelsen och strandområdet, eller att ett större sammanhängande område med allmän platsmark planeras utefter stranden. En bestämmelse i detaljplan eller villkor i

förhandsbesked om krav på staket i tomtgräns mot strandområdet kan vara nödvändig för att säkerställa den fria passagen. Inga utsläpp får förekomma som kan försämra den ekologiska och kemiska statusen i Lygnern.

LIS 09 Torestorp. 09B Kulla: Området kan vara lämpligt för blandad bebyggelse med 10-15 nya bostäder och bör utformas småskaligt och smälta in i omgivande natur och bebyggelse. Ny sammanhållen bebyggelse bör anslutas till kommunens VA-nät eller till gemensam VA-anläggning. Strandområdets tillgänglighet säkerställs genom att vägar eller gång- och cykelvägar anordnas mellan bebyggelsen och sjön, eller att ett större sammanhängande område med allmän platsmark planeras utefter stranden. En bestämmelse i detaljplan eller villkor i förhandsbesked om krav på staket i tomtgräns mot strandområdet kan vara nödvändig för att säkerställa den fria passagen.

LIS 10 Öxabäck. 10B Västra Öxasjön och 10E Östra Öxasjön: Områdena kan vara lämpliga för blandad bebyggelse, med 10-15 nya bostäder i vardera område och bör utformas småskaligt och smälta in i omgivande natur och bebyggelse. Odlingsmark bör inte exploateras med ny sammanhållen bebyggelse. Ny sammanhållen bebyggelse bör anslutas till kommunens VA-nät eller gemensam VA-anläggning.

10C Östra Sävsjö och 10D Norra Sävsjö: Områdena är lämpliga för blandad bebyggelse med ett tiotal nya bostäder i 10C, ca 10-20 i 10D och bör utformas småskaligt och smälta in i omgivande natur och bebyggelse. Ny bebyggelse bör anslutas till kommunens VA-nät eller gemensam VA-anläggning. Strandområdets tillgänglighet säkerställs på samma sätt som för område 10B enligt ovan. Delar av det föreslagna området är idag avskilda från strandområdet med vägar. Ny bebyggelse vid dessa delområden bedöms inte inkräkta på allmänhetens tillgänglighet till stranden.

För övriga delområden säkerställs tillgängligheten genom att vägar eller gång- och cykelvägar anordnas mellan bebyggelsen och sjön, eller att ett större sammanhängande område med allmän platsmark planeras utefter stranden. En bestämmelse i detaljplan eller villkor i förhandsbesked om krav på staket i tomtgräns mot strandområdet kan vara nödvändig för att säkerställa den fria passagen.

OMVANDLINGSOMRÅDEN

I många av kommunens fritidshusområden pågår en förändring av användningen så att fler och fler används för åretruntboende. I dessa så kallade omvandlingsområden är VA-situationen ofta problematisk. Orsaken till detta är bl a närheten till vattentäcker, sjöar, vattendrag, mycket berg och svårinfiltrerade marker. Detta skapar problem när det gäller standarden på enskilda avlopp.

Enligt lagen om allmänna vatten och avloppsanläggningar (SFS 1970:244) är det kommunens ansvar att lösa VA-situationen när enskilda lösningar inte är möjliga. Fördelarna med gemensamma anläggningar, i egen eller i kommunens regi, är stor. När gemensamma VA-lösningar skapas tas ett helhetsgrepp så att hälsokrav och miljö klaras långsiktigt, samtidigt som en ökad grad av permanentboende möjliggörs.

De omvandlingsområden som finns med i kommunens långtidsplan för kommunalt VA är Vännåkra, Solvik, Flohult och Dyrenäs, Sjödal och Hägnen. Målet är att områdena kommer att få tillgång till kommunalt VA via överföringsledningen inom en tioårsperiod. Syftet är att möjliggöra omvandling från fritidsboende till permanentboende, och att i detaljplan medge ökade byggrätter.

Hittills har omvandlingsområdena dock endast studerats ur ett VA-perspektiv. En permanentning får även andra konsekvenser för planeringen i kommunen, t ex när det gäller infrastruktur, utbildning samt vård- och omsorg.

Fyra av de sex omvandlingsområden som pekats ut i kommunens långtidsplan för kommunalt VA, Solvik, Vännåkra, Dyrenäs och Sjödal, är utpekade som LIS-områden i denna översiktsplan. Det innebär att de ingår i den långsiktiga planeringen för mark- och vattenanvändningen i kommunen.

För övriga omvandlingsområden, dvs Flohult, Hägnen och ev andra som kan komma att identifieras, bör den fortsatta planeringen studera hur tillgång till kollektivtrafik och tillfredsställande vatten-, avlopps- och dagvattenlösningar kan tillgodoses innan fortsatt utbyggnad kan rekommenderas inom dessa områden.

Tills dess bör prövning av ny bebyggelse inom dessa områden ske restriktivt och enligt samma lämplighetsbedömning som för övrig bebyggelse, se kapitel 6.2 *Bestämmelser enligt ställningstagande*, G1-3.

FÖRTÄTNING

Hög och tät exploatering med blandad bebyggelse gör avstånden kortare och ger en ökad närhet till och större underlag för kommersiell och kommunal service. Det gör att gång- och cykel- och kollektivtrafik kan få en mer dominerande ställning och öka möjligheterna att spara värdefull odlingsmark ökar. Med täthet kan menas att bygga högt och glest eller lågt och tätt.

Upplevelsen av täthet är dessutom subjektiv. Vad som uppfattas som tätt i Kinna är något annat än i Göteborg. En och samma ort kan upplevas som tätt och högt exploaterad av vissa och som gles och småskalig av andra. Dessutom kan t ex ett litet avgränsat område ha en mycket hög grad av exploatering, men

Byar och landsbygd



NE-tal 0

Helt eller nästan helt obebyggd landsbygd.

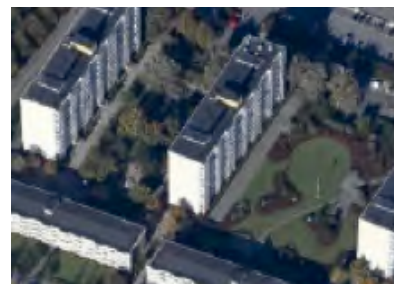
Småorter och mindre tätorter



NE-tal 0,1-0,2 (1-2 våningar)

Samlade småhus på stora tomter och fria ytor mellan. Enskild eller samfällad infrastruktur.

Större tätorter*



NE-tal 0,7-0,8 (3-9 våningar)

Högre flerbostadshus med park- eller naturområden mellan. Kommunal infrastruktur.



NE-tal 0,02-0,05 (1-2 våningar)

Glest utspridd bebyggelse i landskap. Enskild infrastruktur (t ex vägar, vatten, avlopp).



NE-tal 0,3-0,4 (1-2 våningar)

Småhus utmed gata på 800-1200 m² tomter. Samfällad eller kommunal infrastruktur.



NE-tal 1,0-1,1 (4 våningar)

Exempelvis tätt placerade lamellhus eller lägre kvartersbebyggelse. Kommunal infrastruktur.



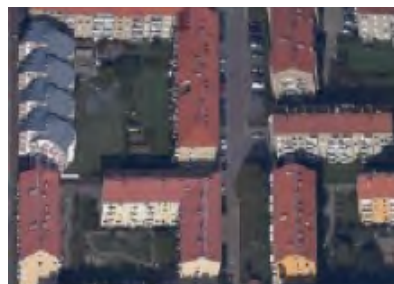
NE-tal 0,05-0,1 (1-2 våningar)

Gles bebyggelse utmed gata eller i mindre byar. Enskild eller samfällad infrastruktur.



NE-tal 0,5-0,6 (2 våningar)

Exempelvis radhus eller kedjehus på små tomter. Kommunal infrastruktur.



NE-tal 1,3-1,4 (5-6 våningar)

Kvartersbebyggelse med gator runt om eller högre lamellhus. Kommunal infrastruktur.

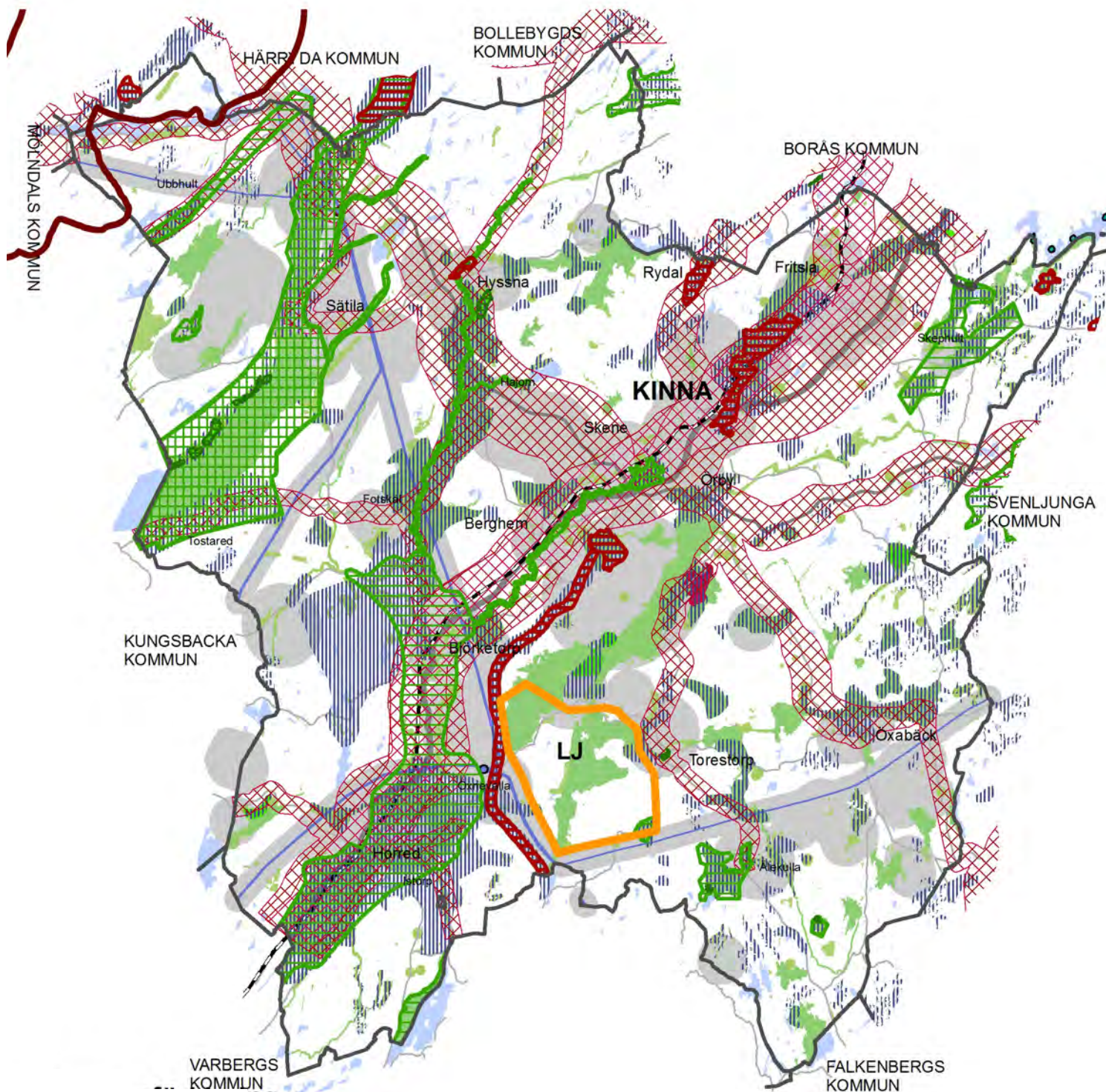
Figur 8:4. Nettoexploateringsstal för bebyggelse med olika grad av täthet. Tät och låg bebyggelse kan ha samma NE-tal som en gles och hög. *Med tätorter avses i Mark: Kinna (inklusive Skene och Örby), Fritsla, Horred, Sätilla och Hyssna.

omges av ett stort och öppet landskap, så att upplevelsen av området ändå kan bli småskalighet.

Ett sätt att definiera hur tätt ett område är bebyggt är att ange områdets exploateringsstal. Ett nettoexploateringsstal (NE) kan ge en bra bild av ett områdes faktiska täthet där man även räknar med delar av omgivande gator. Ett NE-tal på 1,0 betyder att det finns lika mycket byggd yta som obebyggd mark i området. På landsbygden kan exploateringsstal vara svåra att använda som vägledande mått. Där bör man snarare ta ställning till vilken karaktär området bör ges. Även i glesbygd kan en liten, men relativt tätt placerad bebyggelsegrupp upplevas som småskalig och samtidigt ge möjlighet till goda lösningar för vägar, vatten

och avlopp.

Exemplen i figur 8:4 visar olika grad av täthet och höjd som finns på olika platser i kommunen. Det finns olika sätt att planera för och bebygga ett område med samma exploateringsstal än de exempel som visas, men dessa ska ses som ett stöd i kommunens fortsatta arbete med fördjupningar av översiktsplanen och vid handläggning av detaljplaner och förhandsbesked vid frågor om vilken typ av exploatering som är önskvärd. Utgångspunkterna för all bebyggelseplanering bör vara den unika platsens förutsättningar och identitet, så att de kvaliteter som gör ett område attraktivt inte byggs bort, t ex tillgången till grönytor med hög kvalitet.



Teckenförklaring

LJ Ljudkvalitetsområde

BULLER

- Riksentressen för flygplats, influensområde med hänsyn till flygbuller (MB 3:8)
- Område med risk för väg- och tågtrafikbuller.
- Område med risk för flygbuller från Örestens flygplats - skyddsavstånd 3000 meter.
- Område med risk för industribuller från verksamhetsområden, service/handelsområden, skjut- och motorsportbanor, materialtäkter, vindkraftverk 1000 m och 400 kV kraftledning skyddsavstånd 500 m.

KULTUR-, NATUR- OCH FRILUFTSVÄRDEN

- Kulturresevat (MB 7:9)
- Riksentresse för kulturmiljövård (MB 3:6)
- Naturreservat (MB 7:4-7)

- Natura 2000-område (MB 7:27, 4:8)
- Riksentresse för naturvård (MB 3:6)
- EK Ekologiskt särskilt känsligt område (MB 3:3)
- Riksentresse för friluftsliv (MB 3:6)
- Övrigt område med höga värden för kulturmiljö, naturmiljö och friluftsliv (MB 3:6) - inklusive kulturvärden enligt kulturmiljöprogram, värdefullt odlingslandskap, naturvärden enligt naturvårdsprogram (biologisk mångfald), våtmarker, friluftsvärden enligt naturvårdsprogram (folkhälsa).

ÖP MARK

LJUDKVALITETSOMRÅDE

0 2 4 6 8 km

Skala 1:225 000



Figur 8.5.

Ljudkvalitetsområden

LJUDMILJÖ

Det finns ett växande behov av platser fria från samhällsbuller i takt med att samhället blir alltmer ljudstört. Buller är ett utbrett miljöproblem och den miljöstörning som berör flest människor i Sverige (Boverket 2012c). Det gäller inte minst i närheten av större tätorter, men även längre ut i landskapet. Många talar också om bullerfria miljöer som en framtida attraktivitetsfaktor för en kommun.

Buller definieras som inte önskvärt ljud. För en god upplevelse av omgivningen eftersträvas inte största möjliga tystnad utan "rätt" ljudmiljö. Till varje miljö hör en ljudbild, t ex fågelkvitter, vilket i många fall kan vara en del av och ibland en förutsättning för miljöns kvaliteter. Det som oftast uppfattas som mest störande är så kallat samhällsbuller, dvs ljud från olika aktiviteter skapade av människan, t ex från biltrafik, flyg, industrier och täktverksamheter (Länsstyrelsen Västra Götaland 2001).

URVALSKRITERIER

Mark har därför valt att använda begreppet *Ljudkvalitetsområden* för att beskriva *områden där låg bullernivå är en särskild kvalitet*. Ljudkvalitetsområden identifieras översiktligt i ÖP, genom utslutning av kända störningar (se Länsstyrelsen Västra Götaland 2001). Målet är att uppnå en mycket låg ekvivalent ljudnivå (mindre än 30 dBA ekvivalentnivå) dag, kväll och natt från följande typer av samhällsbuller:

- *Väg- och tågtrafikbuller*, enligt länsstyrelsens beräkning (Länsstyrelsen Västra Götaland 2001).
- *Flygbuller – influensområde med hänsyn till flygbuller*, enligt utpekad riksintresse (Trafikverket 2011). För begränsad flygtrafik som vid Örestens flygfält är det istället maximalnivån 45 dBA som är dimensionerande (Länsstyrelsen Västra Götaland 2001). Denna bedöms här motsvara ett schablonavstånd på 3000 meter.
- *Industribuller* inom schablonavstånd på 1000 meter (Boverket 2004).
- *Buller från materialtäkter*. Schablonavstånd på 1000 meter (Boverket 2004).
- Buller från skjut- och motorsportbanor. Schablonavstånd på 1000 meter.
- *Vindkraft*. Schablonavstånd på 1000 meter.

- *Kraftledning 400 kV*. Schablonavstånd på 500 meter.

Vidare kan följande kriterier användas för att på en översiktlig nivå bedöma hur användbara ljudkvalitetsområdena är för sitt syfte:

- *Storlek*. Ett större område är mindre känsligt för vädrets påverkan på ljudbredningens variation än ett mindre.
- *Geografisk lokalisering*. Områden som ligger nära större orter och/eller längre ifrån andra ljudkvalitetsområden har större värde än andra, eftersom behovet här är större.
- *Områden med höga natur-, kultur- och friluftsvärden* är attraktiva som ljudkvalitetsområden, då olika värden sammanfaller.

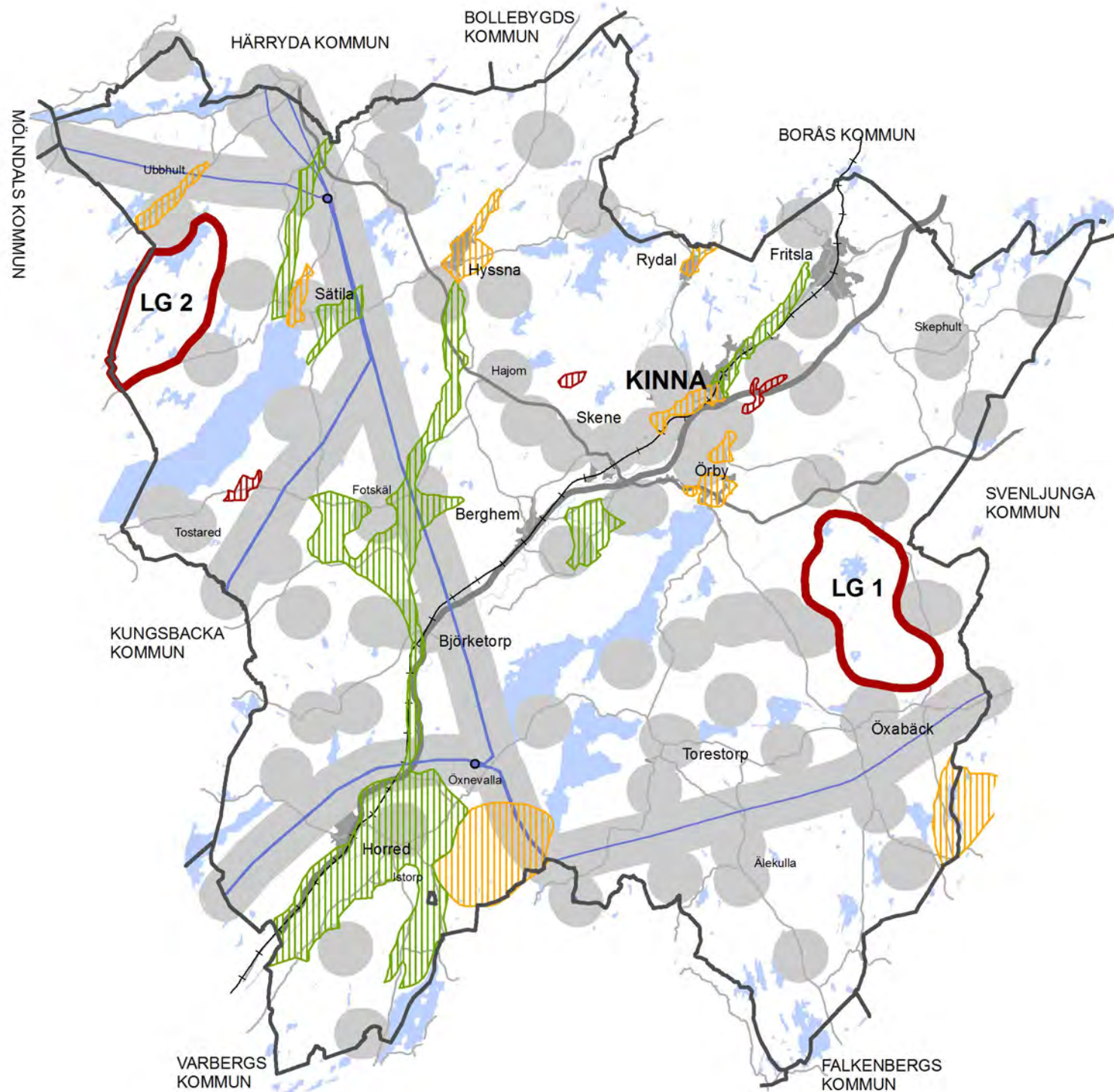
På en mer detaljerad nivå är även *tillgänglighet* viktig för ett användbart ljudkvalitetsområde. Med tillgänglighet avses här närhet till kommunikationer och bebyggelse, möjlighet att promenera i området, tillgänglighet för personer med funktionshinder osv.

LJUDKVALITETSOMRÅDEN I ÖP


Utifrån dessa urvalskriterier har ett ljudkvalitetsområde LJ identifierats, se figur 8:5. Urvalet har gjorts översiktligt med hjälp av kartöverlägg och kan behöva preciseras ytterligare i det kommande arbetet med fördjupningar av översiktsplanen. Avsikten är att i samband med detta mäta den faktiska bullernivån för att identifiera jämförelsevärden. En avvägning mot andra intressen och anspråk görs i kapitel 3.3 *Avvägningar mellan olika intressen*.

Ljudkvalitetsområdet ska så långt som möjligt skyddas mot åtgärder som medför ökat samhällsbuller. Lokaliseringsprövning av verksamheter som alstrar 30 dBA ekvivalentnivå eller mer, såsom t ex industrier, materialtäkter, skjut- och motorsportbanor, vindkraft, större kraftledningar, bör därför ske mycket restriktivt.




Ett ljudkvalitetsområde är ett slags stort påverkat område enligt miljöbalken kapitel 3 § 2, Det är ett stort mark- eller vattenområde som endast obetydligt är påverkat av exploateringsföretag eller andra ingrepp i miljön, och som så långt som möjligt ska skyddas mot åtgärder som påtagligt kan påverka områdets karaktär. Andra sådana områden i översiktsplanen är *Lågstrålande områden*, se nästa avsnitt, och *Stora påverkade områden*, se kapitel 8.4.




Teckenförklaring

 LG 1 - 2 Lågstrålande områden

RADONHALT

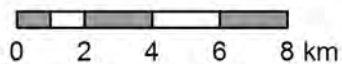
-  Område med risk för högradon
-  Område med risk för normalradon, eventuellt högradonmark
-  Område med risk för lågradonmark

BUFFERYTOR

 Buffer 1000 meter kring kraftledning i stamnät samt telemaster

ÖP MARK

LÅGSTRÅLANDE OMRÅDEN



Skala 1:225 000

Figur 8.6.



Lågstrålande områden

ELEKTROMAGNETISKA FÄLT

Elektromagnetiska fält (EMF) finns i nästan alla miljöer, och för de människor som har stor känslighet för dessa blir det allt svårare att hitta miljöer att vistas och bo i. Det finns därför en efterfrågan på områden där exponeringen av elektromagnetisk strålning hålls nere, i denna ÖP kallade *Lågstrålande områden*.

EMF är ett gemensamt namn för elektriska och magnetiska fält som förekommer i anknytning till verksamheter och processer där elektrisk ström används. EMF är starkast närmast källan, dvs i närheten av t ex kraftledningar eller elektriska apparater.

Helt strålningsfria områden finns inte, däremot har olika områden högre eller lägre nivåer av EMF. Gensnittliga magnetfält i bostäder uppgår i storstäder till ca 0,1 mikrottesla (μT) och i mindre tätorter ca 0,05 μT (Strålsäkerhetsmyndigheten m fl 2012). Högre värden än dessa kan förekomma i bostäder nära kraftledningar eller vid transformatorstationer inne i byggnader.

Det är inte helt oproblematiskt att peka ut lågstrålande områden i en översiktsplan. Dels finns enligt svenska myndigheter ännu inte tillräckligt vetenskapligt underlag för att sätta gräns- eller riktvärden för elektriska och magnetiska fält vid att använda vid planering och byggande (Strålsäkerhetsmyndigheten m fl 2012). Dels är det osäkert vilket lagstöd som finns för inrättande av lågstrålande områden, och i vilken mån ett i ÖP utpekade lågstrålande område går att säkerställa vid tillståndsprövning av t ex mobilmaster.

Ytterligare ett problem är att möjligheterna att använda radiokommunikation reduceras, vilket kan skapa problem för räddningstjänst, hemtjänst, företagare och privatpersoner.

Strålsäkerhetsmyndigheten anger referensvärdet 0,2 μT för allmänhetens exponering för EMF (Strålsäkerhetsmyndigheten 2008b). Referensvärdet är ett rekommenderat maxvärde och bygger på riktlinjer från EU. Syftet med referensvärdena är att skydda allmänheten mot kända hälsoeffekter vid exponering för magnetfält. De är satta till en femtiondedel av de värden där man har konstaterat negativa hälsoeffekter.

För ev långsiktiga effekter räcker inte dagens kunskap för att fastställa några gränsvärden, men myndigheterna rekommenderar en viss försiktighet, både för allmänheten och i arbetslivet.

URVALSKRITERIER

Marks kommun menar att det är rimligt att det någonsans bör finnas områden i samhället där människor ska kunna vistas och bo utan att utsättas för höga nivåer av elektromagnetisk strålning. Ett antal lågstrålande områden identifieras därför i ÖP, med syftet att hålla dessa så fria från elektromagnetisk strålning som möjligt.

Utpekandet av de lågstrålande områdena görs i detta skede översiktligt, genom att identifiera områden utan:

- större *kraftledningar* (130 och 400 kV)
- *master* för radio- och telekommunikation
- hög bakgrundsstrålning från *radon*

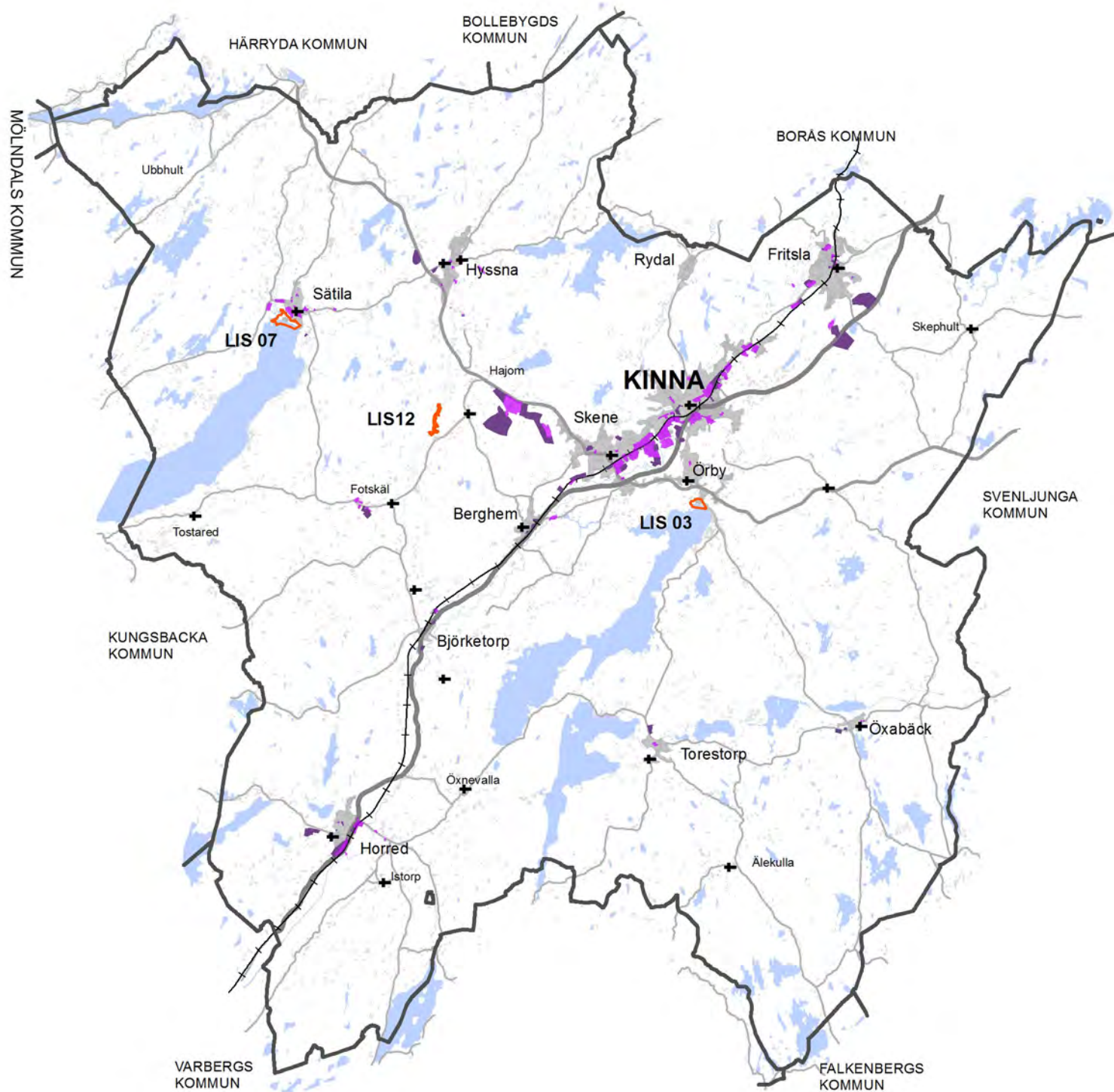
Dessa områden har sedan översiktligt granskats utifrån sina *topografiska förutsättningar*, varvid högt belägna områden och områden som är exponerade för högt belägna tele- eller mobilmaster utan skyddande höjder emellan, tagits bort.

LÅGSTRÅLANDE OMRÅDEN I ÖP

Två lågstrålande områden, LG 1 och LG 2, har därigenom identifierats översiktligt i ett första steg, se figur 8:7. Urvalet har gjorts översiktligt med hjälp av kartöverlägg och kan behöva preciseras ytterligare i den fortsatta planeringen, t ex i arbetet med fördjupningar av ÖP. Bl a bör nuvarande strålningsnivåer mätas i fält för att identifiera jämförelsevärden, och dialog föras med berörda. Riktvärdet bör ligga på 0,02-0,05 μT . Ev strålningskällor utanför kommungränsen kan också behöva identifieras. En avvägning mot andra intressen och anspråk görs i kapitel 3.3 *Avvägningar mellan olika intressen*.

Inom lågstrålande områden ska exponeringen av elektromagnetiska fält hållas nere, framför allt genom att vara mycket restriktiv med lokalisering av kraftledningar i luft, master för radio- och telekommunikation, basstationer för mobil telefoni och andra konstgjorda källor för elektromagnetisk strålning. Inom lågstrålande områden är tillgänglighet till bredband prioriterat.

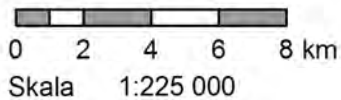
Ett lågstrålande område är en form av stort opåverkat område enligt miljöbalken kapitel 3 § 2, Det är ett stort mark- eller vattenområde som endast obetydligt är påverkat av exploateringsföretag eller andra ingrepp i miljön, och som så långt som möjligt ska skyddas mot åtgärder som påtagligt kan påverka områdets karaktär. Andra sådana områden i översiktsplanen är *Ljudkvalitetsområden*, se föregående avsnitt, och *Stora opåverkade områden*, se kapitel 8.4. Se även om kraftledningar i kapitel 9.1 avsnitt *Luft*.



Teckenförklaring

- Befintlig blandad bebyggelse
- Befintligt verksamhetsområde
- J Utredningsområde för verksamheter som kan vara störande för omgivningen
- LIS 03-12 Område för landsbygdsutveckling i strandnära läge, enligt tematiskt tillägg till översiktsplan (Marks kommun 2015a). Område avsett för verksamheter.

**ÖP MARK
VERKSAMHETER**



Figur 8:7.

8.2 Ett livskraftigt näringsliv

Verksamheter

NÄRINGSLIVET I MARK

De dominerande näringarna i Mark finns inom vård och omsorg, tillverkning, handel, utbildning och byggverksamhet, vilka tillsammans står för ca 75 procent av arbetstillfällena i kommunen (SCB 2014). Mark präglas också av många småföretag och en hög andel företagare, vilka utgör 8,2 procent av den arbetsföra befolkningen (20-64 år) jämfört med 6,7 procent för riket (Svenskt näringsliv 2015).

Företagen i Mark präglas av en stark textillhistorisk anknytning, och många är nischade inom teknisk textil, inredning och design. Här finns bl a flera stora och anrika möbelfabriker. Textil- och designföretagen i Mark är exempel på så kallade kluster, dvs företag med liknande eller stödjande verksamheter som drar nytta av varandra, och som kan locka fler att etablera sig. Även företag inom byggverksamhet och tillverkning har betydelse för näringsliv i Mark, t ex kemi-, elektronik- och förpackningsföretag, liksom skogs- och lantbruksföretag.

Två tredjedelar av arbetstillfällena i Mark finns inom tjänstesektorn, framför allt inom vård och omsorg, handel, samt utbildning. När det gäller övriga typer av tjänstenärings, t ex myndigheter, konsulter, medicinföretag, banker, försäkringsbolag, mäklare etc, står de för ungefär var sjätte arbetstillfälle i Mark, jämfört med var tredje för riket i övrigt (Statistiska centralbyrån, 2013).

För de boende i Mark, och för kommunens möjligheter att upprätthålla god service, har pendlingen till jobb utanför kommunen stor betydelse. Även för näringslivet i Mark kan satsningar på logistik- och verksamhetscentra i närområdet, t ex Landvetter Airport City, skapa nya möjligheter, se kapitel 7.2 *Förutsättning i närområdet*.

MARKPOLITIK OCH FÖRETAGSUTVECKLING

Även om man har stor nytta av närheten till större arbetsmarknadsregioner, är det viktigt att stimulera och stötta företagsetableringar och företagsutveckling i Mark, för att få en positiv utveckling av kommunen som helhet. Vill kommunen växa behöver också företaget växa för att få ett helt samhälle.

Ett strategiskt läge i regionen, en väl utbyggd och fungerande infrastruktur och möjlighet till kunnig och välutbildad arbetskraft är viktiga faktorer som påverkar var företag väljer att etablera sig.

Det är också angeläget att kunna erbjuda ett varierat utbud av platser att lokalisera företag på. Tung indu-

stri behöver ofta platser där det är tillåtet att bullra och hantera farligt gods, verksamheter med handelsinslag platser där de syns och är nära kommunikationer, medan transportintensiva verksamheter behöver lokaliseras nära större vägar, industrispår, osv. Befintliga verksamheter behöver också ha möjlighet att expandera. Kommunen har styrmedel genom sitt planmonopol, men kan också genom t ex strategiska markköp och markanvisningstävlingar verka för att verksamheter lokaliseras till lämpliga platser.

VERKSAMHETSOMRÅDEN I ÖP

UTREDNINGSSOMRÅDEN FÖR VERKSAMHETER I ÖP

I den blandade bebyggelsen samverkar verksamheter med bostäder och service, vilket ofta är förutsättningen för själva verksamheten, t ex för butiker. Andra verksamheter är mer störande (buller, rök, lukt, trafik mm) och behöver ligga avskilt från annan bebyggelse.

I denna översiktsplan pekas ett antal områden ut som *J utredningsområden för verksamheter*, där verksamheter som kan vara störande för omgivningen kan lokaliseras i framtiden, se figur 8:7. Dessa utredningsområden för verksamheter är dels sådana som pekats ut för i de fördjupningar av översiktsplan (FÖP) som finns för delar av kommunen, se kapitel 4:2 *Fortsatt arbete*, dels två områden som föreslås i denna ÖP:

- Söder om Fritsla, norr om Furesjön
- I Öxabäck, norr om Torestorpsvägen.

Vid avvägning mot ÖP:s strukturbild och strategier har följande bedömning gjorts:

- Skene Skog, *område R18* (Vindkraft/utbyggnad av vindkraft och störande verksamheter) i FÖP för Kinna-Skene-Örby, ligger i sin nordvästra del för nära utvecklingsnoden Hajom och kan därför begränsa möjligheten att utveckla blandad bebyggelse. Utbredningen av utredningsområdet för verksamheter i Skene Skog kan därför behöva ses över i kommande FÖP-arbete. Till dess bör inga nya verksamheter etableras i denna del av området.

Övriga områden för verksamheter eller motsvarande från gällande FÖP:ar kvarstår till dess att nya FÖP:ar tas fram. I de kommande revideringarna av FÖP:arna är det angeläget att se över lokalisering och utbredning av utpekade områden, och att vid behov revidera dem. Strukturbilden är utgångspunkten för detta arbete. Huvudinriktningen vid lokalisering och ian-

språktagande av utredningsområden för verksamheter bör vara:

- Att ta fram verksamhetsområden i strategiska lägen i stråkens knutpunkt, noder och länkade orter, så att framför allt arbetskraftsintensiva verksamheter har tillgång till kollektivtrafik, gång- och cykelvägar.
- Att mindre störande verksamheter, t ex tjänsteföretag, hantverk och service, med fördel kan planeras in i blandade bebyggelseområden för att hålla bebyggelsen levande även under dagarna. Verksamheter som inte i sig är störande, men som tål störningar från trafik, kan lokaliseras vid trafikleder i den blandade bebyggelse, som buffert för bakomliggande bostäder
- Att även verksamhetsområden i möjligaste mån behöver förtätas, för att underlätta för gång, cykel och kollektivtrafik till arbetsplatser, och för att minska utbredningen på värdefull jordbruks- och skogsbruksmark. Ytsnåla lösningar bör alltid eftersträvas där det är möjligt.

VERKSAMHETER SOM ANVÄNDER MARK, VATTEN OCH LUFT SOM RESURS

Det finns också verksamheter utanför orterna som har stor betydelse för en levande landsbygd. De verksamheter som använder marken, vattnet eller luften som en resurs, påverkar mark- och vattenanvändningen mer påtagligt än andra, t ex extensiva näringar som jordbruk, skogsbruk och vindkraft, eller näringar som intensivt använder en resurs på ett särskilt ställe, t ex materialtäkter och vattentäkter.

Jordbruk, skogsbruk, fiske redovisas längre fram i detta avsnitt, medan övriga markanspråk redovisas i kapitel 8.5 avsnitt *Energi och miljö för framtiden*.

LIS-OMRÅDEN FÖR VERKSAMHETER I ÖP

Möjligheten att peka ut områden för landsbygdsutveckling i strandnära lägen, så kallade LIS-områden, infördes i PBL 2009. Syftet är ge möjlighet att pröva bebyggelse i strandnära lägen som långsiktigt kan stödja service och sysselsättning på landsbygden, se föregående avsnitt *Attraktiva livsmiljöer*.

En LIS-utredning har tagits fram som underlag för ÖP, vilken antas som ett tematiskt tillägg till översiktsplanen (Marks kommun 2015a). Här har sammanlagt åtta LIS-områden (LIS 03-11) pekats ut som lämpliga för landsbygdsutveckling i strandnära läge. Inom dessa ryms sammanlagt 21 delområden, varav fyra för utveckling av befintlig turistverksamhet, se figur 8:7, och 17 för blandad bebyggelse, se kapitel 8.1 avsnitt *Blandad bebyggelse* och figur 8:3.

Nedan redovisas de områden som främst är lämpliga för verksamheter. Utvidgning eller ändring av verksamheterna inom områdena bör föregås av detaljplan. Den fria passagen mellan bebyggelse och strand ska alltid säkerställas. Vidare bör en enklare form av naturvärdesinventering alltid göras i samband med planläggning, förhandsbesked och bygglov. För mer detaljerade beskrivningar, se LIS-utredningen (Marks kommun 2015a).

LIS 03 Hanatorp-Krok-Haby. *03A Hanatorp:* Området föreslås för att möjliggöra framtida utvidgning och ändring av den befintliga turistverksamheten. En fri passage på minst 50 meter utmed stranden ska säkerställas vid planläggning. Ytterligare bryggor ska alltid vara allmänt tillgängliga och får inte ges en privatiserande utformning. Området ska utformas så att förutsättningar för naturvärdena och vattentakten inte hotas. Inga utsläpp får förekomma som kan försämra den ekologiska och kemiska statusen i Ljungaån, eller som hindrar att statusen kan förbättras.

LIS 07 Sättila. *07A Lygnevi och 07D Smälteryd:* Områdena föreslås för att möjliggöra utvidgning och ändring av pågående verksamheter för kultur-, friluftsliv, idrott och camping. Områdena är redan idag tillgängliga för allmänheten med öppna anläggningar. Vid utbyggnad bör tillgängligheten säkerställas genom att ett större sammanhängande område med allmän platsmark planeras utefter stranden. En fri passage på minst 50 meter ska hållas. Särskild hänsyn ska tas inom de områden som har höga naturvärden. Nya byggnader såsom stugor för uthyrning bör inte tillåtas inom område 07D, utan enbart uppställningsplatser för husvagnar, husbilar och tält, samt mindre servicebyggnad. Området ska alltid vara allmänt tillgängligt och får inte ges en privatiserande karaktär. En detaljerad naturvärdesinventering och geoteknisk utredning ska göras i samband med detaljplanering av områdena. Inga utsläpp får förekomma som kan försämra den ekologiska och kemiska statusen i Lygnern.

LIS 12 Hajom. *12A Hajom:* Området är lämpligt för utveckling av häst-, fritids-, turistverksamheter. En exploatering alltför nära strandbrinken och de två ravinerna i området bör undvikas. Den allmänna tillgängligheten till Surtan säkerställs genom att ett större sammanhängande område med allmän platsmark planeras utefter stranden. För viss typ av etablering (t ex byggnader, hagar) kan det vara nödvändigt att säkerställa tillgängligheten med en bestämmelse i detaljplan eller villkor i förhandsbesked om krav på staket i gräns mot strandområdet. Inga utsläpp får ske från verksamheten eller avloppsanläggningar som kan riskera att försämra vattenkvalitetstatusen för Surtan.

Handel

HANDELN ÄR STRATEGISK

Lokalisering av handel är en viktig strategisk fråga för samhällsplaneringen. Den har betydelse för såväl markutnyttjande och bebyggelsestruktur som för mängden transportarbete. Handeln spelar en viktig roll i målsättningen att skapa blandade och tillgängliga tätorter, där bilanvändning inte är ett måste för att t ex handla mat.

Handelns utveckling har också en stor betydelse för utvecklingen av Mark som kommun att bo, besöka och verka i. Den genererar många arbetstillfällen och har en stark koppling till textilverksamheterna och till besöksnäringen.

UTVECKLINGEN AV DETALJHANDELN

Svenska hushåll spenderar så mycket som en tredjedel av sin disponibla inkomst på detaljhandel, vilket är mer än vad som läggs på t ex boende. Ungefär hälften läggs på dagligvaror, framför allt livsmedel, och hälften på sällanköpsvaror, se figur 8:8. Till sällanköpsvaruhandel räknas dels volymhandel, såsom kylskåp och byggvaror, dels shopping av t ex kläder.

Utvecklingen inom detaljhandeln har under de senaste decennierna gått mot en allt större koncentration, både geografiskt och ekonomiskt. En sjättedel av landets kommuner står idag för hela 75 procent av detaljhandelns totala tillväxt (HUI 2010). Flera av

Marks grannkommuner tillhör dessa kommuner, se figur 8:10.

Handeln i Mark har med andra ord stor konkurrens från omgivande kommuner, både vad gäller dagligvaror och sällanköpsvaror. Trots det har Mark ett relativt högt försäljningsindex på 76, vilket anger att utflödet av handel är ca en fjärdedel gentemot övriga riket (index 100), se figur 8:9. Jämförbara kommuner som Bollebygd, Härryda och Svenljunga har index på mellan 44 och 58.

SÄLLANKÖPSVAROR

Det är framför allt inom kategorin "hemutrustning" som Mark omsätter mer än riket, vilket är ett utslag av textilturismen, dvs besökare som handlar textilier och heminredning. Här finns en stor tillväxtpotential, dels för att sällanköpsvaruhandeln generellt har en hög tillväxttakt, dels för att tillväxten sker framför allt i storstadsregionerna, där de mindre kommunerna har en chans att utveckla sin handel genom att nischas sig. Utvecklingen går mot färre antal butiker och anställda inom sällanköpsvaruhandeln, men starka klusterbildningar och en utvecklad e-handel riktad mot den globala marknaden skapar nya möjligheter för handeln med högkvalitativ textil och design i Mark.

DAGLIGVAROR

Mindre livsmedelsbutiker i Sverige är idag utsatta för allt hårdare konkurrens från stora butiker i de stör-

	KONSUMTION 2008 MKR	TILLVÄXT PER CAPITA 2003-2008	ANDEL AV TOTAL KONSUMTION
DETALJHANDEL	484 774	3,5 %	33 %
Varav dagligvaror	254 124	1,2 %	17 %
Varav sällanköpsvaror	230 650	6,7 %	16 %
- Beklädnad	75 110	4,4 %	5 %
- Hemutrustning	84 375	7,7 %	6 %
- Fritidsvaror	71 170	9,1 %	5 %
BOENDE	380 893	-0,1 %	26 %
TRANSPORTER	173 735	-0,6 %	12 %
RESTAURANG, HOTELL OCH RESOR	102 077	4,2 %	7 %
ÖVRIGA VAROR OCH TJÄNSTER	325 637	0,9 %	22 %
TOTAL PRIVAT KONSUMTION	1 467 116	1,4 %	100 %

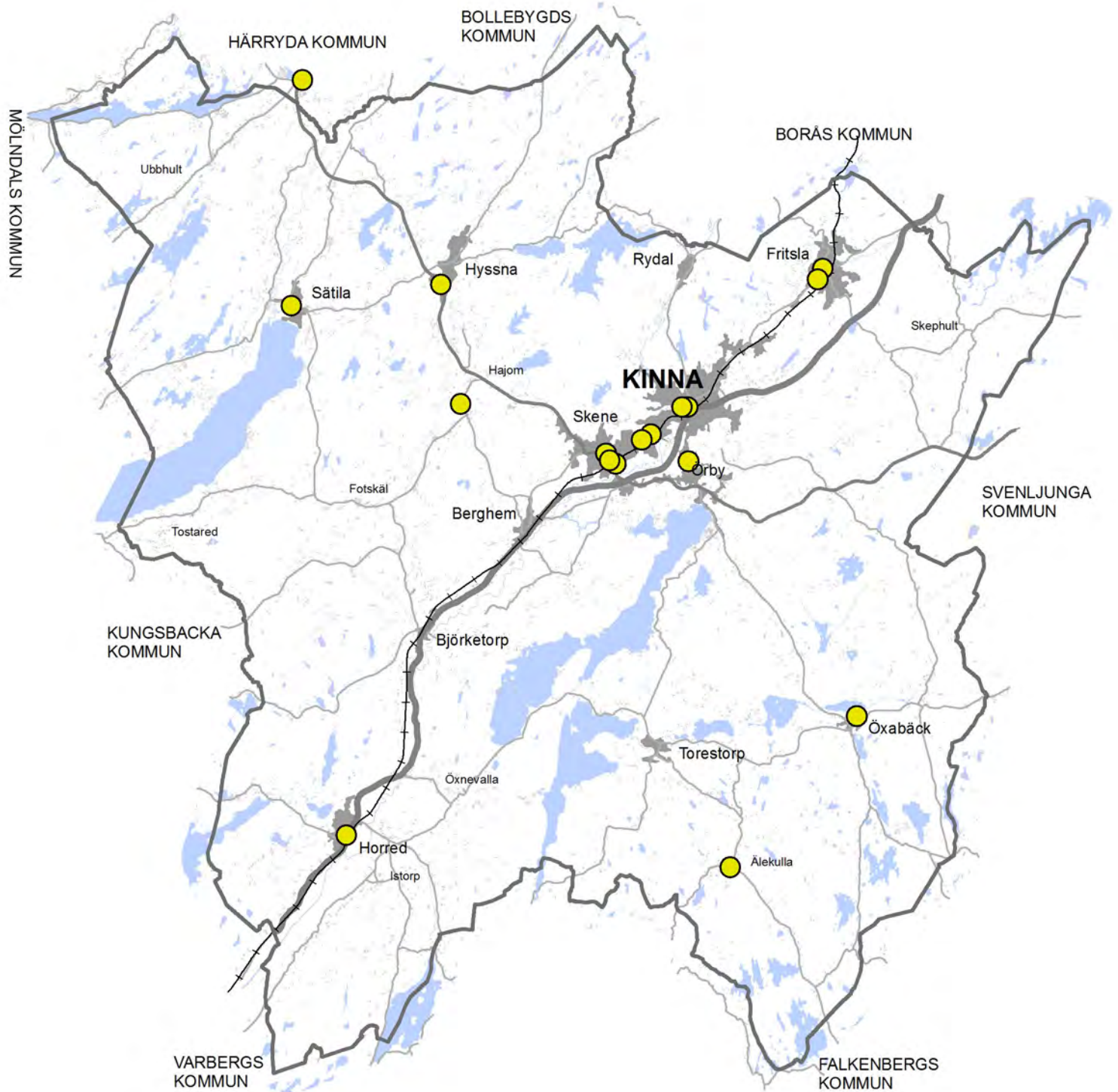
Figur 8:8. Den totala konsumtionen i Sverige i fasta priser, samt tillväxttakt och andel i procent. Källa HUI, 2010.

	INDEX	OMSÄTTNING	SYSSELSÄTTNING
DAGLIGVAROR	78	810 Mkr	290 pers
SÄLLANKÖPSVAROR	73	730 Mkr	430 pers
TOTALT	76	1540 Mkr	710 pers

Figur 8:9: Handeln i Mark 2011. Jämförelseindex för Sverige = 100. Källa: HUI 2012.



Figur 8:10. Största delen av tillväxten inom detaljhandeln har 1993-2008 skett inom "blå" kommuner. Källa HUI, 2010.



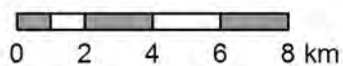
Teckenförklaring

- Befintlig blandad bebyggelse
- Livsmedelsbutiker

ÖP MARK

DAGLIGVARUHANDEL

Fakta från oktober 2015. En livsmedelsbutik i Hällingsjö, utanför Marks kommuns gräns, har lagts till. Alla butiker som finns med har hämtats via Internet "livsmedel", stora butiker som små.



Skala 1:225 000



Figur 8:11.

re tätorterna. På mindre orter kan detta förstärkas av en låg eller negativ befolkningsutveckling. För en medelstor närbutik i en livsmedelskedja, krävs idag underlag på ca 3000 fastboende eller ca 15 000 fritidsboende (Niras, 2012).

Räknar man bort Kinna finns det i övriga kommunen sju dagligvarubutiker (se figur 8:11) på ca 18 000 fastboende (år 2010), vilket mot den bakgrunden får ses som relativt bra, särskilt med tanke på att en del livsmedel troligtvis inhandlas på annat håll. En planering som förstärker byggande och befolkningsunderlag i strategiska lägen på landsbygden är ett stöd för den lokala dagligvaruhandeln.

LOKALISERING AV HANDEL

DAGLIGVARUHANDEL DÄR MÄNNISKOR BOR

För att stärka underlagen för dagligvaruhandeln på landsbygden är det viktigt att planeringen stödjer ett ökat befolkningsunderlag i strategiska lägen. Vid framtida ny etablering av dagligvaruhandel är det viktigt att lokalisera den till områden där den är nåbar av så många som möjligt med gång, cykel eller kollektivtrafik.

Även om intresset för nyetablering av livsmedelshandel baseras på beräkningar av köpkraft i ett större område och en god biltillgänglighet är viktig, kan en genomtänkt lokalisering samtidigt stödja en förbättrad tillgänglighet för icke bilburna grupper.

VOLYMHANDEL I HALVEXTERNA LÄGEN

När det gäller sällanköpsvaruhandeln är det på samma sätt viktigt att etableringarna sker i lägen som stödjer en hållbar samhällsutveckling. Externetablering av handel har för många kommuner skapat problem för handeln i centrumkärnorna, men behöver inte alltid vara av ondo. Volymhandel av t ex bygg- och vitvaror är lämpligare att lokalisera till halvexterna och externa lägen, eftersom dessa ofta är utrymmeskrävande och ändå kräver bil för att transportera varorna.

SHOPPING CENTRALT

Shopping däremot, vilket också räknas till sällanköpsvaruhandel, spelar ofta en viktig roll för ett levande centrum. En mer extern etablering kan dock i vissa fall komplettera centrumhandeln om satsningen är genomtänkt. En halvextern handelsetablering som lanserar Marks textilhandel för besökare kan t ex stödja shoppingen i centrum om man kopplar samman denna på ett bra sätt. Om det istället är de stora klädkedjorna som etablerar sig i externa lägen, är det troligt att konkurrensen för shoppingen i centrum blir för stor.

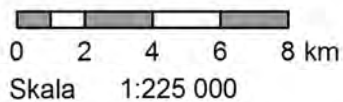
Många större butiker, inom t ex elektronik, säljer idag både volymhandelsvaror som kylskåp, och shoppingvaror som mobiltelefoner. Lokaliseringen av sådana verksamheter blir då mer komplex, och bör helst kombinera tillgänglighet för fotgängare, cyklister och kollektivtrafikresenärer, med biltillgänglighet.



Teckenförklaring

- Barr- och blandskog
- Lövskog
- JB Områden med jordbruksmark (MB 3:4)
- Värdefulla odlingslandskap, se kap 6.4, avsnitt Landskapsvärden
Källa: Länsstyrelsen 1993
- Fiskevårdsområden
- Sjöar och vattendrag

**ÖP MARK
AREELLA NÄRINGAR**



Figur 8:12.

Areella näringar

Areella näringar är ett samlingsbegrepp för näringar som använder biologiska och naturgeografiska resurser på land och i vatten. Hit räknas också t ex vindbruk och täktverksamhet, se kapitel 8.5 avsnitten *Vindkraft* och *Materialförsörjning*.

JORDBRUK

Jordbruksmarken har betydelse för en trygg livsmedelsförsörjning, och behovet av mark som kan producera biologisk råvara kommer sannolikt att öka. Storskaligt jordbruk bedrivs i Storåns, Surtans, Häggåns och Viskans dalgångar, och i skogslandskapet finns oftast mindre jordbruk. En förhållandevis stor del av det småskaliga jordbruket finns kvar i kommunen, även om det stadigt minskar. I Mark är fler sysselsatta inom jord- och skogsbruk (fyra procent) jämfört med ett genomsnitt för riket (två procent, SCB 2014).

Flertalet av kommunens orter är omgivna av jordbruksmark. Viss jordbruksmark kommer även fortsättningsvis att behöver tas i anspråk för tätortsutveckling, särskilt i anslutning till stråkens knutpunkt, utvecklingsnoder och länkade orter, men inriktningen i den fortsatta planeringen är fortsatt restriktiv. Bebyggelseutveckling ska i första hand ske genom komplettering och förtätning av befintlig bebyggelse.

Ianspråktagande av produktiv jordbruksmark bör alltid föregås av alternativ lokaliseringsprövning, och endast bebyggas för att tillgodose betydelsefulla samhällsintressen då lämplig alternativ lokaliserings saknas eller om användningen ger totalt större miljövinst än när marken används för jordbruk. Ny bebyggelse på produktiv jordbruksmark ska motiveras, arealen redovisas och påverkan bedömas. Styrande för utformningen av ny bebyggelse är att inte i onödan splittra jordbruksmarken så att produktionen begränsas.

I brist på aktuell klassificering av den produktiva jordbruksmarken, har all jordbruksmark i kommunen pekats ut som *JB Områden med jordbruksmark* (MB 3:4), där särskilda regler gäller, se kapitel 6 *Bestämmelser för planering och byggande*. Det är dock angeläget att i den fortsatta planeringen utreda och klassificera den produktiva jordbruksmarken närmare, företrädesvis i form av ett regionalt eller nationellt samarbete, för att bättre kunna värdera och skydda jordbruksresursen.

Djurhållning kan innebära konflikter med omgivande bostadsbebyggelse. Möjligheter till etablering av nya bostäder i närheten av befintlig djurhållning prövas i varje enskilt fall med avseende på avstånd, storlek på djurenhet, vindförhållanden mm. Se även kapitel 9.1 *Miljörisker* avsnitt *Luft*.

För all jordbruksmark i Mark görs bedömningen att

stor försiktighet bör råda vid ianspråktagande av jordbruksmark. Den bör endast hårdgöras eller bebyggas om det behövs för att tillgodose väsentliga samhällsintressen och om dessa inte kan tillgodoses på annat sätt.

SKOGSBRUK

Skogsbruket är den största areella näringen i Sverige, och är också en viktig inkomstkälla för många av kommunens invånare, antingen som huvudsysselsättning eller som bisyssla. Skogen i Mark består i huvudsak av barrskog, med stora inslag av lövträd i sluttningarna mot dalgångarna och kring sjöarna. Skogsbruket bedrivs ofta i små enheter.

Biotopskyddsområden kan enligt MB 7 inrättas för mindre områden som håller mycket höga naturvärden, t ex nyckelbiotoper. Generell hänsyn ska vid skogsskötsel också tas till andra natur-, kulturmiljövärden, friluftsliv och andra allmänna intressen.

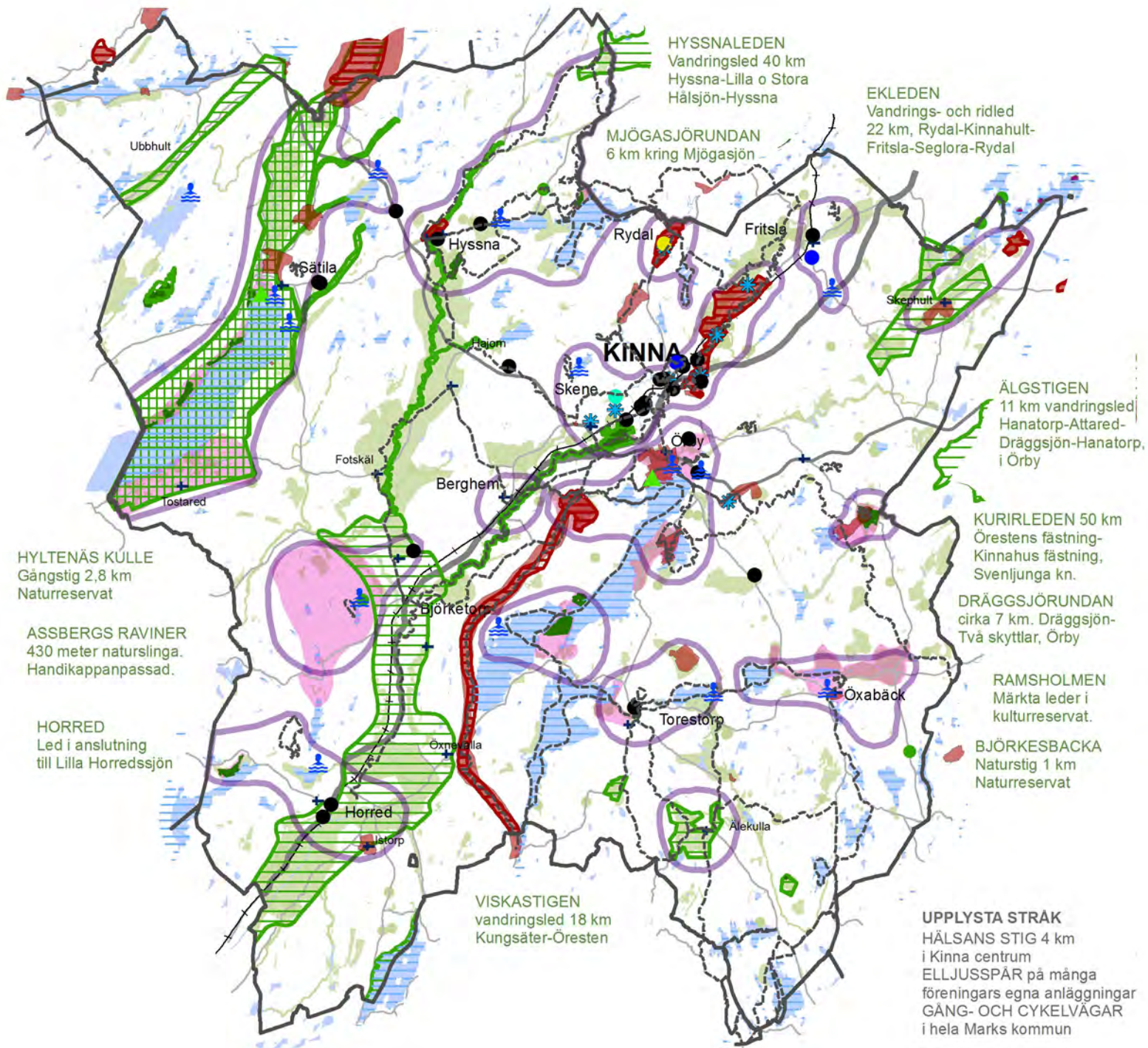
Skogsbrukets verksamheter regleras främst av skogsvårdslagen och miljöbalken. Skogen är en nationell tillgång som ska skötas så att den uthålligt ger en god avkastning samtidigt som den biologiska mångfalden behålls. Ett verktyg i planeringen av skogsskötsel är upprättandet av skogsbruksplaner. För skogsmark som har betydelse för skogsnäringen gäller (MB 3:4) att den så långt som möjligt ska skyddas mot åtgärder som påtagligt kan försvåra ett rationellt skogsbruk.

Viss del av skogen utgörs av produktiv skog. Ibland kan ny bebyggelse och andra åtgärder komma att beröra sådan produktiv skog, särskilt i anslutning till stråkens knutpunkt, utvecklingsnoder och länkade orter. Huvudinriktningen är att i första hand komplettera och förtäta befintlig bebyggelse. Om ianspråktagande av produktiv skog övervägs för ny sammanhållen bebyggelse eller andra åtgärder bör avvägningen mot alternativ lokaliserings och exploaterings påverkan på den produktiva skogsmarken redovisas i de detaljplaner där detta kan bli aktuellt. Vid utformningen av ny bebyggelse ska skötsel av och rekreationsbesök i skogen beaktas.

FISKE

Fisket brukar delas upp i yrkesfiske och fritidsfiske. I Mark bedrivs i dagsläget endast fritidsfiske. Fritidsfiske är en av de vanligaste och mest uppskattade friluftaktiviteterna, och har därmed också stor betydelse för besöksnäringen.

I Mark finns 20 fiskevårdsområden, se figur 8:12. Många sjöar har mycket höga naturvärden. t ex finns både lax, havsöring och flodpärlmussla i Surtan. Kommunen bedriver en omfattande kalkning av sjöar och vattendrag för att motverka försurningen, se kapitel 9.1 avsnitt *Vatten*.

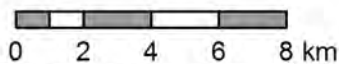


Teckenförklaring

- Badplatser, badhus och utomhuspool
- Campingplats
- Museum
- Målpunkter för shopping
- Cykel-, kanot- och vandringsled
- Fiskevårdsområden
- Höga naturvärden enligt naturvårdsplanen
- Område med höga värden för besöksnäring, värde fokusområde Turism från Naturvårdsprogram (Marks kommun, 2010c).
- Preliminära områden för besöksnäringen
- Sjöar och vattendrag

- Riksintresse för friluftsliv
- Riksintresse för kulturmiljövård
- Riksintresse för naturvård
- Naturreservat, Natura 2000-områden
- Kulturreservat, kulturmiljövärden
- Byggnadsminnen
- Naturminnen

ÖP MARK



Skala 1:225 000

Figur 8:13.



Besöksnäring

BESÖKSNÄRINGENS BETYDELSE

Turismen har en viktig och ofta undervärderad roll för att skapa sysselsättning, locka boende och vitalisera det lokala näringslivet.

Besöksnäringens exportvärde, dvs utländska besökarens konsumtion i Sverige, uppgick till drygt 96 miljarder kronor år 2014 och var därmed större än t ex värdet av den svenska järn- och stålexporten. Totalt, inklusive svenska fritids- och affärsresenärers konsumtion i Sverige, omsatte besöksnäringen drygt 268 miljarder kronor 2014 (Tillväxtverket 2015).

Mest pengar konsumerades inom varuhandel, där efter inom boende och restaurang, samt inom transportsektorn. Konsumtionen av kultur, rekreation och sport är den minsta sektorn, men samtidigt en av de sektorer som växer snabbast. Det är också denna sektor som i huvudsak bidrar med den attraktionskraft som driver resandet och därmed övriga sektorer framåt.

Turism är människors aktiviteter när de reser till och vistas på platser utanför sin vanliga omgivning, medan begreppet *besöksnäring* beskriver alla branscher som får del av de pengar som besökare spenderar. Det är med andra ord inte bara hotell, campingplatser, konferensanläggningar och aktivitetsföretag som ingår i besöksnäringen, utan även delar av handeln, t ex livsmedelsaffärer, bensinstationer, taxi- och bussbolag.

Turismen stärker kommunens och regionens identitet och bidrar till att marknadsföra bygden, bli framtidens kommuninvånare. Vidare är besöksnäringen en personalintensiv bransch som till skillnad från många andra näringar inte kan utlokaliseras vilket gör den extra betydelsefull som sysselsättningskälla.

pare. Besöksnäringen sysselsatte 159 200 personer 2014, varav nästan hälften inom hotell och restaurang. Besöksnäringen är på så sätt en bra inkörspport på arbetsmarknaden, inte minst för unga. Antalet sysselsatta inom besöksnäringen i Sverige har under 2000-talet ökat betydligt snabbare än den totala sysselsättningen (Tillväxtverket 2015).

VAD LOCKAR TURISTER TILL MARK?

För att skapa turistekonomisk tillväxt, måste en destination ha starka reseanledningar. Ju mer unikt, desto längre är man beredd att resa. Ofta är det som lockar en kombination av attraktioner och upplevelser som tillsammans skapar ett intresse och en anledning till att resa.

Mark har stora värden i form av vacker och varierande natur, en småskalig och levande landsbygd, och ett spännande kulturarv knutet till den fortfarande levande textilindustrin. Som en del av denna tradition finns *Tygriket*, som erbjuder shopping inom högklassig textil och design.

Stommen i besöksnäringen utgörs dels av sammanhängande besöksområden som t ex kulturmiljön i Rydal eller textiltoppingen i Kinna, dels av enskilda besöksmål, t ex Hyltenäs kulle, Ramhultafallet eller Isa af Lygnern. Men det är som en helhet, med sammanbindande stråk, vandringsleder, cykelvägar och paddlingsstråk, bad- och rastplatser, gårdsbutiker, vildmarksaktiviteter och konstevenemang, som Mark har sin största dragningskraft för besökare. Se figur 8:13.

Naturen, friluftslivet och kulturarvet kan på så sätt fungera som de främsta dragarna för att utveckla besöksnäringen i Mark. Natur- och kulturturismen har en attraktiv målgrupp, som är mindre säsongsbunden, är mer rörlig och spenderar mer än andra turister. Med rätt investeringar blir natur- och kul-

Figur 8:14 Mark har stora värden i form av vacker och varierande natur, en småskalig och levande landsbygd, och ett spännande kulturarv. Till vänster Rydals museum, och till höger paddling i Viskan.



turturismen livskraftig året runt. Eftersom besöksanledningarna finns i själva miljön och upplevelserna som kan erbjudas, kan natur- och kulturturismen bidra inte bara till en hållbar ekonomisk utveckling, utan också till en miljömässig och social hållbarhet, genom att både miljöns och människans välbefinnande står i fokus.

BESÖKSNÄRINGEN I PLANERINGEN

Besöksnäringen är generellt beroende av välfungerande infrastruktur, anläggningar av god kvalitet med attraktiv lokalisering, intressanta besöksmål, tilltalande landskap, hög tillgänglighet mm. Besöksnäringens förutsättningar och behov behöver dock ytterligare preciseras i den översiktliga planeringen för att kunna tillgodoses i avvägningen mot övriga intressen.

I figur 8:13 har sammanhängande områden, värdekärnor, enskilda objekt och sammanbindande stråk översiktligt identifierats. Det är viktigt att de målpunkter som finns i de utpekade områdena för besöksnäringen bidrar till att skapa en helhetsupplevelse för besökaren. Det bör finnas någonstans att bo, någonting att göra och någonting att äta i eller i närheten av de olika områdena.

Den fortsatta planeringen behöver:

- formulera hur viktiga områden för besöksnäringen kan förstärkas och utvecklas.
- göra avvägningar av besöksnäringens anspråk mot övriga intressen
- föreslå rekommendationer för mark- och vattenanvändningen som stödjer en hållbar utveckling av besöksnäringen

Figur 8:15. Bad, shopping och vandring ingår i besöksnäringen. Överst: badliv vid Lygnevi i Sätilla. Foto Jesper Wasling. Nere till vänster: Shopping på Kasthall i Kinna. Foto Christer Hansson. Nere till höger: Vandring längs Hyssnaleden med utsikt över Stora Hälssjön. Foto Ludvig Bystedt



8.3 En allsidig infrastruktur

Resande och transporter

EN HÅLLBAR TRANSPORTPLANERING

Grundläggande för att uppnå en hållbar samhällsutveckling är en planering som främjar långsiktigt hållbara transporter av människor och varor. Med den negativa påverkan som dagens transporter har på miljön är det nödvändigt att samordna transporterna bättre och kraftigt öka transportandelarna för tåg, kollektivtrafik och cykel. De val av färdmedel som var och en gör, påverkar miljön men också underlagen för möjlig infrastruktur. Detsamma gäller val av transportmedel för gods.

En förutsättning för att välja hållbara färd- och transportmedel är en effektiv infrastruktur som ger valmöjligheter för den specifika resan. För att utveckla detta behövs i sin tur resande- och transportunderlag, dvs att det finns tillräckligt många människor som efterfrågar och använder t ex bussarna. Det kan skapas genom att samordna bebyggelse- och kollektivtrafikplaneringen, och att koncentrera framtida utbyggnad av bostäder och verksamheter i stråk.

NATIONELLA MÅL

De transportpolitiska målen (Proposition 2008/09:93) visar de politiskt prioriterade områdena inom den statliga transportpolitiken. De är en utgångspunkt för alla statens åtgärder inom transportområdet, t ex hur myndigheterna ska prioritera bland olika önskemål och behov när de genomför sina uppdrag. Målen ska även vara ett stöd för och kunna inspirera regional och kommunal planering. Om översiktsplanens påverkan på de transportpolitiska målen, se kapitel 5.2 i del 1.

Det övergripande målet för svensk transportpolitik är att säkerställa en samhällsekonomiskt effektiv

och långsiktigt hållbar transportförsörjning för medborgare och näringsliv i hela landet. Under det övergripande målet har regeringen också satt upp funktionsmål och hänsynsmål med ett antal prioriterade områden.

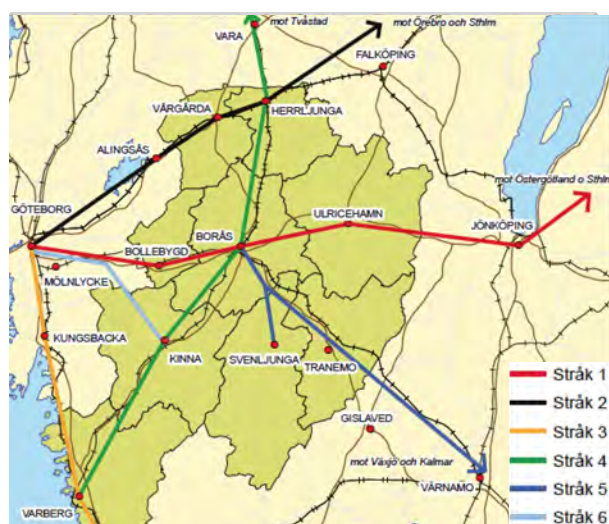
Funktionsmålet handlar om att skapa tillgänglighet för resor och transporter. Transportsystemets utformning, funktion och användning ska medverka till att ge alla en grundläggande tillgänglighet med god kvalitet och användbarhet samt bidra till utvecklingskraft i hela landet. Samtidigt ska transportsystemet vara jämställt, dvs likvärdigt svara mot kvinnors respektive mäns transportbehov.

Hänsynsmålet handlar om säkerhet, miljö och hälsa. Transportsystemets utformning, funktion och användning ska anpassas till att ingen ska dödas eller skadas allvarligt. Det ska också bidra till att miljökvalitetsmålen uppnås och till ökad hälsa.

REGIONALA MÅL

Betydelsen av en utvecklad infrastruktur betonas i *Västra Götalands tillväxtstrategi, VG 2020*, såsom grundfrågan för tillväxt och utveckling och för att ge invånarna en bra framtid (Västra Götalandsregionen 2013b). I *det regionala trafikförsörjningsprogrammet för Västra Götaland (2012)* är det övergripande målet att kollektivtrafikens marknadsandel ska öka för att regionen ska vara attraktiv och konkurrenskraftig. Målet är att var tredje motoriserad resa ska ske med kollektivtrafik år 2025, mot idag ungefär var fjärde. Det innebär en ökning av antalet resor med kollektivtrafik med 89 procent mellan 2010 och 2025.

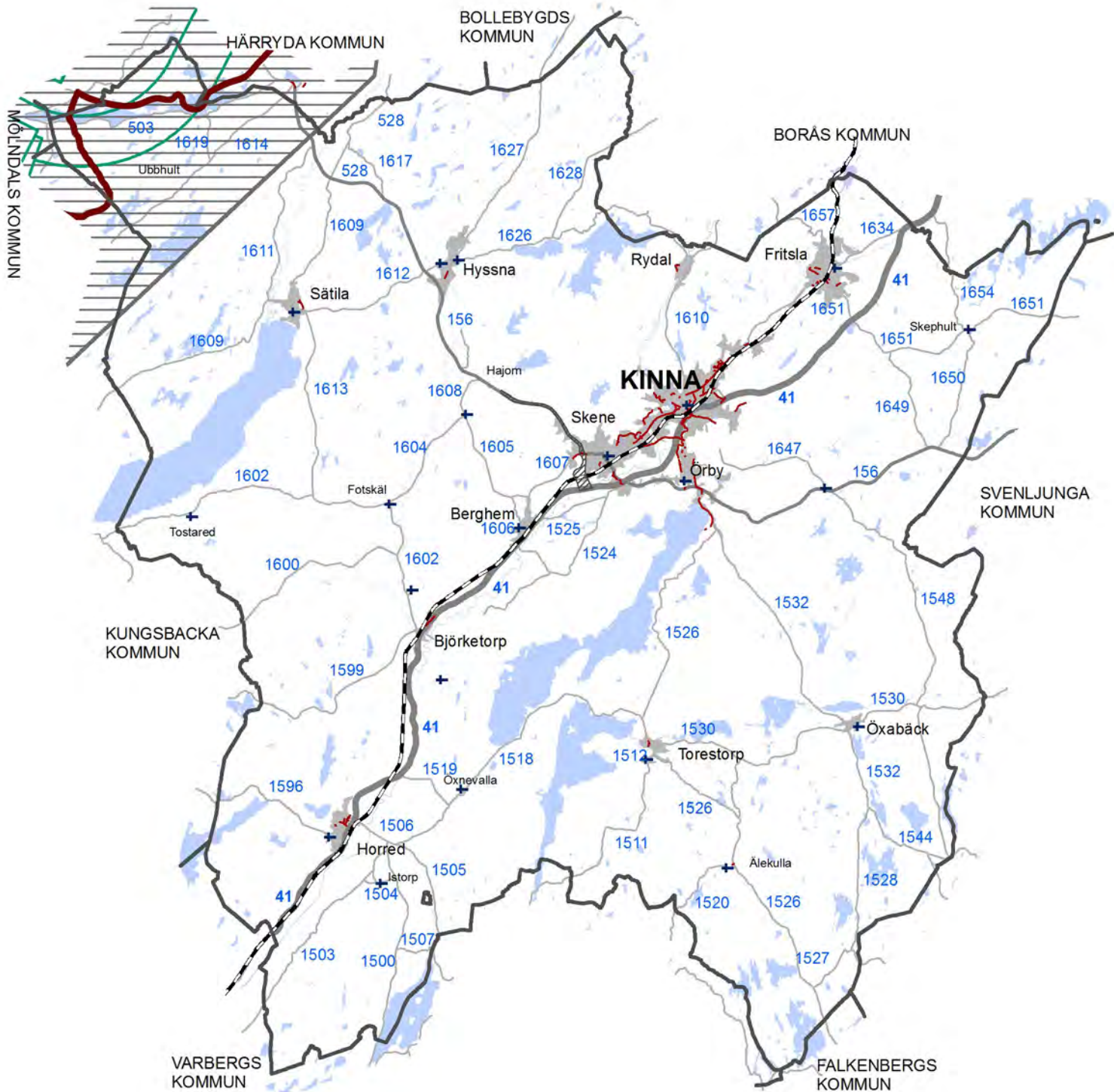
Då förutsättningarna för kollektivtrafik skiljer sig mellan olika delar av regionen är motsvarande mål













	antal (milj) resor 2010	antal (milj) resor 2016	ökning 2010-2016	antal (milj) resor 2025	ökning 2010-2025
Hela Sjuhärad	13,5	16,9	25 %	22,1	64 %
Stadstrafik Borås	6,8	8,2	24 %	11,5	70 %
Övriga Sjuhärad	6,7	8,7	30 %	10,6	58 %

Figur 8:16 (ovan). Mål för kollektivtrafikresandet i Sjuhärad. Kollektivtrafikmålet för Mark motsvarar den nedre raden. Källa: Sjuhärads kommunalförbund 2011.

Figur 8:17 (tv). Övergripande prioriterat nät i Sjuhärad. Källa: Sjuhärads kommunalförbund 2011.

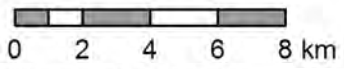


Teckenförklaring

-  Befintlig blandad bebyggelse
 -  Riksinträsse för väg (MB 3:8)
 -  Riksinträsse för järnväg (MB 3:8)
 -  Riksinträsse för flygplats (MB 3:8)
 -  Hinderbegränsande yta (ICAO Annex 14)
 -  Influensområde med hänsyn till flyghinder (kontrollzon)
 -  Influensområde med hänsyn till flygbuller
 -  Väg med vägnummer
 -  Område för kommunikation
 -  Cykelväg
- Källa: GSD-Fastighetskarta från Lantmäteriet

ÖP MARK

RESANDE OCH TRANSPORTER



Skala 1:225 000



Figur 8:18.

för Sjuhärad att kollektivtrafikresandet ökar med 64 procent till år 2025. Räkna man bort stadstrafiken i Borås, blir målet för övriga Sjuhärad en ökning med 58 procent, se figur 8:16.

I de stråk i Sjuhärads prioriterade nät som berör Mark (figur 8:17) ska ett minsta trafikutbud med buss på fyra dubbelturer (tur och retur) per timme i högtrafik, och med tåg på två dubbelturer per timme i högtrafik eftersträvas. Kollektivtrafik utanför det prioriterade nätet ska fortsatt utvecklas med fokus på att underlätta för arbets- och studiependling och att ansluta till prioriterat nät. Även landsbygden, ska erbjudas kollektivtrafik, förslagsvis med alternativa trafikformer (Västra Götalandsregionen 2012).

För att klara en önskad resandeutveckling behöver stora infrastruktursatsningar göras och hela resan från dörr till dörr fungera bra. Tre strategier formuleras för Sjuhärad för att öka kollektivtrafikens attraktivitet (Sjuhärads kommunalförbund 2011):

- Tydliga och prioriterade stråk som ska kännetecknas av enkelhet, pålitlighet, god framkomlighet och bra trafikutbud.
- Attraktiva bytespunkter ska utvecklas med god tillgänglighet, hög komfort och hög servicenivå.
- Konkurrensmässiga restidskvoter för kollektivtrafik jämfört med bil i prioriterade stråk på max 1,2 för expressbuss, max 1,3 för regionbuss och max 0,8 för tåg. Restidskvoten är tiden det tar att åka kollektivt delat med motsvarande tid för att köra bil. Som jämförelse är restidskvoten mellan Hyssna handel och centrala Göteborg 1,35 (Sweco 2015).

Transportsystemet i Sjuhärad ska också vara socialt, ekonomiskt och ekologiskt hållbart. För att nå dit formuleras ytterligare tre strategier:

- Effektivt resursutnyttjande genom att åtgärder som ger högst samhällsekonomisk nytta prioriteras.
- Fysisk planering och markanvändning ska samordnas med kollektivtrafiken i tidiga skeden av planprocesserna genom samverkan mellan kommun och trafik huvudman.
- 90 procent förnybara drivmedel år 2020 för Sjuhärads kollektivtrafik.

KOMMUNERNAS ROLL I EN HÅLLBAR TRANSPORT-PLANERING

Många av de åtgärder som behöver göras för en bättre kollektivtrafik ligger utanför kommunens rådighet, men det finns en rad åtgärder där kommunen har en viktig roll (Sjuhärads kommunalförbund 2011):

Anpassa markanvändningen. Ny bebyggelse bör koncentreras till stråk för att förbättra resandeunderlagen, så att en kollektivtrafik med god tillgänglighet och bra resultat kan erbjudas. Det är viktigt att samordna planering av kollektivtrafik och utbyggnad av bostäder och verksamheter, och att tillgängliga och bekväma pendelparkeringar byggs ut i noderna.

Förtäta bebyggelsen i stråken. För att skapa resandeuunderlag är bebyggelsetätheten av stor betydelse. Därför bör områdena i kollektivtrafikstråkens närhet förtätas medan mer perifera områden kan ges en något lägre täthet. Därigenom blir tillgängligheten högre för en större del av befolkningen, samtidigt som ett glesare boende längre ut från stråken möjliggörs.

Planera för kollektivtrafiken i tidiga skeden. Vid planering av ny bebyggelse är det viktigt att från början lägga fast gena korridorer för kollektivtrafiken, även om behovet ligger längre in i framtiden.

Prioritera kollektivtrafikens framkomlighet. God framkomlighet är mycket viktigt för att uppnå en mindre störningskänslig trafik och ökad punktlighet. Genom samordnad planering kan gena förbindelser genom bostadsområden och tätare bebyggelse i hållplatslägena uppnås vilket ger goda förutsättningar för en effektiv och attraktiv kollektivtrafik. Åtgärder där kollektivtrafiken gynnas mer än bilen behöver ibland övervägas.



Figur 8:19 Strukturbild för Mark. Se kapitel 2.

TRANSPORTARBETE I MARK

STRUKTURBILD

För att kunna samordna och effektivisera bebyggelse, service och kollektivtrafik i Mark, så att dessa förstärker varandra, har en strukturbild tagits fram i ÖP som bygger på Marks lokala och regionala förutsättningar och samband (se figur 8:19, samt kapitel 2).

Huvudstråk i Mark är dels väg 156 mellan Skene och väg 40 och vidare mot Landvetter/Göteborg, dels Viskadalsbanan och väg 41 mellan Varberg och Borås. Stråken mot Göteborg, Varberg och Borås ingår i det övergripande prioriterade kollektivtrafiknätet för Sjuhärad, se figur 8:17, och järnvägen utgör tillsammans med expressbussarna stommen i nätet.

Enligt planförslaget bör stor del av tillkommande bebyggelse för bostäder utvecklas i goda kollektivtrafiklägen i stråkens knutpunkt, utvecklingsnoder eller länkade orter. Målet är att kollektivtrafiken i stråken ska vara snabb och ha ett sådant utbud att den väl kan konkurrera med bilen för pendling. Se kapitel 2.3 *Strukturbild för Mark*.

För att utveckla landsbygden och kunna erbjuda naturnära boende medger översiktsplanen också utbyggnad längre från stråken, se kapitel 2.2-2.4 och

8.1 avsnitt *Blandad bebyggelse*. Bilen bedöms även fortsättningsvis spela en viktig roll för möjligheten att bo på landet, men med en attraktiv kollektivtrafik och bra länkfunktioner behöver det inte innebära att man använder bilen för hela resan.

RESANDEUTVECKLING

Enligt resvaneundersökningen som gjordes 2011 (Göteborgs stad m fl 2011) gjordes 79 procent av alla resor med bil, vilket gör Mark till den mest bilburna kommunen i Göteborgsregionen. Genomsnittet för Göteborgsregionen ligger på 66 procent, eller 69 procent om man räknar bort Göteborg.

Målbilden för befolkningsutvecklingen i Mark till år 2030 är ca 3400 fler invånare i kommunen och 1520 tillkommande bostäder, se kapitel 2.2 *Befolkningsmål*. För att denna ökning inte ska leda till motsvarande ökning av antalet bilresor med åtföljande belastning på klimat och närmiljö, behöver så stor andel av reseökningen som möjligt fångas upp av kollektivtrafiken.

Utbyggnad av enstaka bostäder längre från stråken och i LIS-områden som *inte* har god kollektivtrafik (flertalet LIS-områden ligger i lägen med god kollektivtrafik), bedöms motsvara ca 240-280 bostäder under perioden, av det totala antalet tillkommande

	Andel 2012	Andel 2030	2012	2030	Förändring 2012-2030
BEFOLKNING			33 763	37 116	3 353
Ålder 15-84 år	78%	78%	26 466	29 094	2 628
TOTALT ANTAL RESOR			87 338	96 011	8 674
varav arbetsresor	28%	28%	24 455	26 883	2 429
varav övriga resor	72%	72%	62 883	69 128	6 245
ARBETSRESOR			24 455	26 883	2 429
varav kollektivtrafik	10%	12%	2 445	3 210	765
varav cykel	4%	5%	978	1 300	322
varav till fots	6%	6%	1 467	1 517	49
varav bil	78%	74%	19 075	19 902	827
varav övrigt	2%	4%	489	955	466
ÖVRIGA RESOR			62 883	69 128	6 245
varav kollektivtrafik	2%	6%	1 048	4 148	3 100
varav cykel	1%	2%	769	1 383	614
varav till fots	17%	17%	10 760	11 752	992
varav bil	79%	74%	49 922	51 155	1 233
varav privat övrigt*	1%	1%	384	691	307
TOTALT ALLA RESOR			87 338	96 011	8 674
varav kollektivtrafik	4%	8%	3 494	7 508	4 015
varav cykel	2%	3%	1 747	2 592	846
varav till fots	14%	14%	12 227	13 163	936
varav bil	79%	74%	68 997	70 981	1 984
varav övrigt	1%	2%	873	1 767	893
LOKALA BILRESOR			70 744	74 735	3 992
bilresor hela resan			68 997	70 981	1 984
bil från hem till bytespunkt			1 747	3 754	2 007

Figur 8:20. Översiktsplanens bedömda effekter på transportarbete och färdmedelsval 2012-2013. Källa Resvaneundersökning (Göteborg m fl 2011) och SCB. Bearbetning Pernilla Jacobsson.

* i "privat övrigt" ingår besök hos släkt och vänner, skjutsa/hämta annan person, annat ärende, restaurang och cafébesök, underhållning, kultur, fest och bio, annan service, hälso- och sjukvård, annan fritidsaktivitet, hämta och lämna saker, föreningsliv, religionsutövning, studiecirkel, hobbies, kurs, gravvård mm.

bostäder. Dessa bostäder genererar visserligen ett bilberoende, men ser man till hela resan så medför satsningen på utvecklade länkar till kollektivtrafiken i stråken, att även dessa bostäder förstärker kollektivtrafikunderlagen.

Bedömningen är att andelen som använder bil för hela arbetsresan kommer att minska från 78 till 74 procent av antalet arbetsresor 2012-2030, medan de som använder kollektivtrafik för hela eller längre delen av arbetsresan kommer att öka från 10 till 12 procent och andelen som cyklar från fyra till fem procent, se figur 8:20. På sikt bedöms den nya Götalandsbanan (se kapitel 7.2) få ytterligare positiva effekter på arbetspendling med kollektivtrafik från Mark.

Varje person (15-84 år) i Mark gör i genomsnitt 3,3 resor per vardag, enligt resvaneundersökningen (Göteborgs stad m fl 2011). Det totala antalet resor i Mark beräknas bli ca 96000, dvs en ökning med ca 8700 resor per vardag år 2030 jämfört med 2012. Av dessa är bara 28 procent arbetsresor, medan 72 procent är övriga resor. Här ingår resor till utbildning, för att hämta och lämna i barnomsorg, i tjänsten, för inköp, till motion och friluftsliv. och inte minst så kallade övriga privata resor som utgör så mycket som en tredjedel av alla resor sammanlagt, se figur 8:20.

Även för de resor som inte är arbetsresor bedöms

resmönstret förändras genom den mer samlade bebyggelseutvecklingen och utbyggnad av bytespunkter och cykelvägar i anslutning till stråkens noder i planförslaget.

Av denna totala ökning av antalet resor till år 2030, dvs av både arbetsresor och övriga resor, bedöms kollektivtrafiken (för hela eller längre delen av resan) att stå för knappt hälften av reseökningen och bilresorna för knappt en fjärdedel. Färdmedlen cykel, till fots och övrigt bedöms stå för ca en tiondel vardera av ökningen, se figur 8:20. Till ökningen av antalet bilresor ska läggas ökningen av antalet korta bilresor mellan hem och hållplats för uppskattningsvis hälften av kollektivresorna. Den sammanlagda ökningen av antalet bilresor blir ca 4000 för hela kommunen, vilket är en ökning med 6 procent jämfört med år 2012.

Ökningen av bilresandet till följd av befolkningsökningen enligt ovan, kan lokalt riskera att försämra trafiksäkerheten och öka störningarna av trafikbuller. För att motverka detta är det viktigt att se över och åtgärda behovet av gång- och cykelbanor, behov av buller- och trafiksäkerhetsåtgärder, särskilt i samband med utbyggnad av LIS-områden och i anslutning till hållplatser i huvudstråk och länkstråk. Se även kapitel 9.1 *Miljörisker*.



Figur 8:21. Närtrafik i Marks kommun kan beställas mellan grönmarkerade områden och en närtrafik hållplats. Källa: Västtrafik 2013.

INRIKTNING FÖR OLIKA TRAFIKSLAG

KOLLEKTIVTRAFIK

En snabb och säker kollektivtrafik kommer ha stor betydelse för tillväxten och utvecklingen i Mark, som därigenom blir bättre integrerat med omgivande arbetsmarknadsregioner och kan locka till sig fler boende, besökare och företag. Dessutom har införandet av trängselskatt i Göteborg 2013 medfört ett ökat kapacitetsbehov i kollektivtrafiken.

För att kollektivresandet ska kunna öka i Mark behöver kollektivtrafiken konkurrera med bilen på ett bättre sätt än i dag. En av de viktigaste faktorerna i detta avseende är snabbhet. Ett viktigt mål är att sänka restiden från Kinna till centrala Göteborg till under en timme, eftersom få människor är beredda att lägga mer tid på pendling. För detta krävs färre hållplatsstopp och åtgärder i form av standardhöjningar som ökar framkomligheten för busstrafiken, t ex separata busskörfält och bussgator. Ökad turtäthet, samordning av tidtabeller, betalssystem och information är andra viktiga framgångsfaktorer. Gränsöverskridande samarbete mellan kommunerna, regionerna och andra aktörer är viktigt för att uppnå detta.

Dessutom behövs en förutseende kommunal planering som skapar bra befolkningsunderlag. Kollektivtrafiken behöver vara styrande vid lokalisering och prövning av ny bebyggelse, och dess förutsättningar bör redovisas utförligt vid planläggning. Både bostads- och verksamhetsområden bör nås med kollektivtrafik. En effektiv kollektivtrafik ökar företagets möjligheter att finna specialiserad arbetskraft i och med att fler människor kan nå arbetsplatsen inom rimlig pendlingstid.

Ett viktigt komplement för att underlätta för kollektivresande är bra länkar i stråkens noder i form av trygga pendelparkeringar för bil och cykel, säkra övergångar och anslutande gång- och cykelvägar, väderskydd och olika servicefunktioner, t ex möjlighet att ladda elbilar. För att korta restiderna, är det viktigt att antalet hållplatser inte blir för många, men att dessa har hög kvalitet.

NÄRTRAFIK

Kollektivtrafik utanför stråken behöver fortsatt utvecklas med fokus på att ansluta till prioriterat nät. I områden som saknar linjetrafik finns redan idag närtrafik att tillgå. Den är öppen för alla som vill resa mellan en adress på landsbygden, och ett antal hållplatser i Kinna, Skene, Fritsla, Sätilla och Horred, se figur 8:21. Resorna måste bokas i förväg och om möjligt samordnas inom närliggande områden. Ett regionalt mål är att alla, oavsett var man bor i Västra Götaland, ska kunna erbjudas minst fem resmöjligheter per vecka.

VISKADALSBANAN

Tågtrafiken spelar en stor roll för Mark och för den regionförstoring som eftersträvas. Viskadalsbanan är en viktig länk till framför allt Borås arbetsmarknad, men också till Varberg och Väst kustbanan. Ett stort inslag på banan är lokala och regionala resor till och från skolor. Kommunen prioriterar en upprustning av banan, liksom utbyggnad av länkfunktioner i anslutningar till stationerna i Horred, Björketorp, Berghem, Skene, Assberg, Kinna och Fritsla i form av GC-vägar och pendelanslutningar för bil och cykel.

I framtiden då Västlänken och Götalandsbanan byggts ut får Viskadalsbanan en delvis ny funktion med matning till höghastighetsbanan och mer långväga pendling. Götalandsbanan ger betydligt bättre kontakter med Jönköpingsområdet och kortare restider till Stockholm. Borås blir en viktig knutpunkt och Viskadalsbanan kan då få en ny roll för långväga resor till och från Hallandskommunerna.

Viskadalsbanan används, förutom för persontrafik, även för godstransporter. Den fungerar också som reservbana för Väst kustbanan, vilket ger störningar för persontrafiken samt ytterligare slitage på anläggningen.

VÄG 156 OCH 41

För att möjliggöra en snabb och effektiv kollektivtrafikutbyggnad och i övrigt effektivare transporter till Landvetter och Göteborg, är väg 156 av avgörande betydelse. Kommunens intention är därför arbeta för en utbyggnad av väg 156 i hela dess sträckning mellan Skene och väg 40, inklusive byggnation av en ny förbifart vid Skene. Detta arbete har hög prioritet. Därigenom kan högre hastigheter tillåtas (90-100 kilometer per timme) vilket ger kortare res- och transporttider, samtidigt som anslutningar till kollektivtrafiknoder och det övriga vägnätet blir säkrare och bullerproblematiken i Skene minimeras. Utbyggnad av länkfunktionerna i noderna Björlanda, Hyssna och Hajom, dvs bra pendelparkeringar för bil och cykel och anslutande gång- och cykelvägar, är också prioriterade åtgärder.

Väg 41 har tillsammans med Viskadalsbanan också en central funktion i strukturbilden för Mark, och kommunikationerna med Varberg-Väst kustbana-E6 och Borås/Jönköping. Den är också av riksintresse för den genomgående trafiken, avsnitt *Riksintresse för kommunikation* nedan. Trafiksäkerhetsåtgärder längs vägen är prioriterade, särskilt i Horred, Björketorp och Berghem där den går rakt genom samhällena. Upprustning av Viskadalsbanan och bra anslutningar till stationerna i form av gång- och cykelvägar och pendelparkering för bil och cykel, bör prioriteras framför utbyggnad av väg 41.

GÅNG- OCH CYKELTRAFIK

Utbyggnad av gång- och cykelnät är viktig för ett hållbart resande. En ökad andel cykeltrafik ger många vinster, både för miljön och för folkhälsan.

Visionen i Marks trafiksäkerhetsplan (Marks kommun 2009) är att det ska vara naturligt att gå, cykla eller åka moped till och från arbetet, skolan, fritidsanläggningen osv. Gång-, cykel- och mopednätet ska vara väl utbyggt och ge god tillgänglighet. Målet är att antalet resor med cykel ska öka. Man ska som oskyddad trafikant färdas på säkra, attraktiva och lättillgängliga cykelleder. I inriktningsbeslutet för ÖP (Marks kommun 2011d) prioriteras också hög standard på och tillgänglighet till gång- och cykeltrafik.

Vid utbyggnad av gång- och cykelnätet är ökad säkerhet och framkomlighet, i form av gena och sammanhängande stråk och god orienterbarhet viktigt för att göra cykelresor attraktiva. En uppdatering av trafiksäkerhetsplanen pågår för närvarande för att se över behoven för den fortsatta planeringen och som underlag för investeringar.

Prioriterade delar av gång- och cykelnätet är anslutningar till pendelparkeringar i anslutning till kollektivtrafikens hållplatser. Vid lokaliseringssprövning och planläggning av nya områden för blandad bebyggelse och verksamheter bör möjligheterna att bygga ut gång- och cykelvägar alltid vägas in i bedömningen.

BILTRAFIK

Biltrafiken kommer att vara en viktig del av transportsystemet även i framtiden. I en till ytan stor kommun som Mark kommer många invånare i glesbebyggda delar inte att ha några turtäta alternativ till bilen, eftersom en tät kollektivtrafik förutsätter att det finns tillräckliga resandeunderlag.

Framför allt kommer bilen vara viktig för att ta sig från glesbebyggda platser till knutpunkt, noder och länkade orter i strukturbilden (se kapitel 2.3, *Strukturbild för Mark*) för att där ta sig vidare med kollektivtrafik eller för att nå kommunal och kommersiell service. Kraftfulla satsningar på vägarna i huvudstråken, liksom trygga och välfungerande anslutningar och pendelparkeringar i moderna är därför högt prioriterat. Ur ett hållbarhetsperspektiv är det också viktigt att stödja utvecklingen av en infrastruktur för miljövänliga bränslen.

Utöver strukturbildens huvudstråk bör kommunen också verka för uppgrusning av viktiga interna länkar, t ex Sätilla-Fotskäl och Öxabäck-Torestorp, lik-

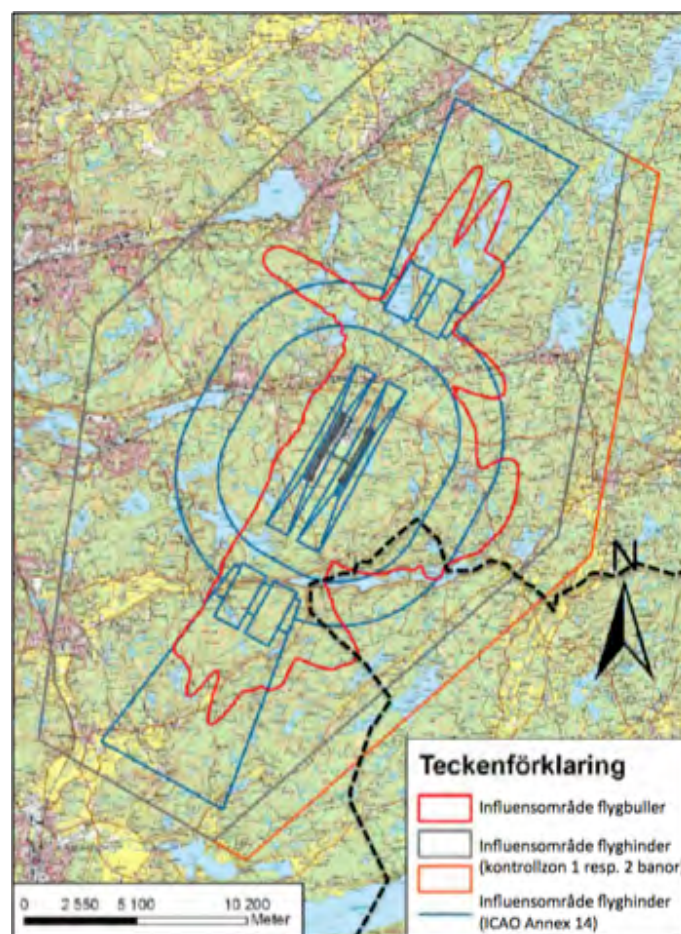
som externa länkar, t ex Sätilla-Kungsbacka och Horred-Kungsbacka. Att utveckla dessa förbindelser kan bidra till ökad tillväxt och mindre sårbarhet för näringsliv och arbetsmarknad. Identifiering av stråk som kompletterar huvudstråken i strukturbilden utreds i det fortsatta arbetet med fördjupningar av ÖP för olika kommundelar, se kapitel 4.2, *Fortsatt arbete*.

GODSTRANSPORTER

I ett hållbart transportsystem är det viktigt att även godstransporter sker med minsta möjliga miljöbelastning. För Marks del har Landvetter flygplats en central funktion för de delar av godstransporterna som sker med flyg. Utvecklingen av Landvetter kommer också förstärka dess roll som logistikcentrum för gods i Västsverige, vilket kan komma att påverka verksamhetsutveckling i kommunen och godstransportflöden på framför allt väg 156. Väg 41 och Viskadalsbanan används också för godstransporter, och bör i enlighet med strukturbilden utvecklas för att höja trafiksäkerheten och risksituationen vid transport av farligt gods, se figur 8:18 och kapitel 9.3 *Tekniska olycksrisker*.

FLYGPLATSER

Den internationella flygplatsen Göteborg Landvetter strax utanför kommungränsen, har stor betydelse för



Figur 8:22. Riksintresse runt Landvetter flygplats – influensområden med hänsyn till flygbuller och flyghinder. Källa Trafikverket 2011, bearbetning Pernilla Jacobsson.

HÖGA OBJEKT

Inom tätorter alla höga objekt över 45 meter anmälas för hinderprövning, och i övriga delar av kommunen gäller motsvarande för alla objekt över 20 meters höjd. Tätorterna avgränsas i enlighet med Luftvartverkets definition av sammanhållen bebyggelse, utifrån Lantmäteriets *Röda kartan* och SCB:s definition av "tätort", se figur 1:7.

regionen och för Mark. Närheten till en internationell flygplats och det växande logistikcentret med tillhörande arbetsplatser i anslutning till denna (se kapitel 7.2 *Förutsättningar i närområdet*) ökar efterfrågan inte minst på boende, dels för dem som arbetar i Landvetterområdet, dels för dem som arbetspendlar med flyg. I kommunen finns också Örestens flygfält som används för sportflyg i mindre omfattning och drivs av Örestens flygklubb.

Men närheten till en flygplats innebär också påverkan i form av flygbuller och restriktioner för byggan-

de, i olika grad beroende på avstånd och vilken typ av flygverksamhet som bedrivs. Utöver Landvetter och Örestens flygplatser berörs Mark också av influensområden för Göteborg Säve flygplats.

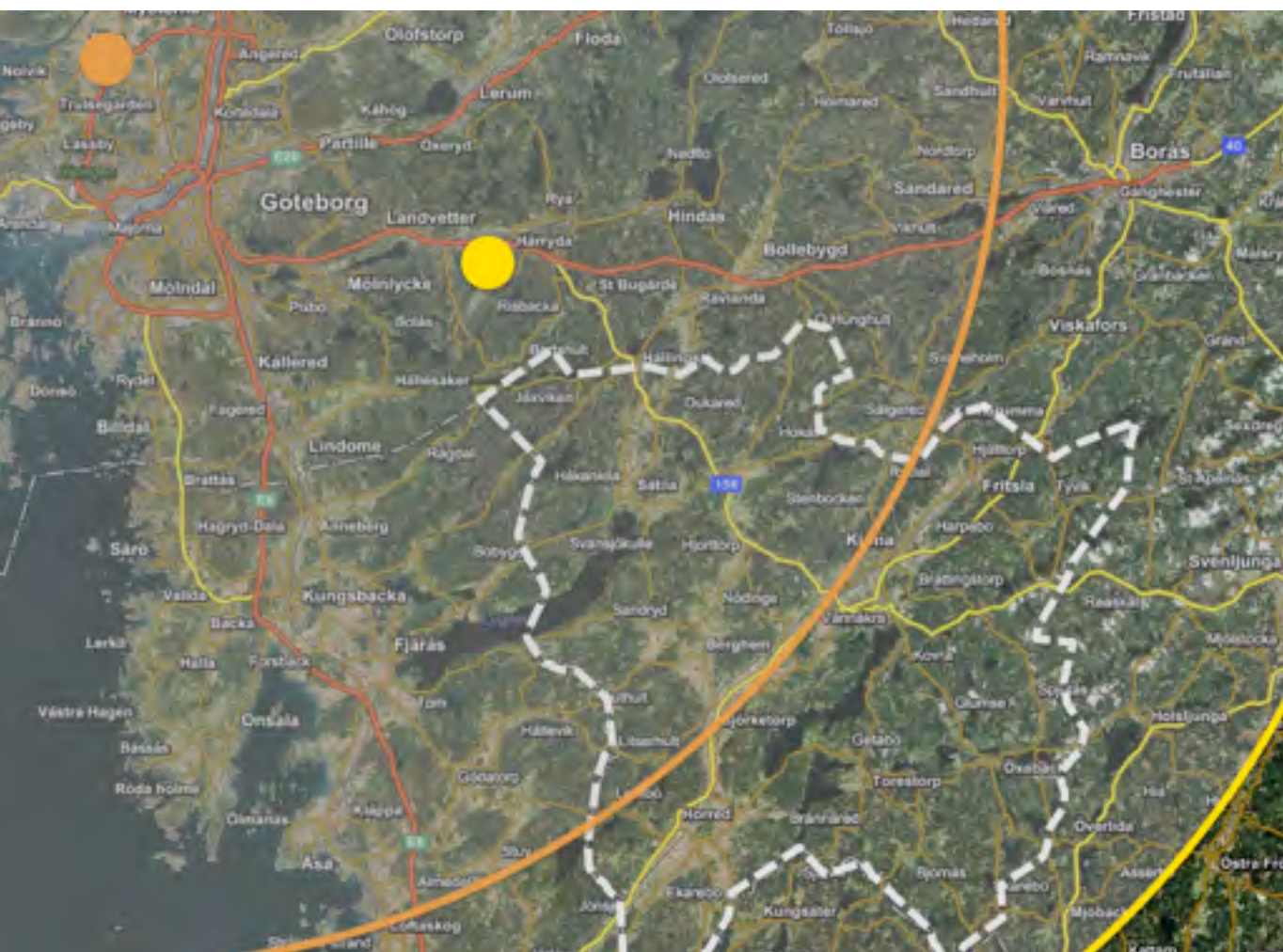
GÖTEBORG LANDVETTER FLYGPLATS

Landvetter flygplats är en stor så kallad instrument-flygplats av riksintresse, och dess olika influensområden med hänsyn till flyghinder, flygbuller och elektromagnetisk störning påverkar Mark. Inom influensområdena kan tillkomsten av höga anläggningar och störningskänslig bebyggelse leda till restriktioner på flygverksamheten varför dessa ska skyddas.

Influensområden med hänsyn till flyghinder. För att inte äventyra flygsäkerheten finns vid större flygplatser olika slags hinderbegränsande ytor: dels så kallade *ICAO Annex 14-tytor* och en *kontrollzon* närmast flygplatsen, dels så kallade *procedurytor*, *radarledningsområden* (vektoriseringsområden inom terminalområdet) samt *MSA-tytor* utanför dessa.

Mark berörs av alla dessa hinderbegränsande ytor för Landvetter, men det är endast *ICAO Annex 14-*

Figur 8:23. MSA-tytor om 55 km runt Landvetter flygplats (gul) och Säve flygplats (orange). Underlagskarta: eniro.se, bearbetning Pernilla Jacobsson.



ytor och kontrollzonen som ingår i flygplatsens riksintresse och som redovisas i Trafikverkets underlag (2011), se figur 8:22. Området söder och norr om Ingsjöarna omfattas av ICAO Annex 14-ytorna och en större del av den nordvästra delen av Mark, inklusive Ubbhult och Stora Öresjön, omfattas av kontrollzonen. Dessa områden ska i möjligaste mån hållas fria från flyghinder och alla höga objekt över 20 meter, såväl fasta som tillfälliga, ska hinderprövas och konsekvensbedömas i samråd med flygplatsen (se även *Byggnadsverk över 20 meter* i kapitel 6 *Bestämmelser för planering och byggande*).

Framtida teknik med kortare inflygningar och förändrade inflygningsprocedurer kommer troligtvis medföra att kontrollzonerna blir bredare än idag (Trafikverket 2014), och för Marks del en större påverkan i nordväst.

MSA-ytan runt Landvetter har en radie på ca 55 kilometer, vilket omfattar hela Marks yta (se figur 8:23). Inom MSA-ytan ska alla byggnadsverk över 20 meter utanför tätorter, och över 45 meter inom tätorter anmälas till Trafikverket och Försvarsmakten för hinderprövning. En ny modell för hinderprövning inom MSA-ytor har nyligen arbetats fram, vilken innebär att höjden på höga byggnadsverk kan öka ju längre bort från flygplatsen man kommer, istället för som idag att samma hinderbegränsning gäller för hela ytan (Trafikverket 2014). Procedurytor och radarledningsområden redovisas inte särskilt men hinderprövning inom dessa fångas upp inom MSA-ytan.

Influensområde med hänsyn till flygbuller. Transportstyrelsen definierar omfattningen av influensområdet utifrån riktvärdet 70 decibel (dBA) vid uteplats och 55 dBA utomhus vid fasad i permanentbostäder (Luftfartsstyrelsen 2008 och Trafikverket 2011). Enstaka eller fåtal flygbullerhändelser som överstiger dessa nivåer kan inträffa.

Influensområde med hänsyn till elektromagnetisk strålning. Ev störningar på luftfartens navigeringshjälpmedel, kommunikations- och radarsystem kan få allvarliga konsekvenser. Bl a får inte luftledningar för starkström anläggas närmare än fyra kilometer från en flygplats referenspunkt eftersom högspänningsledningar, ställverk, transformatorstationer, dragfordon etc kan störa funktionen hos luftfartsradioanläggningar. Landvetter flygplats ligger mer än fyra kilometer från kommungränsen.

GÖTEBORG SÄVE FLYGPLATS

Mark påverkas också av MSA-ytor för Göteborg Säve flygplats, som sträcker sig från nordväst fram till Rydal-Skene-Björketorp-Letebo, se figur 8:23. Säve flygplats är dock under avveckling och används inte längre för civilflyg (Swedavia 2015).

ÖRESTENS FLYGFÄLT

Örestens flygfält ägs av Örestens flygklubb och används för sportflyg, uppdragsflyg och flygskoleverksamhet, främst med enmotoriga propellerplan. Det är en liten så kallad icke-licensierad flygplats, utan definierade luftrum (t ex kontrollzon). Däremot finns hinderbegränsningar upp till 2000 meter i banans båda riktningar, enligt Luftfartsstyrelsens föreskrifter (Transportstyrelsen 2010a).

OMRÅDEN FÖR KOMMUNIKATION I ÖP

RIKSINTRESSEN FÖR KOMMUNIKATION

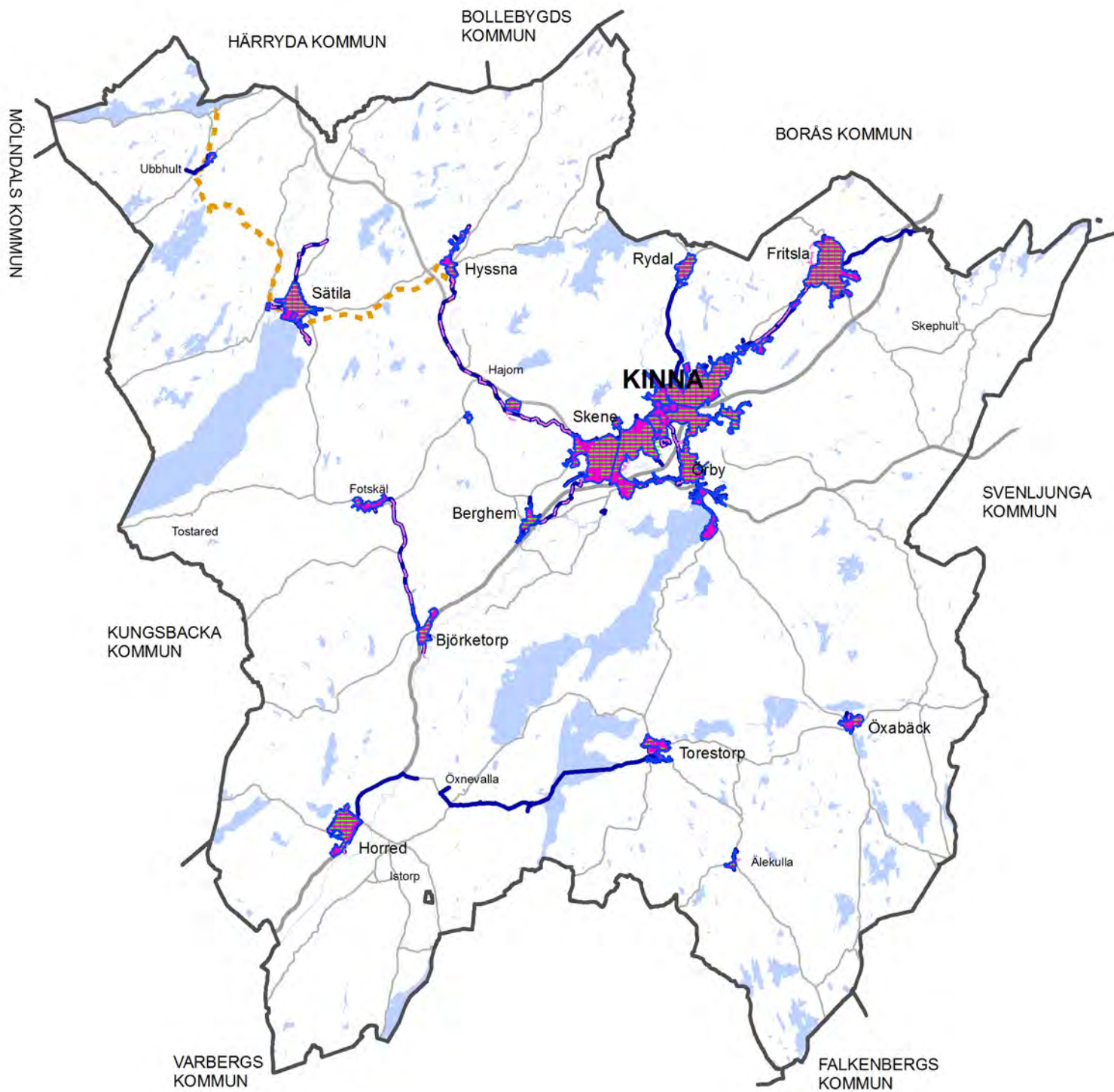
Att en kommunikationsanläggning utpekats som riksintresse innebär att dess funktion bedömts ha grundläggande internationell, nationell eller särskild regional betydelse. Trafikverkets utpekande av riksintressen sker utifrån ett hushållningsperspektiv och utifrån det övergripande transportpolitiska målet. Det innebär att transportsystemet ska erbjuda medborgarna och näringslivet i alla delar av landet en god, miljövänlig och säker infrastruktur som är samhällsekonomiskt effektiv och långsiktigt hållbar. Utpekandet av riksintressen har ingen koppling till ägande eller ansvar för förvaltning av respektive kommunikationsanläggning (Trafikverket 2010).

Utpekande av ett riksintresse för kommunikationer innebär enligt miljöbalken 3 kapitel 8 § att riksintresset ska skyddas mot åtgärder som kan påtagligt försvåra tillkomsten eller utnyttjandet av anläggningen.

I Mark finns tre riksintressen för kommunikationsanläggningar: Väg 41, Viskadalsbanan och Landvetter flygplats. Kommunens syn på riksintressena, redovisas i kapitel 3.5 *Riksintressenas hantering*. Väg 156 är inte utpekad som riksintresse, då den inte har grundläggande betydelse för det nationella transportsystemet. Däremot har väg 156 en avgörande betydelse för en hållbar utveckling av Mark, se avsnitt *Väg 156 och 41* ovan.




UTREDNINGSSOMRÅDE FÖR KOMMUNIKATION I ÖP

I denna översiktsplan pekats ett område ut som *K utredningsområde för kommunikation*, se figur 8:18. Det är en vägreservat för en ny förbifart för genomfartstrafik och farligt gods förbi Skene centrum, enligt det alternativ I Trafikverkets förstudie (Vägverket 2004) som förordats av kommunen och som redovisats som *R15 Utredningsområde, utbyggnad av väg* i FÖP för Kinna-Skene-Örby (Marks kommun 2010b). Inom *K utredningsområde för kommunikation* får ingen ny bebyggelse komma till eller andra åtgärder vidtas som kan begränsa möjligheterna att använda området för vägändamål.






Teckenförklaring

VERKSAMHETSOMRÅDE

-  Dricksvatten
-  Dagvatten (regnvatten)
-  Spillvatten (avloppsvatten)

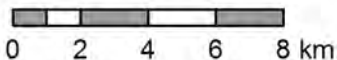
LEDNINGAR

-  Vatten
-  Spillvatten
-  Planerad överföringsledning

Källa: Teknik- och serviceförvaltningen juni 2016.

ÖP MARK

TEKNISK INFRASTRUKTUR



Skala 1:225 000



Figur 8:24.

Teknisk infrastruktur

VATTEN- OCH AVLOPPSSYSTEM

Mark får sitt vatten från ett flertal små grundvattentäkter, se kapitel 8.5 avsnitt *Vattenförsörjning*.

Vatten- och avloppsförsörjningsplan. Planen för vatten- och avloppsförsörjningen (Marks kommun 2009e), anger att en ökande befolkning och en ökande anslutningsgrad i tätorten medför behov av förstärkt kommunal vatten-, avlopps- och reservvattenförsörjning, främst i kommunens nordvästra delar. Utredningens huvudprinciper ska vara grund för utveckling av kommunens VA-försörjning och underlag vid annan planering. Planen ska återkommande revideras och möjligheterna att på olika sätt samverka med andra kommuner provas.

Kommunala verksamhetsområden. Ett verksamhetsområde är det geografiska område inom vilket en eller flera vattentjänster har ordnats eller ska ordnas, enligt lagen om allmänna vattentjänster. Kommunfullmäktige beslutar om vilket geografiskt område som ska ingå i ett verksamhetsområde. Huvudmannen ansvarar för utbyggnad samt drift och underhåll av ledningsnätet inklusive fasta anläggningar (vatten- och reningsverk, pumpstationer mm). Huvudman är Marks kommun genom teknik- och servicenämnden, och det är kommunfullmäktige som fattar beslut om VA-taxor.

Ledningsnät för vatten- och spillvatten. Dricks- och spillvatten leds genom rör i marken, vilka enbart för dricksvatten är 29 mil långa. Ledningsnätet drabbas ofta av ovidkommande vatten, dels på grund av inläckage av vatten från omgivningen, dels från dräneringar och felkopplat dagvatten från tex hårdgjorda ytor och ledningar på tomtmark. Stora mängder ovidkommande vatten leder till att avloppsreningsverken och pumpstationerna inte kan ta emot den inkommande mängden vatten och måste brädda, vilket kan leda till utläckage av näringsämnen, smittspridning och spridning av föroreningar. Det finns också problem med lågt liggande ledningsnät då de kan bli översvämmade vid höga vattennivåer i Viskan och Häggån. Även då kan stora mängder orenat vatten nå vattendragen. För att undvika detta är det viktigt att hålla tillräckligt hög takt i förnyelsearbetet av ledningsnätet.

Dagvattenavledning. I lagstiftningen räknas dagvatten normalt som avloppsvatten, och för tillsynen över dagvattnet ansvarar miljönämnden. I vissa fall, tex om dagvattnet leds bort i ledning som inte går till en allmän spillvattenledning, kan dagvatten rent juridiskt komma att betraktas som vattenverksamhet, vilket kräver tillstånd för vattenverksamhet och dispens från avvattningsförbudet som gäller i bl a Mark.

Ansvar för dagvatten. Inom kommunalt verksam-

hetsområde har kommunen ansvar för dagvattenhanteringen, i övriga områden ligger ansvaret på vägföreningar, dikesföretag, m fl, och inom tomt på fastighetsägaren. Ansvarsfrågan kan ibland vara svår att reda ut. Det är därför viktigt att dagvattensituation och ansvarsfrågor för ny och befintlig bebyggelse reds ut i tidiga planskeden, och att detta blir styrande vid lokaliserings- och lämplighetsprövning av bebyggelse, genom förhandsbesked, bygglov och detaljplan. Risken för översvämningar är ett kriterium för kommunens lämplighetsprövning enligt PBL 2:3. Målsättningen är att ta hand om dagvatten lokalt och i öppna system där så är möjligt, i andra hand bör ledningsnätet byggas ut. Viktigt är att man vid planering och byggande säkerställer att dagvatten fördröjs på kvartersmark, innan det går vidare till ledningsnätet, för att minska översvämningensrisken. Se även kapitel 8.5 avsnitt *Vattenförsörjning*.

Överföringsledningar. En överföringsledning är en ledning som kopplar ihop lokala nät i olika delar av kommunen. Med ökande krav på dricksvattenkvalitet och reningsgrad på avloppsvatten, har behovet av att länka samman mindre anläggningar till mer storskaliga ökat, både för att öka kvaliteten och få ner kostnaderna. I Mark håller för närvarande en större överföringsledning på att byggas längs sträckan Skene-Hyssna-Sätilla-Blåsås-Sjodal-Ubbhult/Hägnen. Kommunen räknar med att ca 4600 personer kommer att vara anslutna till överföringsledningarna 2030. Tre mindre avloppsreningsverk kommer att läggas ned varefter spillvattnet kommer att avledas till Skene avloppsreningsverk. Överföringsledningarna kommer att möjliggöra byggnation av ett stort antal nya bostäder, och väntas vara färdigställda 2018.

Vatten- och avloppsreningsverk. Varje år producerar Marks kommun 2,2 miljoner kubikmeter dricksvatten och förser ca 8700 hushåll med vatten. Kommunens största vattenverk finns i Fritsla, varifrån man bl a förser centralorten med vatten. Ytterligare elva vattenverk finns i Björketorp, Haby, Hajom, Hyssna, Kinna, Sätilla, Ubbhult, Ålekulla, Örby, Öxabäck och Öxnevalle. Avloppsreningsverk finns i Skene, Sätilla, Horred, Björketorp, Hyssna, Rydal, Tores-torp, Öxabäck, Ubbhult, Ålekulla och Hajom. De tre sistnämnda är små och enkla. Verken är i relativt gott skick men har begränsad kapacitet. Se även kapitel 8.5 avsnitt *Vattenförsörjning*.

Enskilda VA-anläggningar. Invånare som bor utanför verksamhetsområde har enskild vatten- och avloppsanläggning, i form av VA-förening, gemensamhetsanläggning, eller helt egen försörjning. Ett enskilt avlopp är en anläggning som behandlar spillvatten för ett till fem hushåll. Det finns ca 5000 fastigheter med enskilda avlopp, Det finns också ett stort antal

enskilda vattentäkter. Hushåll som saknar kommunalt avlopp men ligger i anslutning till det kommunala nätet bör om möjligt anslutas. Nya bostadsområden eller befintliga områden bör planeras så att de kan anslutas till det kommunala VA-nätet.

Kommunen bör vara drivande för hur en kretsloppsanpassning av spillvatten kan ske i nyplanerade områden. Även om nybyggnation initieras och investeras av privata aktörer bör kommunen ha en långsiktig planering för spillvattenhanteringen.

DAGVATTENHANTERING

Hantering och avledning av dagvatten blir allt viktigare vid planering och byggande, beroende framför allt på ökade nederbörds mängder och stigande nivåer i hav, sjöar och vattendrag. Anpassningen till ett förändrat klimat innebär behov av en höjd beredskap för ökade mängder dagvatten och snabbare flöden, genom högre grad av fördröjning, bättre rening och förstärkta system för avledning.

Dagvatten kan hanteras i slutna eller öppna system. *Sluten dagvattenhantering* i rörsystem innebär att de processer som finns i naturen inte får samma möjligheter att verka som i ett mer öppet system. Vid *öppen dagvattenhantering* handlar det främst om att studera och försöka utnyttja områdets topografi och biologi för flödesutjämning och rening av vattnet. Öppen dagvattenhantering kan realiserats genom fördröjning vid källan, trög avledning eller genom anläggning av fördröjningsmagasin.

Målet bör vara att dagvattnet kan tas om hand i lokala system. Lokalt omhändertagande av dagvatten (LOD) innebär att dagvattnet fördröjs så avrinningen liknar det naturliga förloppet innan området blev bebyggt. Den andel dagvatten som kan infiltreras beror på markens geohydrologiska förhållanden.

LOD fungerar dock inte överallt. Vid planering av ett

område är det viktigt att lämplig teknik väljs utifrån områdets möjlighet att infiltrera dagvatten. Områden med hög grundvattennivå och med jordarter med begränsad infiltrationskapacitet såsom lerjordar bör beaktas i den framtida planeringen. I dessa områden får man hitta andra lösningar för dagvattenhantering, t ex en kombination av öppna eller slutna system och det allmänna VA-systemet. Detta bör utredas i varje enskilt fall.

För att uppnå en hållbar dagvattenhantering är det viktigt att förutsättningarna utreds tidigt i planprocessen. Utrymmen för dagvatten bör avsättas, och krav ställas på fördröjning av dagvatten på tomtmark. Dagvattenutredning ska upprättas för alla detaljplaner om det inte är uppenbart onödigt.

Dagvattenhanteringen bör utformas och bebyggelsen höjdsätts så att byggnader, infrastruktur och samhällsfunktioner kan hantera extrem nederbörd. Flödet av dagvatten är dock ojämnt över tid vilket innebär att systemet bör vara flexibelt utformat och dimensioneras för såväl låga som höga flöden. Vid planering av LOD ska hänsyn tas till vattenskyddsområden och ev föroreningar från tidigare markanvändning, för att undvika att oönskade ämnen sprids vidare till vattendrag eller vattentäkter (ÅF 2015b).

Mark håller på ta fram en dagvattenstrategi med riktlinjer där hänsyn till olika typer av terrängförhållanden och till olika metoder för dagvattenhantering behandlas. Strategins mål är att skapa en balanserad hantering av dagvatten, både i nya och befintliga bebyggelseområden. Läs mer om dagvattenrelaterade frågor i kapitel 9.1 *Miljörisker* och 9.2 *Klimatrisker*.

KRAFTLEDNINGAR

Det svenska elnätet är uppdelat i ett nationellt stamnät, som ägs av staten genom Svenska Kraftnät, samt regionala och lokala nät. Stamnätet har spännings-

Figur 8:25. Exempel på öppna dagvattenlösningar, se kapitel 7.2 *Klimatrisker*. Källa: Klimatanpassningsportalen, klimatanpassning.se



nivåer mellan 220 och 400 kilovolt (kV) och täcker i princip hela Sverige. Till stamnätet hör även ca 150 transformator- och kopplingsstationer som behövs för att knyta samman nätet. Mark genomkorsas av ett flertal 400 kV-ledningar från Ringhals. Vid kopplingsstationen i Öxnevalla delar sig ledningarna i ett öst-västligt och ett nord-sydligt stråk.

Regionnäten är en länk mellan stamnätet med sina höga spänningsnivåer och de lägre spänningsnivåer som tillämpas på lokalnäten. Spänningsnivån i regionnäten varierar mellan 40 och 130 kV. De lokala näten överför el till användarna inom ett visst område, och har en spänning på 40 kV eller mindre.

Det saknas idag planeringsunderlag med större kraftledningar, deras roll i samhällsplaneringen och huruvida de utgör riksintresse eller övrigt statligt intresse. Ansvarig planeringsmyndighet är Energimyndigheten och för utpekande av riksintressen ansvarar Vattenfall. Se även kapitel 9.1 *Miljörisker*.

BREDBAND

Kommunstyrelsen har ställt sig bakom det nationella målet att Sverige ska ha "broadband i världsklass". En hög användning av IT och Internet är bra för Sverige vad gäller tillväxt, konkurrenskraft och innovationsförmåga. Det bidrar även till utvecklingen av ett hållbart samhälle. År 2020 bör 90 procent av alla hushåll och företag ha tillgång till bredband om minst 100 Mbit/s.

Kommunen har tagit fram en bredbandsstrategi

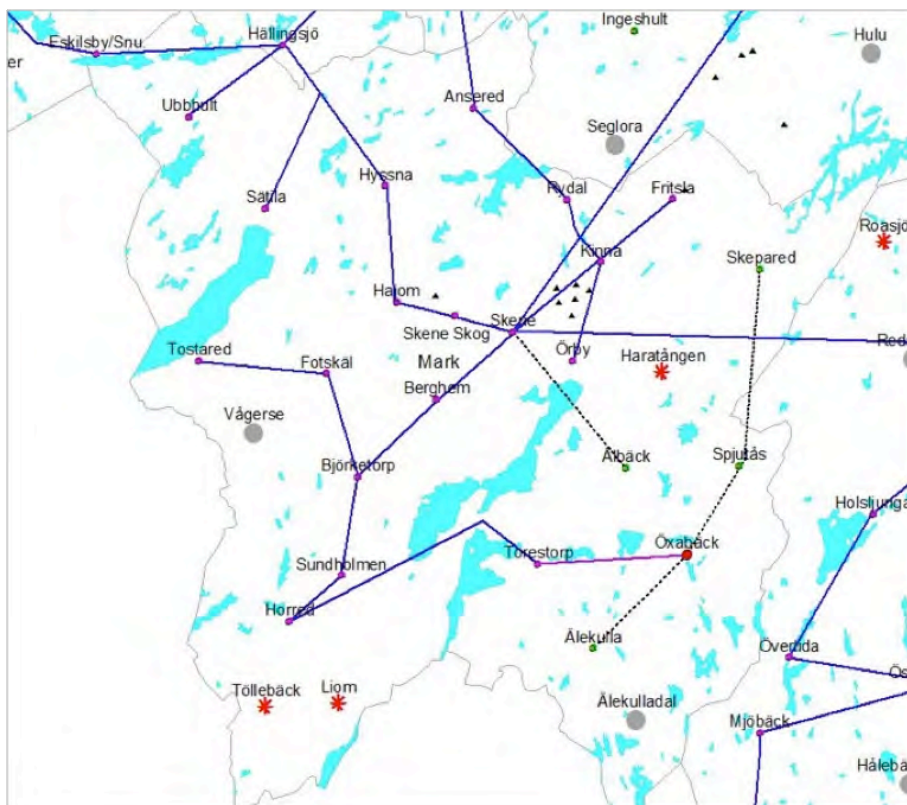
(Marks kommun 2012c). Den innebär en kraftfull satsning på att göra kommunen mer attraktiv, utveckla en levande landsbygd, stödja näringslivet och ge möjligheter att arbeta hemifrån.

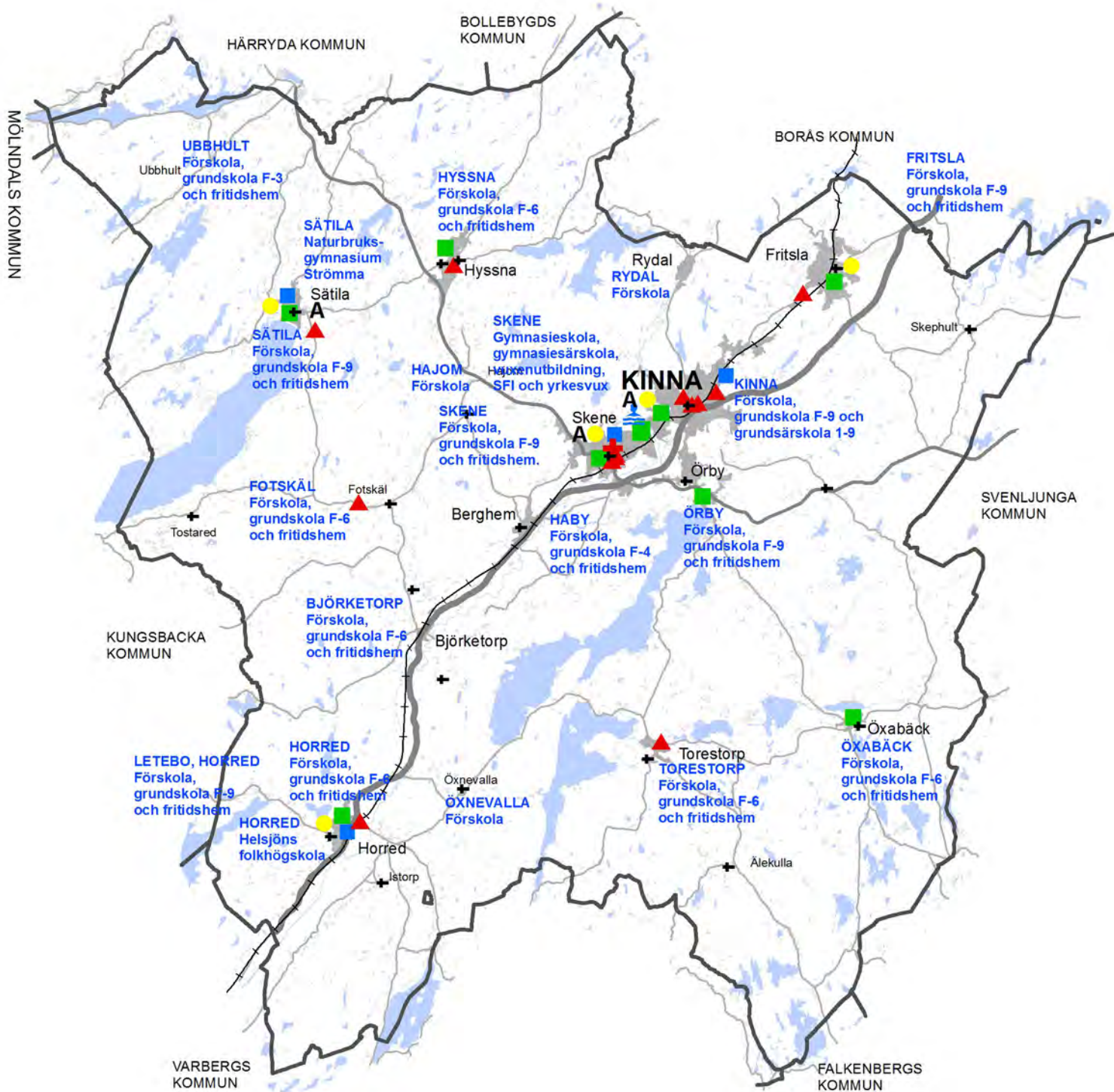
Strategins mål är att ge kommuninvånarna lika bra eller bättre förutsättningar än de som idag ges till invånare i tätorter och storstadskommuner där marknaden har ett ekonomiskt incitament att själva driva bredbandsutbyggnaden. En successiv utbyggnad av bredbandsnätet kan ge förutsättningar för minskat resande, men även stärka Mark som attraktiv boendekommun som ligger långt framme när det gäller elektronisk kommunikation.

I Mark finns idag bredband via fiber, koppar, kabel-TV-nät och mobilnät med varierande tillgång, se figur 8:26. Utbyggnaden av målnätet inom kommunen är tänkt att ske etappvis. Områden som har ett dåligt utbyggt bredband och där telestationer riskerar att läggas ner prioriteras. Eftersom stora delar av Marks kommun har begränsad bandbredd är det av högsta prioritet att samverka i fiberföreningar fortsätter.

Bredbandsutbyggnaden bör inte ses som en enskild IT-fråga utan som en del i den generella samhällsbyggnaden och den tillhörande infrastrukturen. IT-infrastruktur bör utredas vid alla former av planläggning. Vid bebyggelseutveckling bör även fibernät vara en naturlig del av detta liksom VA och fjärrvärme. Vid all planering för utbyggnad eller underhåll av gatu- eller ledningsnät bör möjligheten till samordning med utbyggnad av bredband studeras.

Figur 8:26. Förbindelser som ingår i det publika bredbandsnät som byggdes i början av 2000-talet samt senare kompletteringar till detta. Bristområden illustreras med grått (kan gå att få tillgång till bredband men med låg hastighet) eller vitt (tillgång till bredband saknas helt). Källa Marks kommun 2012c.





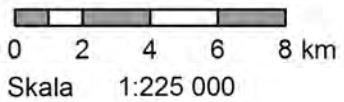
Teckenförklaring

- A** Apotek
-  Badhuset Kaskad
-  Bibliotek
-  Idrottshall
-  Kyrka
-  Sjukhus
-  Vårdcentral
-  Vård- och omsorgsboende/gruppboende, korttidsboende

ÖP MARK

SOCIAL INFRASTRUKTUR

Karta uppdaterad 2016-04-06



Figur 8:27.

Social infrastruktur

INLEDNING

Som en del av den sociala hållbarheten (se kapitel 8.1) ska kommunen ge förutsättningar för en god och väl lokaliserad social infrastruktur som är tillgänglig för alla kommuninvånare.

Precis som för handel (se kapitel 8.2) är lokalisering av annan service en viktig strategisk fråga för samhällsplaneringen. Den har betydelse för såväl markutnyttjande och bebyggelsestruktur som för mängden transportarbete.

Viktiga faktorer för att samhället ska fungera för alla är kommunikation, tillgänglighet, trygghet och närhet till samhällsservice. Att bygga tätt och blandat ger närhet mellan olika samhällsfunktioner och ökar tillgängligheten. En tätare bebyggelse skapar också sammanhållande offentliga rum vid platser där många människor uppehåller sig och rör sig. Se också kapitel 8.1 avsnitten *Social hållbarhet, Bostadsför-sörjning* och *Blandad bebyggelse*.

Tillgänglighet och närhet nås genom att olika samhällsfunktioner lokaliseras centralt i enlighet med strukturbilden och kompletteras i mån av behov med mobila funktioner. Mobil service kan omfatta såväl kommersiell service, t ex dagligvaruhandel, som offentlig service, t ex hemtjänst, förskolor, medborgarkontor osv. Bokbussar är exempel på mobil service som finns redan idag.

SKOLA, FRITIDSVERKSAMHET, LEKPLATSER

Det finns i dagsläget (våren 2016) 33 förskolor i Mark, varav fem i privat regi. Vidare finns det 19 grundskolor, varav två är fristående, och en kommunal gymnasieskola. Det pågår ständigt förändringar som skolverksamheten måste anpassa sig till, t ex nya lagkrav, demografiska och ekonomiska förändringar etc. Nuvarande skolorganisation består av relativt små enheter och varierande åldersindelningar. Fram till 2030, bedöms ungefär samma antal skolenheter som idag finnas kvar.

Översiktsplanens befolkningsmål på en procent innebär att antalet barn under 16 år kommer att öka mer än idag, se kapitel 2.2 *Befolkningsmål*. Det innebär att fler förskolor och skolor behövs, men kanske på andra orter än de finns idag. Etablering av nya enheter bör ske i befolkningsstrategiska lägen i stråkens knutpunkter, utvecklingsnoder och länkade orter, för att förstärka stråken och samordna t ex skolskjutsar och kollektivtrafik.

Omsorg och utbildningsmöjligheter är två av de faktorer som pekats ut som viktiga vid val av boende

kommun (se figur 8:1). Förskolan och skolan har utöver sitt huvuduppdrag, omsorg och undervisning, stor betydelse för ortens attraktions- och konkurrenskraft, genom att bidra till en livsmiljö som är så komplett som möjligt och möjliggöra inflyttning för t ex barnfamiljer.

För ungdomar i Marks kommun finns även öppen ungdomsverksamhet för åldrarna 13-18 år. Basen av ungdomsverksamheten utgår från en fritidsgård, som en öppen mötesplats, men man arbetar utåtriktat för att nå kommunens alla ungdomar. Ett utvecklingsarbete pågår inom den öppna ungdomsverksamheten för att möta ungdomar utifrån vad de själva efterfrågar och behöver. I den fysiska planeringen är det viktigt att utveckla och skapa fler mötesplatser och trygga miljöer för unga invånare.

Även lekplatser kan fungera som viktiga mötesplatser för både vuxna och barn. I kommuner där större satsningar har gjorts vad gäller inspirerande, tillgängliga och säkra lekplatser är besöksantalet stort vad gäller barn och vuxna. I samband med den förväntade befolkningsutvecklingen är det därför viktigt att uppmärksamma behovet av bostadsnära lekplatser och andra mötesplatser. Alla bör ha möjlighet att ta del av aktiviteterna.

Figur 8:28. Framtidens skolor behöver finnas där barnen finns.



SJUKVÅRD, APOTEK OCH DAGLIGVARU- HANDEL

Tillgången till en bra och tillgänglig hälso- och sjukvård är grundläggande för den sociala tryggheten. Till de grundläggande behoven hör också tillgång till apotek och dagligvarubutiker (läs vidare i kapitel 8.2 avsnitt *Handel*). Lokaliseringen av dessa funktioner bör därför i första hand utgå ifrån ett tillgänglighetsperspektiv, framför allt för grupper som inte är bilburna. Strategiska servicelägen är i strukturbildens noder och knutpunkt, med fördel samlokaliserat med annan service.

Västra Götalandsregionen ansvarar för hälso- och sjukvården i Mark. Basen i primärvården är vårdcentralerna, vilket idag finns i Kinna, Skene, Horred och Sätilla. I Västra Götaland kan man själv välja vilken vårdcentral man vill tillhöra. Vid Skene lasarett finns också en medicinsk närakut som har öppet dagtid, samt jourcentral under kvällstid. I övrigt hänvisas akuta fall till SÄS Borås sjukhus.

I takt med att befolkningens behov förändras, behöver också vården söka nya former. T ex visar befolkningsprognoserna att andelen äldre kommer att öka successivt. Den strukturplan för äldres trygghet som har tagits fram (Marks kommun 2008), pekar på behovet av strukturförändringar för att möta det ökade behovet av insatser för äldre i kommunen. En åldrande befolkning kräver t ex en mer flexibel organisation där vårdpersonal i större utsträckning kommer till den bostad där brukaren bor.

BIBLIOTEK, SAMLINGSLOKALER OCH MÖ- TESPLATSER

I Mark finns ett huvudbibliotek i Kinna och fyra filialer i Skene, Fritsla, Horred och Sätilla. En bokbuss

når ett antal hållplatser. Biblioteken har en viktig roll inte bara som informationsplats, utan också som mötesplats, en funktion som kan utvecklas t ex genom samlokalisering med café, scen, samlingslokaler, kollektivtrafiknoder och andra samhällsfunktioner.

Samlingslokaler och mötesplatser, t ex bygdegårdar och folkets hus, är viktiga för människors möjligheter att mötas och engagera sig i olika frågor. Men även trygga och tillgängliga mötesplatser utomhus, såsom torg och parker, har en viktig funktion för möten mellan människor, se kapitel 8.1 avsnitt *Social hållbarhet*.

IDROTTS- OCH TRÄNINGSAKTIVITETER

Tillgång till lokaler och platser för olika idrotts- och träningsaktiviteter är också viktiga för människors hälsa och välmående. I Mark finns idag ett antal kommunala idrottshallar, ishall, simhall, ridhus, mm, se figur 8:27. Viktigt att uppmärksamma är olika grupper, (äldres, flickors etc) behov av aktivitet, liksom förändrade behov över tid i form av nya sporter som t ex skating och parcour.

INSATSER FÖR PERSONER MED BEHOV AV SÄRSKILT STÖD

Kommunen ansvarar för att invånare med behov av särskilt stöd får den hjälp de behöver för att kunna delta i samhällslivet och leva ett liv på samma villkor som andra. Det särskilda behovet kan bero på ålder, psykisk eller fysisk funktionsnedsättning, missbruksproblem eller social utsatthet.

Vid planeringen av samhällsservice, boende och kommunikationer är det avgörande att de särskilda behoven tas med i ett tidigt skede i planeringen. De speciella insatser som behövs kan inte planeras vid sidan om ordinarie samhällsservice, utan måste vara

Figur 8:29. Det behövs träffpunkter och mötesplatser både inne och ute.



integrerade i samhället. T ex bör det vid planering av bostäder ingå att planera för gruppboende eller annat särskilt anpassat boende för personer med olika former av funktionsnedsättning. På samma sätt vid planering för aktiviteter, sysselsättning, samlingslokaler och utomhusmiljö.

De insatser som efterfrågas blir alltmer individualiserade, vilket ställer krav på att samhällets insatser utförs där brukarna finns, dvs bostadsområden, aktivitetslokaler och arbetsplatser ute i samhället.

Vidare ökar antalet personer med behov av stöd. Det gäller äldre, personer med funktionsnedsättning och personer med andra behov av särskilda insatser. Hela samhället behöver vidta åtgärder på olika nivåer som behövs för att främja möjligheterna för alla samhällsinvånare att vara självständiga och aktiva i samhället. Därför måste den övergripande samhällsplaneringen ta hänsyn och anpassas även efter dessa behov, vilket

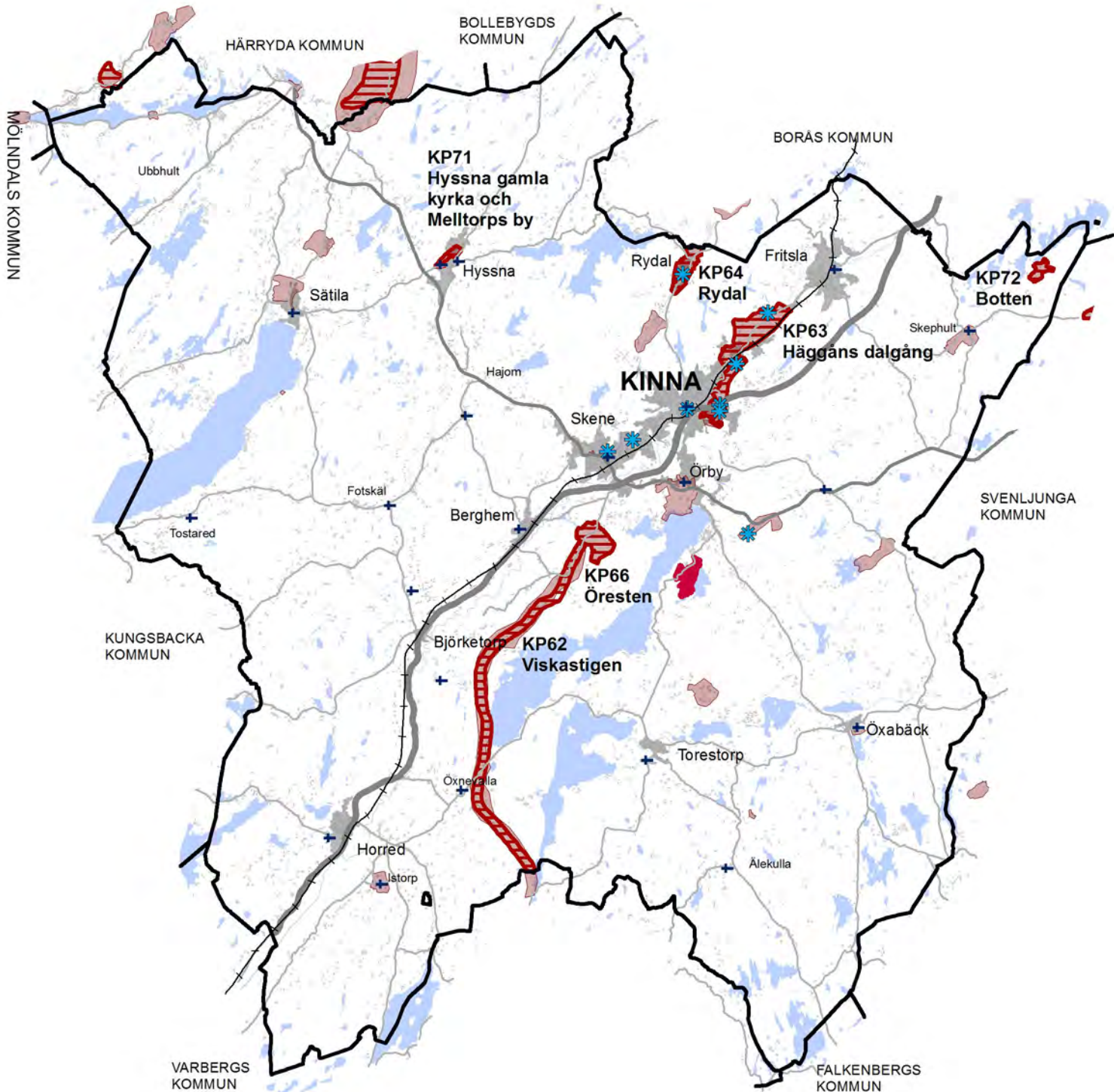
samtidigt skapar ett samhälle som passar alla. Resurserna beräknas dock inte öka i samma utsträckning, vilket ställer krav på flexibilitet och nya lösningar.

Kommunen har ett stort ansvar gentemot den växande gruppen äldre. Kommunens *Strukturplan för äldres trygghet 2009-2018* (Marks kommun 2008) betonar vikten av ta hänsyn till äldres behov i samhällsplaneringen när det gäller bostäder, service och aktiviteter samt till behoven av tillgänglighet och trygghet. Behov finns av ökat bestånd av bostäder med god tillgänglighet, och med närhet till service för att kunna erbjuda äldre ett attraktivt och tryggt boende. Behov finns också av demensboende av god kvalitet med behovsanpassad bemanning, liksom fler gruppboenden.






Se även kapitel 8.1 avsnitten *Social hållbarhet* och *Bostadsförsörjning*, 9.3 *Sociala risker*, 5.4 *Ekonomiska konsekvenser* och 5.5 *Sociala konsekvenser*.

Figur 8:30. Sätila centrum är en mötesplats med torg, lekplats, pensionat och restaurang. Foto Sofia Refsnes.



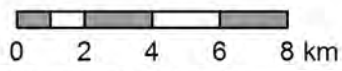


Teckenförklaring

-  Riksintresse för kulturmiljövård med namn
-  Kulturresevat Ramsholmen
-  Område med höga värden för kulturmiljön, enligt Kulturmiljöprogram (Marks kommun, 1991f)
-  Byggnadsminnen
-  Kyrkor

ÖP MARK

KULTURMILJÖER



Skala 1:225 000



Figur 8:31.

8.4 Värdefulla natur- och kulturmiljöer

Kulturmiljö

KULTURARVET TILLHÖR ALLA

Kulturarvet tillhör alla och ger perspektiv på samhället. Kulturmiljön är den verklighet vi lever i samtidigt som den är vår historia. Miljön är inte statisk utan formas kontinuerligt av människors vilja eller passivitet. Detta leder ibland till bevarande, ibland till utveckling, i andra fall till förödelse.

Kulturmiljölagens (KML) första paragraf anger "Det är en nationell angelägenhet att skydda och vårda vår kulturmiljö. Ansvaret för detta delas av alla". Medborgarnas engagemang och delaktighet är viktiga förutsättningar för att kulturarvet ska leva vidare och utvecklas. Såväl enskilda som myndigheter har ansvar och ska visa hänsyn och aktsamhet. Det är viktigt att insatser på kulturvårdens område sker målmedvetet och inte avskilt från annan samhällsplanering.

SKYDD AV KULTURMILJÖ

Fornminnen. I Mark finns ca 4500 registrerade forn lämningar. Dessa skyddas genom KML kapitel 2. Information om kommunens fornminnen är tillgängliga via Riksantikvarieämbetets databas via hemsidan. Definitioner och hur de ska skyddas återfinns i KML kapitel 2. I och med att en ny kulturmiljölag träder i kraft kan objekt i vissa lämningsskategorier övergå från att vara klassade som t ex "övrig kulturhistorisk lämning" till att bli klassade som "fornminne". Informationen om fornminnena uppdateras kontinuerligt och är ett underlag vid planering och bygglovsprövning.

Byggnadsminnen. En litet antal byggnader av nationellt värde, är skyddade som byggnadsminnen enligt KML kapitel 3. I Marks kommun finns det nio byggnadsminnen:

- Förläggargården Haga
- Förläggargården Kinna Sanden
- Förläggargården Källängs gård
- Förläggargården Olsagården
- Förläggargården Salgutsred
- Förläggargården Risäng
- Långloftsstugan Sjögarås
- Bruksmiljön i Rydal
- Anjougården i Skene

Kyrkobyggnader, kyrkotomter och begravningsplatser. Alla kyrkobyggnader, kyrkotomter och begravningsplatser som är uppförda eller anlagda före 1940 och vissa yngre speciellt värdefulla kyrkomiljöer är skyddade enligt KML kapitel 4. Skyddet innebär i korthet att kyrkomiljöernas kulturhistoriska värde

ska bevaras. Om förändring sker ska den göras utan att de kulturhistoriska värdena minskar, och tillstånd måste sökas hos länsstyrelsen. I Mark omfattas 20 kyrkor av skyddet. Samtliga finns på informationskartan för Västra Götaland på länsstyrelsen.

Kulturhistoriskt värdefull bebyggelse. De kulturhistoriskt värdefulla byggnader som inte är byggnadsminnesförklarade har inget egentligt stöd i KML, men kan vårdas och tillvaratas på andra sätt. För att få underlag för planering och kulturmiljövård har genom åren en rad inventeringar av värdefulla bebyggelsemiljöer gjorts i Mark (1976, 1978, 1984, 1988). I den senaste inventeringen som gjordes 2007 finns det 694 objekt i kommunen som har klassificerats som kulturhistoriskt värdefull bebyggelse.

Kulturresevat. I Mark finns ett kulturresevat, Ramsholmen vid Östra Öresjön som är ett av landets första kommunala kulturresevat. Området ligger i Örby församling och är ca 70 hektar stort. Det omfattar delar av fastigheterna Hult, Skallared och Ramsholmen.

Bestämmelser i detaljplan. Bebyggelse kan även skyddas långsiktigt med hjälp av bl a skydds- och varsamhetsbestämmelser i detaljplan och områdesbestämmelser. Enligt PBL 8:17 ska ändring av byggnad "utföras varsamt så att byggnadens karaktärsdrag beaktas och dess byggnadstekniska, historiska, kulturhistoriska, miljömässiga och konstnärliga värden tas till vara". Detta generella varsamhetskrav gäller all bebyggelse.

RIKSINTRESSEN FÖR KULTURMILJÖVÅRD

Kulturmiljöns riksintressen är en viktig del av ett områdes karaktär och kvalitet genom att det där går att avläsa tidsdjup och särprägel. Miljöbalken (MB) kräver att områden av riksintresse för naturvård, kulturmiljövård och friluftsliv ska skyddas mot åtgärder som påtagligt kan skada natur- eller kulturmiljön (MB 3 kapitel 6 §). Dessa så kallade hushållningsbestämmelser har emellertid direkt verkan enbart via prövning enligt MB, PBL m fl lagar.

Om ett riksintresse står i konflikt med ett annat allmänt intresse ska generellt riksintresset ges företräde eftersom det väger tyngre än allmänna lokala intressen. Kommunen ska i sin fysiska planering visa på vilket sätt riksintressena kan tillgodoses.

Det finns sex utpekade riksintresseområden för kulturmiljövård i Marks kommun, se figur 8:31 och kapitel 3.5 *Riksintressen*:

- Viskastigen
- Häggåns dalgång
- Rydal
- Öresten
- Hyssna gamla kyrka och Melltorps by
- Botten

KULTURMILJÖPROGRAM

Målet med kommunens kulturmiljöprogram som antogs 1991 (Marks kommun 1991f) är bl a att öka kunskapen om kulturmiljön i kommunen, att skapa medvetenhet om kulturhistoriska värden, att redovisa områden av särskilt intresse för kulturminnesvården, göra kulturmiljön tillgänglig och levande mm.

Vidare antog Mark 1995 ett åtgärdsprogram för kulturmiljöer, vilket uppdaterades 1999. Där föreslås ett flertal åtgärder för att skydda kulturhistoriskt intressanta miljöer. Områden och åtgärder inom dessa prioriterades utifrån olika kriterier. År 2012 gjordes en uppföljning som omfattar en studie över vilka åtgärder som genomförts och vilka som återstår. Denna visar att de flesta av programmets föreslagna åtgärder inte genomförts ännu.

Det är angeläget att uppdatera kulturmiljöprogrammet för att säkerställa att kulturhistoriska värden bevaras och att nya intressanta miljöer utvärderas. Det kan också vara så att befintliga miljöer har förlorat sitt kulturhistoriska värde och därför bör utgå.

KULTURLANDSKAP

Kulturlandskapet är hela vår omgivning, vår ständiga livsmiljö. Det är summan av människans påverkan men också av naturens egen omvandling. Är landskapet format av jordbruk, skogsbruk och/eller bete av boskap talar man om odlingslandskap medan andra former av mänsklig verksamhet kan leda till ett urbant landskap eller ett industrilandskap. Landskapet förändras i takt med att samhället utvecklas. Odlings-

mark överges, gränser flyttas, platser byter namn, orter växer, vägar byggs, hus rivs och nya tillkommer. Kulturlandskapet har således varit dynamiskt och genomgått flera perioder av förändringar. Historiska spår efter hur människan utnyttjat landskapet finns överallt, såväl i det öppna landskapet som i skogen eller mitt i staden. Se även kapitel 8.4 avsnitt *Landskapsvärden* och figur 8:10 och 8:36.

Kulturlandskapsvård handlar om att bevara det historiska landskapets spår, men också om att skapa förutsättningar så att det kan brukas och göras tillgängligt. Många olika kunskapsområden möts i landskapet och hanteringen av landskapets mångfald av värden. Några av våra viktigaste ansvars- och samverkansområden som rör landskapet handlar om påverkan vid utbyggnader av infrastruktur och bebyggelse samt olika former av reservatsbildningar och landskapsskydd. Några andra samarbeten med landskapet i fokus sker kring de nationella miljömålen, EU:s jordbruksstöd och miljöersättningar samt kring skogsbruket i länet.

KULTURMILJÖN SOM EN TILLVÄXTRESURS

Kulturarvet är inte bara värdefullt i sig, som ett avtryck av sin tid och vår historia, utan är också en viktig resurs för boende och besökare, och för att utveckla den lokala kulturen och företagsamheten. Genom att satsa på utveckling av kulturmiljön som en del av vår samtid, kan den bli ett ännu tydligare kännetecken för Mark, och en del av attraktionskraft och tillväxt i kommunen och regionen. Här kan ett nytt kulturmiljöprogram spela en stor roll.

I kommande arbete med fördjupningar av översiktsplanen kommer kulturmiljövården i olika delar av kommunen att studeras närmare så att utveckling i och i anslutning till viktiga kulturmiljöer inte påverkar dem negativt utan framhäver deras värden. Detta kommer att bli ett viktigt underlag för detaljplaneringen och bygglovsprövningar.

Naturmiljö

NATURMILJÖN SOM RESURS

Naturmiljön har i alla tider varit en resurs för människans överlevnad, som vi behövt för föda, material och upplevelser. Att värna om naturvärdena handlar både om att skydda värdefulla områden och arter i ekosystemet, samt om att möta människans behov av att använda naturen och det som naturen ger.

Naturvärden är områden som enligt kommentarerna till miljöbalken (MB) har betydelse ur naturvårdssynpunkt för exempelvis ett rikt fågelliv, en ovanlig flora eller en kombination av egenskaper som gör området värdefullt för förståelsen av naturen. Enligt MB ska man alltid eftersträva den bästa lokaliseringen ur ett naturvårdsperspektiv. Vid den fysiska planeringen är kommunen skyldig att visa hänsyn till natur och miljö. Samarbetet med andra myndigheter och kommuner är väsentligt för att få ett helhetsperspektiv inom naturvården.

Mark har en mycket spännande natur till glädje för både djur, växter, kommunens invånare och turister. Här finns rika lövskogar och fågelrika våtmarker och ett stort antal sjöar och vattendrag sätter prägeln på landskapet. Det vackra och variationsrika odlingslandskapet med betade hagmarker och stenmurar har stor betydelse för kommunens identitet och ger också livsrum åt många djur och växter.

Bevarande och utvecklande av värdefull och intressant natur kan också vara ett viktigt incitament för att skapa en intressant boendemiljö. En kommun som planerar för framtiden lockar människor inte bara med arbetstillfällen, vård, skola och omsorg utan också med en attraktiv närmiljö som erbjuder varierade möjligheter till naturupplevelser och rekreation.

SJÖAR OCH VATTENDRAG

Sjöar och vattendrag har stor betydelse för växt- och djurlivet. Enligt miljömålet "Levande sjöar och vattendrag" bör insatserna förstärkas för att målen ska nås. De handlar om att värna sjöarnas naturliga produktionsförmåga, biologiska mångfald, kulturmiljövården, liksom landskapets ekologiska och vattenhushållande funktion. Ett viktigt led är att fortsätta med kalkning av sjöarna i kommunen. I samhällsplaneringen behöver värdena beaktas samtidigt som förutsättningar för det rörliga friluftslivet värnas. Se även kapitel 8.5 *Vattenförsörjning*.

VÅTMARKER

Våtmark är enligt den svenska våtmarksinventeringens definition sådan mark där vatten till stor del av året finns nära under, i eller strax över markytan samt vegetationstäckta vattenområden. Begreppet

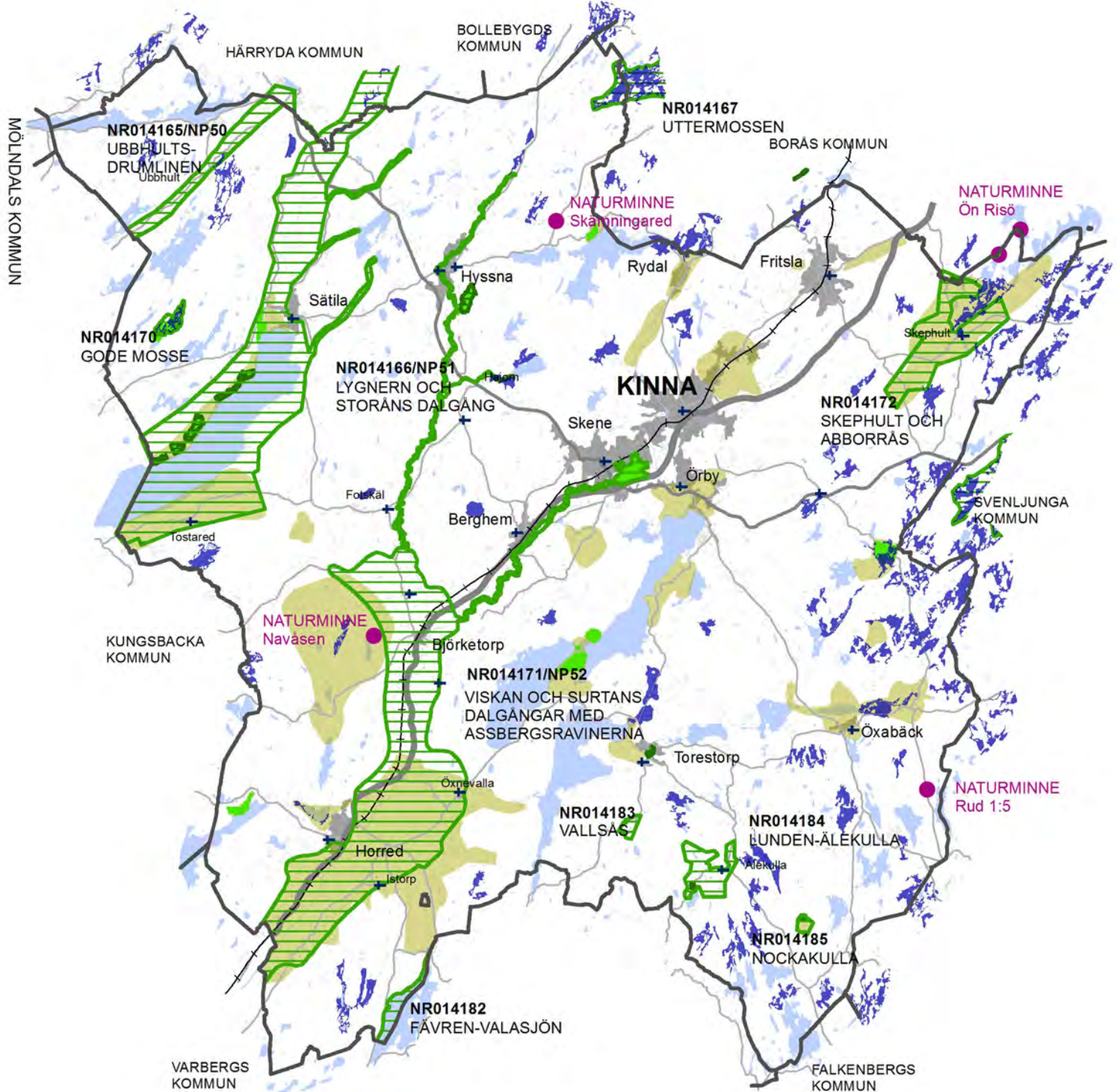
innefattar en mängd olika naturtyper såsom myrar, stränder, kärr och mossar. Våtmarker levererar viktiga ekosystemtjänster såsom att binda och lagra kol, rena vatten, fungera som översvämningsskydd och bidra med biologisk produktion. Flera våtmarker har också arkeologiska lämningar och kulturhistoriska värden, friluftsvärden samt landskapsvärden som kan skadas när de exploateras eller växer igen. Många våtmarksområden är skyddade som bl.a. naturreservat, men ett stort antal våtmarker med utpekade natur- och kulturvärden saknar ett bra skydd.

I Mark finns många fågelrika våtmarker. I näringsrika översvämningstvåmarker hittar man en mycket art- och individrik fågelfauna. Här stannar både häckande och flyttande fåglar. Idag har många tidigare betade eller slåttade mader vuxit igen, men på några ställen finns dessa värdefulla miljöer kvar, t.ex. maderna vid Veselången, Ramslätt och Tyngsryd. Grunda vattenområden och små dammar är viktiga leklokaler för grodor och salamandrar. I Sverige har vi många vidsträckta myrar och mossar och de kan tyckas triviala för oss, men denna naturtyp finns endast i norra Europa och är ur ett globalt perspektiv unik. De representerar det närmaste "riktig vildmark" vi kan komma idag. Detta kan upplevas vid t.ex. Uttermossen och Godemosse.






SKYDDSVÄRDA TRÄD

Gamla eller grova träd, t.ex. ek, ask och alm, utgör livsmiljö för en mängd olika insekter, lavar, mossor och svampar. De är också viktiga för andra djur exempelvis fladdermöss och fåglar som kan använda ihåliga trädstammar som boplats. Orsaken till artrikedomen är framförallt att ett gammalt träd kan erbjuda en mängd olika livsmiljöer. Man räknar med att ca 70 procent av Sveriges hotade insektsarter lever i död ved någon gång under sin livscykel. Död ved är även viktigt för många svampar, lavar och mossor. Träd som har stor betydelse för flera andra arter betraktas som värdefulla. Som särskilt värdefulla träd räknas träd med en stamdiameter på minst 80-100 centimeter, träd med större hålighet, gamla träd, hamlade träd och träd som hyser värdefulla arter.

I planeringen är det viktigt att bevara de gamla träd som finns. De ger karaktär och identitet till ett område och kan bidra till att en livsmiljö blir estetiskt attraktiv. Vid utveckling av områden är det därför viktigt att där det är möjligt bevara och integrera de skyddsvärda träd som ev. finns i området. Länsstyrelsen för Västra Götaland har ett åtgärdsprogram för skyddsvärda träd, och på tradportalen.se finns mer information om inventerade skyddsvärda träd. I detta lyfts de viktigaste trädmiljöerna fram, t.ex. alléer, hagar, parker, kyrkogårdar och vårdträd. Inom åtgärdspro-



Teckenförklaring

-  Riksintresse för naturvård med namn
-  Natura 2000-områden
-  Naturreservat
-  Naturminne med namn
-  Område med höga värden för naturmiljön, värde fokusområde Biologisk mångfald från Naturvårdsprogram (Marks kommun 2010c).

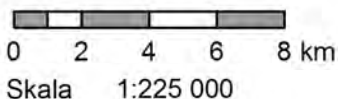
NATURA 2000: Lunden, Nockakulla, Ramhultafallet, Sju Strömmar, Stoms ås, Arenäs-Tostakulla.

NATURRESERVAT: Assbergs raviner, Björkesbacka, Gode mosse, Gäddevik, Hyltenäs kulle, Lekvad, Letebo, Liagärde, Ramhultafallet, Smälteryd, Stoms ås och Arenäs-Tostakulla.

Kommunen arbetar med en reservatsbildning vid Galläsens ljunghed. Naturreservatet beräknas bli klart 2016.

 Våtmark

**ÖP MARK
NATURLILJÖER**



Figur 8:32.

grammet ingår bl a frihuggning, trädbeskrning, rådgivning och inventering av skyddsvärda träd.

SPRIDNINGSKORRIDORER

För att den biologiska mångfalden ska kunna bevaras är det viktigt att arter får möjlighet att förflytta sig mellan olika habitat och föröka sig. Ett stråk som kopplar samman olika naturområden med varandra kallas spridningskorridor. Värdefulla stråk går ofta längs skogsbryn och längs vatten. Bebyggelse i sådana stråk bör föregås av en utredning av påverkan på den ev spridningskorridoren så att stora sammanhängande naturområden bibehålls. Sådana stråk kan också vara viktiga förbindelselänkar mellan byar och tätorter, vilka kan användas av både invånare och besökare. Större sammanhängande landskapsstråk utan större barriärer är mycket värdefulla för dem som söker naturupplevelser. Spridningskorridorer bör finnas mellan större sammanhängande skogsområden och mellan områden med särskilda naturvärden. Naturområdets värde som spridningskorridor bör därmed beaktas i all vidare planering. Vilka sammanhängande områden som är viktiga att bevara för framtiden kommer att utredas mer i detalj i kommande fördjupningar av översiktsplanen. Se mer om *ekosystemtjänster* i kapitel 8.4 avsnitt *Friluftsliv och rekreation*.

SKYDD AV NATURMILJÖ

Natura 2000 är ett nätverk av naturområden som syftar till att bevara den biologiska mångfalden i Europa. Bestämmelser om Natura 2000-områden finns i miljöbalken bl a i kapitel 7 och 27. För verksamheter eller åtgärder som på ett betydande sätt kan påverka miljön i ett Natura 2000-område krävs tillstånd. Även utveckling av områden utanför Natura 2000-områden kan kräva tillstånd om byggnationen bedöms påverka syftet med området negativt. Tillstånd hanteras i första hand av länsstyrelsen. I Mark finns sex stycken Natura 2000-områden, se figur 8:32, och kapitel 3.5 *Riksintressen*.

Naturreservat har ett starkt skydd som både innefattar restriktioner och reglering av markanvändning i ett område. För varje naturreservat finns det reservatföreskrifter där det framgår vad som är tillåtet och förbjudet att göra inom respektive reservat. En särskild skötselplan talar om hur området ska skötas och staten eller kommunen ansvarar för skötsel och intrångsersättning till markägare. Bestämmelser om naturreservat finns i MB kapitel 7. Miljöbalken ger kommunerna rätt att bilda naturreservat. I Mark finns fem kommunala naturreservat i Mark-Björkesbacka, Lekvad, Liagårde, Storms ås och Letebo. Kommunen sköter dessutom ytterligare ett statligt naturreservat, Assbergs raviner.

Biotopskydd. Med syfte att bevara den biologiska

mångfalden kan mindre områden som håller mycket höga naturvärden vara skyddade som biotopskyddsområden, enligt MB 7 kapitel 11 §. De kan antingen omfattas av biotopskydd som beslutats av länsstyrelsen, skogsvårdsstyrelsen eller kommunen, eller omfattas av generellt biotopskydd. Inom ett biotopskyddsområde får det inte bedrivas verksamhet eller genomföras åtgärder som kan skada naturmiljön. Dispens får endast ges om det finns särskilda skäl.

Vissa typer av småbiotoper i jordbrukslandskap omfattas av ett generellt biotopskydd enligt 5 § i "Förordning (1998:1252) om områdesskydd enligt miljöbalken m.m." Några av dessa är:

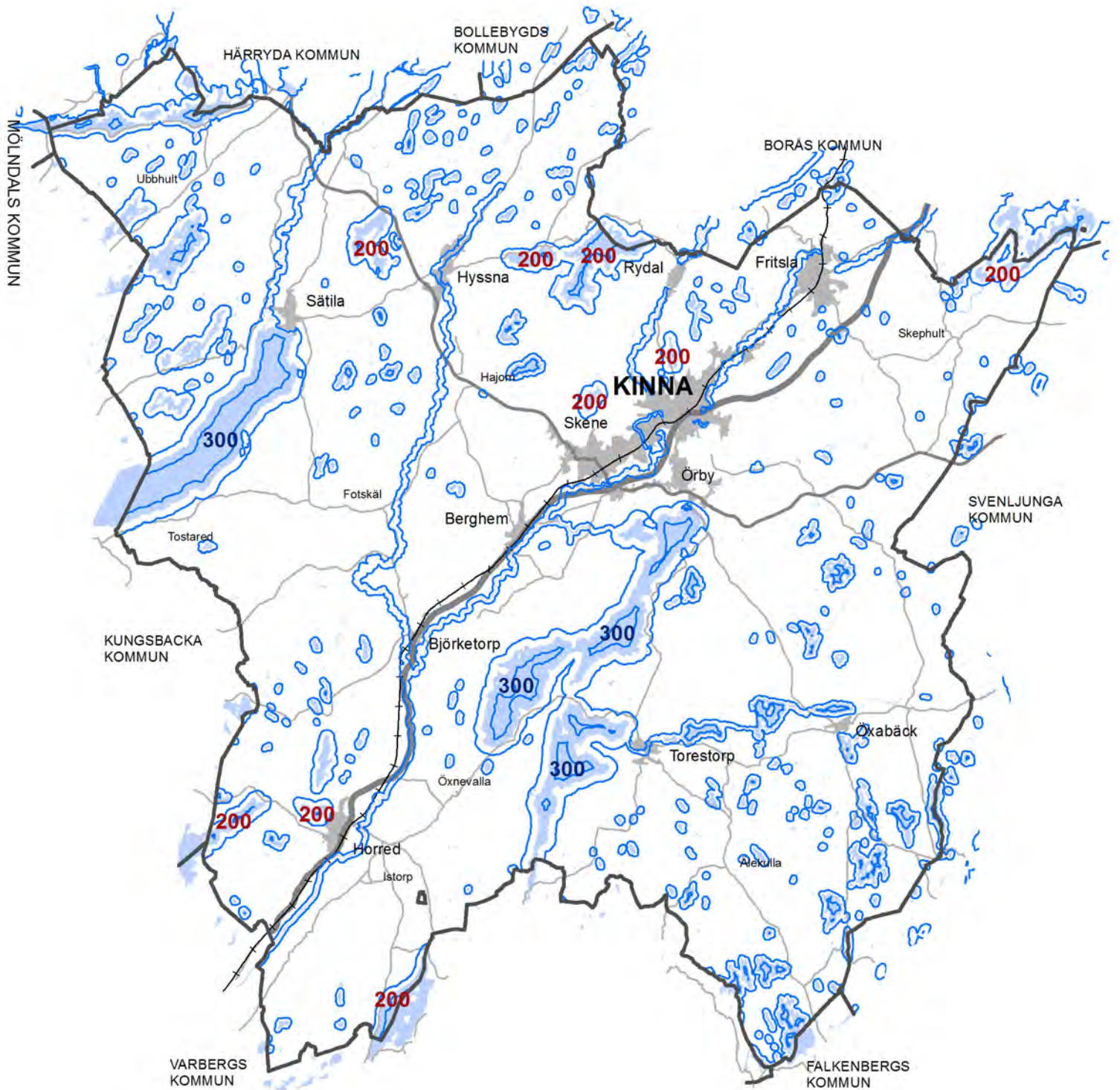
- Alléer
- Källor med omgivande våtmark i jordbruksmark
- Odlingsrösen i jordbruksmark
- Pilevallar
- Småvatten och våtmarker i jordbruksmark
- Stenmurar i jordbruksmark
- Åkerholmar
- Naturliga bäckfåror
- Öppna diken

Strandskydd. De flesta sjöar och större vattendrag i kommunen omfattas av 100 meter strandskydd på ömse sidor om strandlinjen. Strandskyddets syfte är att trygga allmänhetens tillgång till stränderna och skydda livsvillkoren för djur och växter, och regleras i MB 7 kapitel 13-18 §. Inom ett strandskyddat område får man inte bygga nytt, ändra byggnader, gräva, fylla ut, eller ändra förutsättningar för naturvärdena på annat sätt. För 24 sjöar gäller utökat strandskydd upp till 300 meter, se figur 8:33. Strandskyddet kan upphävas genom dispens om det finns särskilda skäl för det, vilket i första hand prövas av kommunen. Länsstyrelsen ansvarar för prövningen i områden som även omfattas av andra naturskyddsområden.

Djur- och växtskyddsområden. Om det behövs särskilt skydd för en djur- eller växtart inom ett visst område kan länsstyrelsen eller kommunen meddela föreskrifter för området som inskränker rätten till jakt/fiske eller rätten att uppehålla sig inom området (MB 7 kapitel 12 §). Det finns två fågelskyddsområden i kommunen. Dessa är Risö och Pinkö som båda ligger i Frisjön nära gränsen till Borås.

Naturminnen. Ett särpräglad naturföremål får av länsstyrelsen eller kommunen förklaras som naturminne om det behöver skyddas eller vårdas särskilt. Förklaringen får omfatta även det område på marken som krävs för att bevara naturföremålet och ge det behövligt utrymme (MB 7 kapitel 10 §). I Mark har bl a jättegranen vid Navåsen pekats ut som naturminne.

Artskydd. Genom medlemskapet i EU gäller ett flertal EU-förordningar till skydd för växter och djur. Sve-



Teckenförklaring

— Strandskydd. 100 meter strandskydd gäller för de sjöar som inte markerats med 200 eller 300 meter.

200 Utökat strandskydd 200 meter

300 Utökat strandskydd 300 meter

En översyn av strandskyddet har gjorts och beslut togs 2014-12-01.

■ Sjöar och vattendrag

ÖP MARK STRANDSKYDD

0 2 4 6 8 km

Skala 1:225 000

Figur 8:33.



rige har åtagit sig att tillämpa dessa direktiv och överenskommelser i sin nationella lagstiftning. Detta sker huvudsakligen genom bestämmelserna i artskyddsförordningen. Artskyddsförordningen innebär generellt sett ett förbud mot handel, förvaring och förevisning av hotade arter utan särskilt tillstånd, vissa undantag.

RIKSINTRESSEN FÖR NATURVÅRD

I Mark finns tio riksintressen för naturvård, se figur 8:32, och kapitel 3.5 *Riksintressen*:

- Ubbhultsdrumlinen
- Lygnern och Storåns dalgång
- Uttermossen
- Gode Mosse
- Viskan och Surtans dalgångar med Assbergsravinererna
- Skephult och Abborrås
- Fävren-Valasjön
- Vallsås
- Lunden-Ålekulla
- Nockakulla

Områden av riksintresse för naturvård ska representera huvuddragen i svensk natur, belysa landskapets utveckling och visa mångfalden i naturen. Kommunen ska visa att det inte uppstår påtaglig skada vid ny planläggning. Det är länsstyrelsen som bevakar detta. Påtaglig skada på ett riksintresse är ett av kriterierna för när länsstyrelsen kan överpröva t ex en detaljplan.

NATURVÅRDSPROGRAM

I naturvårdsprogrammet (Marks kommun 2010c) fastslås att naturmiljöer och biologisk mångfald så långt som möjligt ska skyddas. Programmet grundar sig på att naturvärden ska bevaras utifrån värdena biologisk mångfald, folkhälsa och turism. Det föreslår vidare att kommunen som markägare och verksamhetsutövare ska föregå som gott exempel och visa särskilt stor naturvårdshänsyn.

I Mark har också en *naturdatabas* upprättats där all naturdata från länsstyrelserna, statliga verk, myndigheter och kommunens egna inventeringar och naturvärdesbedömningar finns samlade, och som uppdateras kontinuerligt. I naturdatabasen har de mest värdefulla delområdena klassificerats som "höga naturvärden" och "naturvärden":

- *Områden med höga naturvärden* likställs med ekologiskt särskilda känsliga områden enligt MB 3 kapitel 3 § (se nästa avsnitt och figur 8:34), och

skyddas mot åtgärder som kan skada naturvärdet. Om ett sådant område riskerar att skadas bör en fördjupad inventering och en miljökonsekvensbeskrivning (MKB) upprättas. Exploatering får endast ske om det finns särskilda tvingande skäl och åtgärder vidtas för att helt undvika eller kompensera uppkomna skador på naturvärden eller om miljökonsekvensbeskrivningen kan visa att åtgärden kan utföras utan att skada uppstår.

- *Områden med naturvärden* bör så långt möjligt skyddas mot åtgärder som kan skada naturvärdet. Hänsyn till värdet ska tas vid förhandsbesked, bygglov, marklov, avloppsfrågor, marksanering och andra samråd, tillsyns- och tillståndsärenden.

Vidare anges i naturvårdsprogrammet ett antal fokusområden där kommunen kan arbeta nämndövergripande med naturvårdsinsatser, kommunövergripande prioriteringar och långsiktig planering för att bevara och utveckla värden i form av biologisk mångfald, folkhälsa och/eller turism. Tre typer av geografiska kärnområden för dessa fokusområden har identifierats:

- Fokusområden med värde för *biologisk mångfald* redovisas i figur 8:32 i detta kapitel.
- Fokusområden med värde för *folkhälsa* redovisas i figur 8:38 i kapitel 8.4 avsnitt *Friluftsliv och rekreation*.
- Fokusområden med värde *turism* redovisas i figur 8:13 i kapitel 8.2 avsnitt *Besöksnäring*.




Utöver dessa kärnområden identifieras ett antal landskapsobjekt, se kapitel 8.4 avsnitt *Landskapsvärden*.

Plan- och bygglagen syftar till en långsiktigt godushållning av mark och vatten, vilket inbegriper naturvärden. Byggnader ska placeras med hänsyn till bl a naturvärden. Naturvårdsprogrammet och naturdatabasen är därmed ett viktigt underlag när kommunen beslutar om olika planer och exploateringar.

Ett sätt att arbeta med fokusområden är att i samband med nya detaljplaner lägga särskild vikt vid ekologisk landskapsplanering. En ekologisk landskapsplan i ett tidigt planeringsskede beskriver hur naturvärden kan tas tillvara samtidigt som man tillgodoser allmänhetens möjligheter till friluftsliv och utvecklar naturnära, attraktiva bostadsområden. Genom lämplig gestaltning, anläggningsåtgärder och skötsel kan tilltalande boendemiljöer skapas samtidigt som områdenas ekologiska värden bevaras och utvecklas.

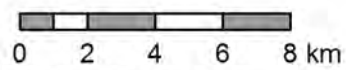


Teckenförklaring

-  Befintlig blandad bebyggelse
-  EK Ekologiskt särskilt känsligt område (MB 3:3)
-  Sjöar och vattendrag

ÖP MARK

EKOLOGISKT SÄRSKILT
KÄNSLIGA OMRÅDEN



Skala 1:225 000

Figur 8:34.



Ekologiskt särskilt känsliga områden

SKYDD AV KÄNSLIGA OMRÅDEN

Mark- och vattenområden som är särskilt känsliga från ekologisk synpunkt ska enligt miljöbalken kapitel 3 § 3, så långt som möjligt skyddas mot åtgärder som kan skada naturmiljön, och bör därför identifieras i en ÖP.

I begreppet ekologiskt särskilt känsliga områden lägger man värdefulla naturområdens känslighet för skador till följd av luftföroreningar, övergödning utsläpp eller andra former av miljöpåverkan. Det handlar främst om tre kategorier av mark- och vattenområden:

- Områden med instabila produktionsförhållanden och ogynnsamma återväxtförutsättningar, t ex låg motståndskraft mot försurning.
- Områden som inrymmer växt- och djurarter som är hotade eller sällsynta (t ex rödlistade arter kategori 1 och 2 respektive kategori 3).
- Områden som i övrigt är särskilt ömtåliga och som samtidigt inrymmer stora ekologiska värden, t ex

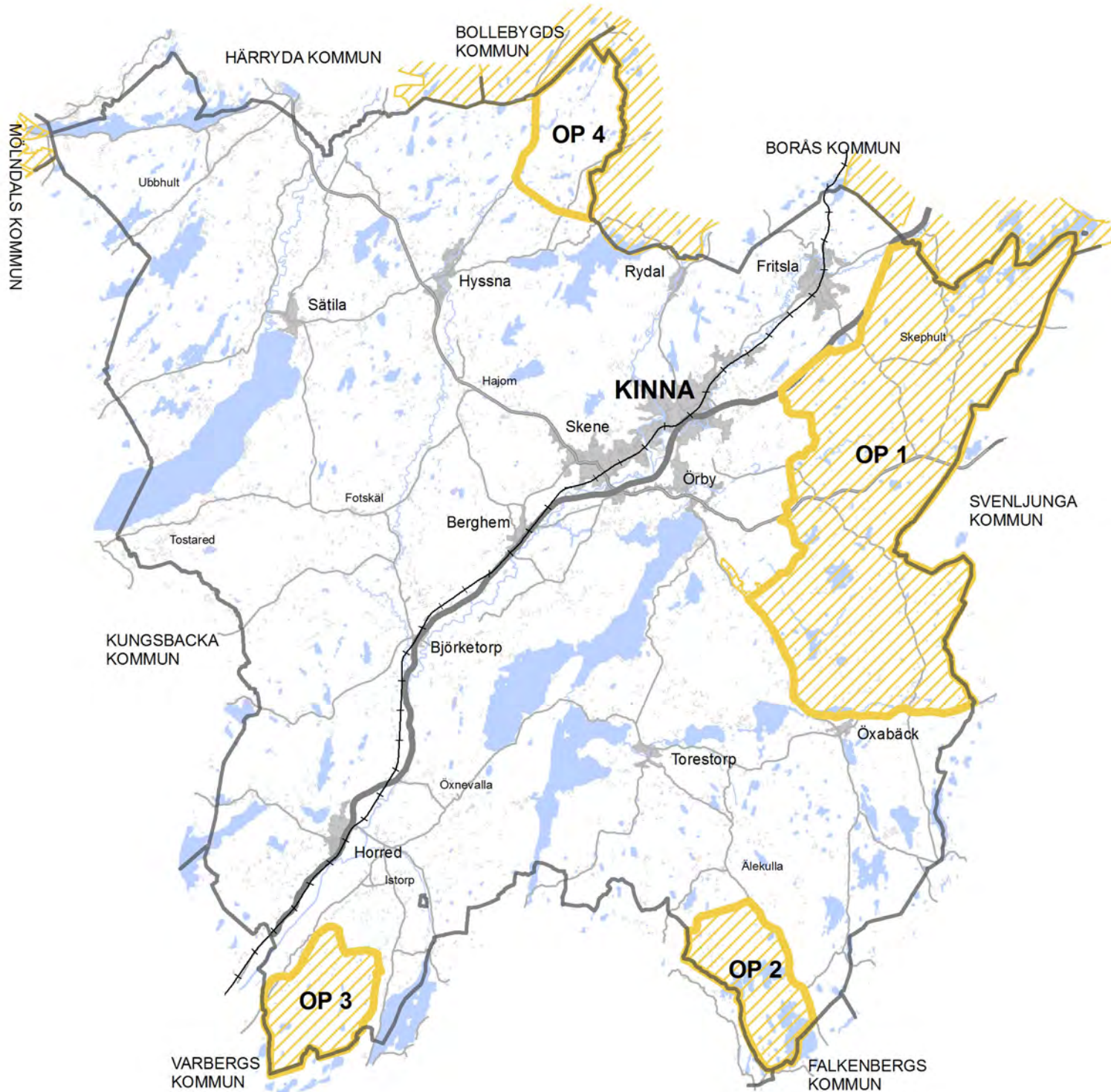
extremt förorenade sjöar, oreglerade strömmande vatten, äldre kulturlandskap och gräsmarker med lång hävd, ädellövskogar, reproduktionsplatser och vandringsvägar för fisk och restbiotoper av särskilt värde.

EKOLOGISKT SÄRSKILT KÄNSLIGA OMRÅDEN I ÖP

I denna ÖP pekas samtliga områden med höga naturvärden enligt naturdatabasen, ut som *EK ekologiskt särskilt känsligt område (MB 3:3)*, se figur 8:34 Se också föregående avsnitt om *Naturmiljö*.

Inom ekologiskt känsliga områden ställs särskilda krav på hänsyn vad gäller:

- Dagvattenhanteringen och andra utsläpp av föroreningar till mark och vatten
- Markanvändningen, särskilt med avseende på värdefulla naturmiljöer och hydrologi
- Nyanläggning och skötsel av natur- och parkmark
- Planeringen för friluftslivet

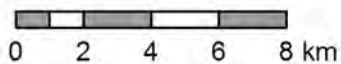


Teckenförklaring

- Befintlig blandad bebyggelse
- Befintligt stort opåverkat område
- OP 1-4 Stort opåverkat område (MB 3:2)

ÖP MARK

STORA OPÅVERKADE OMRÅDEN



Skala 1:225 000



Figur 8:35.

Stora opåverkade områden

SKYDD AV OPÅVERKADE OMRÅDEN

Enligt miljöbalken 3 kapitlet 2 § ska "stora mark- och vattenområden som inte alls eller endast obetydligt är påverkade av exploateringsföretag eller andra ingrepp i miljön så långt som möjligt skyddas mot åtgärder som påtagligt kan påverka områdenas karaktär". I förarbetena till miljöbalken avses sådana områden som inte redan är sönderskurna av trafikleder, kraftledningar och andra verksamheter eller är påverkade av buller eller andra miljöstörningar.

Skäl som anges för att i översiktsplanen ange och för framtiden slå vakt om stora opåverkade områden är den ekologiska hänsynen, värdet för jord- och skogsbruket samt för att i framtiden behålla en handlingsfrihet i resursutnyttjandet.

Att behålla större sammanhängande områden för naturupplevelser och friluftaktiviteter är också viktigt. Tanken är dock inte att områdena ska hindra utvidgning av befintlig bebyggelse eller påverka bruksformerna i jord- och skogsbruket.

I enlighet med MB 3 kapitlet 2 §, är detta en typ av område som ska prövas varje gång ett område ska tas i anspråk för ny bebyggelse eller ny större anläggning, oavsett om sådana områden har pekats ut i förväg i översiktsplanen eller inte. Genom att föreslå stora opåverkade områden i översiktsplanen kan tolkningen av och en gemensam syn på dessa, diskuteras med länsstyrelsen och andra berörda.

PÅVERKAN

Länsstyrelsen gjorde 1998 en analys av samtliga stora opåverkade områden i länet, där de i ÖP 90 utpekade områdena fastslogs som "stora" avgränsades områden på minst 2000 hektar som inte var alltför smala.

Som "opåverkade" användes upplevelsen av området som opåverkat, både vad gäller buller och synintryck, vilket beror på balansen mellan det byggda och de i naturen förekommande inslagen.

De exploateringsföretag som identifierades som begränsande för stora opåverkade områden, och som berör Mark är:

- Tätortsbebyggelse och annan koncentrerad bebyggelse
- Större vägar
- Järnvägar
- Flygplatser
- Kraftledningar
- Vindkraftverk
- Vattenkraftverk
- Grus- och bergtäkter
- Militära övningsområden och skjutfält
- Campingplatser
- Golfbanor

STORA OPÅVERKADE OMRÅDEN I ÖP

I denna översiktsplan pekas fyra områden *OP 1-4 Stort opåverkat område* ut, se figur 8:35. Tre av dessa är sedan tidigare utpekade i ÖP 90 som tre "stora och relativt opåverkade skogsområden med höga naturvärden (utredningsområde)" Det gäller:

- R5 Frisjön-Skephult-Svänasjön-Spjutås-Öxabäck (OP 1)
- R6 Nordskog (OP 3)
- R7 Området kring Högsjön (OP 2)

Ett nytt stort opåverkat område (OP 4) föreslås nordost om Hyssna, mot Bollebygds och Borås kommuner, där det finns ett stort opåverkat område på andra sidan kommungränsen, se figur 8:35. En avvägning mot andra intressen och anspråk görs i kapitel 3.3 avsnitt *Avvägningar mellan olika intressen*.

Inom stora opåverkade områden bör ev lokaliserings av enstaka byggnader ske till områden som redan är påverkade, dvs i anslutning till befintlig bebyggelse, till befintliga industri- och arbetsområden eller inom korridorer i landskapet som redan tagits i anspråk för trafikleder eller ledningar.

Andra områden som också räknas som stora opåverkade områden enligt 3 kapitel 2 § är *Ljudkvalitetsområden*, och *Lågstrålande områden*, se kapitel 8.1.



Figur 8:36. Nyfångad öring. Källa Naturvårdsprogram (Marks kommun 2010c).



Teckenförklaring

LANDSKAPSTYPER

- Dalgångar
- Randzoner och mosaiklandskap
- Sjölandskap
- Skogsklädda höjder

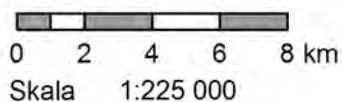
KARAKTÄRSOMRÅDEN

- Områdesgräns

- Ort
- Kyrka

ÖP MARK

LANDSKAPSTYPER OCH KARAKTÄRSOMRÅDEN



Figur 8:37.

Landskapsvärden

LANDSKAP

Ett landskap är ett område sådant som det uppfattas av människor och vars karaktär är resultatet av påverkan av och samspel mellan naturliga och mänskliga faktorer. Ofta används begreppet kulturlandskap (se avsnitt *Kulturmiljö* ovan) för att skilja begreppet från administrativa landskap. Det omfattar både natur- och kulturvärden, och är något som förändras i en ständigt pågående process.

Den största påverkan på dagens landskap har städernas och tätorternas utbredning, omstruktureringen av odlingslandskapet samt vindkraftsutbyggnaden. En annan förändring är själva synen på och användningen av landskapet. Allt fler använder landskapet som ett fritidslandskap snarare än som en del i sin försörjning, vilket syns i form av golfbanor, ridanläggningar, campingplatser mm.

LANDSKAPSKONVENTIONEN

Sverige har ratificerat den europeiska landskapskonvention vilket innebär att vi åtar oss att skydda, förvalta och planera vårt landskap enlighet med konventionens intentioner. Landskapskonventionen understryker att landskapet är en gemensam tillgång och ett gemensamt ansvar. I landskapet möts många olika värden och tillgångar, kulturella, ekologiska, estetiska, sociala och ekonomiska.

Landskapet ses som en helhet och beskrivs som en viktig del av människornas livskvalitet överallt, i stadsområden och på landsbygden, i såväl vanvårdade områden som områden som anses vara särskilt vackra.

Konventionen pekar på behovet av landskapspolitik, mål för landskapskvalitet och planering och förvaltning av landskap. Dialog och delaktighet för att förstå och ta ansvar för landskapet betonas särskilt.

Landskapskonventionen innebär att vi behöver:

- värna om de olika landskapskaraktärerna, både för orienterbarhet och för identitet
- öka medvetenheten om landskapets värde och betydelse i det civila samhället, i privata organisationer och hos offentliga myndigheter
- främja delaktighet i beslut och processer som rör landskapet lokalt och regionalt
- utveckla en helhetssyn på landskapets värden och hållbar förvaltning av dessa

LANDSKAPSANALYS

LANDSKAPSTYPER

I den landskapsanalys som upprättats som underlagsrapport för översiktsplanearbetet identifieras fyra landskapstyper i Marks kommun. En landskapstyp är ett område med relativt enhetlig karaktär, som kan finnas på flera platser i en kommun. Var de än uppkommer har de gemensamma drag t ex geologiska och topografiska förutsättningar, hydrologiska mönster, vegetation, historisk markanvändning och bosättningsmönster.

De identifierade landskapstyperna i Mark är:

Skogsklädda höjder. En stor del av kommunens yta utgörs av höjdområden bestående av berg med tunt moräntäcke och inslag av torv. Den här landskapstypen utgörs av större sammanhängande områden med tydlig kupering, ibland mycket småkuperade områden, på relativt hög höjd begränsade av dalgångar. Landskapstypen är till största delen skogbevuxen, främst med barrträd. Den återfinns både i den östra delen av kommunen, öster om Viskans dalgång och Öresjöarna, och i den västra delen på höjderna som skiljer dalgångarna längs vattendragen, Storån, Surtan, Viskan och Häggån.

Dalgångar är de vindlande odlingslandskapen längs olika vattendrag. Kommunen genomkorsas av tre viktiga vattendrag Storån, Surtan och Viskan/Häggån. Odlingslandskapen begränsas generellt av höjdryggar. Som motsats till höjderna utgör dalgångarna landskapets nedre nivåer och bildar ett slags blodomlopp eller stomme i kommunens landskapsstruktur.

Randzoner och mosaiklandskap utgör övergången mellan dalar och höjder. Randzonerna är vanligen långsträckta landskapselement som utgörs av t ex skogsbryn med ädellövskogsinslag, bergssidor och sluttningsbranter. I Marks kommuns omväxlande landskap förekommer många randzoner. Mosaiklandskapen är mera omväxlande till sin karaktär. De omfattas både öppna beteshagar, halvslutna lundar och ädellövskogspartier. Mosaiklandskapen återfinns i första hand där topografin är lite flackare.

Sjölandskap kan beskrivas som ett sammanhängande sjösystem, med större öppna vattenytor som binder samman strandzonerna. Vattnet i Marks kommun utgör viktiga landskapselement och har på ett påtagligt sätt format dagens landskap, både genom

KARAKTÄRSOMRÅDE	LANDSKAPSTYP	TÅLIGHET FÖR VINDKRAFT	TÅLIGHET FÖR BEBYGGELSE
1. Mellan Lygnersvider och Ingsjöarna	Huvudsakligen skogsklädda höjder	Medel	Hög
2. Mellan Storåns dalgång, Hyssna och Hålsjöarna	Huvudsakligen C (skogsklädda höjder), lite D (rand)	Hög	Hög, (låg i den lilla randzonen)
3. Mellan Lygnern och Surtans dalgång	C (skogsklädda höjder)	Medel	Hög
4. Mellan Surtans Häggåns och Viskans dalgångar	Huvudsakligen C (skogsklädda höjder) och mycket lite D (rand)	Medel	Hög
5. Mellan Lindhult, Gallåsen och Rygga	C skogsklädda höjder och D (rand)	Hög	Hög
6. Mellan Fävren och Viskan	C (skogsklädda höjder)	Medel	Medel
7. Öster om Öresjöarna, Viskadalen och Häggåns dalgång	Huvudsakligen C (skogsklädda höjder) med små inslag av D (rand) och B (sjö)	Hög	Hög
8. Öster om Tolken	Huvudsakligen C (skogsklädda höjder) med små inslag av D (rand) och B (sjö)	Hög	Hög
9. Lygnerns och Storåns dalgång	Huvudsakligen A (dalgång), även BCD	Låg	Låg
10. Surtans dalgång	Huvudsakligen A (dalgång) med inslag av D (rand)	Låg	Låg
11. Häggåns dalgång	Huvudsakligen A (dalgång) med inslag av D (rand) och C (skogsklädda höjder)	Låg	Låg
12. Norra Viskadalen	Huvudsakligen A (dalgång) med inslag av D (rand)	Låg	Låg
13. Mellersta Viskadalen	Huvudsakligen A (dalgång) med små inslag av D (rand) och C (skogsklädda höjder)	Låg	Låg
14. Södra Viskadalen	Huvudsakligen A (dalgång) med små inslag av B (sjö), D (rand) och C (skogsklädda höjder)	Låg	Låg
15. Tolken och Öresjöarna	Huvudsakligen B (sjö) med mindre inslag av D (rand) och C (skog)	Låg	Låg

Figur 8:38. Tabell som beskriver olika karaktärsområdens tålighet för bebyggelse. De olika karaktärsområdena redovisas på karta i figur 8.37. och beskrivs under Landskapstyper ovan. Varje bokstav representerar en landskapstyp; A är dalgång, B är sjölandskap, C är skogsklädda höjder och D är randzon. Bedömningen gällande tålighet för vindkraftsetableringar och bebyggelse är baserad på den landskapsanalys som Marks kommun upprättat och som har varit en underlagsrapport för översiktsplanarbetet (Mark 2011e).

havets avsättningar av lermaterial i dalgångarna och genom vattendragens meandring.

KARAKTÄRSOMRÅDEN

I landskapsanalysen identifieras ett antal karaktärsområden i kommunen. Ett karaktärsområde kan bestå av flera landskapstyper, se figur 8:37.

TÅLIGHET

Vidare identifieras vilken generell tålighet varje landskapstyp bedöms ha, se figur 8:38. Skogsklädda höjder bedöms ur ett landskapsbildsperspektiv ha relativt hög tålighet för nya etableringar och inslag. I de delar av kommunen där denna landskapstyp förekommer kan det därmed ur ett landskapsperspektiv vara lämpligt med bebyggelse. Stora och höga etableringar, som t ex vindkraftsparkar, på den här typen av höjder, kan dock visuellt påverka vidsträckta områden. Den sammanlagda effekten av flera etableringar kan också bli stor eftersom siktlinjerna från toppar kan vara väldigt långa.

Övriga landskapstyperna bedöms ha generellt låg tålighet ur ett landskapsbildsperspektiv och är ur detta perspektiv inte lika lämpliga att bebygga som de skogsklädda höjderna. I både dalgångar och i sjölandskap rör sig många människor och upplever landskapet, vilket gör den visuella påverkan av nya etableringar påtaglig. I sjölandskapet påverkar nya inslag stora områden som ofta är varierande och detaljrika med stränder, vikar, bryggor, strandstugor etc.

Randzoner och mosaiklandskap har vidare låg tålighet på grund av att de ofta är varierande och småskaliga. Här krävs dessutom ofta stora ingrepp i landskapet för anläggande av vägar och kommunikationsstråk. De högt belägna randzonerna är särskilt komplicerade ur ett landskapsbildsperspektiv. Ingrepp här påverkar stora, ofta lägre liggande, områden där många människor rör sig.

VÄRDEFULLA ODLINGSLANDSKAP

Det variationsrika odlingslandskapet med åkrar, ängar och hagar håller på att försvinna. Detta landskap är på många sätt oersättligt, som en länk till historien och med sina livsmiljöer för djur och växter.

I början av 1990-talet upprättade länsstyrelsen ett program för bevarande av odlingslandskapets natur och kulturmiljövärden (Länsstyrelsen i Älvsborgs län, 1994). I Marks kommun pekades 40 områden ut som bedömdes ha särskilt värdefulla utifrån ett naturvårds- och kulturmiljöperspektiv, vilka redovisas i figur 8:12. Flera av områdena sammanfaller med riksintressen för naturvård, kulturmiljövård och friluftsliv.

Under de dryga tjugo år som gått sedan programmet antogs har landskapet i dessa områden fortsatt att förändras, men redovisas ändå här i översiktsplanen för att uppmärksamma att byggnation och andra åtgärder inom områdena behöver anpassas till landskapets förutsättningar så att området natur- och kulturmiljövärden inte i onödan byggs bort. Se även kapitel 8.4 avsnitt *Kulturmiljö* och kapitel 6 *Bestämmelser för planering och byggande G2*.

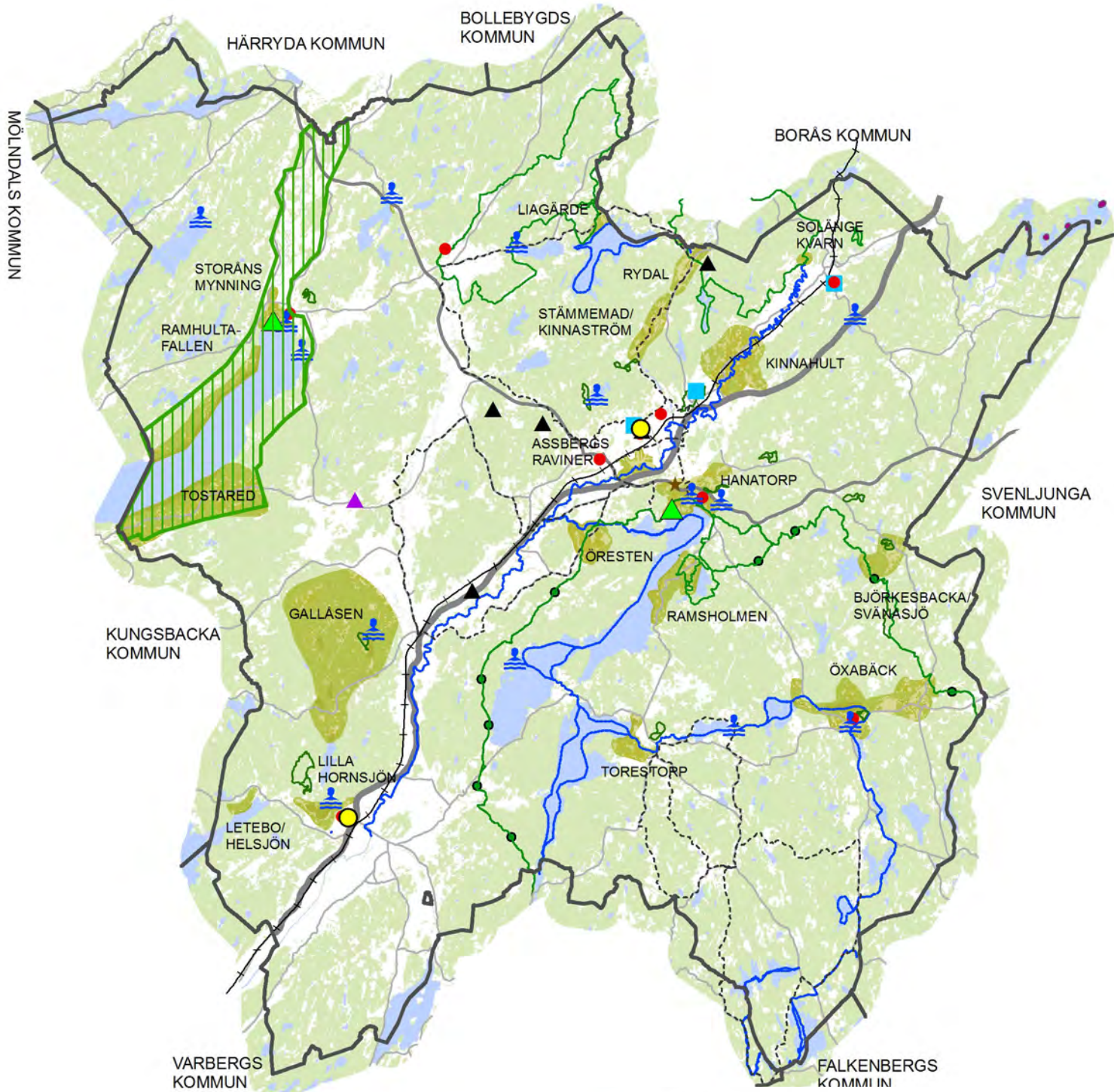
NATURVÅRDPROGRAMMET

I kommunens naturvårdsprogram (Marks kommun 2010c) identifieras ett antal fokusområden i form av landskapsobjekt, som är större geografiska områden med värdefull landskapsbild med extra kvaliteter och där syftet främst är att behålla nuvarande markanvändning. Se även kapitel 8.4 avsnitt *Naturmiljö*.

- Ubbhultsdrumlinen
- Storåns dalgång
- Fritsla - Kinnahult
- Skephult
- Gallåsenleden
- Veselången
- Älekulla



Ett sätt att arbeta med fokusområden är att i samband med nya detaljplaner lägga särskild vikt vid ekologisk landskapsplanering.

En ekologisk landskapsplan i ett tidigt planeringsstadium beskriver hur naturvärden kan tas tillvara samtidigt som man tillgodoser allmänhetens möjligheter till friluftsliv och utvecklar naturnära, attraktiva bostadsområden. Genom lämplig gestaltning, anläggningsåtgärder och skötsel kan tilltalande boendemiljöer skapas samtidigt som områdenas ekologiska värden bevaras och utvecklas.

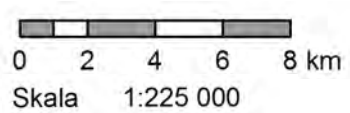


Teckenförklaring

-  Riksintresse för friluftsliv
-  Barr-, bland- och lövskog
-  Cykelled
-  Kanotled
-  Motionsspår, stigar, vandringsled
-  Vandringsled med rastplats
-  Allmän badplats
-  Idrottshall
-  Utomhusbassäng och inomhusbad
-  Skjutbana/skyttehall
-  Tennisbana
-  Campingplats
-  Ishall

-  Ridhus
-  Område med höga värden för friluftslivet, värde fokusområde Folkhälsa från Naturvårdsprogram (Marks kommun, 2010c)

**ÖP MARK
FRILUFTSLIV**



Figur 8:39.

Friluftsliv och rekreation

ALLEMANSRÄTT

Allemansrätten är en förutsättning för friluftsliv och ger alla möjlighet att röra sig fritt i naturen. Med rätten följer också krav på hänsyn och varsamhet, mot natur och djurliv, mot markägare och mot andra människor i naturen. Allemansrätten gäller även i naturreservat, men den kan vara begränsad genom olika föreskrifter.

Motiven till att vara ute i naturen har förändrats. Tidigare var upplevelsen av naturen det viktigaste. I dag är det istället aktiviteterna som är det centrala för många och naturen fungerar allt mer som en arena. Aktiviteter som terrängcykling, vindsurfing, forspaddling och klättring blir allt vanligare. Antalet personer i friluftslivet har ökat i takt med att befolkningen har vuxit och fått mer fritid. Eftersom de flesta bor i tätorter leder detta till ett ökat tryck på den tätortsnära naturen för rekreation.

FRILUFTSLIV OCH FRITID I MARK

En aktiv och meningsfull fritid har stor betydelse för hälsan och det bör finnas möjligheter för både spontana och planerade aktiviteter och mötesplatser. Vistelse i naturen har betydelse för vår hälsa på olika sätt genom motion, skönhetsupplevelser och spänning.

I Mark finns ett stort antal värdefulla vattenmiljöer och naturområden (se avsnitt *Naturmiljö* ovan) som har stor betydelse för som utflyktsmål för både invånare och besökare. Den varierande naturen omfattas av natursköna vandringsleder och flera fina bad- och fiskesjöar. Även rika och välbevarade kulturmiljöer (se avsnitt *Kulturmiljö* ovan) har en viktig rekreativ roll genom förmedlingen av historia, bakgrund och platsidentitet. Vidare finns också ett stort antal fritidsanläggningar i Mark, se figur 8:39 och kapitel 8.3 avsnitt *Social infrastruktur*.

RIKSINTRESSE FÖR FRILUFTSLIV

Det finns ett utpekat riksintresse för friluftsliv i Mark, se figur 8:39, och kapitel 3.5 *Riksintressen*.

- Lygnernområdet

Riksintresset ska skyddas mot exploatering som påtagligt skadar intresset.

GRÖNSTRUKTUR

Grönområdena i tätorter och på landsbygden hänger samman och bildar en helhet, en grön struktur. Allt från den välansade parken eller trädgården, till den vilda naturen innefattas i det som i planeringssammanhang kallas grönstruktur.

Även vatten brukar räknas till den gröna strukturen. Grönstrukturen innehåller många sociala, ekologiska och kulturella värden och ger förutsättningar för rekreation och friluftsliv.

Med ökad täthet blir det ännu viktigare att identifiera och värna om grönstrukturen. Men mycket grönska skapar inte automatiskt en bättre byggd miljö, utan det är dess värden för människor och ekosystemen som spelar roll. Väl integrerad med övriga strukturer kan grönstruktur bidra till attraktivitet, hållbar tillväxt och ökad välfärd.

BOSTADSNÄRA GRÖNOMRÅDEN

Närhet till platser för fysisk aktivitet, motion och rekreation är mycket viktigt för att man ska kunna använda dem dagligen, vilket skapar förutsättningar för en fysiskt aktiv livsstil både organiserat och spontant. Det finns ett stort värde i att ha natur- och kulturlandskapet nära in på knuten, särskilt för barn och äldre människor.

Forskning visar att närhet till grönområden har potential att kunna utjämna hälsoskillnader mellan olika samhällsgrupper och en aktiv samhällsplanering gynnar alla grupper, men främst de inaktivas hälsa. Vidare vet man också att människor är mer fysiskt aktiva om parker, grönområden, anläggningar för rekreation och motion, kollektivtrafik, butiker och annan service finns på bekvämt avstånd från hemmet eller arbetet. (Statens Folkhälsoinstitut 2009). Tillgång till utvecklade natur-, kultur- och friluftsvärden har också stor betydelse för ett områdes attraktivitet, se kapitel 8.1 avsnitt *Attraktivt boende*.

Det är därför viktigt att planeringen uppmärksammar och säkrar tillgången till goda grön- och rekreationsområden i bostädernas närhet, både vid utbyggnad av nya områden och vid komplettering med ny bebyggelse inom den befintliga strukturen. I vissa fall kan kompensationsåtgärder behövas så att kvaliteterna behålls.

Behov av kvalitativ grönska kan också behöva uppmärksamma i de mindre orterna. Ofta finns här stora obebyggda "gröna" ytor i närheten, men om dessa i ex består av intensivodlade åkrar eller tät granskog är deras rekreativa eller sociala värde för de boende begränsat.

EKOSYSTEMTJÄNSTER

De flesta är nog överens om att grönområden både förskönar och skapar trivsel i ett område. Vad många inte tänker på lika ofta är vilken betydelse fungerande ekosystem har för vårt välbefinnande och vår vardag. Vi är beroende av processer som jordens ekosys-

tem upprätthåller.

Många av processerna är så vardagliga att de tas för givna, samtidigt ger de oss luften vi andas, maten vi äter och vattnet vi dricker. Ett sätt att försöka synliggöra dessa värden är att använda begreppet ekosystemtjänster.

Ekosystemtjänster kan beskrivas som "ekosystemens direkta och indirekta bidrag till människors välbefinnande". Det är ett samlingsbegrepp för en mängd produkter, tjänster och andra värden som ekosystem förser oss med, t ex bins pollinering av fruktträd och lövens förmåga att rena och syresätta luft.

Ekosystemtjänster kan delas in fyra undergrupper:

- **Försörjande tjänster** – levererar produkter, t ex livsmedel, färskvatten, råmaterial och ingredienser till mediciner.
- **Reglerande tjänster** – fungerar som buffert i olika sammanhang genom att reglera och utjämna olika skeenden i miljön, t ex luftrening, bullerreglering, skydd mot extremt väder, vattenrening, stabilare mikroklimat, att luftens koldioxid binds, eller lokalt omhändertagande av dagvatten.
- **Understödjande tjänster** – bygger upp och stödjer övriga ekosystemtjänster. De erbjuder livsmiljöer för djur och växter samt biologisk mångfald och

genetisk diversitet. De utgör grunden för hur naturen fungerar och klarar att fortleva.

- **Kulturella tjänster** – påverkar människors hälsa och välbefinnande. Det kan t ex vara områden för rekreation, besöksnäring och/eller estetiska och kulturella upplevelser.

Naturen i ett samhälle är en levande infrastruktur, minst lika viktig för samhället som ett fungerande vägnät, elnät eller kollektivtrafiknät. En av samhällsplaneringens viktigaste uppgifter är att organisera samhällets funktioner samtidigt som ekosystemens förmåga att generera tjänster tillgodoser våra behov säkras.

Som ett led i att uppnå ett flertal av de sexton nationella miljö kvalitetsmålen, har riksdagen beslutat att hänsyn ska tas till biologisk mångfald och ekosystemtjänster i samhällsplanering och beslutsfattande (Proposition 2013/14:141).

Att aktivt integrera ekosystemtjänster i planeringen är viktigt för att t ex göra samhället mindre sårbart för klimatförändringar. Mångfunktionella ytor behöver identifieras i den fortsatta planeringen. Vidare bör man vid detaljplanering uppmärksamma hur mångfunktionella ytor kan bevaras och utvecklas, särskilt sådana som bidrar m fl ekosystemtjänster. Planens påverkan på ekosystemtjänster bör också belysas.

Ekosystemtjänster i sötvatten

Sötvattens ekosystem är livsviktiga för människor, djur och natur. De bidrar med allt från försörjande ekosystemtjänster som dricksvatten, till stödjande och reglerande tjänster där två exempel är livsmiljöer för olika arter och vattenrening.

Sötvattensmiljöer bidrar även till kulturella ekosystemtjänster i form av rekreation och inspiration.

Primärproduktion

i form av alger och andra vattenväxter är föda för växtätare och tillför energi via fotosyntesen. De är ofta mikroskopiskt små men utgör grunden för sötvattens hela ekosystem.

Livsmiljö

Den varierande miljön som uppstår där land och vatten möts skapar gynnsamma livsmiljöer för många arter och bidrar till hög biologisk mångfald.

Vattenrening

Sjöar, vattendrag och våtmarker har en naturligt renande effekt på vattnet. Växligheten i området närmast vattnet hjälper också till att filtrera och rena.

Flödesutjämning och vattenmagasinering

Dessa två egenskaper hos våtmarker, sjöar och vattendrag bidrar bland annat till att minska risken för översvämningar.

Forskning och utbildning

bidrar till att utveckla vår förståelse för naturen och ger oss viktig kunskap för en hållbar utveckling.

Livsmedel

såsom fisk, skaldjur och dricksvatten.

Naturupplevelser

i form av exempelvis fiske och bad bidrar till livskvalitet, folkhälsa och turism.

Havs
och Vatten
myndigheten

Figur 8:40. Exempel på ekosystemtjänster. Källa: Havs- och vattenmyndigheten

8.5 Energi och miljö för framtiden

Energianvändning

ENERGIBALANS

Av den totala energianvändningen i Sverige på 390 terawattimmar (TWh) 2013 står industrisektorn för den största andelen. I Mark är den totala energianvändningen 0,72 TWh (2013). Här står bostads- och servicesektorn för mer än hälften av energianvändningen, medan transport- och industrisektorn står för en mindre del, se figur 8:41.

Den totala energiproduktionen i Sverige är 574 TWh inklusive förluster (2013), varav ca 35 procent kommer från förnybara källor (biobränslen, vatten- och vindkraft), medan resten kommer från fossila bränslen och kärnkraft, se figur 8:42. I Mark produceras 0,20 TWh (2013), varav nästan allt kommer från förnybara källor till största del från biobränslen och vattenkraft. Den energi som produceras i Mark motsvarar dock endast 27 procent av den energi som används i kommunen (förluster borträknade).

Av den totala energiproduktionen i riket försvinner ungefär en tredjedel i energiförluster framför allt i kärnkraftsproduktion och kraftöverföring. I Mark står förlusterna för endast drygt tre procent av produktionen. Med energiförluster inräknade skulle energiproduktionen i Mark behöva nästan fyrdubblas till 0,75 TWh för att täcka energianvändningen. Energibalansen kan också påverkas genom att minska användningen.

ENERGIPLAN

Kommunfullmäktige antog 2011 en *Energiplan inklusive energieffektiviseringsstrategi* för Mark med åtgärdsförslag (Marks kommun, 2011b). Strategins syfte är att den ska vara ett aktivt instrument för att påverka användning och hushållning med energi i Mark. Strategin omfattar sektorerna bostäder och lokaler, industri samt transporter. Energiplanen har tre mål:

- Effektiv användning av energi
- Reduktion av fossila bränslen och el för uppvärmning
- Reduktion av fossila bränslen för transporter

Genom ett mer omfattande fjärrvärmesystem, effektiviseringar av uppvärmningen inom kommunernas fastigheter och åtgärder för ökat kollektivresande, förväntas energianvändningen minska på sikt.

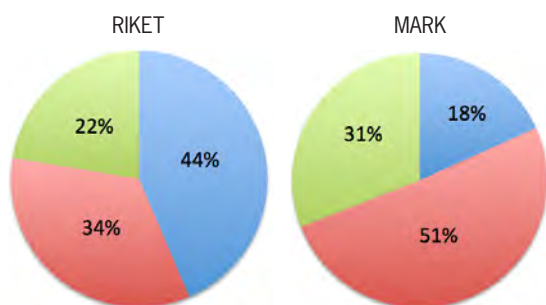
ENERGIANVÄNDNING I BOSTÄDER OCH LOKALER

I Sverige går ca 20 procent av energianvändningen till uppvärmning och varmvatten i lokaler, flerbostadshus och småhus, exklusive hushållsel och värmeenergi från värmepumpar (2011). Användningen av oljeprodukter står för nio procent av detta, men har minskat så mycket som 70 procent sedan 1990 (Energimyndigheten 2013a).

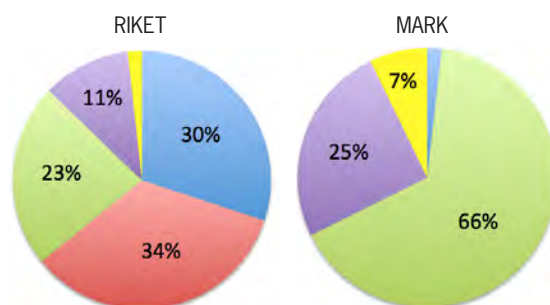
I Marks energiplan anges flera åtgärdsförslag kopplade till målet om reduktion av fossila bränslen och el för uppvärmning:

- Minska användningen av olja och el för uppvärmning i de kommunala fastigheterna.
- Ökade leveranser av fjärrvärme inom befintligt och utökat leveransområde.
- Utreda utökad kraftvärme i fjärrvärmesystemet.
- Utreda möjligheten att ersätta fossilolja med bioolja i fjärrvärmesystemet.

Energianvändningen bör uppmärksammas när bebyggelse anläggs. Planeringen har inverkan på energianvändningen framför allt genom en konsekvent tillämpning av strukturbilden. Den tar sikte dels på ett ökat kollektivresande och minskad användning av fossila bränslen, se nedan avsnitt *Resande*, dels



Figur 8:41. Energianvändning i Riket respektive Mark 2013. Blått är industrisektorn, rött bostads- och servicesektorn, och grönt transportsektorn. Källa SCB och Energimyndigheten.



Figur 8:42. Enerkiproduktionen i Riket respektive Mark. Grönt är biobränsle, lila vattenkraft, gult vindkraft, blått fossila bränslen och rött kärnbränsle. Källa SCB och Energimyndigheten.

på en effektivare utnyttjande av fjärrvärme-, VA-system mm. Vid bygglovsprövning tillämpar kommunen Boverkets bestämmelser för energiförbrukning vid nybyggnation. PBL medger inte att ytterligare krav ställs vid t ex planläggning. Däremot har kommunen möjlighet att påverka energiförbrukningen i det egna fastighetsbeståndet, genom exploateringsavtal vid byggnation på kommunens mark, och genom energirådgivning.

FJÄRRVÄRME

Fjärrvärme är den vanligaste uppvärmningskällan för lokaler och flerbostadshus och står för närmare 90 procent av uppvärmningsenergin (88 procent, 2011). Av uppvärmningsenergin för småhus står fjärrvärme däremot bara för 18 procent. (Energimyndigheten 2013a.)

Fjärrvärmesystemet i Mark är relativt väl utbyggt. Fjärrvärmen är idag det dominerande uppvärmningssättet för centralt belägna flerbostadshus och lokaler i Mark. Bränslet består till nästan 99 procent av biobränsle (träbränsle), resterande är fossil eldningsolja. Det finns dock en hel del industri och småhus som ännu inte är anslutna.

Det är angeläget att utöka användningen av fjärrvärme i kommunen. Möjligheterna att ansluta småhusen

Figur 8:43. Marks fjärrvärmeverk i Assberg.



begränsas kraftigt av lokaliseringen i förhållande till fjärrvärmesystemet. Genom att i högre grad lokalisera ny bebyggelse till strukturbildens knutpunkt, utvecklingsnoder och länkade orter, kan fler bostäder anslutas till fjärrvärmenätet. Fjärrvärmeanvändningen kan också öka genom förtätning i befintliga områden.

Det är också viktigt att arbeta med att minska det totala uppvärmningsbehovet då fjärrvärmens lagring och transporter leder till påverkan på miljö. Trä är dessutom en värdefull råvara för andra ändamål.

SOLENERGI

Utvecklingen inom solenergiområdet har gått snabbt de senaste åren och idag har de flesta tillverkare av värmesystem också system med solvärme bland sina produkter.

Sedan 2009 finns ett statligt stöd för installation av solceller. Alla typer av aktörer kan söka stödet, både företag, offentliga organisationer och privatpersoner. Det går att få stöd för installation av alla typer av nätanslutna solcellssystem samt solel och solvärmehybridsystem.

Marks kommun använder sedan tidigare solvärme för uppvärmning på bl a två förskolor och Marks Bostads AB använder för närvarande solvärme till bostäder i Björketorp. En möjlig strategi för ökad användning är att satsa på solenergi för fritidsanläggningar som ligger utanför fjärrvärmenätet.

BIOGAS

För att öka andelen förnybara bränslen och utnyttja de lokala förutsättningarna bör även möjligheterna till lokal biogasproduktion utredas, kopplat till Västra Götalandsregionens utredning om biogas (Västra Götalandsregionen 2014). Biogasen kan dels ersätta olja och el lokalt, dels raffineras till drivmedel. Kommunens roll blir i första hand att vara katalysator och bidra till att olika aktörer kan mötas. Kommunen kan även bli aktuell som leverantör av rötbart hushållsavfall och genom ev samrötning vid avloppsreningsverket.

RESANDE OCH TRANSPORTER

Transportsektorn står för ungefär en femtedel av energianvändningen (se avsnitt *Energibalans* ovan) och är den dominerande användaren av fossila bränslen. För att minska användningen av fossila bränslen är det därför viktigt att försöka påverka personresor och godstransporter.

Genom en medveten satsning på effektiv kollektivtrafik, gång- och cykelvägar och samordning av bebyggelse och service i strukturbildens stråk, kan de persontransporter som sker till, från, och inom Mark

påverkas.

Vissa resor kommer även fortsättningsvis behöva göras med bil, framför allt på landsbygden, men genom att verka för en god infrastruktur för alternativa drivmedel, och utveckla bra bytespunkter för det mer långväga resandet, kan även denna andel minskas. Se även kapitel 8.3 avsnitt *Resande och transporter*.

För att minimera transporter ut till kommunens olika verksamheter bör en utredning göras om möjligheterna att samordna transporter det sista steget ut till respektive verksamhet. I dagsläget sker många transporter oberoende av varandra, vilket ger en mängd parallella transporter. Erfarenheter från andra kommuner har visat på stora möjligheter att minska transporter genom leverans till gemensamma centraler och därifrån med samordnade transporter ut till verksamheterna.

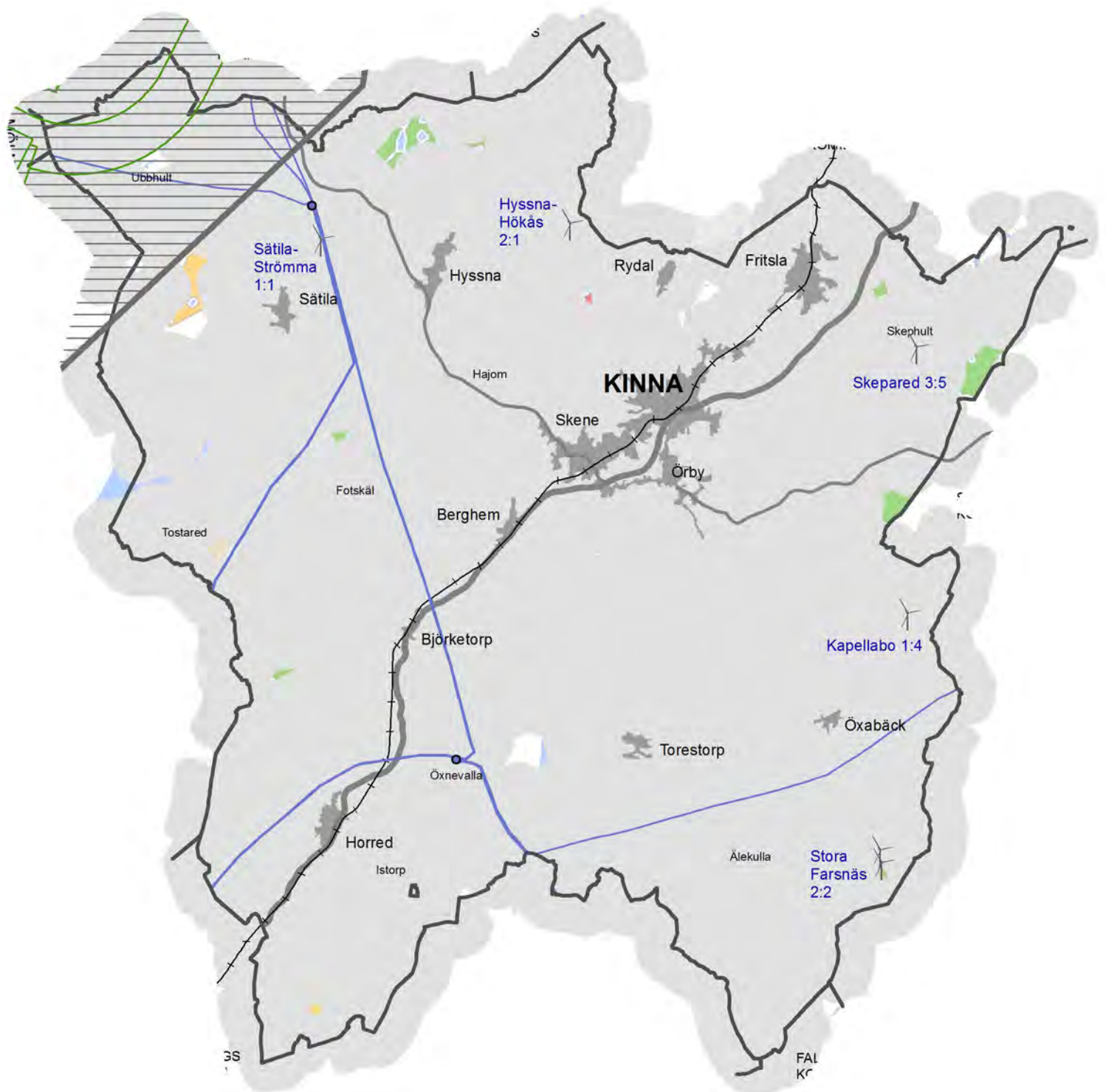
De genomgående godstransporterna är svårare att direkt påverka för kommunen, men genom en aktiv samverkan på regional och nationell nivå, kan även dessa påverkas, genom t ex en utveckling av Viska-

dalsbanan.

ALTERNATIVA DRIVMEDEL

Parallellt med åtgärder för att minska mängden resor med bil, är det angeläget att utveckla en bra infrastruktur för alternativa drivmedel, t ex el och biogas. Särskilt viktigt är detta i bytespunkterna i stråkens noder.



Kommunstyrelsen beslutade i december 2015 (§ 177/2015) att etablera laddstationer för laddning av elfordon och att ett förslag ska tas fram om hur kommunen kan stimulera etablering med målet att Mark ska ha en biogasstation. Underlag ska tas fram för upphandling av laddningsinfrastruktur (laddstolpar och snabbbladdare) till pendelparkeringen i Skeene, parkeringen vid resecentrum i Kinna, pendelparkeringar utmed huvudvägnätet 41 och 156, övriga publika platser så som t ex kommunhuset och kunskapens hus, parkering för kommunens bilpool och till parkeringen för hemtjänstens bilar i Orby. Underlag ska också tas fram för upphandling av elbilar till kommunens bilpool och till hemtjänsten.






Teckenförklaring

OBS! I översiktsplan pekats inga vindkraftsområden ut.

BUFFERTZONER

-  Buffertzona för samhällsutveckling 1000 meter
-  Buffertzona infrastruktur 200 meter
- Respektavstånd till bostäder och störningskänslig verksamhet 1000 meter, enligt beslut i kommunstyrelsen 2012-06-20, § 107.


KVAR EFTER BUFFRING


-  Resterande delar av preliminära utredningsområden för vindkraft enligt Vindkraftsutredning 2011:3 och buffring 1000 meter enligt beslut i kommunstyrelsen 2012-06-20 § 107.
- 
- 




Befintliga vindkraftverk

Riksintresse för flygplats (MB 3:8)

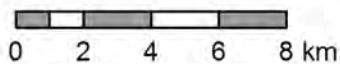
 hinderbegränsande yta (ICAO Annex 14)

 influensområde med hänsyn till flyghinder (kontrollzon)

 Kraftledning i stamnät

ÖP MARK

VINDKRAFT



Skala 1:225 000



Figur 8:44.

Vindkraft

FÖRUTSÄTTNINGAR FÖR VINDKRAFT

BEFINTLIGA OCH PLANERADE VINDKRAFTVERK

I Mark finns (april 2016) sex större vindkraftsverk och några mindre gårdsverk med en sammanlagd effekt på drygt åtta megawatt (MW). Årsproduktion av el från vindkraft i Mark ligger på 14 200 MWh (2013), vilket utgör ca sex procent av kommunens totala elanvändning (SCB, 2015a, 2015c).

BOVERKETS OCH NATURVÅRDVERKET'S RIKTLINJER FÖR BULLER OCH SKUGGOR

Det riktvärde för buller som tillämpas vid de statliga tillståndsprövande myndigheternas bedömningar är att ljudnivån från vindkraft vid bostäder generellt inte bör vara högre än 40 decibel (dBA). I friluftsområden och i områden med lågt bakgrundsljud bör den inte överstiga 35 dBA. Om vindkraftverken ger ifrån sig tydligt hörbara toner, så kallade rena toner, bör ljudnivån vara 35 dBA. Riktvärdena avser ljudnivån från såväl den planerade anläggningen som näraliggande befintliga vindkraftsanläggningar (Socialstyrelsen 2008, Boverket 2009f, Naturvårdsverket 2012 och 2015a). Riktvärdena har genom domslut i mark- och miljööverdomstolen (2012, 2013) blivit rättspraxis.

När det gäller skuggbildning från vindkraftverk har mark- och miljööverdomstolen (MÖD) i flera avgöranden slagit fast att praxis är att faktisk skuggbildning inte får överskrida 8 timmar per år, 30 minuter per dag. Om risk finns för att man kommer över detta ska verken styras så att villkoret kan uppfyllas (Naturvårdsverket 2015a).

VINDKRAFTSUTREDNING 2011

Som underlagsrapport till översiktsplanen upprättades en vindkraftsutredning 2011 (Marks kommun 2011f), där 22 preliminära utredningsområden för vindkraft tagits fram. Faktorer som vägdes in var bl a infrastruktur, vindstyrka, och skyddsavstånd på 500 meter från bebyggelse. Av dessa bedömdes tio innehålla endast enstaka konflikter (gröna områden), och sju innehålla några konflikter (gula områden).

Eftersom revideringen av riktlinjerna antogs efter utredningen, innebär det fördubblade skyddsavståndet till bostäder, från 500 till 1000 meter, att endast ett fåtal av de i utredningen föreslagna områdena kvarstår.

PRÖVNING AV VINDKRAFT

Enligt miljöbalken (MB) 16 kap 4 § får tillstånd till en anläggning för vindkraft endast ges om den kommun där anläggningen är tänkt att uppföras har tillstyrkt

det. Det innebär att kommunfullmäktige aktivt måste tillstyrka eller avstyrka större vindkraftsanläggningar som tillståndsprövas enligt MB.

Vindkraftsetablering i mindre skala bedöms istället enligt plan- och bygglagens (PBL) vanliga grunder, vilket innebär att kommunen *inte* har vetorätt vid prövning av mindre vindkraftsanläggningar. Som en större anläggning med tillståndsplikt räknas en grupp med sju eller fler verk över 120 meter, eller två eller fler verk över 150 meter.

MARKS KOMMUNS RIKTLINJER FÖR VINDKRAFT

I och med antagande av denna översiktsplan gäller följande riktlinjer för etablering av vindkraft i Marks kommun:

- Respektavstånd bör vara 1000 meter "fågelvägen", till enstaka bostad eller störningskänslig verksamhet, men i det enskilda fallet kan större eller mindre avstånd erfordras beroende på lokala förhållanden och vindkraftverkens antal, storlek och utförande
- Vid nyetablering av vindkraft ska ljud från vindkraft underskrida 37 dBA Leq
- Vindkraftverk får inte överskrida en totalhöjd på 150 meter

TILLSTÅNDSPLIKTIGA VINDKRAFTSANLÄGGNINGAR

UTPEKANDE AV VINDKRAFTSOMRÅDEN I ÖVERSIKT-LIG PLANERING

Syftet med att peka ut vindkraftsområden i en översiktsplan är att redovisa kommunens inställning till var prövning av tillståndspliktiga vindkraftsanläggningar anses vara lämpligt, och var man därmed kan förvänta sig att kommunen inte använder sin vetorätt i tillståndsprövningen. När det gäller mindre, inte tillståndspliktiga vindkraftsanläggningar ska kommunen pröva dessa enligt PBL, oavsett var i kommunen ansökan gäller. Ett utpekande av särskilda områden för mindre vindkraftsanläggningar har därför ingen praktisk funktion.

MINSTA STORLEK PÅ VINDKRAFTSOMRÅDEN

Eftersom Marks kommun endast godtar verk under 150 meter, gäller tillståndsplikt för anläggningar med sju eller fler vindkraftverk.

Med ett inbördes avstånd på 700 meter krävs en yta på minst 4 kvadratkilometer (km²). Då avstånden mellan verk blir allt större i takt med att rotordiametern på vindkraftverk ökar, kan man förutsätta att

storleken på denna yta kommer att öka med tiden. Som jämförelse använder Energimyndigheten storleken 5 km² som minsta storlek för utpekande av riksintresseområden för vindkraft.

UTREDNINGSSOMRÅDEN FÖR VINDKRAFT I DENNA ÖP

I översiktsplanens samrådshandling föreslogs fyra områden som utredningsområden för vindkraft, som efter buffring 1000 meter från bostäder hade en tillräcklig storlek inom vilka tillståndspliktig vindkraft skulle kunna lämplighetsprövas, t ex vad gäller avstånd till och påverkan på enskilda bostäder.

Vid godkännandet av samrådsredogörelsen för ÖP, beslutade kommunstyrelsen (2015-01-28 § 2) att de kommunala riktlinjerna för vindkraft som gäller vid prövning av vindkraft i Marks kommun (2012b), också ska gälla vid utpekande av vindkraftsområden i ÖP.

De områden som kvarstår efter buffring enligt detta beslut framgår av figur 8:44. Det största av dessa områden har en yta på 1,8 km², vilket är mindre än

hälften av vad som krävs för en tillståndspliktig anläggning med höjd upp till 150 meter.

Några utredningsområden för vindkraft pekas därmed inte ut i denna översiktsplan. Den vindkraft som kan komma ifråga i Marks kommun är därmed endast sådan som inte kräver tillstånd enligt miljöbalken.

MINDRE VINDKRAFTSANLÄGGNINGAR

PRÖVNING AV VINDKRAFT SOM INTE ÄR TILLSTÅNDSPLIKTIG

Vindkraftsanläggningar på färre än sju vindkraftverk prövas med bygglov och/eller detaljplan enligt PBL.

Mark berörs av olika riksintressen och influensområden kring Landvetter flygplats som påverkar vindkraftsetablering, se kapitel 8.3 *En allsidig infrastruktur*. Flygplatsen (Swedavia) ska därför alltid höras vid prövning av vindkraft i kommunen.

Vattenförsörjning

MILJÖKVALITETSNORMER FÖR VATTEN

Inom EU finns det sedan år 2000 ett gemensamt ramdirektiv för vatten, det så kallade Vattendirektivet, där vatten pekats ut som en av de viktigaste strategiska frågorna för Europas framtid. Det övergripande målet är att uppnå god vattenstatus till år 2015, eller senast till år 2027. Vattendirektivet ställer krav på att alla EU:s medlemsländer arbetar på liknande sätt med vattenförvaltningen, med inriktning på att minska föroreningar, främja en hållbar vattenanvändning och förbättra tillståndet för de vattenberoende ekosystemen.

Vattendirektivets kvalitetsmål har i Sverige formulerats som miljö kvalitetsnormer (MKN) för vatten. Genomförandet kräver samarbete över de olika administrativa gränserna. Kommunerna ska aktivt verka för att MKN för ytvatten och grundvatten uppnås, och att nuvarande status inte försämras. För att bedöma vattenkvaliteten, klassificeras sjöar och vattendrag utifrån både ekologisk status och kemisk status.

Det finns ett omfattande åtgärdsprogram för att förbättra förutsättningarna för vatten och vattenlevande organismer, med olika ansvarsområden för olika myndigheter. För kommunens del ligger fokus på att skydda dricksvatten, minimera övergödning från enskilda och kommunala avlopp, tillsyn av förorenade områden och att vid planläggning och tillsyn se till att miljö kvalitetsnormerna för vatten inte överträds. Rapportering av detta sker varje år till Vattenmyndigheten.

När det gäller enskilda avlopp har miljönämnden tagit fram en beskrivning över vilka områden i kommunen som behöver högre skyddsnivå, dvs högre krav på rening än övriga. Detta har en direkt koppling till vattendirektivet, då de områden som riskerar att inte nå god status vad det gäller näringssituationen får högre skyddsnivå.

VATTENSTATUS I MARK

Ytvatten upptar ca nio procent av kommunens yta. De flesta av sjöarna i kommunen är inte nämnvärt påverkade av övergödning. Miljögifter hittas i varierande grad i minst 99 procent av sjöarna i kommunen, och 71 procent av sjöarna är dessutom påverkade av försurning, vilket motverkas genom kalkning. Enligt den preliminära statusklassningen för 2015 (VISS 2015) är det betydligt färre sjöar och vattendrag i Mark som når god ekologisk status än 2009. Endast fyra sjöar (Lygnern, Stora Hornsjön, Högsjön och Farssjö) och fem vattendrag (Viskan mellan Surtan-Slotsån, och Lillån-Hornås, Ekån, Lillån mellan Enån-Surtan, Storån mellan Görån-Sörån, och Ularåsbäcken) se figur 8:47, når god ekologisk status 2015.

De flesta övriga sjöar och vattendrag har måttlig ekologisk status, men Skrålabäcken, Ljungaån, Ulån och Lillån mellan Enån-Viskan har en otillfredsställande ekologisk status 2015. Det beror på miljögifter, försurning (inte Lillån), främmande habitat genom fysisk påverkan och främmande arter. En annan faktor kan vara övergödning, vilket inte är fallet i dessa fyra vattendrag.

Några vattendrag har fått bättre status, t ex Slotsån-Torestorpsån, efter Öxabäck bort mot Holsjunga, som 2009 hade dålig ekologisk status, och 2015 når måttlig ekologisk status.

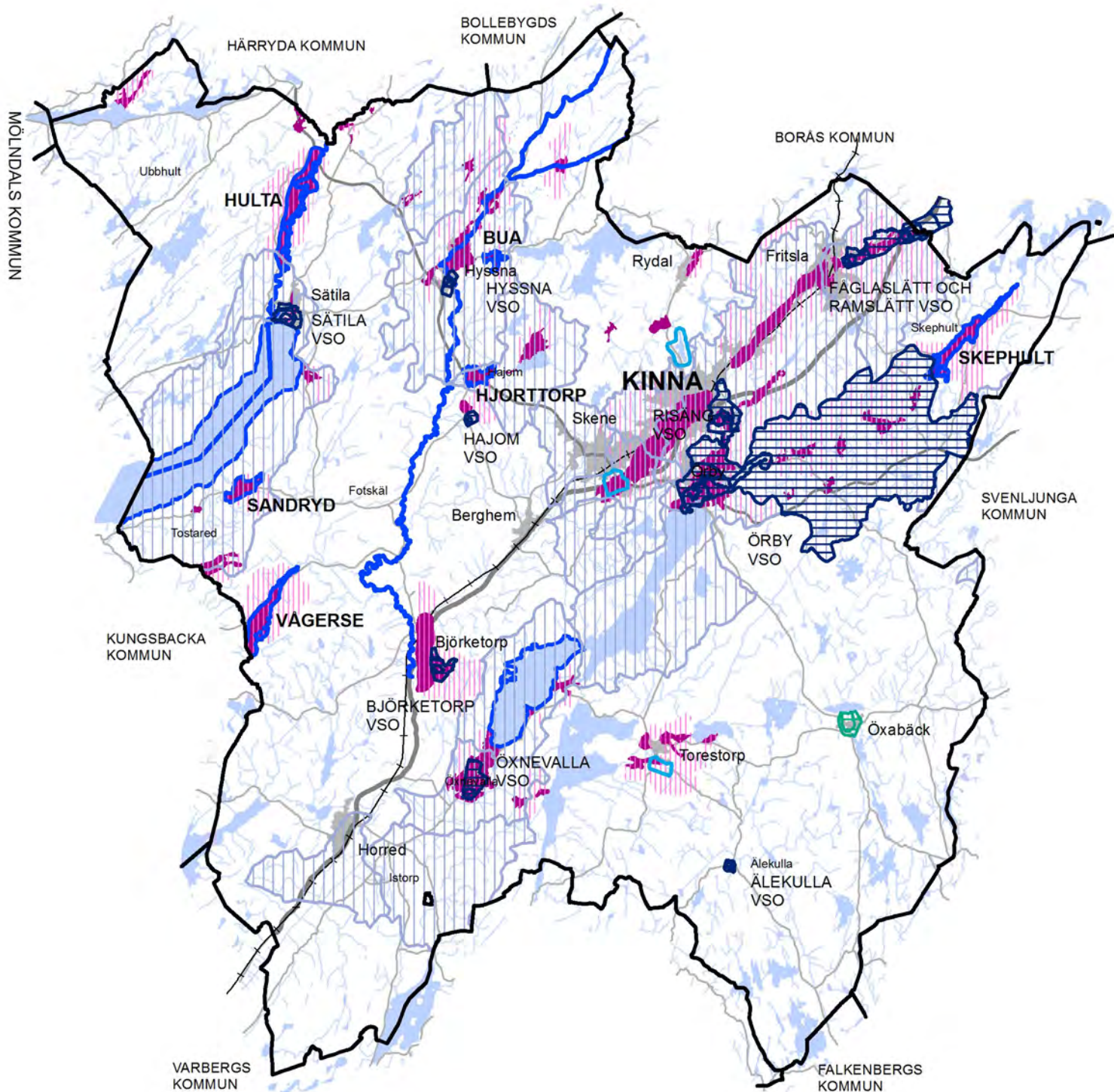
När det gäller *kemisk status* finns det inga vattenförekomster i Mark, eller i Sverige, som når god status i och med att kvicksilverhalterna är för höga, bl a beroende på förbränning av fossila bränslen och genom att användandet som bekämpningsmedel i skogsindustrin har fått stor spridning (ÅF 2005b). Hälften av Sveriges sjöar har kvicksilverhalter som bedöms kunna ge hälsoproblem vid hög konsumtion. Om man ser på den kemiska statusen förutom kvicksilver, ser situationen i Marks sjöar och vattendrag bättre ut, då alla vattenförekomster 2009 bedömdes ha god status. Endast tre sjöar (Lygnern, Kalven och Fävren) är ännu klassade 2015, och dessa tycks nå god kemisk status.

Grundvatten finns både i berg och i jord, främst i sandiga och grusiga jordarter. I Mark finns de bästa förutsättningarna för grundvattenuttag i de isälvsavlagringar som bildades under den senaste inlandsisens avsmältande. I dagsläget håller alla grundvattenförekomster god kemisk status, förutom Sätilla och Öxnevalla som påverkats av bekämpningsmedel. Den kvantitativa statusen är god och bedöms inte försämrats.

För att nå miljö kvalitetsnormerna för vatten pekats i översiktsplanen de avrinningsområden ut där särskild uppmärksamhet på vattenpåverkan behövs, med benämningen *AV Avrinningsområde där särskild hänsyn ska tas (MB 3:6)*, se figur 8:45 och Karta 1. Det gäller avrinningsområden:

- där det finns sjöar, vattendrag eller grundvatten som inte når god status, dvs Skrålabäcken, Ljungaån, Lillån, Ulån, Öxnevalla och Sätilla.
- där sjöar, vattendrag eller grundvatten riskerar att påverkas av förslagen utbyggnad. Det gäller utveckling i strukturbildens större knutpunkt, utvecklingsnoder och länkade orter, dvs Kinna (inklusive Skene och Örby), Sätilla, Hyssna, Fritsla och Horred.

Utsläpp, avlopp eller dagvattenavrinning till följd av ny bebyggelse och andra åtgärder får aldrig påverka



Teckenförklaring

Befintlig blandad bebyggelse

VATTENFÖREKOMSTER

Sjö

Vattendrag

Grundvattenmagasin
Källa: Sveriges Geologiska Undersökningar

Tillrinningsområde till grundvattenmagasin
Källa: Sveriges Geologiska Undersökningar

OMRÅDEN VIKTIGA FÖR VATTENFÖRSÖRJNINGEN

Skyddsområde runt vattentäkt (MB 7:21-22)

Vattenskyddsområden under utredning

Vattentäktarna vid Barrsjön, Skene och Torestorp har äldre vattenskyddsområden.



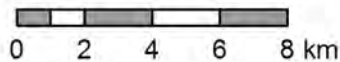
VF Utredningsområde för framtida vattenförsörjning (MB 3:8)



AV Avrinningsområden där särskild hänsyn ska tas (MB 3:6)

ÖP MARK

VATTENFÖRSÖRJNING



Skala 1:225 000



Figur 8:45.

vattenstatusen negativt i någon av sjö, vattendrag eller grundvattenförekomst. I AV-områden gäller dessutom att särskild hänsyn ska tas till vattenkvaliteten vid prövning av ny bebyggelse och andra åtgärder. Detta gäller framför allt vid detaljplaneläggning eller prövning av blandad bebyggelse eller verksamheter med större bedömd påverkan genom förhandsbesked eller bygglov utanför detaljplan. Med utgångspunkt från karaktären på föreslagen bebyggelse eller verksamhet, marktekniska förhållanden och berört vattendrags status (www.viss.se), kan alternativ lokalisering och/eller åtgärder avseende tex markytans genomsläpplighet, dagvattenhantering, avloppshantering, byggnadsmaterial etc föreslås, så att berörd vattenförekomsts status inte påverkas negativt av förslaget. Som underlag används tex utredning av geotekniska förhållanden, dagvattenförhållanden, ev föroreningar.

VATTENBEHOV

Förbrukningen av vatten per person har i kommunen generellt minskat sedan mitten av 1990-talet. Utslaget per person var förbrukningen 2012 ca 160 liter per person och dygn vilket är lägre än genomsnittet i riket (Marks kommun, 2012d). Sedan 2012 har förbrukningen minskat ytterligare till drygt 153 liter per person och dygn.

Behovet av rent dricksvatten i kommunen kommer sannolikt att öka i framtiden i och med en ökande befolkning. Fram till år 2030 finns en prognostiserad befolkningsökning med drygt 800 personer om inga förändringar görs i den fysiska planeringen. Målsättningen är dock att befolkningen ökar med 3 400 personer till år 2030. Om befolkningsmålet för år 2030 uppnås samtidigt som vattenförbrukningen per person förblir oförändrad och alla nytillkomna invånare ansluter sig till kommunalt vatten kommer vattenförbrukningen i medeltal öka med ca 544 kubikmeter per dag. Denna siffra gäller vatten som distribueras till brukarna och tar inte hänsyn till läckage på ledningsnätet.

Den största delen av de 544 kubikmetrarna vatten kommer sannolikt att förbrukas i centralorten och i de nordvästra delarna av kommunen. Dessa förändringar kommer ske samtidigt som dricksvattenresursernas exponering för klimatförändringar, föroreningar och andra lokala, regionala eller globala påverkansfaktorer sannolikt kommer att öka och på så sätt potentiellt bidra till en mer utsatt vattenförsörjningssituation, se kapitel 9.1 avsnitt *Vattenföroreningar* och kapitel 9.2 avsnitt *Översvämningar*.

De befintliga vattentäkterna bedöms klara ett beräknat medeldygnsuttag för år 2030 och de redan utnyttjade grusförekomsterna tål ett större uttag än idag (Norconsult 2009, ÅF 2015b). För att klara maxdygnsförbrukningen 2030 kan det behövas nya

brunnar, kapacitetsökningar på pumpar och annan teknisk upprustning.

BEFINTLIG VATTENFÖRSÖRJNING

Marks kommun bygger hela sin vattenförsörjning på grundvatten och kommunen har flera stora grundvattenmagasin med god kvalitet. I dagsläget räcker vattnet oftast till men under extremsituationer uppstår brist. Den för dricksvattenförsörjningen tillgängliga vattenvolymen beror på två huvudsakliga faktorer, uttagbar volym och läckage på vattenledningsnätet. För att bibehålla eller öka mängden vatten tillgängligt hos konsument krävs antingen öppnandet av nya vattentäkter eller ett snabbare utbyte av vattenledningar, dvs ett minskat läckage.

Den årliga kommunala dricksvattenproduktionen är i Mark ca 2,3 miljoner kubikmeter vilket förser nära 22 000 personer fördelade på 8 700 hushåll främst i tätorterna med vatten. Detta innebär att omkring 65 procent av invånarna är anslutna till kommunalt vatten. Dricksvattnet distribueras från grundvattentäkterna till konsumenterna i nedgrävda gjutjärns-, betong- och plastledningar med en sammanlagd längd av ca 275 kilometer (exklusive serviser). Sammanlagt kommer ca 30 kilometer nya vatten- och avloppsledningar läggas ned i en överföringsledning längs sträckan Skene-Hyssna-Sätilla-Blåsås-Sjödalen-Ubbhult/Hägnen, se kapitel 8.3 avsnitt *Teknisk infrastruktur*.

Det kommunalt producerade vattnet kommer idag från 12 befintliga vattenverk. Det sammantagna uttaget ur de kommunala vattentäkterna uppgår till omkring 6100 kubikmeter per dygn. Med hänsyn tagen till läckage på vattenledningsnätet och antalet inkopplade abonnenter är denna mängd idag tillräcklig. De befintliga vattentäkterna i kommunen utnyttjar grundvatten av relativt god status och vattnet hos användaren kan förväntas vara bra i de allra flesta situationer. (ÅF 2015b)

VATTENTÄKT	ANTAGANDE KF (om inte annat anges nedan)
SKENE	1959/VATTENDOM
TORESTORP	LÄNSSTYRELSEN
BARRSJÖN	LOKALA FÖRESKRIFTER
BJÖRKETORP	2007-11-27
HYSSNA	2007-11-27
ÖRBY	2006-02-28
RISÄNG	2006-05-30
FÅGLASLÄTT	2007-01-30
ÖXNEVALLA	2007-11-27
RAMSLÄTT	2008-04-18/LÄNSSTYRELSEN
SÄTILLA	2007-11-27
HABY, HAJOM, ÖXABÄCK, ÄLEKULLA	UNDER UTREDNING

Figur 8:46. Vattentäkter i Mark med upprättade vattenskyddsområden.

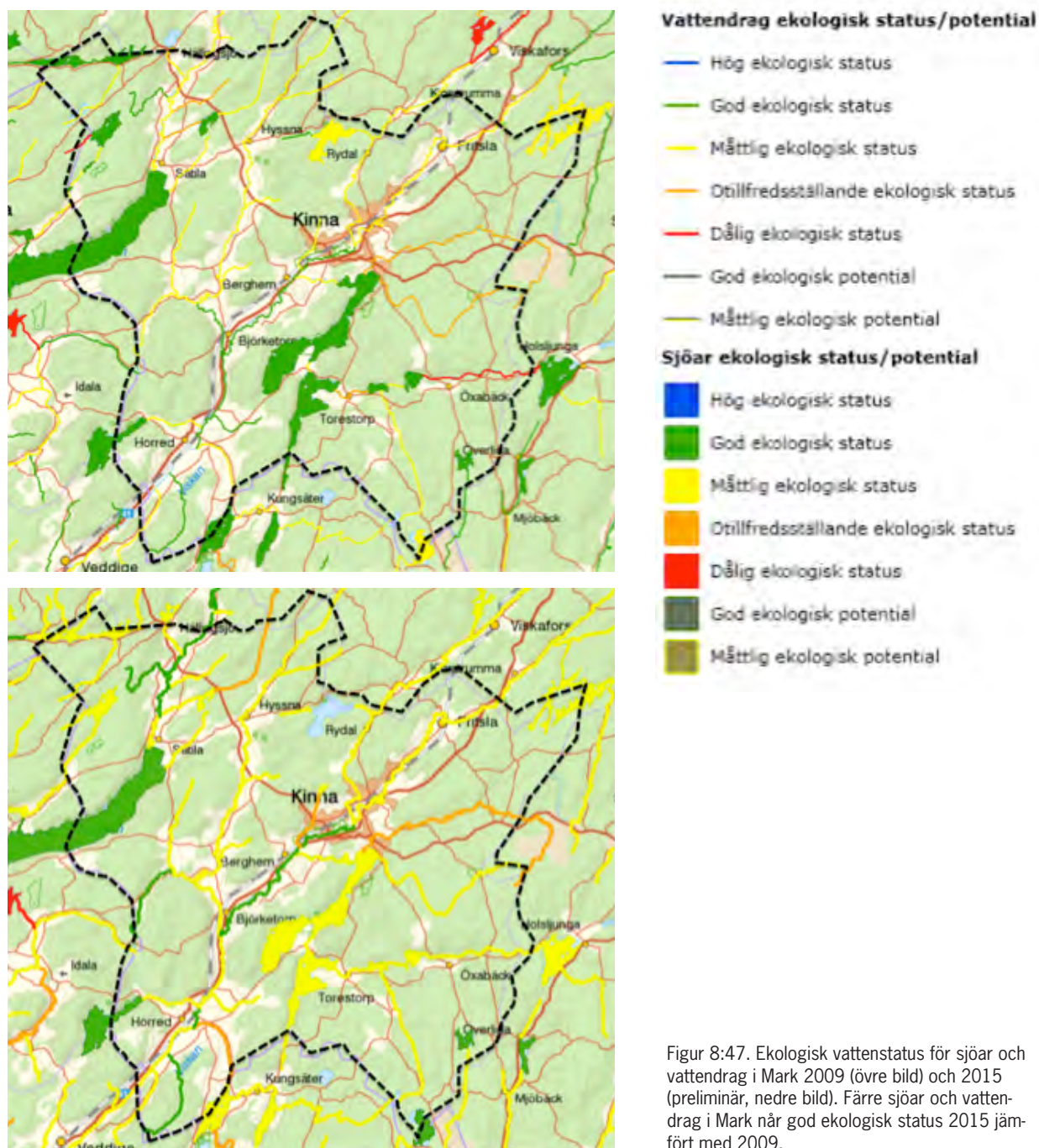
För att skydda dricksvattenresurser på lång sikt och säkerställa både tillgång och kvalitet upprättas vattenskyddsområden. Flertalet av vattentäkterna i Mark har gällande vattenskyddsområden och arbete med att se över dessa pågår. Inom vattenskyddsområden finns föreskrifter för markanvändning och verksamhetsutövning. Generellt bör man inom vattenskyddsområdenas primära och sekundära skyddszoner vara restriktiv med ny bebyggelse och andra åtgärder, så att dessa inte får negativ påverkan på vattentakten.

Bebyggelse ökar sårbarheten för närliggande vattentäkter på flera sätt. Diffusa utsläpp från enskilda avloppsanläggningar kan ge sanitära problem. Mark-

arbeten kan i någon mån påverka vattenförande lager i marken. Dessutom påverkas nybildningen av grundvatten negativt då en större andel hårdgjorda ytor som påverkar infiltrationen negativt. Läckage av köldbärande vätskor från energibrunnar (både i berg och i jord) och användning av bekämpningsmedel kan kontaminera vattenreserver.

UTREDNINGSOMRÅDEN FÖR VATTENFÖRSÖRJNING

Enligt miljömål och EU:s vattendirektiv ska alla kommuner upprätta vattenförsörjningsplaner. Syftet med planerna är bl a att trygga en långsiktig försörjning av dricksvatten. Genom att koppla ihop samhälls-



Figur 8:47. Ekologisk vattenstatus för sjöar och vattendrag i Mark 2009 (övre bild) och 2015 (preliminär, nedre bild). Färre sjöar och vattendrag i Mark når god ekologisk status 2015 jämfört med 2009.

planering med vattenförsörjning kan man också effektivisera vattenanvändningen. Mark har upprättat en vatten- och avloppsförsörjningsplan (Norconsult 2009), där grundvattenförhållandena översiktligt karterats. Som underlag för bl a översiktsplanarbetet har en strategisk vattenförsörjningsplan tagits fram där potentiella områden för framtida vattenförsörjning identifierats (ÅF 2015b).

Sammanlagt har tio vattenförekomster prioriterats för den framtida vattenförsörjningen. I dessa områden förväntas mängden uttagbart vatten vara god samtidigt som sårbarheterna är låga. Sex grundvattenmagasin har prioriterats: Vågerse, Sandryd, Hjorttorp, Skephult, Bua och Hulta. Dessa rangordnas inte men isälvsavlagringarna Hjorttorp, Hulta och Skephult bedöms ha de bästa förutsättningarna för användning i den långsiktiga dricksvattenförsörjningen. Vidare har två sjöar och två vattendrag prioriterats: Lygnern, Västra Öresjön, Storån och Surtan. Lygnern används idag som huvudvattentäkt för Kungsbacka kommun, och uppfyller sannolikt kriterierna i Havs- och vattenmyndighetens förslagshandling om bedömning av riksintressen för vattenförsörjning (Havs- och vattenmyndigheten 2014).

Dessa tio vattenförekomster pekas i översiktsplanen ut som *VF Utredningsområde för framtida vattenförsörjning (MB 3:8)*, se figur 8:45 och Karta 1. VF-områdena ska skyddas mot bebyggelse eller annan verksamhet som kan försämra framtida generationers tillgång till dricksvatten. Vid prövning av ny bebyg-

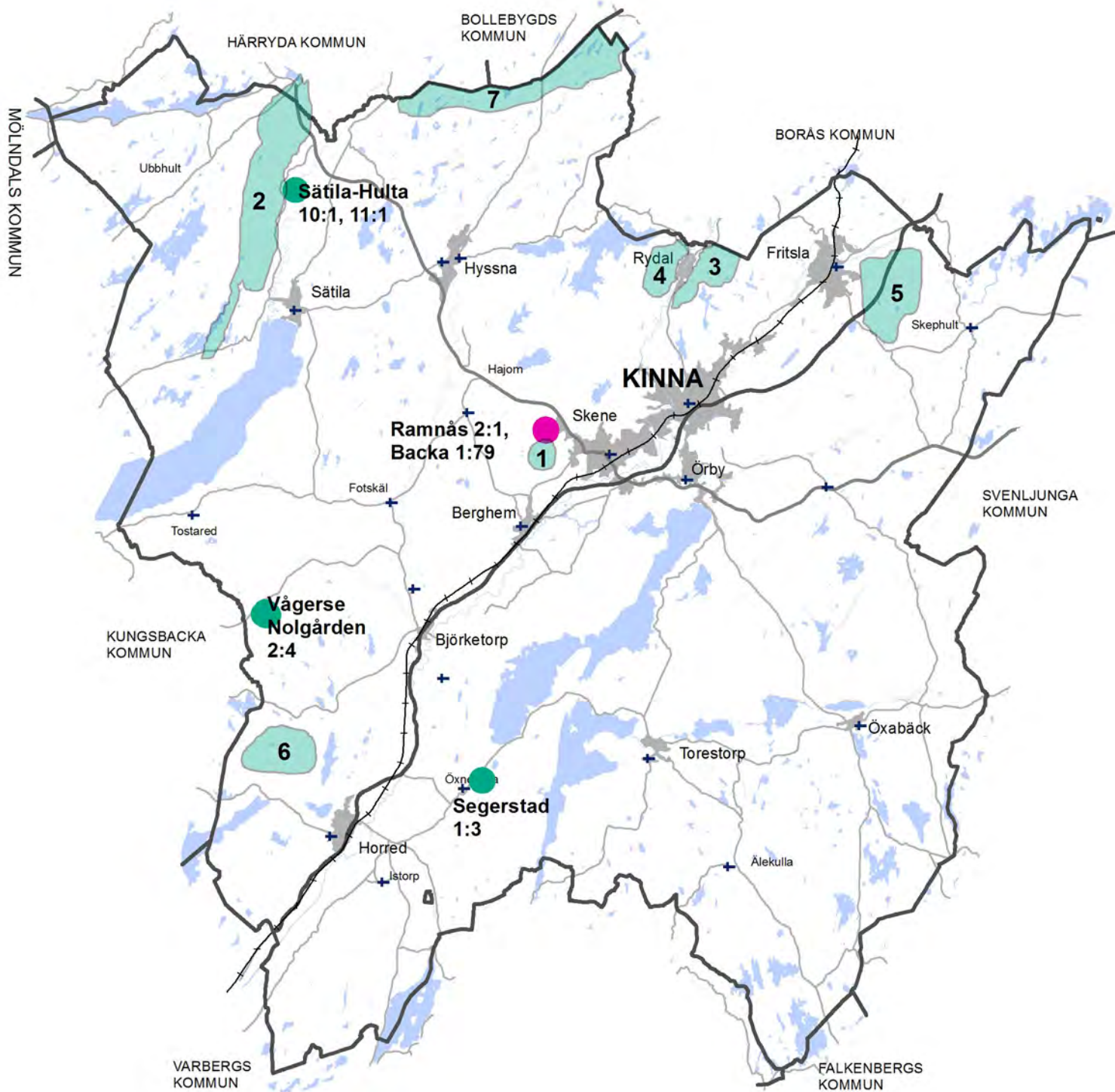
gelse och andra åtgärder inom VF-område ska effekterna på vattenförekomsten kartläggas och ev påverkan förebyggas, t ex genom att anpassa dagvattenhantering och markytebehandling med hänsyn till befintliga förhållanden och tidigare markanvändning och ev föroreningar.

I fråga om tillståndsgivning likställs området med befintliga vattentäkter och dess skyddsområden, och vattenskyddsområden bör upprättas på sikt upprättas även för dessa, särskilt grundvattenmagasinen Hjorttorp, Hulta och Skephult som ligger strategiskt till för framtida samhällsutveckling. Vattenskyddsområden får upprättas även för vattentillgångar som kan komma att bli viktiga i framtiden (Naturvårdsverket, 2010).





ÖVERSYN AV VATTENFÖRSÖRJNINGSPLAN

Vattenförsörjningsplanen bör ses över i samband med framtida aktualiseringar eller nyupprättande av översiktsplan. Mest kritiskt är det att följa utvecklingen och forskningen inom följande områden:

- Klimatscenarier och ett förändrat klimats effekter på grundvattenkvalitet
- Befolkningsutveckling i kommunen
- Omvärldsperspektiv
- Utvecklingen av system och förvarningssystem för övervakning av den mikrobiella kvaliteten hos dricksvatten



Teckenförklaring

-  Befintlig blandad bebyggelse
-  Aktiv bergtäkt
-  Aktiv naturgrustäkt
-  MF 1-7 Utredningsområde för framtida materialförsörjning (MB 3:7)

Område för vidare undersökning där bergkvaliteten antas kunna vara lämplig ballast. Numreringen på områdena är den prioriteringsordning som gjorts av områdena.

Källa: Strategisk materialförsörjningsplan 2015

ÖP MARK

MATERIALFÖRSÖRJNING

0 2 4 6 8 km

Skala 1:225 000



Figur 8:48.

Materialförsörjning

BALLAST

Behovet av ballastmaterial är stort i samhället. Utslaget på varje invånare är behovet inom Västra Götaland ca åtta till tio ton per år. För att kunna bygga vägar, byggnader och andra anläggningar behöver tillgången till ballast dessutom finnas på relativt nära håll eftersom det är mycket energikrävande att förflytta sand, grus och krossberg längre sträckor. I Sverige används den största delen av uttagen ballast (55 procent) till infrastrukturbyggnation medan resten är jämt fördelad mellan fyllning, betong och övrig användning.

Det har de senaste decennierna skett en övergång från naturgrus- till krossbergstäkter. I begreppet naturgrus ingår även sand i krossad form. Naturgrustillgångar är en ändlig resurs och av stor betydelse för dricksvattenförsörjningen. Därför rekommenderas inga nya eller fortsatta tillstånd i naturgrusavlagringar som kan vara av intresse för vattenförsörjningen. Se även kapitel 8.5 avsnitt *Vattenförsörjning*.

Naturgrusförekomster fick ett förstärkt skydd 2010, vilket innebär att ersättningsmaterial ska användas i så hög utsträckning som möjligt. Enligt förändringar i miljöbalken (MB 9:6b) får en naturgrustäkt inte komma till stånd om:

- det med hänsyn till det avsedda användningsområdet är tekniskt möjligt och ekonomiskt rimligt att använda ett annat material
- naturgrusförekomsten är betydelsefull för nuvarande eller framtida dricksvattenförsörjning och täkten kan medföra en försämrad vattenförsörjning
- om naturgrusförekomsten utgör en värdefull natur- eller kulturmiljö.

BEFINTLIG MATERIALFÖRSÖRJNING

Eftersom naturgrustillgångarna har ett högt skydd måste de ersättas med andra material för att tillgodose behoven av ballast. I Mark har brytningen av naturgrus minskat med 40 procent de sista 20 åren, samtidigt som mängden bergmaterial som bryts har ökat med en tredjedel under samma period. Den totala produktionen av grus och bergmaterial i kommunen har minskat med ungefär en tredjedel under perioden, vilket hänger samman att ballast återanvänds i högre utsträckning idag.

Det finns idag tre aktiva naturgrustäkter i Mark, Sätilla-Hulta, Segerstad och Vågerse-Nolgården, och en större bergtäkt, Skene-Backa. Dessa redovisas i fi-

gur 8:48 och i Karta 2 som *Befintligt område för utvinning av värdefulla ämnen och material (MB 3:7)*. Brytningen av bergmaterial ligger idag på ungefär 170 000 ton per år och av naturgrus på ca 16 000 ton. I kommunen finns inga riksintressen för värdefulla ämnen och mineral.

Stoft sprids då materialet bryts ut genom borrar, sprängning eller schaktning, vid hantering av jord- och bergmassor, liksom vid transport och annan hantering. Borrar, sprängning, krossning, lastning och transporter kan också generera buller och vibrationer.

För att inte få problem av dessa störningar ska ett generellt riktvärde för skyddsavstånd till materialtäkt på 500 meter tillämpas för ny bebyggelse (Boverket 2004). Till grund för rekommenderat skyddsavstånd ligger en sammanvägd bedömning av riskerna för miljö, hälsa och säkerhet, men en anpassning av skyddsavståndet efter lokala förhållanden (terräng, vegetation etc) bör alltid ske. Hänsyn ska också tas till riktvärden för trafikbuller vid byggnation i anslutning till väg för materialtransporter.

FRAMTIDA BEHOV

Behovet av ballastmaterial i Mark beräknas öka med knappt 7 000 ton. Fram till år 2030 kommer samtliga grustäkter i Mark behöva förnyade tillstånd alternativt avveckla verksamheten. Om dagens behov kvarstår samtidigt som grusbrytningen upphör kommer ett tillskott på ytterligare runt 16 000 ton årligen behövas.

Utbyggnad av infrastruktur och bebyggelse enligt översiktsplanens intentioner, tillsammans med de satsningar som planeras i närområdet med utbyggnad av bl a Landvetter flygplats och dubbelspår järnväg mellan Göteborg och Borås (Götalandsbanan), kommer sannolikt att bidra till ökad inflyttning till Mark då tillgängligheten förbättras och det skapas fler arbetstillfällen på nära håll.

En ökad inflyttning till Mark medför att behovet av ballast för byggnation och underhåll i kommunen kommer att öka. Ytterligare en effekt kan vara att behovet av ballast i byggskedet av ovan nämnda anläggningar kan behöva täckas med material från Marks kommun.

Mark behöver därför en säker tillgång till ballastmaterial för framtiden, samtidigt som miljön och motstående intressen ställer krav som behöver tillgodoses. Målsättningen är att kommunen blir självförsörjande med avseende på ballastmaterial.

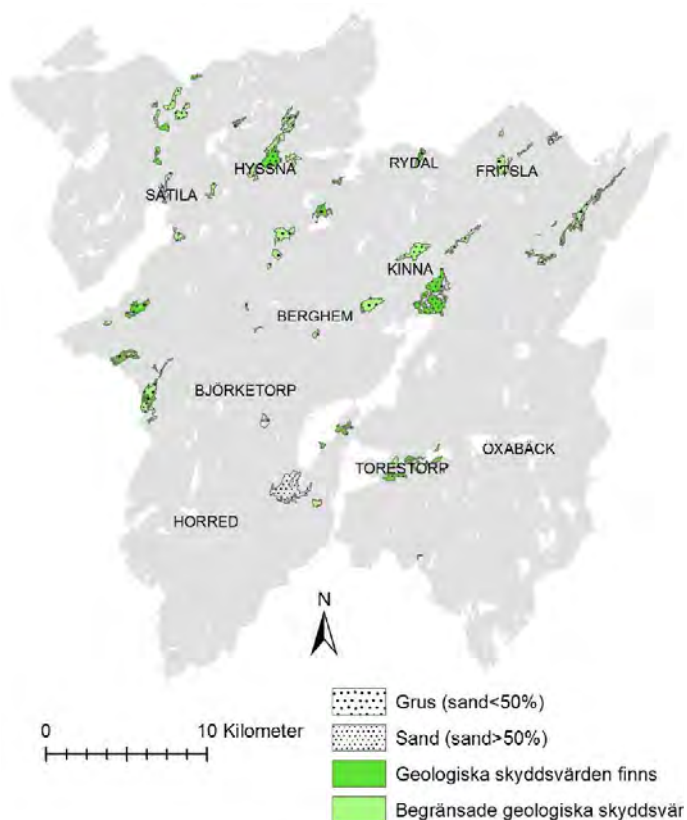
UTREDNINGSOMRÅDEN FÖR MATERIALFÖRSÖRJNING

En materialförsörjningsplan har tagits fram där potentiella områden för krossberg, naturgrus och masshantering identifierats (ÅF 2015a).

Krossberg. Ett antal områden med förmodat goda bergutvinningsmöjligheter för användande som ballast för väg, järnväg och betong har identifierats. Dessa har i ÖP pekats ut som *MF 1-7 Utredningsområde för framtida materialförsörjning (MB3:7)*, se figur 8:48. Rangordning har gjorts med avseende på bergets lämplighet, motstående intressen och närhet till behov. *MF 1* har då högst prioritet och *MF 7* lägst (ÅF 2015a).

Dessa områden ska skyddas mot åtgärder som kan försvåra för framtida utvinning, vilket bl a innebär att prövning av ny bebyggelse bör föregås av kartering och tekniska analyser med avseende på bergkvalitet för att avgöra om de lokala förutsättningarna för materialproduktion finns eller inte. Detta bör också ske innan ett ev ianspråktagande för bergutvinning, för att säkerställa gjorda bedömningar.

Vid en ev nyetablering av bergtäkt måste hänsyn tas till bostäder och transportvägar, nationella och regionala miljökvalitetsmål, samt motstående intressen, t ex skyddade och potentiella grundvattenresurser (se kapitel 8.5 avsnitt *Vattenförsörjning*), skyddsvärd geologi (figur 8:49), skyddade områden enligt miljöbalken (MB) 7, riksintressen enligt MB kapitel 3-4.



MF 1 ligger inte i konflikt med motstående intressen, och har en närhet till redan befintlig bergtäkt som är i bruk idag. I *MF 2* finns dock ett antal mindre områden med motstående intressen som måste beaktas och området gränsar till riksintresse för naturvård och friluftsliv. Därtill gränsar området också till det prioriterade grundvattenmagasin som finns i Storåns dalgång. Detta behöver inte vara ett hinder med behövs tas med i bedömningen.

Naturgrus. All utvinning av naturgrus, inklusive sand, bör ske restriktivt och tillstånd bör bara ges eller förlängas i de fall där inga ersättningsmaterial finns. Mycket talar för att fortsätta brytningen i befintliga grustäkter istället för att öppna nya. Generellt har redan befintliga anläggningar större acceptans hos allmänheten. Dessutom är delar av skadan på natur- eller kulturmiljön redan skedd. Av de befintliga täkterna bedöms den på Vägerse-Nolgården ha bäst geologiska förutsättningar för fortsatt utnyttjande. Grustäktstillståndet för verksamheten på Segerstad 1:3 bör inte förnyas då området sammanfaller med Öxnevalla vattentäkt. I enlighet med det nationella naturgrusmålet bör förlängning av tillstånd för grustäkter alltid föregås av en avvägning mellan behov och risker.

Masshantering. Kommunen har, i samband med olika byggnadsprojekt, behov av mark som kan användas som tillfälliga eller permanenta upplagringsplatser för jord- och bergmassor. En översiktlig kartering har därför gjorts för att hitta områden potentiellt lämpliga för masshantering. Inga kommunägda områden har visat sig lämpliga för massåtervinning, utan istället föreslås en lokalisering i anslutning till Skene skog.

För varje typ av avfall som deponeras ska bästa möjliga teknik användas om det inte medför orimliga ekonomiska insatser (Avfall Sverige 2012). Detta kan i fallet med jordmassor innebära att materialet ska analyseras med avseende på föroreningar och för bergmassors del svavelanalyser för att undvika surt och/eller tungmetallhaltigt lakvatten. Dessutom bör områden nära sjöar och vattendrag undvikas.

För att minimera transporter bör upplagringsplats väljas med tanke på närhet till behovet, dvs detaljplanlagda områden och större vägar, samtidigt som skyddsavstånd till bebyggelse upprätthålls.

Figur 8:49. Geologiska skyddsvärden i Mark. Källa: ÅF 2015a.

9. MILJÖ- OCH RISKFAKTORER

Samhället påverkas ständigt av olika miljö- och riskfaktorer, t ex luft- och vattenföroreningar, transporter av farligt gods och översvämningsrisker. För att skapa ett tryggt och säkert samhälle är det viktigt att miljö- och riskfaktorer av olika slag integreras tidigt i planeringsprocessen. I detta kapitel presenteras de miljö-, klimat- och tekniska risker som har betydelse för det fortsatta planeringsarbetet i Mark.

9.1 Miljörisker

VATTNET

FÖRORENINGAR AV DRICKSVATTEN

Dricksvattenförsörjningen är känslig för långvarigt regn, höga vattenstånd, saltuppträngning och höga temperaturer. Dagens redan höga riskbilder förstärks av klimatförändringarna, men Mark är på grund av sin grundvattendominerade vattenförsörjning bättre rustad än många andra kommuner mot negativ klimatförändringspåverkan.

I distriktet Nordvästra Götaland förväntas årsmedeltemperaturen stiga med en till fyra grader till år 2100, samtidigt som en ökning av årsnederbörden på mellan noll och 20 procent förväntas. Antalet dagar under året med kraftig nederbörd ökar under samma tidsperiod med två till tolv dagar. Som en effekt av de ökade nederbördsmängderna väntas också antalet tillfällen med höga flöden i vattendragen öka. Dessa ökningarna är jämfört med referensperioden som satts till 1971-2000 (ÅF 2015b).

Klimatförändringar bedöms få en stor påverkan på befintliga och framtida vattentäkter, både vad gäller vattnets kemiska och mikrobiologiska kvalitet och varierande flöden och kvantiteter. I Mark är det främst i kvalitativ bemärkelse förändrat klimat kan bidra till en försämring av grundvattentillgångar. Den sämre kvaliteten gör i förlängningen att vattnet kan bli svårare att behandla, och att t ex ytterligare reningssteg kan behövas i kommunens reningsverk.

En längre odlingsssäsong och odlande av nya grödor kan också innebära en ökad användning av vatten, bekämpningsmedel och handelsgödsel (ÅF 2015b). Risken för avbrott och förorening av dricksvattnet ökar dessutom i och med ökade risker för översvämnings-, ras och skred. De två sistnämnda kan också ge fysiska skador på ledningsnätet.

Se även kapitel 8.5 avsnitt *Vattenförsörjning* och 8.3 avsnitt *Teknisk infrastruktur*, och den strategiska vattenförsörjningsplan som kommunen tagit fram (ÅF 2015b).

FÖRORENINGAR FRÅN DAGVATTEN

Dagvatten kan föra med sig en rad föroreningar från de trafikytor, centrum- och industriområden som det passerar på dess väg mot vattendrag och sjöar, och kan därför behöva renas för att inte påverka vattenmiljöer negativt. Dagvattensystem utan fördröjning kan också snabba på vattenflödet, med ökad risk för ras, skred och översvämningsrisker som följd. Tillfälliga översvämnings- och erosionsrisker kan bidra till att ytterligare föroreningar i form av gödsel och partiklar med ursprung från åkermark, industriområden och annan mark lättare transporteras vidare.

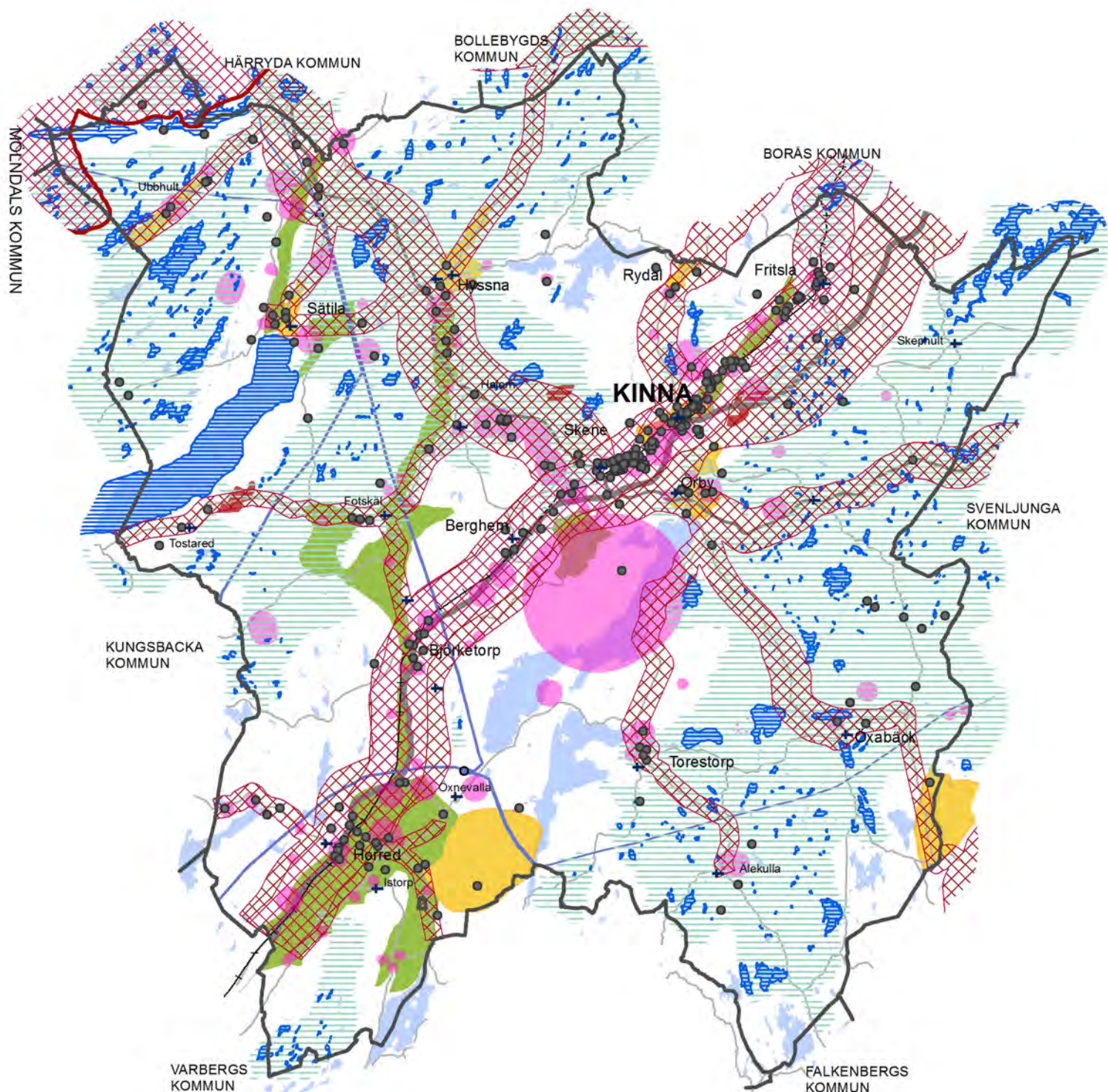
Tillförsel av olämpliga ämnen till dagvattnet bör minimeras bl a genom restriktioner för aktiviteter som kan resultera i ökade föroreningshalter i dagvattnet. Dagvattenrening kan också bli aktuellt och det bör ställas särskilda krav för miljöfarlig verksamhet. Riktlinjer för dagvattenhanteringen håller på att arbetas fram, se kapitel 9.2 avsnitt *Översvämningsrisker*. Översvämningsrisker från dagvatten behandlas också i kapitel 9.1 avsnitt *Klimatrisker*, nedan. Se även kapitel 8.3 avsnitt *Teknisk infrastruktur*.

FÖRSURNING

Försurning orsakas av förbränning av fossila bränslen. Då bildas svavel och kväve, vilka vid nederbörd ger försurande verkan, så kallat surt regn. Sedan 1980-talet har nedfallet av svavel minskat med 70 procent, men kvävenedfallet har inte minskat lika tydligt.

Marken i kommunen har i de flesta områden dålig motståndskraft mot försurningen eftersom berggrunden är kalkfattig. Mest försurningskänsliga är områden som ligger högt. I de större dalgångarna kring Viskan, Häggån, Surtan och Storån finns finkornigt sediment som ger större motståndskraft mot försurning.

Det sura nedfallet har under en lång tid legat över gränsen för vad marker och vatten tål. I nuläget genomförs kalkningsinsatser i stort sett över hela kommunen, med undantag för dalgångarna för Surtan,



Teckenförklaring

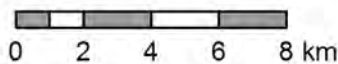
- Område med risk för flyg-, väg- och tågtrafikbuller
- Område med risk för förorenad mark
Källa: Bygg- och miljökontoret/miljöenheten
- Kalkade sjöar och våtmarker
- Kalkning - åtgärdsområden
- Miljöfarlig verksamhet
Källa: Bygg- och miljökontoret/miljöenheten
- Nedlagda deponier
Källa: Teknik och serviceförvaltningen

RADONHALT

- Källa: Bygg- och miljökontoret/miljöenheten
- Område med risk för högradon
 - Område med risk för normalradon, eventuellt högradonmark
 - Område med risk för lågradonmark

- Influenzområde med hänsyn till flygbuller
- Kraftledning i stamnät
- Sjöar och vattendrag

ÖP MARK MILJÖRISKER



Skala 1:225 000

Figur 9:1.



Viskan, Häggån, Storån, Lillån och Öresjöarna med Tolken, se figur 9:1. Trots minskningen av försurande ämnen kommer kalkningen i kommunen behöva fortsätta under lång tid framöver.

LUFTEN

LUFTFÖRORENINGAR

Utsläpp av luftföroreningar bidrar också till klimatförändringarna samtidigt som de orsakar växtskador, korrosion, övergödning och försurning. Luftföroreningar kan dessutom vålla sjukdomar och förkorta den förväntade livslängden hos människor.

Luftföroreningar utomhus kommer från ett stort antal källor såsom trafik, uppvärmning och industriprocesser. Av dessa är utsläppen från vägtrafik den främsta orsaken till hälsoproblem, eftersom de sker i gatunivå där människor vistas. Luftföroreningar bryter också ner byggnadsmaterial, och skadar skogs- och jordbruk vilket medför stora kostnader för samhället.

I luftkvalitetsförordningen anges beslutade miljökvalitetsnormer (MKN) för utomhusluft (SFS 2010:477). Syftet med dessa är att skydda människors hälsa och miljön. De är bindande och anger vilka förorenings- eller störningsnivåer som är acceptabla.

Idag omfattar MKN för utomhusluft:

- Kväveoxider och kvävedioxid
- Svaveldioxid
- Kolmonoxid
- Bly
- Bensen
- Partiklar (PM 10)
- Ozon

Normerna är ett viktigt styrmedel för genomförandet av det nationella miljökvalitetsmålet *Frisk luft*. Kommunerna ansvarar för att kontrollera att MKN för utomhusluft uppfylls, medan naturvårdsverket ansvarar för kontrollen av ozon.

Mark är medlem i Luft i Väst (LIV) som samordnar mätningar inom länet. Situationen i kommunen ser bra ut, och värdena understiger de utvärderings- trösklar som finns. Det finns inte heller några tecken på att detta kommer att förändras.

BULLER

Buller definieras som inte önskvärt ljud. Fysiskt sett är det ingen skillnad mellan ljud och buller, men vad vi betraktar som oönskat ljud varierar starkt mellan olika personer och även med tiden på dygnet. Buller påverkar oss på olika sätt och har stor betydelse för vår hälsa och för möjligheten till en god livskvalitet. Vissa befolkningsgrupper som är mer känsliga för buller än andra. Det gäller framförallt barn

men också äldre, sjuka, skiftarbetare och personer med hörselnedsättning eller personer som själva anser sig vara särskilt bullerkänsliga.

Förordning om trafikbuller vid bostadsbyggnader. Från och med den 1 juni 2015 träder en ny förordning om trafikbuller vid bostadsbyggnader i kraft (SFS 2015:216). Förordningen innehåller bestämmelser om riktvärden för buller utomhus för spårtrafik, vägar och flygplatser vid bostadsbyggnader. Förordningen innehåller även bestämmelser när det gäller beräkning av bullervärden vid bostadsbyggnader.

Enligt förordningen bör buller från spårtrafik och vägar inte överstiga:

- 55 decibel (dBA) ekvivalent ljudnivå vid en bostadsbyggnads fasad,
- 50 dBA ekvivalent ljudnivå samt 70 dBA maximal ljudnivå vid en uteplats om en sådan ska anordnas i anslutning till byggnaden
- 60 dBA ekvivalent ljudnivå utomhus vid exponerad sida för lägenheter under 35 kvadratmeter och 50 dBA ekvivalent ljudnivå samt 70 dBA maximal ljudnivå vid en uteplats om en sådan ska anordnas i anslutning till byggnaden

Om bullret vid en bostadsbyggnads fasad ändå överskrider bör en skyddad sida uppnås där bullret uppgår till högst 55 dBA ekvivalent ljudnivå vid minst hälften av bostadsrummen, och där maximal ljudnivå mellan klockan 22.00 och 06.00 uppgår till högst 70 dBA vid fasad som minst hälften av bostadsrummen är vända mot.

Även här gäller högst 50 dBA ekvivalent ljudnivå samt 70 dBA maximal ljudnivå vid en uteplats om en sådan ska anordnas i anslutning till byggnaden. Om den ljudnivå om 70 dBA maximal ljudnivå som anges ändå överskrider, bör nivån dock inte överskridas med mer än 10 dBA maximal ljudnivå fem gånger per timme mellan kl. 06.00 och 22.00.

Vid en ändrad användning av byggnad enligt PBL kapitel 9 § 2 första stycket 3a (SFS 2010:900), gäller istället att minst ett bostadsrum i en bostad bör vara vänt mot en sida där 55 dBA ekvivalent ljudnivå inte överskrider vid fasaden.

Bullerförordningen är riktvärden. Mark- och miljööverdomstolen har genom flera domar tagit avstånd från användningen av riktvärden i tillståndsbeslut. I bullerförordningen blandas nu ett riktvärde med ordet "bör", vilket bör innebära att förordningens värden kan frångås i det enskilda fallet (Boberg 2015).

Bygglov inom planlagt område. Förordningen saknar hänvisning till PBL kapitel 9 § 30, som anger att bygglov ska ges för en åtgärd som stämmer överens

med en detaljplan, vilket innebär att byggrätten enligt en detaljplan således gäller oinskränkt i förhållande till nya bullerkrav. Eftersom PBL kapitel 9 § 30 uttömmande reglerar vad som ska beaktas vid en prövning av bygglovsansökningar inom planlagt område ska ingen prövning göras enligt PBL kapitel 2 § 6a. Detta innebär att bullerförordningen inte ska tillämpas för bygglov inom planlagt område (Boberg 2015).

Avstegsregler uteplats. För uteplats anges 70 dBA om en sådan ska ordnas. För uteplatsen gäller även ett ekvivalent värde om 50 dBA. Dock får maximal ljudnivå överskridas fem gånger med 10 dBA mellan 06.00. – 22.00. Det finns inte någon absolut skyldighet att anordna en uteplats i PBL. Däremot ska en tomt för bostadsbebyggelse inrymma en tillräckligt stor friyta för lek och annan utevistelse. Denna lagstadgade skyldighet i plan- och bygglagen gäller om inte tillgång till motsvarande friyta kan tillgodoses på annat sätt i närheten av tomten. För friytan där barn ska vistas saknas således bullervärden.

Avstegsregler små lägenheter. När det gäller lägenheter mindre än 35 kvadratmeter innebär förordningen att dessa kan uppföras vid buller upp till 60 dBA. Ofta uppgår emellertid bullret vid en fasad på en byggnad vid trafikerade gator i en storstad till värden överstigande detta värde och då kan inte nya smålägenheter byggas. Hur höga värden som kan accepteras får i sista hand bedömas av domstol. En utredning som gör en sådan lokalisering försvarbar enligt

PBL 2:6 bör i sådana fall alltid tas fram.

Avstegsregler vid fasad. Om buller vid en fasad överstiger 55 dBA får enligt förordningen bostadsbebyggelse tillåtas om en "skyddad sida uppnås". På den skyddade sidan bör bullret uppgå till högst 55 dBA vid minst hälften av bostadsrummen. När det gäller förhållanden utomhus saknas ett generellt högsta värde. Dock gäller att mellan kl. 22.00 och 06.00 får buller uppgå till högst 70 dBA vid fasad som minst hälften av bostadsrummen är vända mot. Vid övriga fönster finns inte något högsta värde.

Till skillnad från Boverkets allmänna råd (Boverket, 2008a) som förordningen ersatt, finns i den nya bullerförordningen inte olika bullervärden beroende på var bebyggelsen är lokaliserad. Därmed kan höga bullervärden även tillåtas utanför städernas mest centrala delar (Boberg 2015).

Tillämpning i Mark. I Marks kommun ska som huvudregel en god ljudmiljö eftersträvas och förordningens riktvärden användas som högsta värden. I vissa fall kan det dock vara motiverat att använda trafikbullerförordningens avstegsregler vid fasad. Detta gäller främst i hållplatsnära lägen längs huvudled för kollektivtrafik i Kinna, Skene, Fritsla, Örby, Horred, Sätilla och Hyssna. Med hållplatsnära läge avses områden inom ca 300 meter fågelvägen eller 400 meter gångvägen, vilket motsvarar 5 minuters promenad med en gånghastighet på 5 kilometer per timme. I första hand ska andra åtgärder vidtas för att nå så låga bullernivåer som möjligt. Avsteg ska endast

Figur 9:2. Buller från trafik måste beaktas i planeringen. Källa: Marks kommun.



prövas i undantagsfall. I förekommande fall bör fördelarna med lokalisering med förhöjt utomhusbuller alltid vägas mot nackdelarna och tydligt motiveras, och planbestämmelse om tyst sida och tyst uteplats införs i detaljplan.

Förordningen saknar övergångsbestämmelser och ska därför tillämpas direkt, i planärenden, ärenden om bygglov och förhandsbesked som påbörjas efter den 2 januari 2015. Rättspraxis visar att kommunerna har ett stort handlingsutrymme vad gäller bullerfrågan och att mycket höga bullervärden kan accepteras om en ljuddämpad sida kan ordnas, i vart fall vid planering i en större stad. I Mark bör i undantagsfall detta kunna tillämpas i hållplatsnära lägen i ovan nämnda orter.

Handlingsplan för åtgärder mot buller. För att åstadkomma goda boendemiljöer med hög ljudkvalitet, och samtidigt bygga klimatsmart i enlighet med strukturbilden bör en handlingsplan för åtgärder mot buller tas fram (se t ex Borås stad 2009).

Flygbuller. Mark påverkas även av influensområde med hänsyn till flygbuller från Landvetter flygplats. Omfattningen av influensområdet utgår från riktvärdet på 70 dBA vid uteplats och 55 dBA utomhus vid fasad. Schablonmässiga bullerberäkningar har gjorts på framtida snävare och mer precisa flygvägar till Landvetter flygplats. Resultaten visar att endast mycket begränsade delar av Mark kommer att påverkas av dessa, se vidare avsnittet om flygtrafik under kapitel 6.3 avsnitt *Resande och transporter*.

Bullerinventering. 2005 gjorde Marks kommun en bullerinventering där bullersituationen i några utvalda områden i Kinna, Skene, Örby och Horred studerades. Inventeringen visade att de bostadshus med högsta ekvivalenta bullernivåer (mer än 65 dBA) finns utmed Varbergsvägen i Skene, utmed Fritslavägen, Varbergsvägen, Boråsvägen och Stationsgatan i Kinna. Gator med många bostadshus med bullernivåer överstigande 60 dBA är förutom tidigare nämnda gator även Hedevägen och Kinnavägen m fl Inventeringen omfattade sammanlagt 772 fastigheter, varav 648 med bostäder. Sammanlagt visade inventeringen att de ekvivalenta ljudnivåerna för 1029 lägenheter översteg 55 dBA. Bullersituationen är en viktig faktor för att skapa attraktiva och hälsosamma livsmiljöer. För att effektivt kunna inkludera bulleraspekten i den framtida planeringen bör den genomförda inventeringen uppdateras samt utökas och omfatta fler områden i kommunen, främst i knutpunkt, utvecklingsnoder och länkade orter, enligt strukturbilden, se kapitel 2.3 *Strukturbild för Mark*.

Ljudkvalitetsområden. I översiktsplanen har också ett särskilt *Ljudkvalitetsområde*, där låg ljudnivå ska vara en särskild kvalitet, identifierats, se kapitel 8.1 avsnitt *Ljudkvalitetsområden*.

VIBRATIONER

Trafikverket och Naturvårdsverket har tagit fram riktlinjer vid nybyggnad avseende vibrationer, som inte bör överskridas vid permanentbostäder, fritidsbostäder och vårdlokaler. Risken för skador på byggnader är dock mycket liten vid riktklinjenivån, men människor kan störas av betydligt lägre nivåer.

Vid högre vibrationsnivåer kan vibrationerna dessutom bidra till att förstärka upplevelsen av ev bullerstörning. Störningar från vibrationer yttrar sig som sömnsvårigheter, insomningsproblem, koncentrationsproblem och oro för skador på hus och hem. I befintliga bebyggelseområden tvingas man däremot ofta acceptera högre nivåer.

Det riktvärde för vibrationer från järnväg i bostäder som tillämpas av Trafikverket och Naturvårdsverket är 0,4 millimeter per sekund. Detta riktvärde tillämpas även för vibrationer från vägtrafik. Riktvärdena speglar enbart vilka nivåer som bör uppfyllas för att klara en god miljö kvalitet med utgångspunkt från dagens kunskaper om störningsupplevelser. Nivåerna avser utrymmen där människor stadigvarande vistas, främst utrymmen för sömn och vila. Trafikverket har vidtagit åtgärder vid bostäder med höga nivåer. Hänsyn bör tas till dessa riktvärden i den fortsatta planeringen, och vid behov bör vibrationsmätningar göras vid bygglovsprövning och detaljplanering.

DJURHÅLLNING

Djurhållning medför olika typer av påverkan på omgivningen. De mest typiska störningarna är dammbildning, buller (höfläktar, maskiner, djurlåten, transporter), lukt (framför allt från gödsel, gödselhantering, foder mm), flugor, starka strålkastare kring ridbanor, travbanor mm. Det finns också risk för hälsopåverkan genom allergenspridning. Sådana förhållanden ska kommunen beakta vid beslut enligt plan- och bygglagen (PBL) och om möjligt begränsa så att inte oacceptabel påverkan på omgivningen uppstår.

De grundläggande kraven när det gäller planering för djurhållning i anslutning till den byggda miljön finns i 2 kapitel PBL. Här ställs krav på att beakta hälsorisker mot omgivningen från olika verksamheter. Enligt MB gäller hänsynsreglerna i kapitel 2:2-3 är det upp till verksamhetsutövaren att ha tillräcklig kunskap för att driva verksamheten, vilka risker den medför och att vidta de försiktighetsåtgärder som krävs för att förhindra olägenhet för människor. Även djurskyddslagen 16 § anger att krav på tillstånd för att hålla eller föda upp hästar, ha hästar i ridskoleverksamhet etc.

Boverket (2011a) har tagit fram en ny vägledning för planering för och invid djurhållning, vilken ersätter avsnittet om djurhållning i *Bättre plats för arbete* (Boverket 1995). Utgångspunkten är de boendes häl-

sa och säkerhet samt bl a de senaste forskningsrönen om djurallergier.

2015 antogs nya kommunala riktlinjer för respektavstånd mellan djurhållning och bostäder (Marks kommun 2015b). Rekommenderade respektavstånd enligt dessa riktlinjer är:

Anläggning med stor påverkan:

- Antal djur fler än 10 djurenheter med gris, höns eller mink: Avstånd 300 meter från bostäder, skolor och dylikt till stall och gödselanläggning
- Antal djur fler än 50 enheter av övriga djur: Avstånd 200 meter från bostäder, skolor och dylikt till stall och gödselanläggning respektive 100 meter till rasthagar där djur varaktigt vistas.

Anläggning med medelstor påverkan:

- Antal djur 10-50 djurenheter (undantag gris, höns eller mink) samt tillstånds- eller anmälningspliktig kennel eller biodling: Avstånd 75 – 200 meter från bostäder, skolor och dylikt till stall och gödselanläggning, respektive 50 – 100 meter till rasthagar där djur varaktigt vistas.

Anläggning med mindre påverkan:

- Antal djur 1-9 djurenheter: Avstånd 50 meter från bostäder, skolor och dylikt till stall och gödselanläggning, respektive 25 meter till rasthagar där djur varaktigt vistas. Inga krav på avstånd till beshagar.

Skyddsavstånden avser etableringar i tätorter, inom detaljplanlagda områden och så kallad sammanhållen bebyggelse följande principer angående respektavstånd tillämpas. Avsteg medges för etableringar på jordbruksbygd mer än 200 meter utanför dessa områden, där lantbrukets djur och hästar anses vara en naturlig del av omgivningen. Bedömningar bör också ske från fall till fall och då bör de lokala förutsättningarna undersökas mer detaljerat.

KRAFTLEDNINGAR

Eftersom hälsoeffekter på grund av magnetfält från kraftledningar på lång sikt inte helt kan uteslutas rekommenderar svenska myndigheter en viss försiktighet både för allmänheten och i arbetslivet. Strålsäkerhetsmyndigheten, Socialstyrelsen, Arbetsmiljöverket, Elsäkerhetsverket och Boverket ger följande rekommendationer vid planering och byggande, om de kan genomföras till rimliga kostnader:

- Sträva efter att utforma eller placera nya kraftledningar och elektriska anläggningar så att exponering för magnetfält begränsas.
- Undvik att placera nya bostäder, skolor och förskolor nära elanläggningar som ger förhöjda magnetfält.

- Sträva efter att begränsa fält som starkt avviker från vad som kan anses normalt i hem, skolor, förskolor respektive aktuella arbetsmiljöer.

Invid en kraftledning sker en elektrostatisk uppladdning av föremål och personer som uppehåller sig i luftledningens närhet, varför alla metalliska byggnadsdelar som är exponerade för kraftledningens elektromagnetiska fält ska skyddsjordas inom ett område av 20 meter från kraftledningens närmaste spänningssatta del. Ny bebyggelse där människor vistas varaktigt ska placeras minst 130 meter från en 400 kV-ledning och minst 80 meter från 220 kV-ledning.

I översiktsplanen har också särskilda *Lågstrålande områden* identifierats, se kapitel 8.1 avsnitt *Lågstrålande områden*. Se även kapitel 8.3 avsnitt *Teknisk infrastruktur*.

MILJÖFARLIG VERKSAMHET

Miljöfarlig verksamhet är ett samlingsbegrepp som omfattar alla verksamheter som kan ha en påverkan på omgivande miljö eller människors hälsa, t ex genom buller, lukt eller andra utsläpp. Definitionen på miljöfarlig verksamhet finns i miljöbalken 9 kapitlet 1 §. Vid planering krävs att man tar hänsyn till vilken verksamhet det rör sig om och hur den kan påverka omgivningen, en avvägning måste alltid göras i det enskilda fallet. Regelverket för dessa bedömningar finns i miljöbalken och det kan t ex röra sig om bensinstationer, verkstäder eller textilindustri. I figur 9.1 redovisas områden med miljöfarlig verksamhet som identifierats av kommunens miljöenhet.

MARKEN

FÖRORENAD MARK

Under de senare åren har förorenade områden uppmärksammas i allt större utsträckning och det finns ett stort behov av ökad kunskap. Vissa förorenade områden kan orsaka både hälso- och miljöproblem om de inte saneras.

Förorenade områden är mark- och vattenområden samt byggnader och anläggningar som är så förorenade att de kan medföra skada eller olägenhet för människors hälsa eller för miljön (MB 10 kapitlet 1 §). Risk för förorening finns när någon form av miljöfarlig verksamhet har bedrivits på platsen, exempelvis bensinstation, skrotverksamhet, tvätterier etc. Med förorenade områden avses även nedlagda deponier, se nedan.

I Marks kommun finns ett antal områden där verksamheter är eller har varit av sådan art att de kan ha gett upphov till föroreningar. I flera fall rör det sig om gamla textilindustrier som använt kemikalier för färgbehandling och appretering. Det kan också hand-

la om felaktig hantering av avfall eller processvatten i övriga industrier med tunga kemikalier, t ex sågverk med dopning. Flera områden med risk för föroreningar ligger i nära anslutning till Viskan och Häggån. Klimatförändringarna kan resultera i ökad risk för föroreningsspredning. Stora nederbördsmängder och översvämningar samt erosion, ras och skred kan leda till att föroreningarna i marken kommer ut i vattendragen.

Viskans sediment nedströms Borås kan också läcka gifter som riskerar hamna i Mark eller i havet. Läcka-ge riskeras även från både Viskan och Häggån i Marks kommun, vilket kan ge konsekvenser nedströms. Ökade flöden i och med klimatförändringarna resulterar därmed i ökade risker för att bottnar och översvämmade marker förorenas.

Kommunen har påbörjat arbetet med att inventera förorenade områden i Mark, och har hittills lokaliserat närmare 70 områden som är påverkade av olika föroreningar. Arbetet kommer fortsätta kontinuerligt. Sanering av förorenad mark kan göras i olika omfattning och till olika riktvärden beroende på vad marken ska användas till efter sanering. I kartan i figur 9:1 är områden med risk för förorenad mark ut-satta med en punkt för varje fastighet som berörs.

NEDLAGDA DEPONIER

Med nedlagd deponi avses kommunalt eller privat drivet avfallsupplag som inte längre är i drift. Marks kommun har tillstånd att deponera 25 000 ton avfall per år vid avfallsupplaget i Skene Skog. Anläggningen har kompletterats för omhändertagande av lakvatten, för uppsamling av deponigas, med återvinningscentral mm. Deponeringen upphörde 2001.

Därutöver finns elva kända avfallsupplag i kommunen som inte längre används för deponering. 1991 genomförde miljönämnden en inventering och riskklassificering av dessa. Upplagen har i huvudsak varit tippor för hushålls- och industriavfall. Tippverksamheten upphörde i samband med kommunsammanslagning 1971, men viss illegal tippning har förekommit långt därefter.

På platserna bör införas bestämmelser om generell förbud mot grävning, borrhning och liknande. Orsaken är att upplagen och dess omedelbara omgivning utgör en påverkad zon där schaktning, pumpning mm kan påverka upplagets innehåll och resultera i läckage av miljöstörande ämnen. Kommunen bör därför låta upplagen och dess närområde förbli så intakt som möjligt genom att reglera den framtida markanvändningen.

Figur 9:3. Deponier i Mark

Allt större uppmärksamhet riktas mot den miljö- och hälsopåverkan som kan komma från gamla tippor och andra förorenade markområden.

Den genomgång av upplagen som utfördes 1991 får med dagens större krav på riskanalys och hydrologiska bedömningar anses som översiktlig. En ny översyn bör därför genomföras. Särskild uppmärksamhet bör då riktas mot upplag som ligger i nära anslutning till vattentäkter och känsliga recipienter samt upplag som kan innehålla farligt avfall.

RADON

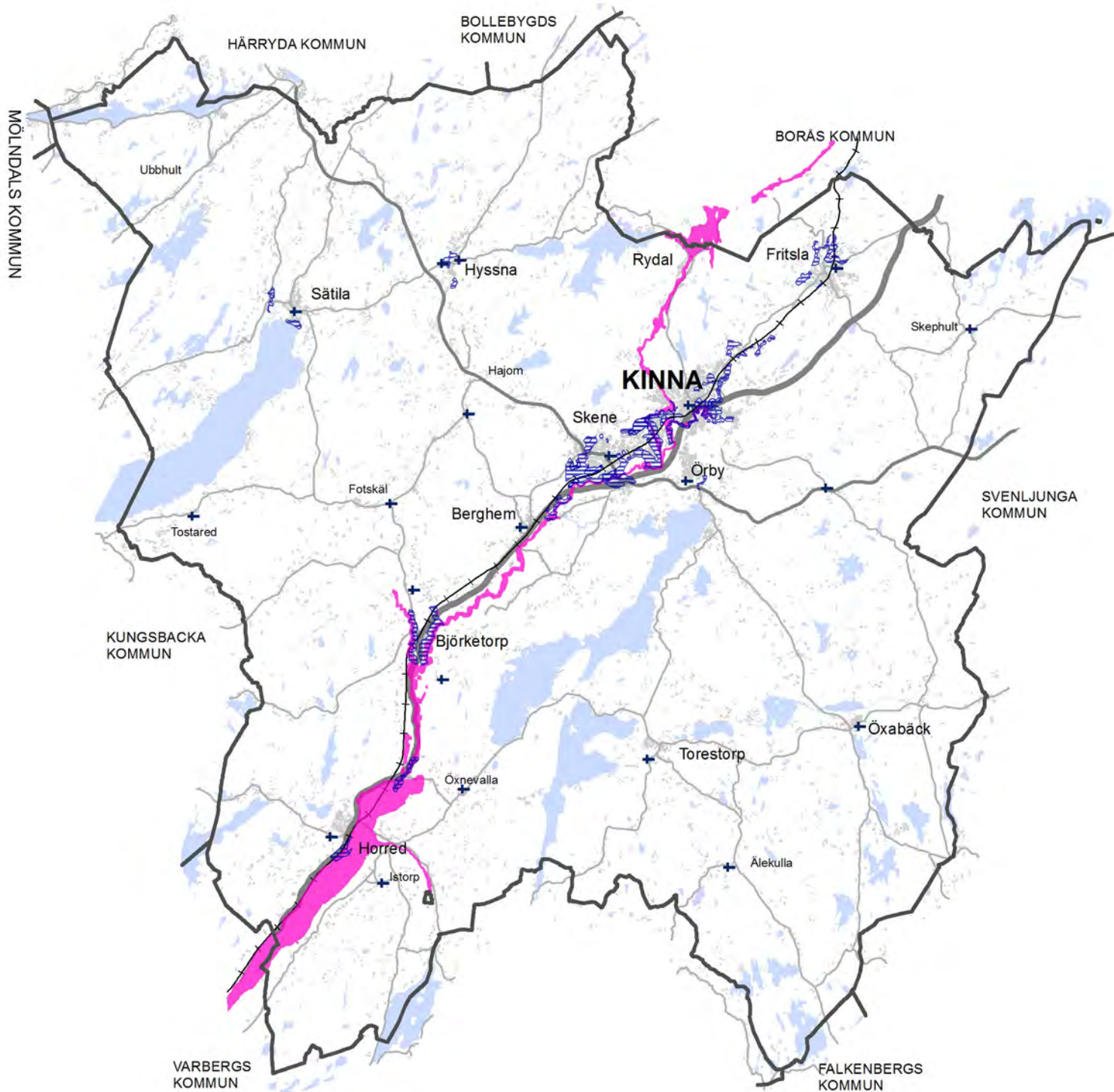
Radon är en radioaktiv gas, och kan förekomma i marken och därmed i dricksvatten och i byggmaterial. Att andas in den alfastrålning som radon avger eller få i sig radon via dricksvatten ger ökade hälsorisker. De gräns- och riktvärden som gäller för radon i luft:

- 200 becquerel per kubikmeter (Bq/m³) är högsta radonhalt i befintliga bostäder och lokaler som används för allmänna ändamål
- 200 Bq/m³ är högsta radonhalt i nya byggnader
- 400 Bq/m³ är högsta radonhalt på arbetsplatser



De rikt- och gränsvärden som finns för radon och andra naturligt förekommande ämnen har fastställts i samråd mellan berörda myndigheter: Boverket, Livsmedelsverket, Socialstyrelsen och Arbetsmiljöverket. Flera stickprovsundersökningar har utförts i Mark. I Kinna har t ex mätningar påvisat att högradonmark förekommer. Mätningar har också visat att markradonhalten kan variera mycket kraftigt på mycket korta avstånd.

I kartan i figur 9:1 är områden med risk för hög, normal eller låg radonhalt redovisade, enligt 1990 års översiktliga markradonundersökning. Denna ger dock inte längre tillräcklig vägledning och bör uppdateras kontinuerligt inom ramarna för den fortsatta planeringen så att riskområdena kan preciseras. Dessa uppgifter och riktvärden är viktiga när lågstrålande områden pekas ut.

AVFALLSUPPLAG	RISKKLASSNING
FRITSLA	2 - STOR RISK
RYDAL	3 - MÅTTLIG RISK
VELINGSTORP, KINNA	2 - STOR RISK
HÅVEN, SKENE (industritipp)	3 - MÅTTLIG RISK
HEDEN, SKENE	2 - STOR RISK
TORESTORP	3 - MÅTTLIG RISK
ÄLEKULLA	3 - MÅTTLIG RISK
ÖXABÄCK	3 - MÅTTLIG RISK
SÄTILA	4 - LITEN RISK
HORRED	3 - MÅTTLIG RISK
BJÖRKETORP	4 - LITEN RISK




Teckenförklaring

-  Befintlig blandad bebyggelse
-  Sjöar


ÖVERSIKTLIG STABILITETSKARTERING

Källa: Statens Räddningsverk/GF Konsult 2000-10-27, rev 2001-05-22

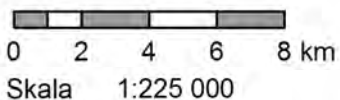
-  SK Områden med risk för erosion, ras och skred (PBL 2:3)

VIKANS AVRINNINGSSOMRÅDE

Källa: Klimatanpassning av Viskans avrinningsområde, Länsstyrelsen i Västra Götalands och Hallands län, juni 2012.

-  ÖV Områden med risk för översvämning och höga vattenstånd (PBL 2:3) - 200-årsflöde med simulerad klimatpåverkan.

ÖP MARK KLIMATRISKER



Figur 9.4.

9.2 Klimatrisker

ÖVERSVÄMNINGAR

Ett av de största globala miljöproblemen som mänskligheten står inför är klimatförändringarna som uppstår till följd av ökade utsläpp av växthusgaser. Den ökade frekvensen av bl a stormar och orkaner och de följder som de gett, har tillsammans med andra väderrelaterade händelser, som översvämningar och skred, tydliggjort behovet av åtgärder för att minska växthuseffekten. Samtidigt är det viktigt att vi anpassar oss till de klimatförändringar vi inte kan förhindra.

Höga vattenstånd och efterföljande översvämningar kan bl a resultera i skador på bebyggelse och infrastruktur, ökad risk för spridning av föroreningar, samt orsaka problem i det lokala elnätet. Dessutom påverkas människors hälsa och säkerhet, och risken för ras och skred ökar. Översvämningar är också ett hot mot jordbruket då höga flöden och ev spridning av föroreningar kan orsaka skördeförluster.

För att kartlägga översvämningensrisken i Mark har två karteringar upprättats. I april 2011 publicerades en översvämningsskartering för Viskan och Häggån i Kinna som konsult- och forskningsorganisationen DHI upprättat. Den omfattar endast centralorten och är därför lite begränsad utifrån ett översiktsplaneperspektiv.

Mellan hösten 2011 och våren 2012 genomförde sedan Länsstyrelsen i Västra Götaland och Halland ett pilotprojekt om klimatanpassning i Viskans avrinningsområde, vilket beskrev effekterna av höga och låga flöden i hela avrinningsområdet, se figur 9:5. Projektet bidrog bl a med att ta fram specifika områden med översvämningssrisk i Marks kommun, både i ett nutida och i ett simulerat framtida klimat. DHI:s kartering var då ett underlag som användes för att identifiera riskområden i Mark. Dock har betydande skillnader i vattennivåer vid olika simulerade flöden upptäckts mellan dessa karteringar.

Översvämningssrisken i Mark är främst koncentrerad till flacka områden längs Viskan och Häggån. Risken gäller både befintliga bostäder och planerade. Resultatet av de nya kunskaperna är att större områden än tidigare runt kommunens åar och sjöar bör undantas från bebyggelse. Om byggnation ändå sker i ett riskområde bör skyddsåtgärder vidtas. Enligt länsstyrelsen (Länsstyrelserna i Värmlands och Västra Götalands län, 2011) bör permanentbostäder och samhällsviktig verksamhet undvikas inom det beräknade 200-årsflöde, se figur 9:6 a-b.

Det är viktigt att exploatering inte sker i områden som kan påverkas vid extrema flöden och som ingår

i svämplan, dvs översvämningssområden längs vattendrag som är viktiga för att stoppa upp höga flöden samt för vattenrening. Det är också viktigt att nya vägdragningar inte påverkar vattnets flöde eller vandringsmöjligheter för vattenlevande djur.

Planering av nya områden för verksamheter eller blandad bebyggelse som hamnar inom riskområde för översvämning (200- och 100-årsflöde) enligt figur 9:6 a-b, ska föregås av detaljerade översvämningsskarteringar och utredningar av ev skyddsåtgärder som bör vidtas för att möjliggöra en ev lokalisering. Dessa ska redovisas i detaljplan eller som underlag för lokaliseringsprövning i samband med bygglov.

För att uppnå en mer hållbar anpassning till klimatförändringar är det viktigt att se över behovet av översiktliga karteringar för ytterligare vattendrag. Vid analyser av översvämningssrisker och ev åtgärder är det viktigt att utgå från ett avrinningsområdesperspektiv helst i samarbete med övriga kommunerna i vattendragens avrinningsområden.

ÖVERSVÄMNINGSSRISKER FRÅN SPILL- OCH DAGVATTEN

Även om ett planområde inte ligger i ett riskområde för översvämning kan området drabbas av översvämningar om spill- och dagvattenhanteringen är bristfällig. Besvärliga avlopps- och dagvattenförhållanden är ett skäl till att ett område kan vara olämpligt att



Figur 9:5 Länsstyrelserna arbetar aktivt med underlag för klimatanpassning för den fysiska planeringen. Källa: Länsstyrelserna i Värmlands och Västra Götalands län, 2011. Länsstyrelserna i Västra Götaland och Hallands län, och Vattenmyndigheten Västerhavet, 2012



ÖP MARK

ÖVERSVÄMNING - NO

100 och 200-årsflöden med simulerad klimatpåverkan

Teckenförklaring

VISKANS AVRINNINGSGOMRÅDE

- 100-årsflöde med simulerad klimatpåverkan
- ÖV Områden med risk för översvämning och höga vattenstånd (PBL 2:3) - 200-årsflöde med simulerad klimatpåverkan

Källa: Klimatanpassning av Viskans avrinningsområde, Länsstyrelsen i Västra Götalands och Hallands län, juni 2012.

Figur 9:6a



ÖP MARK

ÖVERSVÄMNING - SV

100 och 200-årsflöden med simulerad klimatpåverkan

Teckenförklaring

VISKANS AVRINNINGSGOMRÅDE

- 100-årsflöde med simulerad klimatpåverkan
- ÖV Områden med risk för översvämning och höga vattenstånd (PBL 2:3) - 200-årsflöde med simulerad klimatpåverkan

Källa: Klimatanpassning av Viskans avrinningsområde, Länsstyrelsen i Västra Götalands och Hallands län, juni 2012.

Figur 9:6b

bebygga. Områden som ofta får problem med detta är de som inte har separerade system för dag- och spillvatten. Vid för stora mängder dagvatten sker läckage till spillvattenledningar som då blir överfulla och bräddning uppstår. I sådana områden behöver förbättringsåtgärder vidtas innan bebyggelse anläggs.

Det förekommer problem med dagvattenhanteringen på många platser i kommunen, bl a då många äldre fastigheter har sin dränering påkopplad till spillavloppet. Vidare finns det en del takavlopp samt hårdgjorda ytor som påverkar spillavloppet.

När nya områden bebyggs ökar andelen hårdgjorda ytor och därmed minskar dagvattnets möjlighet att infiltrera naturligt i marken. Utan lämplig fördröjning och avledning av dagvattnet i området ökar risken för översvämning och vidare skador på bebyggelsen både inom området och i lägre liggande områden längre bort. Användning av genomsläppliga markbeläggningar är ett sätt att skapa möjligheter för dagvattnet att infiltrera lokalt om marken är lämplig för infiltration. Utsläpp, avlopp eller dagvattenavrinning från ny bebyggelse eller andra åtgärder får aldrig påverka vattenkvaliteten i berörda sjöar, vattendrag eller grundvattenförekomster, se kapitel 8.5 *Vattenförsörjning*.

För att hitta så optimala dagvattenlösningar som möjligt är det viktigt att hantera dagvattenfrågor tidigt i planeringsprocessen. Dagvattensituationen bör bli styrande vid lokaliseringsprövning och lämplighetsbedömning. Eftersom dagvatten kan ge upphov till översvämningar är det viktigt att dagvattenutredning tas fram, och hantering och ansvar redovisas tydligt vid detaljplanering och bygglovsprövning.

Risken för översvämningar är ett kriterium för kommunens lämplighetsprövning enligt PBL 2:3. Länsstyrelsen kan pröva och upphäva kommunens beslut att anta en detaljplan med hänsyn till risken för översvämningar. Se vidare kapitel 9.1 *Miljörisker* och kapitel 8.3 *Teknisk infrastruktur* och 8.5 *Vattenförsörjning*.

PÅVERKAN PÅ DRICKSVATTENFÖRSÖRJNINGEN

Ett av de största hoten för den framtida vattenförsörjningen är ett förändrat klimat. Konsekvenserna för dricksvattenförsörjningen kan bli stora. Kvaliteten på råvattnet i både yt- och grundvattentäkter riskerar att försämrans i och med ökad förorenings-spridning. Risken för avbrott och förorening av dricksvattnet ökar med ökade risker för översvämningar, skred och ras. Se vidare kapitel 9.1 *Miljörisker*.

Vid planering av lokalt omhändertagande av dagvatten ska hänsyn tas till vattenskyddsområden och ev föroreningar från tidigare markanvändning för att undvika att oönskade ämnen sprids vidare till vattendrag eller vattentäkter (ÅF 2015b).

EROSION, RAS, SKRED

Erosionen längs vattendrag och sjöstränder påverkar såväl naturområden som den bebyggda miljön. Påverkan är både direkt, genom skador eller förlust av mark eller byggnader samt indirekt genom restriktioner för markanvändning, transporter etc. Erosion i vattendrag innebär också sedimenttransporter som kan få större konsekvenser än själva erosionsangreppet eftersom sedimenten, medföljande grenar och andra fasta föremål kan avsättas nedströms och bl a sätta igen trummor. Därmed kan problem med översvämningar och ytterligare skador uppstå. Många naturolyckor i form av skred eller ras har initialt startat med erosionsangrepp.

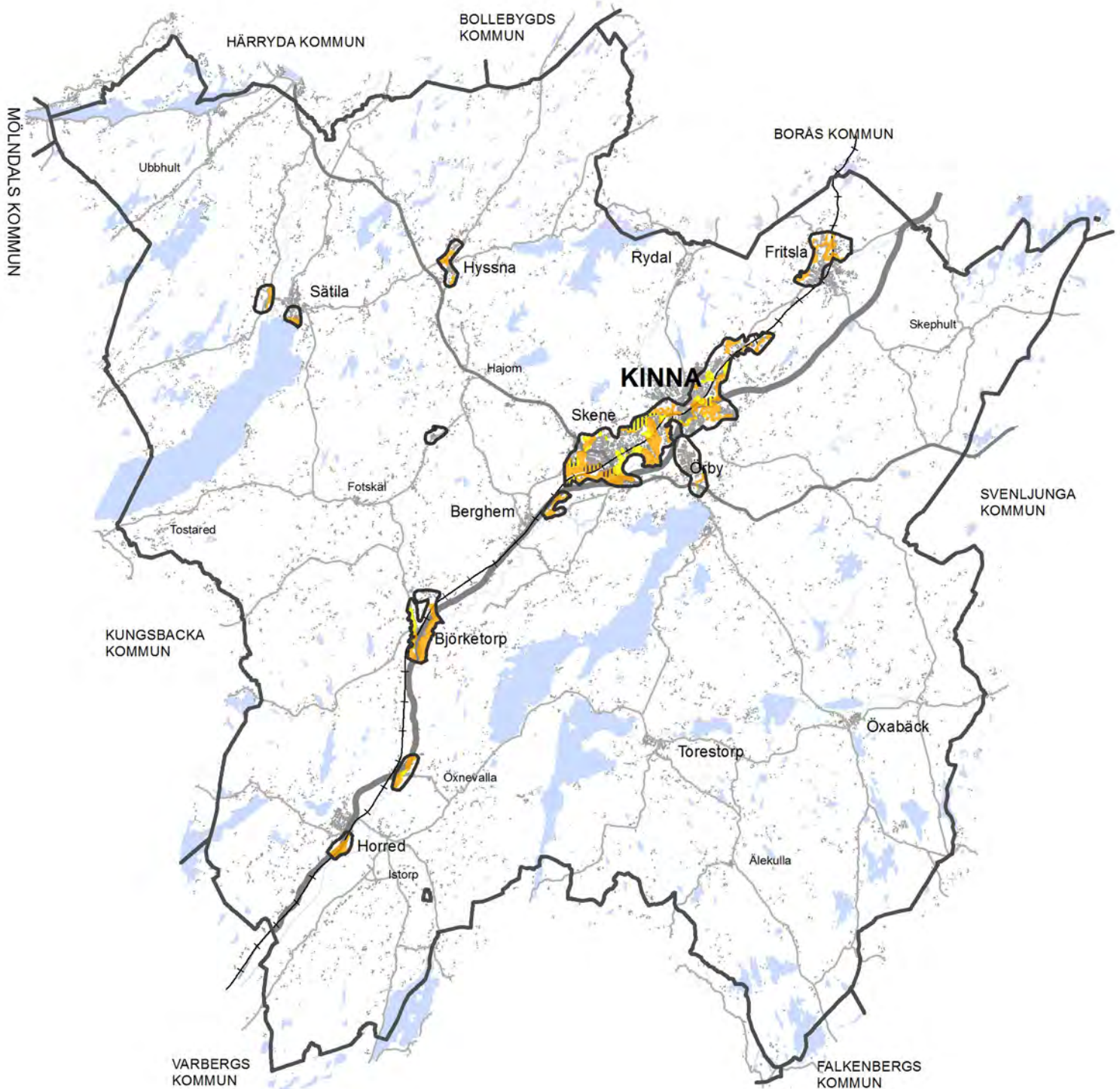
Klimatförändringarna har under de senare åren medfört kraftigare nederbörd med ökad erosionsbenägenhet och skredrisk som följd. Mark är en av de svenska kommuner där det största antalet spontana skred inträffar. Områden med risk för spontana skred finns i första hand längs de större vattendragen Viskan och Häggån. En översiktlig stabilitetskartering gjordes av Räddningsverket år 2000-2001 för bebyggda områden i Mark, se figur 9:7 a-b.

Karteringen resulterade i ett förslag för fortsatt arbete. I detta förslag fanns sju områden i kommunen där detaljerad utredning skulle prioriteras och utföras snarast:

- Viskabacka (villor och gård vid viskan)
- Björketorp (område vid växthus längs Viskan)
- Björketorp (bebyggelse vid ravinen vid Vävaregården)
- Hyssna (bebyggelse vid Surtan)
- Skene (bostadsområdet Heden)
- Skene (Hedboområdet)

Därefter upprättades en riskvärdering 2007 där områdena analyserades. Detaljerade stabilitetsutredningar gjordes dock inte utan detta arbete återstår. Tre områden prioriteras högre än de andra när det gäller att upprätta en detaljerad stabilitetsutredning: båda områdena i Björketorp samt området i Viskabacka. Utredningar för dessa områden bör upprättas så snart som möjligt, som ett viktigt underlag för den fortsatta planeringen.

Enligt kartering och värdering är skredrisken i Mark som störst mellan Kinna och Horred, se figur 9:7 a-b. I centralorten riskerar flertalet verksamheter och bostäder att påverkas. I några av riskområdena har det vidtagits åtgärder. Det finns även risk för skred i Fritsla, Hyssna och Sätilla där mer detaljerade geotekniska utredningar kommer att behövas vid exploatering. För att skydda befintlig bebyggelse är det viktigt att kontinuerliga riskvärderingar fortsätter att göras och att skyddsåtgärder vidtas successivt efter genomförda bedömningar och prioriteringar. Framtida bebyggelse bör undantas från riskområden.



Teckenförklaring

ÖVERSIKTLIG STABILITETSKARTERING

Källa: Statens Räddningsverk/GF Konsult 2000-10-27, rev 2001-05-22

Den översiktliga stabilitetskarteringen har ritats av digitalt från originalkartor i skala 1:5000 med vagt kartunderlag. Vid närmare studie, se kartor i original.

- Område som tidigare klassats som tillfredsställande stabila eller förstärkts men som nu gällande anvisningar av Skredkommissionen ej följts. Översynen av tidigare utredningar och stabiliserande åtgärder rekommenderas.
- Område där översyn av tidigare utredningar och stabiliserande åtgärder bedöms som speciellt angeläget.
- Område som översiktligt ej kan klassas som tillfredsställande stabilt eller otillräckligt utrett. Detaljerad utredning rekommenderas.
- Område där detaljerad utredning bedöms som speciellt angeläget.
- Gräns för kartering

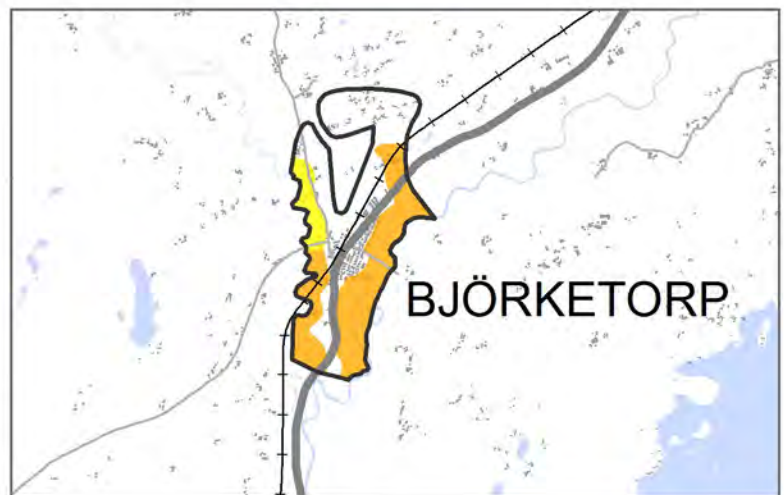
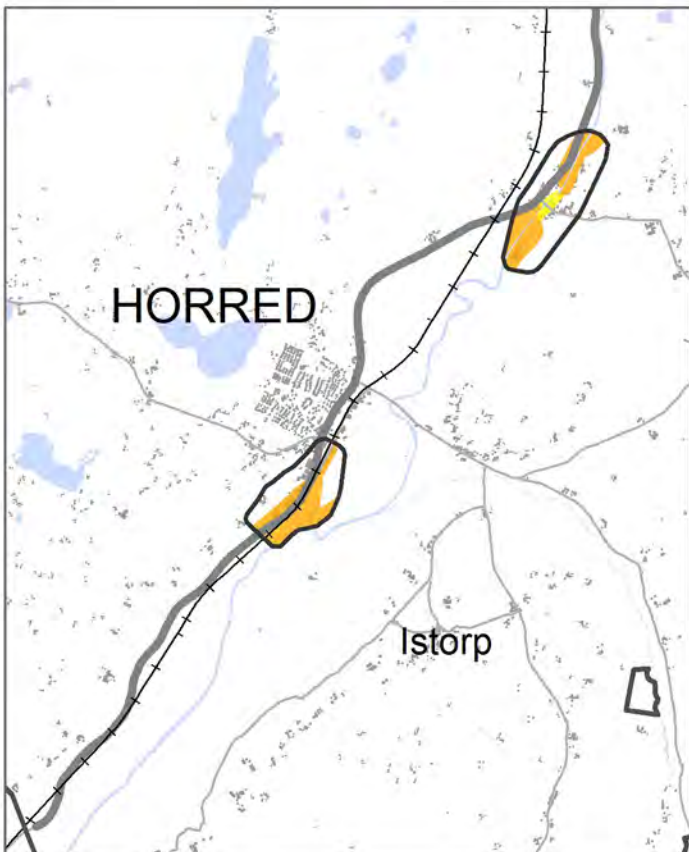
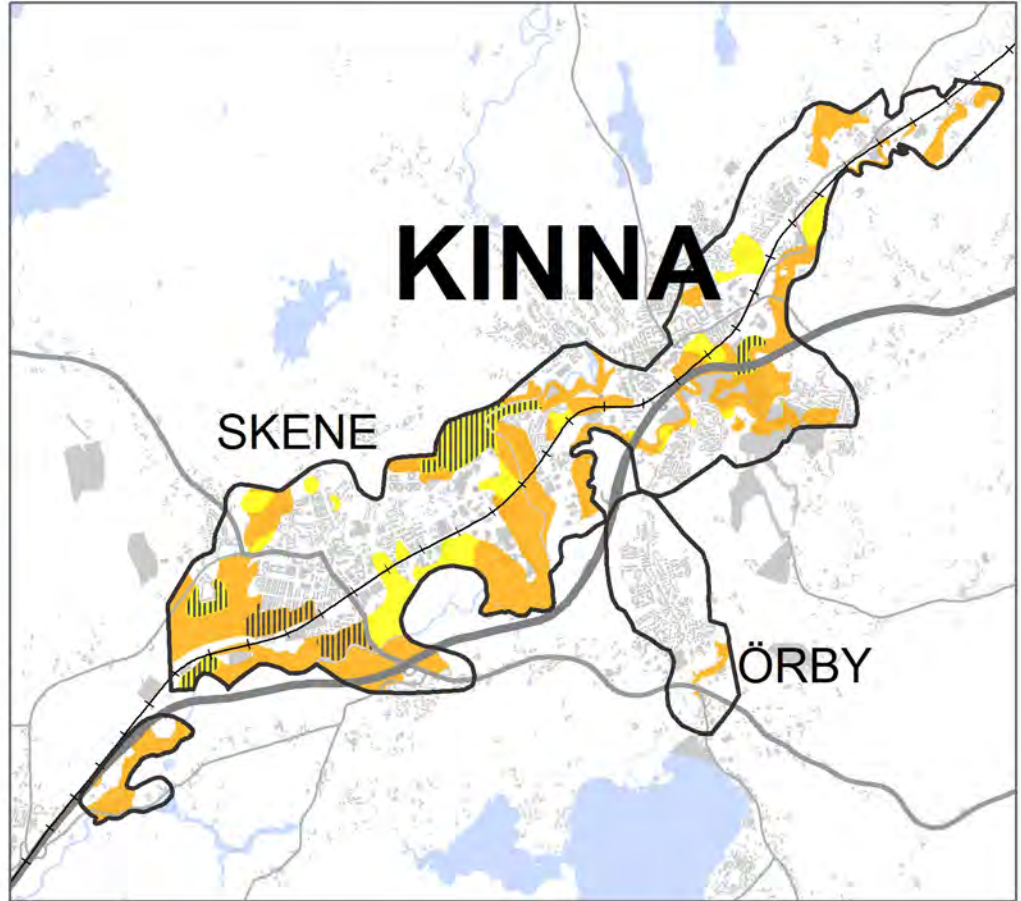
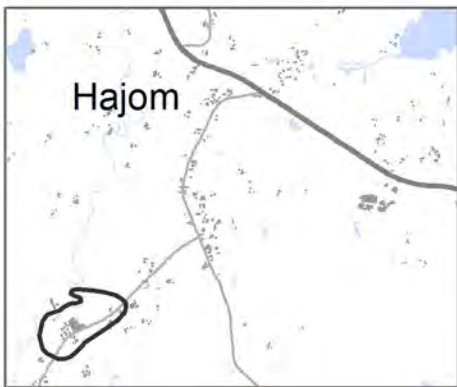
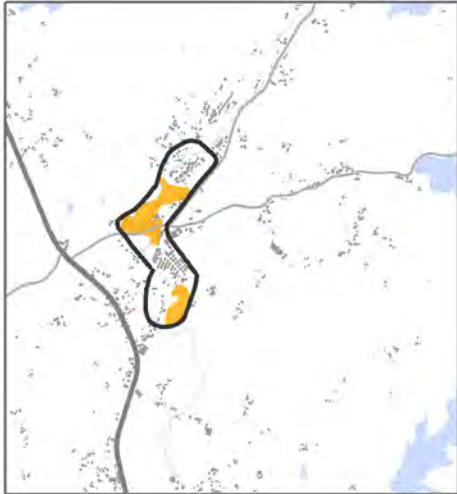
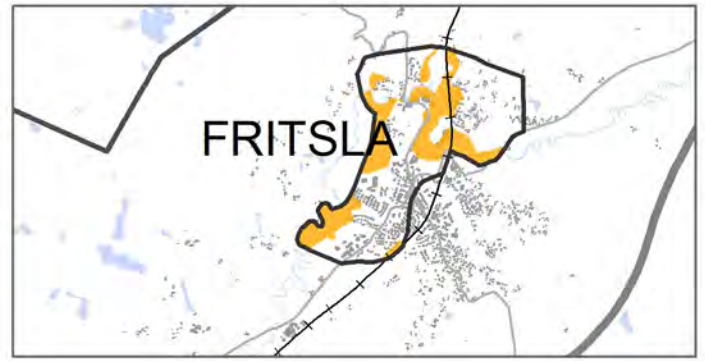
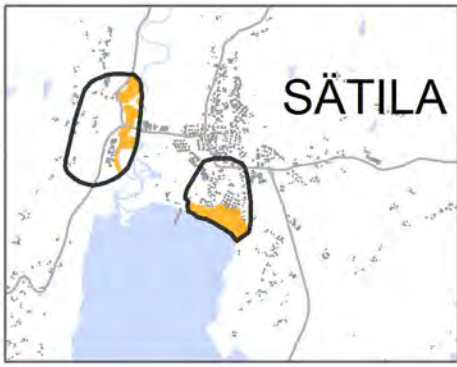
ÖP MARK

EROSION, RAS OCH SKRED

0 2 4 6 8 km
Skala 1:225 000

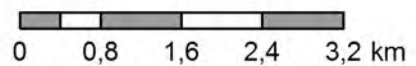


Figur 9:7a.



ÖP MARK

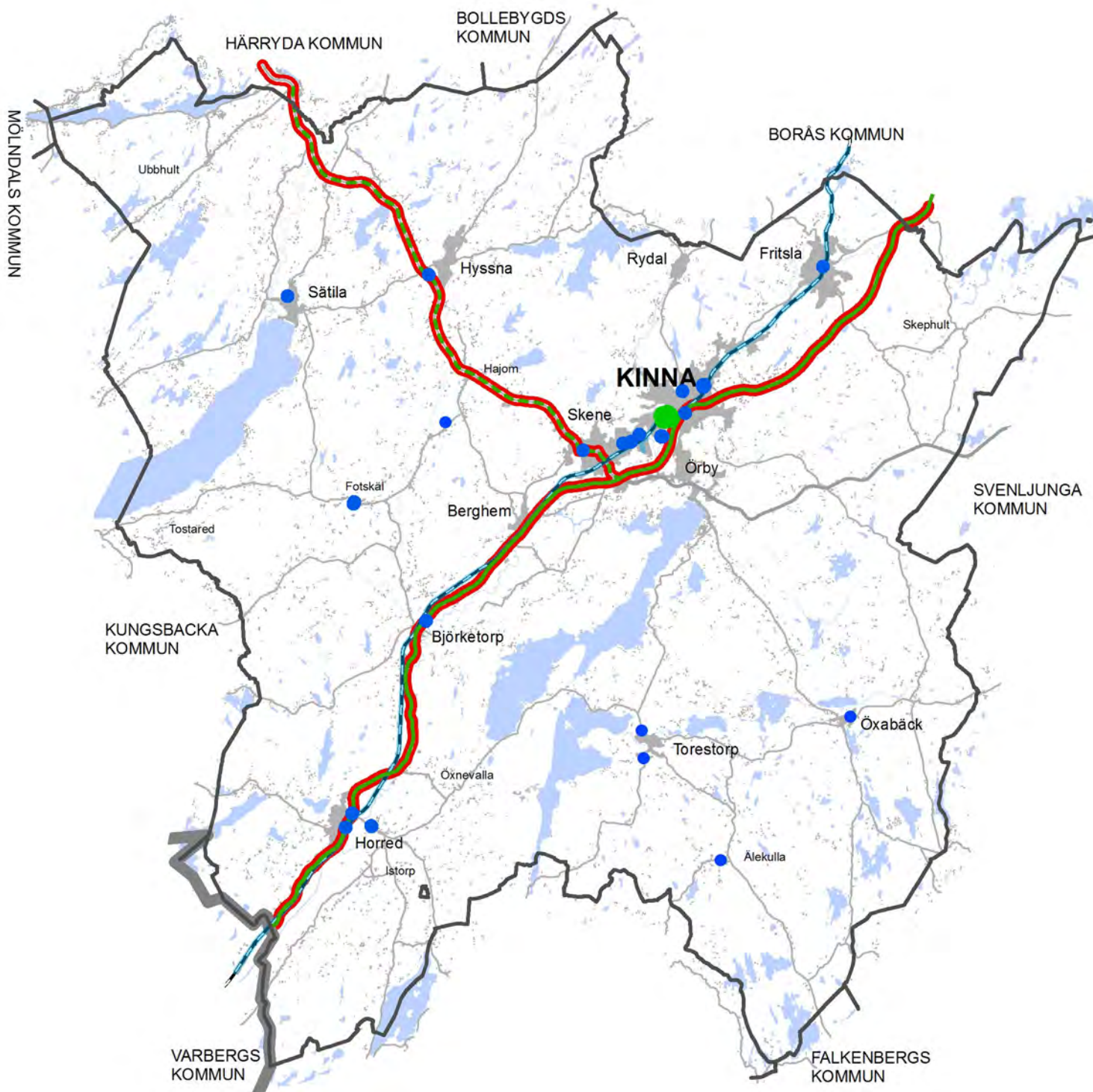
EROSION, RAS OCH SKRED -
INZOOMNINGAR



Skala 1:75 000

Figur 9:7b





Teckenförklaring

- Drivmedelsstationer
- Verksamhet som omfattas av Lagen om skydd mot olyckor (LSO)
- Ringhals, inre beredskapszon

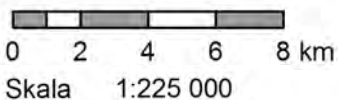
REKOMMENDERADE TRANSPORTVÄGAR FÄRLIGT GODS

- Primär transportväg
- Sekundär transportväg
- Avstånd 150 meter från transportvägar för farligt gods, primär och sekundär transportväg.

- Järnväg
- Avstånd 30 meter från järnvägens spår mitt där bebyggelse ej bör tillkomma.

ÖP MARK

TEKNISKA OLYCKSRISKER



Figur 9:8.

9.3 Tekniska olycksrisker

LAGEN OM SKYDD MOT OLYCKOR

Farlig verksamhet enligt Lagen för skydd mot olyckor (LSO) kapitel 2 § 4, bedöms sådana verksamheter vara som kan innebära fara för att en olycka ska orsaka allvarliga skador på människor eller miljön. I Mark finns det endast en LSO-verksamhet där mer än 50 ton gasol förvaras. Det krävs ett skyddsavstånd på minst 25-100 meter från gasolcistern i storlek 10–100 m³ (SÄIFS 2000:4 tabell 5.1). Vid plan och bygggärenden inom ett utredningsavstånd på 100 meter från verksamheten bör därför lämpligt skyddsavstånd utredas närmare.

TRANSPORT AV FARLIGT GODS

Farligt gods är ett samlingsbegrepp för ämnen och produkter, som har sådana farliga egenskaper att de kan skada människor, miljö, egendom och annat gods. Farligt gods delas in i olika klasser beroende på vilken typ av fara som ämnet kan ge upphov till.

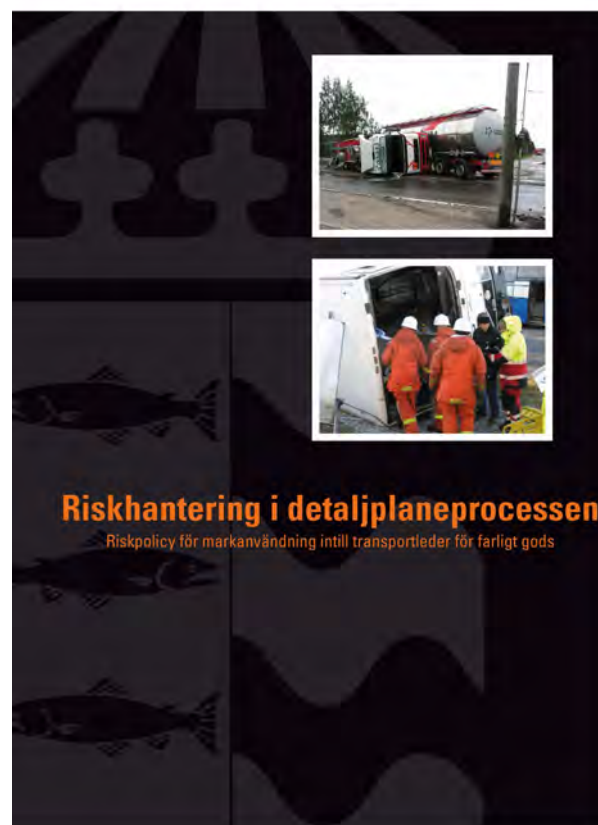
I Mark hänvisas genomgående trafik med transporter av farligt gods till väg 41 och väg 156. Väg 41 är rekommenderad primär väg och väg 156 är rekommenderad sekundär väg. Det innebär risk för bebyggelse och vattentäkter längs med vägarna. Det är viktigt att vägstandarden på dessa vägar är god så att olyckor kan undvikas. Väg 156 genom Skene och samtliga av centralortens vattenskyddsområden saknar restriktioner för transporter av farligt gods, vilket bör åtgärdas. Förbifart Skene är en viktig länk för att transporter av farligt gods genom bostadsområden ska minska, se Marks kommun, 2010b.

Viskadalsbanan är av riksintresse för omledning av godstrafik vid planerade avbrott och vid akuta händelser. Farligt gods kan förekomma bland gods-transporterna. Skene är en av mötesstationerna på Viskadalsbanan och av stor betydelse för kapaciteten på banan. Bebyggelse bör normalt inte tillkomma inom 30 meter från Viskadalsbanans spårmitt.

Länsstyrelsens policy "Riskhantering i detaljplane-processen" (Länsstyrelserna i Skåne, Stockholms och Västra Götalands län, 2006) bör tillämpas vid behov i det fortsatta planeringsarbetet, se figur 9:9. I denna anges att riskhanteringsprocessen bör beaktas vid framtagandet av detaljplaner inom 150 meter från en farligt godsled. Tre zoner utan fasta avstånd anges också: I zon A, närmast vägen/järnvägen, hamnar mindre personintensiv användning, som t ex parkering, odling, friluftsområde; i zon B, kontor, industri, lager, tekniska anläggningar; och i zon C bostäder, samhällsviktiga verksamheter etc. Vilka avstånd och ev behov av skyddsåtgärder bör utredas i varje unikt fall. I detaljplaner inom 150 meter från en farligt godsled ska tillräcklig riskhänsyn kring rekommenderade transportleder för farligt gods tas utifrån de förhållanden som råder i planområdet.

DRIVMEDELSSTATIONER

Det finns ett tjugotal allmänna drivmedelsstationer (bensinstationer) i kommunen. Utöver det finns det företag och jordbrukare som har egna cisterner. Rekommenderat skyddsavstånd för drivmedelsstationer är 100 meter (Boverket 1995). Detta skyddsavstånd är framtaget med hänsyn till flera parametrar än bara explosionsrisk, t ex långtidspåverkan från lukt och buller.



Figur 9:9. Länsstyrelsernas policy för riskhantering i detaljplane-processen (Länsstyrelserna i Skåne, Stockholms och Västra Götalands län 2006)

9.4 Sociala risker

INLEDNING

Fysiska och tekniska risker som t ex översvämningar, skred och bränder har samhället relativt stor vana att hantera och försöka förebygga. För att få en helhetsbild över de risker som finns är det viktigt att i över- siktsplaneringen också ta hänsyn till sociala riskfak- torer. Detta är ett ganska utforskat område och det kan vara svårt att definiera eller förebygga de sociala riskerna inom samhällets planprocess.

Det är ett allmänt intresse enligt PBL 2:3 att lokalise- ra och utforma bebyggelsen så att den ur social syn- punkt främjar goda livsmiljöer, som är tillgängliga och användbara för alla samhällsgrupper. Inom den fysiska planeringen är det framför allt genom att ver- ka för helhetssyn, variation, samband och inflytande i planprocessen som man kan påverka detta arbete, se vidare kapitel 8.1 avsnitt Social hållbarhet.

Planeringen ska också verka mot uppkomst och spridning av olyckor (PBL 2:6), vilket bl a omfattar oönskade händelser till följd av så kallade sociala ris- ker i samhället. Planering för att främja goda sociala livsmiljöer samverkar i hög grad med planering för att motverka sociala risker.

Ett första steg är att försöka identifiera de sociala ris- kerna som en del av kommunens risk- och sårbar- hetsanalys (RSA). Kommunala risk- och sårbarhets- analyser ska enligt *Lag (2006:544) om kommuners och landstings åtgärder inför och vid extraordinära händelser i fredstid och höjd beredskap* (LEH) upprä- tatas en gång per mandatperiod och revideras vid be- tydande förändringar.

Identifiering av sociala riskfaktorer i kommunernas RSA har intensifierats under senare år, bl a genom länsstyrelsens arbete med *Västra Götalandsmodel- len – sociala risker* (Länsstyrelsen Västra Götaland 2013).

VÄSTRA GÖTALANDSMODELLEN – SOCIALA RISKER

Enligt Västra Götalandsmodellen, se figur 9:10, defi- nieras en social risk som sannolikheten för oönska- de händelser, beteenden eller tillstånd med ursprung i sociala förhållanden och som har negativa kon- sekvenser för det som bedöms vara skyddsvärt. De skyddsvärden som identifieras är:

- Demokrati och mänskliga rättigheter
- Väl fungerande samhällsfunktioner
- Fysiskt och socialt tryggt miljö
- Hälsa, fysisk och psykisk trygghet, samt ekono- misk trygghet.

Vidare identifieras i Västra Götalandsmodellen ett

antal sociala riskfaktorer som kan leda till oönskade sociala risker:

- Social, ekonomisk och politisk marginalisering och ekonomiska skillnader
- Utanförskap (stigmatisering och alienation)
- Otrygga uppväxtförhållanden
- Ohälsosamma levnadsvanor
- Bristande utbildning
- Samhällets bristande finansiella, materiella eller personella resurser

Ur ovanstående riskfaktorer kan man särskilt upp- märksamma två områden där den fysiska miljön och samhällsplaneringen kan förstärka eller motverka de sociala riskerna:

- Marginalisering och utanförskap
- Osäkerhet och otrygghet

MARGINALISERING OCH UTANFÖRSKAP

Marginalisering och utanförskap, kan upplevas både på individ- och gruppnivå, och hänger samman med faktorer såsom *segregation* och *bristande tillgänglig- het* men också att *inte bli lyssnad på* eller att *inte kunna påverka sin livsmiljö*.

Med segregation menas att människor i olika socio- ekonomiska grupper bor och verkar mer eller mind- re fysiskt åtskilda från varandra. En ökad segregation kan medföra starkare sociala spänningar med åtföl- jande misstro mot samhällets institutioner och nor- mer. Detta innebär att kriminalitet, missbruk och po- litisk extremism kan öka, vilket i sin tur kan generera olyckor, våld och självmord.

Segregation är motsatsen till integration som be- handlas i kapitel 8.1 avsnitt *Social hållbarhet*. Segre- gation motverkas genom fysisk integration mellan olika stadsdelar, t ex att barriärer överbryggs, genom ett blandat och varierat bostadsutbud, genom jämlik tillgång till kommunal och kommersiell service, in- frastruktur och kollektivtrafik och genom aktiv dia- log med olika socioekonomiska grupper i samhälls- planeringen.

Bristande tillgänglighet handlar liksom segrega- tion om åtskillnad men snarare på individnivå, där människor i olika livssituationer inte har full tillgång till samhällets olika delar, och inte fritt kan välja bo- stad, arbetsplats, transportmedel eller få tillgång på information på grund av t ex funktionshinder, arbets- löshet, ålder, språk etc. Bristande tillgänglighet är framför allt ett hot mot individens fysiska och psy- kiska hälsa, skapar otrygghet och kan vara ett hot mot t ex försörjningsförmågan. På samma sätt som segregation kan det i förlängningen generera olyck-

or, våld och självmord. Bristande tillgänglighet motverkas genom fysiska tillgänglighetsåtgärder, genom ett blandat och varierat bostadsutbud och genom att information tillgängliggörs för olika mottagare.

Att påverka sin livsmiljö och att bli lyssnad på, kan handla både om att bli tillfrågad och att få reella möjligheter att påverka t ex en detaljplan eller ett ombyggnadsförslag. Det kan också vara så att man rent formellt får tycka till, men att man antingen inte känner till det eller upplever att det är alltför krångligt eller utlämnande att lämna synpunkter. Inom samhällsplaneringen är det därför viktigt att utveckla formerna för både de formella och de informella samrådsprocesserna för att fördjupa dialogen med olika berörda, inte minst med grupper och individer som inte självmant brukar delta i samråd.

OSÄKERHET OCH OTRYGGHET

Att man känner osäkerhet och otrygghet i ett samhälle beror på många olika faktorer som ligger utanför den fysiska planeringens påverkansmöjlighet, men samhällsplaneringen kan på olika sätt förstärka eller motverka både den faktiska och den upplevda osäkerheten och otryggheten. Brott eller hot om brott kan dels *försvåras* i den fysiska miljön, dels *förebyggas* genom olika aktiviteter.

Trygghet och säkerhet främjas av *levande miljöer och*

befolkade rum varför en strävan bör vara blandade bebyggelsemiljöer med bostäder, arbetsplatser, kultur mm som är befolkade både under dagen och på kvällen. Rörelser inom och mellan området bör koncentreras till ett gemensamt *huvudstråk* för gående, cyklar, bilar och andra fordon. *Överskådlighet och synlighet*, där det senare förutsätter god belysning, bör eftersträvas inom bebyggelseområden. Detta är särskilt viktigt kring allmänna platser som torg, mötes- och hållplatser samt längst de stråk som människor rör sig dagligen. (Räddningsverket 2004)

En viktig del av detta är att arbeta förebyggande för att förhindra brott i olika miljöer, i *aktiv dialog* med t ex invånare, bostadsföretag, polis, invånare och föreningar. Ett sätt att arbeta förbyggande är genom så kallade *trygghetsvandringar* i befintliga bostadsområden. Arbetet går ut på att en grupp människor med olika bakgrund och infallsvinklar (ålder, etnicitet, boende, näringsidkare, polis, räddningstjänst, bostadsbolag, vaktmästare etc) tillsammans gör en inventering i ett avgränsat område. Oftast bedrivs arbetet reaktivt med innebörden att olika problem som skadegörelse, våld, otrygghet för boende mm redan förekommit i området. Utifrån inventeringarna sammanställs åtgärdslistor som sedan ligger till grund för investeringar och upprustning i området. Trygghetsvandringar görs regelbundet i olika orter i kommunen.

Figur 9:10. Skyddsvärden, sociala riskfaktorer och sociala risker, enligt Västra Götalandsmodellen – sociala risker i risk och sårbarhetsanalyser. Källa: Länsstyrelsens i Västra Götalands län 2013.

SKYDDSVÄRT		RISKFaktorER	RISKER
Värden	Demokrati och mänskliga rättigheter	• Social, ekonomisk och politisk marginalisering och ekonomiska skillnader	HÄLSA <ul style="list-style-type: none"> • Missbruk • Ohälsa – psykisk och fysisk
System	Väl fungerande samhällsfunktioner		
Miljö	Fysiskt och socialt tryggt miljö	• Utanförskap (stigmatisering och alienation)	SÄKERHET & TRYGGHET <ul style="list-style-type: none"> • Skadegörelse • Stöld och rån (tillgrepp) • Hot och våld • Hatbrott • Otrygghet
Människa	Fysisk och psykisk hälsa	• Otrygga uppväxtförhållanden	
	Fysisk och psykisk trygghet	• Ohälsosamma levnadsvanor	FÖRSÖRJNING <ul style="list-style-type: none"> • Ej möjlighet till egen försörjning
	Ekonomisk trygghet	• Bristande utbildning	
		• Samhällets bristande finansiella, materiella eller personella resurser	FUNGERANDE SAMHÄLLSFUNKTIONER <ul style="list-style-type: none"> • Systemhotande och organiserad brottslighet • Sociala konflikter med våldsinslag • Politiska konflikter med våldsinslag • Bristar i samhällsfunktioner

9.5 Krisberedskap

KRISBEREDSKAP

Samhällets beredskap bygger i hög grad på att kommunerna har en grundläggande robusthet och en förmåga att hantera kriser och störningar. Vad kommunen har för uppgifter inom krisberedskapsområdet regleras i Lag om kommuner och landstings uppgifter inför och under extraordinära händelser i fredstid och höjd beredskap (SFS 2006:544) och "Kommunöverenskommelsen".

Mark ska vara en trygg och säker kommun för människor som bor, vistas och verkar i kommunen. Fokus i Marks kommuns krisberedskap ligger på händelser som utgör eller kan eskalera till samhällsstörningar av olika slag. Det handlar främst om hän-

delser som innebär att grundläggande värden hotas eller som kan leda till att kommunens verksamhet utsätts för stora störningar och inte kan fullföljas gentemot allmänheten.

RISK- OCH SÅRBARHETSANALYS

För att identifiera möjliga risker och förutsättningar att hantera dessa bl a i den fysiska planeringen, är det angeläget att arbetet med att revidera risk- och sårbarhetsanalysen (Marks kommun 2004a) prioriteras. Den bör omfatta hela kommunen och behandla såväl miljörisker, klimatrisker, tekniska olycksrisker som sociala risker. Denna ska därefter uppdateras en gång varje mandatperiod.

REFERENSER

Många av referenserna nedan går att hitta som pdf-dokument på Internet.

- Avfall Sverige, 2012. *Avfall Sveriges deponihandbok. Reviderad handbok för deponering som en del av modern avfallshantering*. Rapport D2012:02.
- Banverket, 2007a. *Förstudie Bollebygd-Borås*. Beslutshandling.
- Banverket, 2007b. *Järnvägsutredning/MKB. Kust till kustbanan. Delen Mölnlycke-Rävlanda/Bollebygd*. Beslutshandling.
- Banverket, 2009. *Järnvägen i samhällsplaneringen*. Underlag för tillämpning av miljöbalken och plan- och bygglagen.
- Boberg, Sven. 2015. *När gäller förordningen (2015:216) om trafikbuller vid bostadsbyggande? Vilka skillnader finns i förhållande till Boverkets allmänna råd 2008:1 och vad gäller för pågående ärenden? - analys*. JP Infonet, 2015-05-11.
- Bollebygds, Härryda och Marks kommuner, 2012. *Vision för BoHäM*. Undertecknad av kommunstyrelsernas ordföranden och vice ordföranden 2012-08-27.
- Borås stad, 2009. *Riktlinjer för trafikbuller. Utgångspunkt vid planering och byggande av bostäder i Borås Stad*. Antagen av Kommunfullmäktige 2009-12-17.
- Boverket m fl, 1995. *Bättre plats för arbete. Planering av arbetsområden med hänsyn till miljö, hälsa och säkerhet*. Boverket, Naturvårdsverket, Räddningsverket & Socialstyrelsen. Allmänna råd 1995:5.
- Boverket, 2004. *Bättre plats för arbete. Planering av arbetsområden med hänsyn till miljö, hälsa och säkerhet*. Allmänna råd 1995:5, Upplaga 2.
- Boverket, 2007a. *Jämna steg. Checklista för jämställdhet i fysisk planering*.
- Boverket, 2007b. *Förändringar av bostadsbeståndets fördelning på hustyper, ägarkategorier och upplåtelseformer 1990-2007*.
- Boverket, 2008a. *Buller i planeringen – planera för bostäder i områden utsatta för buller från väg- och spårtrafik*. Allmänna råd 2008:1.
- Boverket, 2008b. *Bra dialog ger bra resultat Kommunala översiktsplaner och regionala utvecklingsprogram*.
- Boverket, 2008c. *Landsbygd i förändring*.
- Boverket, 2009a. *Framgångsfaktorer för översiktsplaneringen*.
- Boverket, 2009b. *Bygg för morgondagens klimat. Anpassning av planering och byggande*.
- Boverket, 2009c. *Klimatanpassning i planering och byggande – analys, åtgärder och exempel*.
- Boverket, 2009d. *Faktaunderlag – flygbuller i planeringen*. Regeringsuppdrag om vägledning angående lokalisering av bostäder i områden utsatta för flygbuller.
- Boverket, 2009e. *Huvudmannaskap för allmän plats - En fråga om rådighet över mark och finansiering*.
- Boverket, 2009f. *Vindkraftshandboken*.
- Boverket, 2010a. *Boendeinflytande i praktiken*.
- Boverket, 2010b. *Socialt hållbar stadsutveckling - en kunskapsöversikt*.
- Boverket, 2010c. *Vidga vyerna. Planeringsmetoder för trygghet och jämställdhet*.
- Boverket, 2010d. *Plats för trygghet. Inspiration för stadsutveckling*.
- Boverket, 2010e. *Mångfunktionella ytor. Klimatanpassning av befintlig bebyggd miljö i städer och tätorter genom grönstruktur*.
- Boverket m fl, 2010f. *Magnetfält och hälsorisker*.
- Boverket, 2011a. *Vägledning för planering för och invid djurhållning*. Rapport 2011:6.
- Boverket, 2011b. *Rumslig utvecklingsplanering. Länken mellan regionalt tillväxtarbete och kommunal översiktsplanering*. Rapport 2011:3.
- Boverket, 2011c. *Regionala analyser av bostadsmarknaden 2011*. Rapport 2011:16.
- Boverket, 2012a. *Bostadsmarknaden 2012-2013 - med slutsatser från bostadsmarknadsenkäten 2012*.
- Boverket, 2012c. *Buller i planeringen*. www.boverket.se/planera/planeringsfragor/buller/. 2012-11-01.
- Ekonomifakta, 2015. *Näringslivets ekonomifakta, regional statistik*, Marks kommun. www.ekonomifakta.se, 2015-09-02. Svenskt Näringsliv.
- Energimyndigheten, 2012. *Vindkraftsstatistik 2012*, www.energimyndigheten.se.
- Energimyndigheten, 2013a. *Energiläget 2013*,
- Energimyndigheten, 2013b. *Beslut om riksentressen för vindbruk 2013*. Dnr 2010-5138, 2013-12-16.
- Falkenbergs kommun, 2012. *Översiktsplan för Falkenbergs kommun*. Samrådshandling. Förslag 2012-10-12. Planförfattare Pernilla Jacobsson.

Fojab, 2014. *Utvecklingsplan för del av Bollebygd, Härryda och Marks kommuner*. Förslag 2014-06-03. Framtagen av Fojab arkitekter på uppdrag av Bollebygd, Härryda och Marks kommuner.

Göteborgs stad m fl, 2011. *Resvaneunderökning 2011. Västsvenska paketet*. Göteborgsregionens kommunalförbund, Göteborgs stad, Region Halland, Trafikverket, Västra Götalandsregionen, Västtrafik. Utförande part: Göteborgs stad.

Göteborgsregionens kommunalförbund, 2008. *Strukturbild för Göteborgsregionen. En överenskommelse om hur vi tar ansvar för att den regionala strukturen är långsiktigt hållbar*.

Havs- och vattenmyndigheten. 2014. *Havs- och vattenmyndighetens samlade bedömning av områden av riksintresse för vattenförsörjningen*.

HUI, 2010. *Häriifrån till framtiden. Detaljhandeln i Sverige 2025*.

HUI 2012. *Handeln i Sverige*. www.hui.se, 2012-11-20.

Härryda kommun, 2011a. *Airport City. Program och konsekvenser*. Godkänt av kommunstyrelsen 2011-11-21.

Härryda kommun, 2011b. *Kollektivtrafikutredning*. Bilaga till Program för detaljplan Airport City. WSP 2011-05-05.

Härryda kommun, 2011c. Översiktlig studie av de regionala trafikeffekterna vid etablering av handel. Bilaga till Program för detaljplan Airport City. WSP 2011-05-05.

Härryda kommun, 2011d. Översiktlig studie av de regionala trafikeffekterna vid etablering av logistikverksamhet. Bilaga till Program för detaljplan Airport City. WSP 2011-05-05.

Jordbruksverket, SCB, 2013. *Jordbruksstatistik årsbok 2013 med data om livsmedel*.

Krisberedskapsmyndigheten, 2007. *Samhällstrender och krisberedskap. Kartläggning och analys av omvärldsbevakningen hos myndigheter med särskilt ansvar för krisberedskap*.

Luftfartsstyrelsen, 2008. *Luftfartens intressen. Principer för precisering av riksintresse och influensområden för flygplatser*. Rapport 2008:12.

Lundberg, Karin, 2010. *Förläggargårdar i Sjuhäradsbygden*. Västra Götalandsregionen Västtarvet.

Länsstyrelsen i Skåne län, 2006. *Hushållning med åkermark? Uppföljning av åkerexploatering i Skåne och Halland samt analys av planerad exploatering i Skåne*. Skåne i utveckling 2006:8.

Länsstyrelsens i Skåne län, 2009a. *Landsbygden i*

kommunens översiktsplan. En vägledning.

Länsstyrelsen i Skåne län, 2009b. *Dagvatten*. Plan-PM 1:1 2009-02-26.

Länsstyrelsen i Skåne län, 2008. *Bostadens yttre värden*.

Länsstyrelsen i Västernorrlands län, 2008. *Samrådsyttrande om lågstrålande områden i Örnsköldsviks kommun, en fördjupning av kommunens översiktsplan*. Dnr 401-10237-08.

Länsstyrelsen i Västra Götalands län, 2001. *Tysta områden i Västra Götalands län*. Publikation 2001:18.

Länsstyrelsen Västra Götalands län, 2006. Bilaga 1. *Landskapskaraktärsanalys av Västra Götaland*. Landsbygdsanalys Västra Götalands län. Rapport 2006:84.

Länsstyrelsen i Västra Götalands län, 2011a. *Hur ser det ut. Jämställdhetsintegrering i Västra Götalands läns kommuner*.

Länsstyrelsen i Västra Götalands län, 2011b. *Social hållbarhet*. Arbetet vid länsstyrelsen i Västra Götalands län 2011.

Länsstyrelsen Västra Götalands län, 2011c. *Klimatanalys för Västra Götalands län*. SMHI, rapport 2011-45.

Länsstyrelsen i Västra Götalands län, 2011d. *Landsbygdsprogram för Sverige*. Genomförandestrategi för Västra Götalands län. Reviderad i dec 2011.

Länsstyrelsen i Västra Götalands län, 2012. *Klimatanpassningsguide – en introduktion till klimatanpassning i Västra Götalands län*. Publikation 2012:03.

Länsstyrelsen i Västra Götalands län, 2013. *Västra Götalandsmodellen – Sociala risker i risk- och sårbarhetsanalyser – en vägledning*.

Länsstyrelsen i Västra Götalands län, 2015a. *Social hållbarhet inom fysisk planering och boende*. Uppdaterad 2015-04-02.

Länsstyrelsen i Västra Götalands län, 2015b. *Bostadsmarknadsanalys Västra Götalands län 2015*.

Länsstyrelsen i Västra Götalands län, 2015c. *Samrådsyttrande 2015-03-30*. Samråd om förslag till Tematiskt tillägg till översiktsplan – Landsbygdsutveckling i strandnära lägen, Marks kommun, Västra Götalands län.

Länsstyrelsen i Älvsborgs län, 1994. *Värdefulla odlingslandskap i Älvsborgs län*. Naturcentrum 1994:5.

Länsstyrelserna, 2011a. *Landsbygdsutveckling i översiktsplaneringen*. Slutrapport för pilotrapport 5. Samproduktion mellan länsstyrelserna i Kalmar, Jämtlands och Västernorrlands län.

- Länsstyrelserna, 2011b. *Riktlinjer för bostadsförsörjning med koppling till rullande översiktsplanering*. En rapport i pilotprojektet Kontinuerlig översiktsplanering i storstadsmiljö.
- Länsstyrelserna, 2012. *Klimatanpassning i fysisk planering*. Vägledning från länsstyrelserna.
- Länsstyrelserna i Skåne, Stockholms och Västra Götalands län, 2006. *Riskhantering i detaljplaneprocessen. Riskpolicy för markanvändning intill transportleder för farligt gods*. Faktablad 2006:000.
- Länsstyrelserna i Värmlands och Västra Götalands län, 2011. *Stigande vatten – en handbok för fysisk planering i översvämningshotade områden*.
- Länsstyrelserna i Västra Götalands och Hallands län, och Vattenmyndigheten Västerhavet, 2012. *Klimatanpassning Viskan. Konsekvenser av höga och låga flöden i Viskans avrinningsområde samt möjliga åtgärder*. Rapport 2012:55.
- Mark- och miljööverdomstolen, 2012. *Miljömål M 7022-11*. Dom 2012-04-27.
- Mark- och miljööverdomstolen, 2013. *Miljömål M 8236-12*. Dom 2013-01-24.
- Marks bostads AB, 2012. *Årsredovisning 2011*. Marks Bostads AB.
- Marks kommun, 1976. *Kulturhistorisk utredning 12. Häggåns dalgång*. I samarbete med Älvsborgs läns museiförening.
- Marks kommun, 1978. *Kulturhistorisk utredning 20. Sätilla och Tostareds socknar*. I samarbete med Älvsborgs läns museiförening.
- Marks kommun, 1984. *Byggnadsinventering nr 32. Socknarna Fotskäl, Hajom och Hyssna*. I samarbete med Älvsborgs länsmuseum.
- Marks kommun, 1988. *Berghem, Horred, Istorp, Skepjult, Surteby-Kattunga, Torestorp, Åleulla, Öxabäck och Öxnevalla socknar*. I samarbete med Älvsborgs länsmuseum.
- Marks kommun, 1990. *Centralorten Kinna. Fördjupad del av översiktsplan 90 för Mark*. Antagen av kommunfullmäktige 1990-06-26.
- Marks kommun, 1991a. *Horred. Fördjupad del av översiktsplan 90 för Marks kommun*. Antagen av kommunfullmäktige 1991-01-29.
- Marks kommun, 1991b. *Översiktsplan 90 för Mark*. Antagen av kommunfullmäktige 1991-06-25.
- Marks kommun, 1991c. *Översiktsplan för Marks kommun. Delen Fotskåls samhälle*. Antagen av kommunfullmäktige 1991-06-25.
- Marks kommun, 1991d. *Översiktsplan för Marks kommun. Delen Torestorps samhälle*. Antagen av kommunfullmäktige 1991-06-25.
- Marks kommun, 1991e. *Översiktsplan för Marks kommun. Delen Öxabäcks samhälle*. Antagen av kommunfullmäktige 1991-06-25.
- Marks kommun, 1991f. *Kulturmiljöprogram Marks kommun*. I samarbete med Länsstyrelsen Älvsborgs län och Älvsborgs länsmuseum.
- Marks kommun, 1995a. *Fritsla. Fördjupad del av översiktsplan 90 för Mark*. Antagen av kommunfullmäktige 1992-02-25 (utom område M) och 1995-03-28 (område M).
- Marks kommun, 1995b. *Björketorp. Fördjupad del av översiktsplan 90 för Mark*. Antagen av kommunfullmäktige 1995-03-28.
- Marks kommun, 1997. *Hyssna. Fördjupad del av översiktsplan 90 för Mark*. Antagen av kommunfullmäktige 1996-12-17.
- Marks kommun, 1998a. *Mark NV. Komplettering av översiktsplan 90 för Marks kommun*. Antagen av kommunfullmäktige 1997-12-16.
- Marks kommun, 1998b. *Aktualitetsförklaring översiktsplan 90 för Mark*. Inaktuellt och kommentarer. Antagen av kommunfullmäktige 1998-09-01.
- Marks kommun, 1999. *Åtgärdsprogram för kulturmiljöprogram "Bevara oss väl"*.
- Marks kommun, 2003. *Sätilla. Fördjupning av översiktsplan för Marks kommun*. Antagen av kommunfullmäktige 2003-10-21.
- Marks kommun, 2004a. *Risk- och sårbarhetsanalys för Marks kommun. Underlag för att skapa en trygg och säker kommun*. KF 2004-12-14, § 322.
- Marks kommun, 2004b. *Attraktiva boenden. En utredning om bostadspreferenser i Sjuhäradskommunerna samt Göteborg och Varberg*.
- Marks kommun, 2007. *Natur- och kulturmiljöinventering av Storåns dalgång i Marks kommun*. Peter Nolbrant och Kristina Wallman.
- Marks kommun, 2008. *Strukturplan för äldres trygghet i Marks kommun 2009-2018*.
- Marks kommun, 2009a. *Vision och mål för Marks kommun*. Antagen av kommunfullmäktige 2009-11-24.
- Marks kommun, 2009b. *Styrsystem för Marks kommun*. Antagen av kommunfullmäktige 2009-11-24.
- Marks kommun, (2009d) *Trafiksäkerhetsplan – Gång-, cykel- och mopedvägar i Marks kommun*. Antagen 2000, reviderad 2009.
- Marks kommun, 2010b. *FÖP Kinna Skene Örby. Fördjupning av översiktsplan för Marks kommun*. Anta-

gen av kommunfullmäktige 2010-09-21.

Marks kommun, 2010c. *Naturvårdsprogram för Marks kommun*. Miljö i Mark 2010:1. Antagen av kommunfullmäktige 2009-08-31.

Marks kommun, 2010d. *Riktlinjer för etablering av vindkraft i Marks kommun. Övergripande ställningsstagande till vindkraft*. Kommunstyrelsen 2010-02-01 § 2 och 2012-06-20 § 107.

Marks kommun, 2011a. *Mål och resultatplan 2012-2015 Budget*. Antagen av kommunfullmäktige 2011-11-24.

Marks kommun, 2011b. *Energiplan inklusive energi-effektiviseringsstrategi 2011-2020*. Marks kommun med åtgärdsförslag. Antagen av kommunfullmäktige 2011-10-27.

Marks kommun, 2011c. *Vardagslivskartläggning – en kunskapande process med medborgarsamverkan*. Underlagsrapport 2011:1 till översiktsplanen för Marks kommun.

Marks kommun, 2011d. *Inriktning i det fortsatta översiktsplanarbetet*. Antagen av kommunfullmäktige 2011-09-22.

Marks kommun, 2011e. *Landskapsanalys. En kommunövergripande beskrivning av landskapet*. Underlagsrapport 2011:2 till översiktsplanen för Marks kommun.

Marks kommun, 2011f. *Vindkraftsutredning*. Underlagsrapport 2011:3 till översiktsplanen för Marks kommun.

Marks kommun, 2012a. *Nulägesbeskrivning*. Underlagsrapport 2012:1 till översiktsplanen för Marks kommun.

Marks kommun, 2012b. *Revidering av riktlinjer för etablering av vindkraft i Marks kommun*. Kommunstyrelsen 2012-06-20 § 107.

Marks kommun, 2012c. *Förslag till beslut om bredbandsstrategi*. Kommunledningskontoret 2012-12-12 KS 2012-531 014-2.

Marks kommun, 2012d. *Årsredovisning – Vatten och avloppsförsörjningen*. Teknik och servicenämnden.

Marks kommun, 2013. *LIS-utredning*. Underlagsrapport 2013:1. Till översiktsplanen för Marks kommun.

Marks kommun, 2014. *Planprogram Ubbhult*. Samrådshandling 2014-09-19.

Marks kommun, 2015a. *Landsbygdsutveckling i strandnära läge. Tematiskt tillägg till översiktsplan*. Utställningshandling.

Marks kommun, 2015b. *Riktlinjer för respektavstånd mellan djurhållning och bostäder*. Antagna av plan-

och byggnadsnämnden 2015-05-13 och miljönämnden 2015-05-12.

Marks kommun, 2015c. *Attraktivitetsplan för Marks kommun*. Fojab arkitekter. Antagen av kommunfullmäktige 2015-12-03.

Marks kommun, 2016. *Lokala miljömål för Marks kommun*. Antagna av kommunfullmäktige 2011-11-05.

MSB, 2009. *Samhällsviktig verksamhet*. Definition av samhällsviktig verksamhet ur ett krisberedskapsperspektiv. Myndigheten för samhällsskydd och beredskap.

MSB, 2011a. *Att hantera översvämningsproblematik – inspirerande exempel*. Myndigheten för samhällsskydd och beredskap

MSB, 2011b. *Vägledning för risk- och sårbarhetsanalyser*. Myndigheten för samhällsskydd och beredskap.

MSB, 2011c. *Ett fungerande samhälle i en föränderlig värld - Nationell strategi för skydd av samhällsviktig verksamhet*. Myndigheten för samhällsskydd och beredskap.

Naturvårdsverket och Boverket, 2009. *Strandskydd – en vägledning för planering och prövning*. Handbok 2009:4.

Naturvårdsverket, 2002. *Naturvårdsverkets förteckning över fiskvatten som ska skyddas enligt förordningen (2001:554) om miljö kvalitetsnormer för fisk- och musselvatten*. NFS 2002:6.

Naturvårdsverket, 2008. *Naturvårdsverkets allmänna råd om riktvärden för flygtrafikbuller och om tillståndsprövning av flygplatser*. NFS 2008:6.

Naturvårdsverket, 2010. *Handbok om vattenskyddsområde*. Naturvårdsverket rapport 2010:5.

Naturvårdsverket, 2012. *Vindkraftens påverkan på människors intressen*. En syntesrapport. Rapport 6497. Vindval.

Naturvårdsverket, 2015a. *Riktvärden för ljud från vindkraft*. <http://www.naturvardsverket.se/Stod-i-miljoarbetet/Vagledningar/Buller/Buller-fran-vindkraft/buller-vindkraft-riktvarden/#>, 2015-06-04.

Naturvårdsverket, 2015b. *Ljud från vindkraftverk*. Reviderad utgåva av rapport 6241. Koncept. NV dnr 382-6897-07 Rv.

Niras, 2012. *Handeln i Falkenberg. Utvecklingen till år 2018*. Rapport, 2012-02-20.

Norconsult, 2009. *Vatten- och avloppsförsörjningsplan, Marks kommun*. Antagandehandling, 2009-11-02.

- Proposition 2008/09:93, *Mål för framtidens resor och transporter*. Betänkande 2008/09:TU14.
- Regeringskansliet, 2012a. *Landsbygdsprogram för Sverige*. Landsbygdsdepartementet. Version mars 2012.
- Miljödepartementet, 2012. *Svenska miljömål – preciseringar av miljö kvalitetsmålen och en första uppsättning etappmål*. DS 2012:23.
- Proposition 2008/09:93. *Mål för framtidens resor och transporter*. Näringsdepartementet.
- Proposition 2009/10:155. *Svenska miljömål – för ett effektivare miljöarbete*. Miljö- och energidepartementet.
- Proposition 2013/14:141. *En svensk strategi för biologisk mångfald och ekosystemtjänster*. Miljö- och energidepartementet.
- Räddningsverket, 2004. *Riskhantering i översiktsplaner. En vägledning för kommuner och länsstyrelser*.
- Räddningsverket och Boverket, 2006. *Säkerhetshöjande åtgärder i detaljplaner – Vägledningsrapport*.
- SCB, 2012. *Årliga energibalanser 2011-2012*.
- SCB, 2014. *Mark 2014 Kommunfakta*. www.mark.se.
- SCB, 2015a. *Elproduktion och bränsleanvändning (MWh), efter län och kommun, produktionssätt samt bränsletyp. År 2009 - 2013 [2015-02-26]*.
- SCB, 2015b. *Fjärrvärmeproduktion och bränsleanvändning (MWh), efter län och kommun, produktionssätt samt bränsletyp. År 2009 - 2013 [2015-02-26]*.
- SCB, 2015c. *Slutanvändning (MWh), efter län och kommun, förbrukarkategori samt bränsletyp. År 2009 - 2013 [2015-02-26]*.
- Sjuhärads kommunalförbund, 2012. *Projekt Besöksnäringen i Sjuhärad*. <http://www.sjuharad.se/projekt-besoksnaringen-i-borasregionen.html>. 2014-02-28.
- Sjuhärads kommunalförbund, 2014. *Boråsregionens tillväxt och utvecklingsstrategi 2014-2020*.
- Sjuhärads kommunalförbund, Västtrafik och Västra Götalandsregionen, 2011. *Målbild för kollektivtrafiken år 2025 i Sjuhärad*.
- SFS 1970:244. *Lag om allmänna vatten och avloppsanläggningar (LAV)*. Miljö- och samhällsbyggnadsdepartementet.
- SFS 1998:808. *Miljöbalk (MB)*. Miljö- och energidepartementet.
- SFS 2001:554. *Förordning om miljö kvalitetsnormer för fisk- och musselvatten*. Miljö- och energidepartementet.
- SFS 2003:778. *Lag om skydd mot olyckor (LSO)*. Justitiedepartementet.
- SFS 2004:660. *Förordning om förvaltning av kvaliteten på vattenmiljön (VFF)*. Miljö- och energidepartementet.
- SFS 2004:675. *Förordning om omgivningsbuller*. Miljö- och energidepartementet.
- SFS 2006:544. *Lag om kommuners och landstings åtgärder inför och vid extraordinära händelser i fredstid och höjd beredskap (LEH)*. Justitiedepartementet.
- SFS 2010:477. *Luftkvalitetsförordning*. Miljö- och energidepartementet.
- SFS 2010:900. *Plan- och bygglag (PBL)*. Näringsdepartementet.
- SFS 2015:216. *Förordning om trafikbuller vid bostadsbyggnader*. Näringsdepartementet.
- SNS, 2011. *Inkomstfördelningen i Sverige*. SNS Välfärdsrapport 2011. Anders Björklund och Markus Jäntti.
- Socialstyrelsen, 2007. *Bostad med särskild service för vuxna enligt LSS. Stöd för rättstillämpning och handläggning*.
- Socialstyrelsen, 2008. *Buller. Höga ljudnivåer och buller inomhus*.
- Statens strålskyddsinstitut, 2005. *Elektromagnetiska fält från kraftledning*. Meddelandeblad, juni 2005.
- Strålsäkerhetsmyndigheten, 2008a. *Elektromagnetiska fält från mobilbasstationer och annan trådlös teknik*. Meddelandeblad, juni 2008.
- Strålsäkerhetsmyndigheten, 2008b. *Strålsäkerhetsmyndighetens allmänna råd*. SSMFS 2008:18.
- Strålsäkerhetsmyndigheten m fl, 2012. *Magnetfält och hälsorisker*. Strålsäkerhetsmyndigheten, Arbetsmiljöverket, Boverket, Elsäkerhetsverket och Socialstyrelsen.
- Svenskt Vatten AB, 2011. *Hållbar dag- och dränvattenhantering – råd vid planering och utförandepublikation*. Rapport P105.
- Svensson, Åsa, 2007. *Landsbygdens miljö kvaliteter. Från folkmun till planering*. Examensarbete, Institutionen för landskapsplanering, SLU Alnarp.
- Sveriges geologiska undersökning, 2010. *Grus sand och krossberg 2009*. Periodiska publikationer 2010:2.
- Sveriges kommuner och landsting, 2009. *Hantering av vattenfrågorna är avgörande. Om att klimatanpassa den fysiska planeringen*.
- Sveriges kommuner och landsting, 2012. *Utveckla principer för medborgardialog*.

- Sveriges kommuner och landsting, 2013. *Bygg bort bullret*.
- Sweco, 2015. *Analys hållbart resande i Mark NV. Förslagsunderlag till fördjupad översiktsplan*. Peter Blomquist och Camilla Pärלבäck, Sweco Transport System AB 2015-01-19, för Marks kommun,
- Swedavia, 2012. *Airport City Göteborg*. <http://www.swedavia.se/vara-tjanster/fastigheter/fasighetsutveckling/goteborg-landvetter/>. 2012-12-11.
- Swedavia, 2015. *Inriktning avseende Göteborg City Airport beslutad*. Pressmeddelande 2015-01-13.
- SÄIFS 2000:4. Cisterner, gasklockor, berggrum och rörledningar för brandfarlig gas. Sprängämnesinspektionens föreskrifter om cisterner, gasklockor, berggrum och rörledningar för brandfarlig gas.
- Tillväxtverket, 2015. *Fakta om svensk turism. Turismens effekter på ekonomi, export och sysselsättning samt volymer, beteenden, utbud och efterfrågan*. Fakta och statistik 2014.
- Trafikverket, 2010. *Riksintresse för trafikslagets anläggningar*. 2010-11-17. Dnr: TRV 2010/13990.
- Vägverket, 2004. *Förstudie Väg 156 förbi Skene*. Vägverket Region Väst, Göteborg, objektnummer 5228.
- Trafikverket, 2011. *Precisering av riksintresse. Landvetter flygplats*. 2011-05-05. TRV 2011/30571-B.
- Trafikverket, 2012. *Landskapet i långsiktig planering*. Pilotstudie i Västra Götaland. Publikation 211:122 – del 1.
- Trafikverket, 2013. *Väg 27, ny väg mellan Viared och Kråkered*. Information på www.trafikverket.se/vag27 (2013-12-19).
- Trafikverket, 2014. *Vindkraft och civil luftfart. En modell för prövning av vindkraftverk i närheten av flygplatser*. 2011-05-05. Publikation 2014:045.
- Transportstyrelsen, 2010a. *Föreskrifter och allmänna råd om utformning och drift av flygplatser som inte ska godkännas*. TSFS 2010:123.
- Transportstyrelsen, 2010b. *Föreskrifter och allmänna råd om hinderbegränsande ytor, begränsning och borttagning av hinder på flygplats*. TSFS 2010:134.
- Vinnova, 2010. *Rörlighet, pendling och regionförstoring för bättre kompetensförsörjning, sysselsättning och hållbar tillväxt*.
- VISS, 2015. *Vatteninformatuon i Sverige*. www.viss.se, 2015-08-22.
- Vägverket, 2004. *Beslut vägar av riksintresse, inkl. förteckning vägar (bilaga 1)*. Beslut 2004-11-08. Be-teckning SA10A 2004:9166.
- Vägverket, 2005. *En kreativ partner i samhällsbyg-gandet*. Underlag från Vägverket Region Väst. Publi-kation 2005:5.
- Vägverket, 2006. *Vägverkets myndighetsutövning. Stöd för kommuners och länsstyrelser myndighetsut-övning*. Publikation 2006:27.
- Vägverket, 2009. *Regionalt underlag för samhällsplane-ring i Region Väst, Västra Götalands län*. Publika-tion 2009:72.
- Västra Götalandsregionen, 2005. *Vision Västra Gö-taland, det goda livet*. Antaget av Regionfullmäktige 2005-04-05.
- Västra Götalandsregionen, 2009. *Förslag till regional plan för transportinfrastrukturen i Västra Götaland under perioden 2010-2021*.
- Västra Götalandsregionen, 2010a. *Natur- och kultur-turismprogram*. Antaget av Regionfullmäktige 2010-06-14.
- Västra Götalandsregionen, 2010b. *Förslag till regio-nal plan för transportinfrastrukturen i Västra Göta-land 2010-2021*. Antaget av Regionfullmäktige 2010-06-14.
- Västra Götalandsregionen, 2012. *Regionalt trafik-försörjningsprogram för Västra Götaland*. Antaget av Regionfullmäktige 2012-09-18 (exkl. delmål 5).
- Västra Götalandsregionen, 2013a. *Förslag till regio-nal plan för transportinfrastrukturen i Västra Göta-land 2014-2025*.
- Västra Götalandsregionen, 2013b. *Västra Götaland 2020. Strategi för tillväxt och utveckling i Västra Göta-land 2014-2020 (RUP)*.
- Västra Götalandsregionen, 2014. *Biogas Väst*. <http://www.biogasvast.se/biogasvast>. 2014-02-20.
- Västtrafik, 2009. *Älvsborgsbanan och wViskadalsbanan – stråkstudie*.
- Västtrafik, 2012. *Preliminär trafikförsörjningsplan, Affärsområde Sjuhärad*.
- Västtrafik, 2013. *Närtrafik i Mark*.
- ÅF, 2015a. *Strategisk materialförsörjningsplan, Marks kommun*. ÅF-Infrastructure AB, 2015-06-30.
- ÅF, 2015b. *Strategisk vattenförsörjningsplan, Marks kommun*. ÅF-Infrastructure AB, 2015-06-30.
- Örnsköldviks kommun, 2009. *Samrådsredogörelse och beslut om lågstrålande områden*. Förslag till be-slut i nämnd, 2009-04-17. KS/2008:387.

**Inriktning i
det fortsatta
översiktsplanarbetet**



ANTAGEN AV KOMMUNFULLMÄKTIGE 2011-09-22

Marks kommun

Postadress:

511 80 Kinna

Tfn växel:

0320 21 70 00

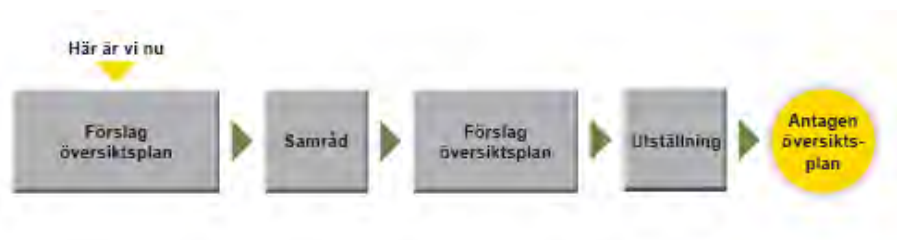
Fax:

0320 100 91

Org nr:

212000-1504

www.mark.se



Förslag på inriktning i det fortsatta översiktsplanarbetet

Marks unika värden

Mark präglas av ett varierande landskap med många kultur- och naturvärden. I dalgångsstråken med sina skogsbeklädda höjdryggar finns jordbrukslandskapet samt en stor del av vår textila historia med förläggargårdar och gamla industribyggnader. Dessa stråk med sitt kultur- och odlingslandskap knyter samman många av våra orter, sträcker sig in i dessa och ger dem en särpräglad karaktär. Våra andra orter och byar finns intill sjöar, odlingslandskap, i skogsbrynet och insprängda i skogen, alla med sina speciella lägen och förutsättningar.

I orterna och byarna finns naturen, ofta även kulturarvet, inpå husknuten. Närservice är tillgänglig, särskilt i de större orterna och det finns god sammanhållning och gemenskap samt ett rikt föreningsliv. Entreprenörsanda och småföretagande stärker näringslivet. Kommundelarnas styrka ska värnas genom att ge förutsättningar för utveckling främst av orterna, där det finns bättre möjligheter att behålla och utveckla servicen.

I kommunen finns brett utbud av sysselsättning. Kinna är kommunens administrativa, kommersiella och kulturella centrum.

Marks livskraftiga orter, byar och landsbygd kompletterar varandra i ett ömsesidig utvecklande samspel. Det fördelaktiga läget i närheten av flera större städer med dess utbud av jobb, utbildning och kultur samt flygplatsen stöds av bra kommunikationer.

Sjöar och vattendrag, öppet landskap och skog är värdefulla för natur- och friluftslivet för Markbor och besökare. De skogsklädda höjderna erbjuder ännu ostörd natur.

Landskapet, naturen och kulturarvet, småskalighet i boende och företag, entreprenörskap och samverkan, livskvalitet i våra orter och byar, vårt läge i regionen – allt detta i samspel utgör Marks unika värden att värna om och ta tillvara.

Ett hållbart Mark

En långsiktig hållbar struktur som tar hänsyn till Marks unika värden och de regionala sambanden

Marks nuvarande struktur ska man värna om, ta tillvara och hållbart bygga vidare på. Denna stärks och gynnas av

- En stark och attraktiv centralort
Fortsätt att utveckla centralorten till en stark, attraktiv, fortsatt grön och samlad tätort, Marks administrativa centrum och kommunikationsnav. En stark centralort ger förutsättningar för en positiv utveckling i de övriga orterna och landsbygden samt att tillhandahålla mångfacetterad offentlig och kommersiell service.
- Livskraftiga orter
För att stärka hållbarheten i Marks struktur och värna om kommundelarnas styrka behöver en framtida utveckling utanför centralorten främjas och till största grad förläggas utmed kollektivtrafikstråken. Här kan några av de större orterna få en högre servicenivå med positiva effekter både för dessa orter och på omgivningen. Kommunens mindre orter behöver utvecklas för att behålla och främja viss service. Hänsyn måste även tas till de regionala sambanden som oftast är särskilt viktiga närmast kommungränsen. Utvecklingen bör ske på sådant sätt att den värnar om orternas gröna och särpräglade karaktär och bygger på de specifika förutsättningarna på platsen - för en bebyggelsestruktur, service- och näringslivsutveckling i samklang med kultur- och naturlandskapet. En välutbyggd kollektivtrafik och gång- och cykelnät ska främja hållbart resande och underlätta i vardagen.
- Levande byar och landsbygd
Småskaliga byar och levande landsbygd är en del av det unika och attraktiva med Mark, en stor tillgång och identitetskapare. Bebyggelseutveckling samt utveckling av befintliga och nya näringar ger förutsättningar för en levande landsbygd, men bör ske med stor respekt till natur- och kulturlandskapets förutsättningar. Noggranna helhetsbedömningar bör ske i planeringen eller vid bygglov, för att de unika kvaliteterna i de småskaliga byarna samt vår värdefulla och bitvis ostörda natur ska kunna långsiktigt bevaras.

Denna hållbara struktur ligger till grund för de tematiska inriktningarna.

En schematisk och tydlig strukturbild som sammanfattar premisserna för utvecklingen av kommunen är önskvärd att ta fram i den fortsatta planeringen.

En jämn och hållbar befolkningstillväxt

- Översiktsplanen ska ge förutsättningar för en god befolkningstillväxt och därutöver ge god beredskap för att möta behov som uppstår vid snabbare tillväxt i någon kommundel

Tematisk inriktning

Attraktiva livsmiljöer

- Skapa förutsättningar för attraktiva, konkurrenskraftiga, hållbara, jämlika och hälsofrämjande livsmiljöer i småskaliga, naturnära, trygga och sammanhållna orter och byar, med god tillgång till service, sysselsättning, mötesplatser, natur och kultur samt kommunikationer
- I samstämmighet med den hållbara strukturen, skapa förutsättningar för bostadsutbyggnad i alla upplåtelseformer, särskilt till fördel för de unga och de äldre, med fokus på god gestaltning utifrån platsens förutsättningar
- Med stor hänsyn till den hållbara strukturen, naturvärden och det rörliga friluftslivet, ta till vara på kommunens sjöar, vattendrag och natursköna områden för utveckling av attraktiva boendemiljöer, besöksmål och verksamheter

Ett vitalt näringsliv och utbildning

- Skapa förutsättningar för utveckling och etablering av befintliga och nya företag och branscher samt stärkt företagande
- I enlighet med den hållbara strukturen värna om och underlätta för kommersiell service med god tillgänglighet för alla
- Skapa förutsättningar för nya verksamhetsområden i bra lägen med tillgång till en allsidig infrastruktur
- Skapa förutsättningar för utveckling av besöksnäringen genom att ta till vara på Marks unika kultur- och naturtillgångar
- Ta till vara Marks textil- och industriarv samt med hänsyn till de regionala sambanden, skapa grogrund för nyskapande och kreativitet i näringsliv och utbildning

Värdefulla natur- och kulturmiljöer

- Vårda och utveckla det identitetsbärande natur- och kulturarvet för upplevelse, rekreation och hälsa - för de boende och besökare
- Bevara de unika och särpräglade natur- och kulturvärdena och främja biologisk mångfald
- Skapa förutsättningar för att bevara och utveckla grönområden i och i närheten av våra orter
- I dalgångsstråken ska tillkommande bebyggelse underordna sig landskapets karaktär för att Marks unika natur- och kulturlandskap långsiktigt ska kunna behållas

En allsidig infrastruktur

- Planera för hållbara resor och transporter med fokus på tillgänglighet och säkerhet genom att prioritera utbyggnad av kollektivtrafiken, gång- och cykelnätet samt pendelparkeringar i hela kommunen
- I enlighet med den hållbara strukturen ge förutsättningar för en god och väl lokaliserad social infrastruktur i form av förskola och skola, äldreomsorg, bibliotek och fritidsverksamheter, formella och informella mötesplatser
- Verka för att de regionala projekten för järnväg och väg byggs ut
- I enlighet med den hållbara strukturen verka för upprustning av viktiga mellankommunala stråk, däribland till Viskadalsbanan, riksväg 41 och länsväg 156, samt underlätta tillgänglighet till dessa. Stråken förbinder kommunen, inte minst centralorten, till regionen och tvärtom
- Genomfartstrafik, särskilt tung trafik, behöver lyftas bort från orterna utefter riksväg 41 och länsväg 156, vilket innebär behov av förbifarter
- Verka för utbyggnad av elektroniska kommunikationer
- Verka för en långsiktigt hållbar vatten- och avloppsförsörjning där kommunala eller gemensamma lösningar underlättas och utnyttjas
- Planera för hållbar energiförsörjning

Energi och miljö för framtiden

- Ta till vara och hushålla med naturtillgångar och resurser, så som sjöar och vattendrag, jordbruksmark, grus, vindkraft och solenergi
- Tillgängliga grundvattentillgångar ska skyddas så att kommunen långsiktigt kan förlita sig på tillgång till grundvatten

- Ge förutsättningar för utveckling av vindkraft och annan förnyelsebar energi på lämpliga platser. Vindkraft ska inte etableras så att dalgångsstråkens karaktär skadas t ex. genom lokalisering på huvuddalgångarnas höjdryggar eller känsliga kulturmiljöer.
- Fjärrvärmenätet ska fortsatt byggas ut
- Ge förutsättningar för bebyggelseutveckling i sunda och säkra miljöer med hänsyn till framtidens klimat
- Utredda och ge förutsättningar för att värna om tysta områden och lågstrålande zoner, där även visst boende ska kunna erbjudas

Målbild för den nya översiktsplanen

Läge för det goda livet



§ 97/2016

Dnr 2010-331 212

Översiktplan för Marks kommun, beslut om utställning**Kommunstyrelsens beslut**

Översiktplanen för Mark godkänns för utställning enligt plan- och bygglagen 3 kap. 12 §.

Ärendet

Översiktplanen för Marks kommun har tagits fram enligt beslut av kommunstyrelsen den 20 september 2010, § 145. Kommunfullmäktige beslutade om inriktning för innehållet i arbetet den 22 september 2011, § 119. Efter samrådet sommaren 2014 beslutade kommunstyrelsen i februari 2015, § 2, om att ett antal ändringar och förtydliganden skulle göras i enlighet med inkomna synpunkter. Nästa steg i processen är att återigen ge olika aktörer möjligheter att komma in med synpunkter under en utställning.

Ärendets behandling

Den 30 september 2015, § 215, presenterades ett förslag till kommunstyrelsens arbetsutskott, ärendet återremitterades och kommunchefen fick i uppdrag att uppdatera och arbeta om texten.

Kommunstyrelsens arbetsutskott har fått information om ärendet den 18 maj 2016, § 101.

Bygg- och miljökontorets tjänsteutlåtande den 25 maj 2016.

Kommunstyrelsens arbetsutskott har behandlat ärendet den 1 juni 2016, § 117, där följande föreslås:

Översiktplanen för Mark godkänns för utställning enligt plan- och bygglagen 3 kap. 12 §.

Dagens sammanträde

Förvaltningschef bygg- och miljökontoret Tord Lundborg redogör för ärendet.

Ärendet diskuteras.

Beslutsgång

Ordföranden frågar om kommunstyrelsen kan anta arbetsutskottets förslag, och finner att så sker.

Översiktsplanen har utarbetats av bygg- och miljökontorets byggenhet, Marks kommun, i samarbete med en referensgrupp från övriga förvaltningar och med stöd av JAWA samhällsbyggnad. Tord Lundborg är ansvarig projektledare och ÖP-arbetet som helhet samordnas av Sofia Refsnes. Planhandlingarna har i huvudsak tagits fram av Pernilla Jacobsson i samråd med projektgruppen. Ing-Marie Sjöblom har ansvarat för kartorna.

Projektgrupp: Tord Lundborg (förvaltningschef), Sofia Refsnes (planarkitekt), Ing-Marie Sjöblom (plantekniker) och Pernilla Jacobsson (arkitekt JAWA samhällsbyggnad).

Styrgrupp: KSAU-ÖP där kommunstyrelsens arbetsutskott och nämndernas presidier ingår.

Underlagsrapporter: Som underlag för översiktsplanen har en vardagslivskartläggning, ett inriktningsbeslut, en vindkraftsutredning, en landskapsanalys och en nulägesbeskrivning tagits fram av kommunledningskontoret genom Sandra Trzil, Charlotta Tornvall och Ing-Marie Sjöblom. WSP samhällsbyggnad har medverkat i framtagandet av strukturbilden. En LIS-utredning har också tagits fram med stöd av Stefan Wallner, JAWA samhällsbyggnad.

Foton: Marks kommun om inte annat anges.

© Marks kommun 2016



Mark

Läge för det goda livet